

Barbara Predan, Špela Šubic

ČAKA
JE VDA
PODOBNA
HIŠI?

Od systemskega do fantazijskega z oblikovalko Janjo Lap

ČAKA
JE VDA
PODOBNA
HIŠI?

Od systemskega do fantazijskega z oblikovalko Janjo Lap

Barbara Predan, Špela Šubic
ZAKAJ JE VAZA PODOBNA HIŠI?
Od systemskega do fantazijskega z oblikovalko Janjo Lap

Založnik in izdajatelj
Muzej za arhitekturo in oblikovanje
Zanj Bogo Zupančič, direktor

Sozaložnika in soizdajatelja
Akademija za likovno umetnost in oblikovanje
Zanjo Alen Ožbolt, dekan
Društvo Pekinpah
Zanj Žiga Predan, predsednik

Recenzentki
dr. Irena Lazar
dr. Helena Seražin

Strokovna sodelavka za področje arhitekture: Maja Vardjan
Jezikovni pregled: Katja Paladin
Oblikovanje in prelom: Barbara Šušteršič, Studio Miklavc
Fotografije: kjer ni navedeno drugače, so fotografije iz arhiva Janje Lap,
ki ga hrani Muzej za arhitekturo in oblikovanje

Izid knjige so finančno podprli
Ministrstvo za kulturo
Mestna občina Ljubljana
Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije

Del znanstvene monografije je rezultat raziskovalnega projekta
J7-2606, Modeli in prakse mednarodne kulturne izmenjave
Gibanja neuvrščenih: raziskovanje prostorsko-časovnih
kulturnih dinamik, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno
in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

DOI: 10.51937/9789616669948
© 2023, Muzej za arhitekturo in oblikovanje ter avtorji.
Vse pravice pridržane.

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID 162828291
ISBN 978-961-95500-2-1 (Društvo Pekinpah, PDF)

Prva e-izdaja.
Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na
<https://mao.si/janjalap>
<https://www.aluo.uni-lj.si/raziskovanje/zalozniska-dejavnost/>
<http://www.pekinpah.com/news/2023/janja-lap>

Mestna občina
Ljubljana

SORA QUALITY PAPER by GORIČANE

KAZALO

<i>Predgovor:</i> <i>Na poti Janje Lap</i>	6
.....	
<i>Predgovor:</i> <i>Ime česa je neulovljivo</i> <i>nemirni duh Janje Lap?</i>	8
.....	
Uvod ali zakaj je vaza podobna hiši	12
.....	
Neulovljivo nemirni duh Janje Lap	20
.....	
Opifex artis vitrae	48
.....	
Spregledano znanstvenoraziskovalno delo	80
.....	
Direktni stik z industrijo	106
.....	
Janja Lap, arhitektka	134
.....	
Vozlišče življenjske ustvarjalnosti	158
.....	
Literatura in viri	164
Življenjepis	176
Izbrana bibliografija	182
Imensko kazalo	192
Katalog del	196
Zahvala	206

NA POTI JANJE LAP

Prve slovenske arhitektke in oblikovalke so izhajale iz uglednih meščanskih družin, denimo Jela Vilfan, Dana Pajnič, Gizela Šuklje, Katarina Grasselli in Dušana Šantel, in to velja tudi za Janjo Lap. Z njo sem se srečal samo enkrat, in to v senci cerkve svetega Jožefa na Poljanah, pri tedanjem Viba filmu, sredi devetdesetih let, kot kustos v muzeju pa sem pri svojem delu večkrat naletel na njeno ali z njo povezano gradivo. Poznal sem njeno prvega moža Rika Pollaka, družil sem se z njeno hčerko, arhitektko Darjo Mrevlje Pollak, večkrat sem se srečal z njenim sinom Nikolaiem Davidom Jeffsom.

Razstava z naslovom *Zakaj je vaza podobna hiši? Od systemskega do fantazijskega z oblikovalko Janjo Lap*, ki sta jo pripravili kustosinji Špela Šubic iz MAO in prof. dr. Barbara Predan z UL ALUO, skozi opus in življenjsko pot Janje Lap (1929–2004) prikazuje dogajanje na področju arhitekture in oblikovanja v drugi polovici 20. stoletja pri nas in tudi v svetu, kamor se je mlada oblikovalka sredi šestdesetih let podala na izpopolnjevanje. Janja Lap je znana predvsem kot oblikovalka predmetov v steklu, čeprav se je ukvarjala tudi z drugimi področji oblikovanja, z arhitekturo, notranjo opremo, načrtovanjem idealne soseske, bila je raziskovalka, pedagoginja, pisala je v strokovne revije ter bila aktivna v društvih in na kongresih. Strokovno se je izoblikovala v petdesetih, ko se je Jugoslavija, po sporu Tito-Stalin, gospodarsko naslonila na zahodne države, pri katerih se je slovenska arhitekturna in oblikovalska stroka tudi zgledovala. Petdeseta so za razumevanje slovenske arhitekture in oblikovanja bistvena, saj je po začetnem povojnem obdobju obnove domovine in prve petletke prišlo do premika v smeri modernizacije družbe ter iskanja boljšega življenjskega standarda v vrtcih, šolah in tudi domovih oziroma gospodinjstvih. Ključno vlogo pri povojni modernizaciji slovenske arhitekture in oblikovanja je imel oddelek za arhitekturo Tehniške fakultete v Ljubljani, ali bolje, profesor Edvard Ravnikar (1907–1993) s svojim krogom sodelavcev v seminarju, kamor je spadala tudi Janja Lap. Med diplomanti Ravnikarjeve šole velja ob Janji Lap, Branki Tancig, Majdi Dobravec, Nani Lesnika, Marti Ivanšek in Mariji Vovk izpostaviti še

posameznike, kot so Oton Jugovec, Marko Šlajmer, Stanko Kristl, Milan Mihelič, Savin Sever, Vladimir Mušič, Grega Košak in drugi, ki so se uveljavili v sferi arhitekture, urbanizma, grafičnega in industrijskega oblikovanja, nekateri celo na več področjih, in sodijo v sam vrh ustvarjalcev v petdesetih in šestdesetih letih pri nas. Ravnikar je izkušnje prof. Jožeta Plečnika, arhitekta Le Corbusiera, pri katerem je krajši čas delal v Parizu, in šole Bauhaus prepletel s svojo domiselno, inovativno kreativnostjo ter se tako odzval na potrebe prenove domovine in modernizacije okolja in predmetnega sveta. Tako je Janja Lap s karizmatičnim profesorjem v času svojega študija in po njem sodelovala pri pomembnih projektih in akcijah tedanjega časa, kot so *Stanovanje za naše razmere*, Ljubljana, 26. 5.–3. 6. 1956; *Stambena zajednica, Porodica i domačinstvo*, Zagreb, 1958; tečaj Barva in oblika, Ljubljana, 5.–11. 6. 1961, razstava Pogrnjena miza 1962 itn. V nadaljevanju kariere se je v času študija na šoli *Royal College of Art* v Londonu in kasneje tudi na mednarodnih konferencah srečevala z vodilnimi strokovnjaki s področja oblikovanja stekla in drugimi oblikovalci ter se uveljavila kot prodorna, vrhunska oblikovalka z bogatim in raznovrstnim opusom.

Kustosinji sta z novim gradivom Janje Lap, ki širši javnosti ni bilo znano in smo ga nedavno pridobili v muzej, večje prepleti njeno življenjsko delo in pot, pa tudi odprli problematiko uspešne in atraktivne ustvarjalke v dominantnem moškem strokovnem svetu, s čimer sta spregovorili tudi o težavah glede uveljavljanja, drugačnosti, tudi o osebnih razočaranjih, celo nasprotovanjih in zanikanjih.

Zahvaljujem se kustosinjama Špeli Šubic iz MAO in Barbari Predan z UL ALUO ter vsem njunim sodelavcem, predvsem pa sorodnikom in prijateljem Janje Lap, ki so z gradivom in/ali pričevanji kakorkoli pomagali pri pripravi, zasnovi, organizaciji in postavitvi razstave.

Novi podatki, poglobljanje v življenje in delo oblikovalke in arhitektke Janje Lap ter v družbene in strokovne razmere tedanjega časa, pa tudi s tem povezana nova spoznanja ne bogatijo samo raziskovalcev in strokovnjakov, ampak vse nas.

Bogo Zupančič,
direktor MAO

IME ČESA JE NEULOVljivo NEMIRNI DUH JANJE LAP?*

Pred nami je izvirna (izvirna v temeljnem pomenu besede: torej prva, pristna ...) monografija avtoric Barbare Predan in Špele Šubic, ki sistematično in izčrpno obravnava delo in življenje oblikovalke in arhitektke Janje Lap. Znanstvena monografija je izvirna tudi zato, ker se, kot je navedeno v uvodu, kot prva pri nas načrtno in v celoti posveča raziskovanju in analizi posameznice, ki je v drugi polovici 20. stoletja delovala na področju oblikovanja – do sedaj smo za področje oblikovanja v Sloveniji tovrstne monografije poznali le za moške predstavnike! Ob branju široko raziskane in popisane življenjske poti Janje Lap, skupaj z okoliščinami njenega dela, pogoji delovanja, odkrivamo izredno zanimivo in kompleksno *življenjsko snov* ter spoznavamo odnose takratne okolice (in širše družbe) do prodorne ženske, profesionalke in mame samohranilke sredi (namišljenega) miru povojnega obdobja 20. stoletja. Spoznavamo njo in razgibano prostorsko-časovno dinamiko njenih številnih delovnih in osebnih srečanj, ob tem pa tudi socialne in družbene vpetosti ter kajpada napetosti.

V široko zasnovani raziskavi zaznamo subtilno kritičnost do spregledanosti njenega znanja in dela ter arogance – zaradi strahu? – do njenih dragocenih izkušenj. Avtorici sta npr. kritični do tega, da Janja Lap ob vrnitvi iz Anglije kljub svojim izjemnim izkušnjam (kot raziskovalka je delala s pionirji oblikovalskega raziskovanja na londonskem RCA, potem deset let učila v Sheffieldu in dve leti na vrhunski londonski šoli za arhitektu-

* V besedilu je francoski filozof Alain Badiou dvakrat omenjen oziroma citiran, zato lažje parafraziram naslov njegove knjige.

ro AA) ni bila »dovolj dobra« oziroma ni bila primerna za zaposlitev na takratni Fakulteti za arhitekturo, pa tudi ne na novem programu študija oblikovanja na Akademiji za likovno umetnost ...

In ime česa je danes akademija? Če cenimo njeno zgodovinsko vlogo in pomen za likovno umetnost in oblikovanje (nekoč je bilo akademiji ime »Akademija za likovno umetnost«, še prej, ob ustanovitvi, »Akademija upodablajočih umetnosti«) v obeh režimih, preteklem in sedanjem, najprej za likovno umetnost in kasneje še za razvoj in napredek oblikovanja ter restavratorstva, ali ji lahko kot umetniški, izobraževalni in raziskovalni instituciji (v umetnosti in oblikovanju ter konserviranju likovnih del) danes zaupamo tudi vloge in naloge emancipatornih politik? Umetnost nas *naredi* boljše, bolj človeške in bolj etične, s tem, da v nas izzove čutnost ter nas predrami iz naše brezdušnosti in celo iz naše neodgovornosti. Če močna umetniška dela in angažirane, kritične umetniške in oblikovalske prakse spodbujajo ozaveščanje, pravičnost in enakopravnost, ščitijo manjšine in spodbujajo človekove pravice ..., ali to počne tudi naša akademija (ki smo jo prejeli v začasno skrb in upravljanje)? Ali je akademija kot skupnost v službi solidarnih socialnih in družbenoetičnih imperativov? Glede na to, da deluje znotraj omejujočih, rigidnih pravil in struktur majhnega (in tudi podcenjenega) nacionalno-javnega visokošolskega izobraževalnega sistema znotraj destruktivnih sil globalnega kapitalizma, koliko ji to uspeva, koliko je vključujoča in pravična? Ali se s svojimi idejami in praksami uspešno bori proti (spolni, rasni ...) neenakosti in proti diskriminaciji, tudi proti ksenofobiji, rasizmu imperialne globalne politike? In ali lahko naše delo, naš prispevek in ustvarjalnost ublažijo številne diskriminatorne prakse vladajočega režima?

Na akademiji se trudimo, da imajo ob vstopu ženske enake možnosti kot moški kandidati. V zadnjem obdobju sta vključenost in zaposlovanje žensk v porastu, aktivno spodbujamo njihovo enakopravnost in udejstvovanje v vseh procesih delovanja akademije, kar kaže na naš proaktivni pristop vključevanja.**

V zadnjem obdobju za razliko od preteklosti tudi teoretične vede in raziskovanje na akademiji dobivajo veliko večjo težo, veliko več prostora in spodbud za svoje delovanje, in to tako na področju znanstvenega kot seveda umetniškega in oblikovalskega

** Pred nastopom novega vodstva je imela UL ALUO dva mandata dekanjo, v novem vodstvu so tri prodekanje in en prodekan, že vrsto let ima predsednico akademskega zbora, na dveh oddelkih in petih katedrah so v večini visokošolske učiteljice;asedajo tudi mesta vodij kateder, vodje raziskovalnega inštituta, so predsednice komisij, članice senata in upravnega odbora, prav tako so tem organom pred leti predsedovale ... – in še bi lahko naštevali.

ALI ZAKAJ JE VOZA PODOBNA HIŠI

UVOD
ALI ZAKAJ
JE VASA
PODOBNA
HIŠI

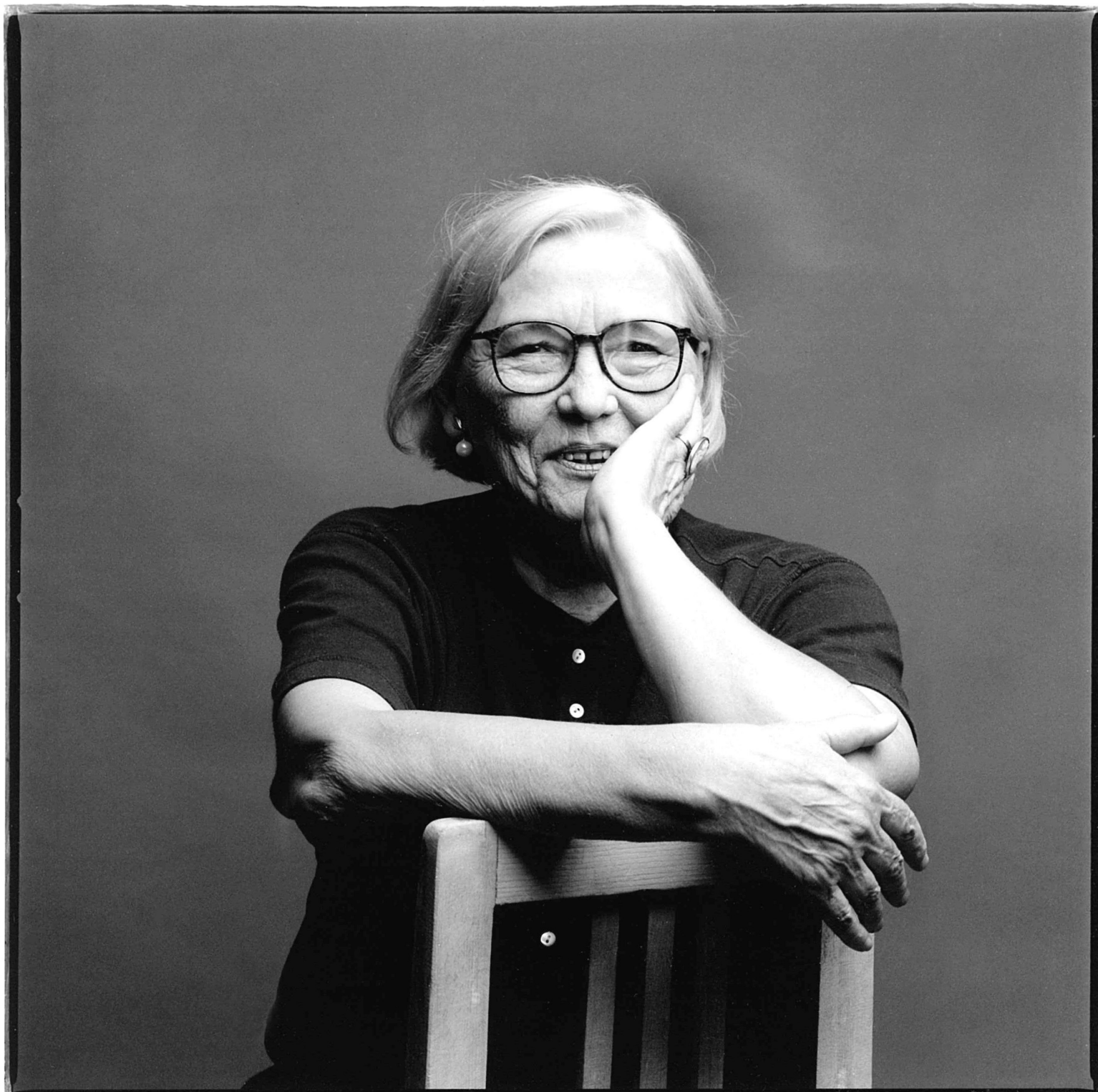
Klobučar: Zakaj je krokar
podoben pisalni mizi?
Alica: A, uganke! Mislim,
da bom to lahko uganila.
Nori zajec: Misliš reči,
da misliš, da boš znala
odgovoriti na to
vprašanje?
Alica: Do pike tako.
Nori zajec: Potem bi
morala reči, kar misliš.
Alica: Saj to počnem.
Vsaj mislim, kar rečem:
sicer pa je to eno in isto.
Klobučar: Sploh ne.
Potem bi prav tako lahko
rekla, da je »vidim,
kar jem« isto kot »jem,
kar vidim«.
— Lewis Carroll

Ko sva se konec leta 2020 z mislijo o poglobljeni raziskavi dela oblikovalke in arhitektke Janje Lap odločili skočiti v zajčjo luknjo, se nama niti približno ni sanjalo, v kako globoko luknjo se podajava. Takrat sva vedeli, da je pred nama Ravnikarjeva diplomantka in v steklo zaljubljena oblikovalka. Vedeli sva tudi za njeno delo v Iskri Elektroomoptiki, saj smo s Cvetko Požar leta 2009 raziskovale oblikovanje v podjetju Iskra in tam naleteli na okrnjen nabor njenih del s področja industrijskega oblikovanja. Potem je bilo tu še omenjanje njene študijskega izpopolnjevanja na londonski šoli Royal College of Art (RCA) in pedagoškega gostovanja v Mosulu. Vse ostalo je bila zeva-joča luknja manjkajočih informacij.

A že dani drobci so obljubljeni zanimivo zgodbo o posameznici, ki se ni pustila ujeti družbenim dogmam in strokovnim pričakovanjem.

V prvi fazi raziskovanja se je razkrilo, da so njena izbrana dela zastopana v Pokrajinskem muzeju Celje, Narodnem muzeju Slovenije, Muzeju za arhitekturo in oblikovanje (MAO) ter v Neue Sammlung v Münchnu, a kakega konkretnega pregleda njene življenjske poti niso odkrili. Naleteli sva na fragmente v obliki njenih člankov ali člankov o njej (*Arhitekt, Sodobno gospodinstvo, Sinteza, Domus, Gospodarski vestnik* itd.) ter našli nekaj razstavnih prospektov in (en sam) razstavni katalog, pri čemer so bili vsi vezani na oblikovanje stekla iz njenega poznega obdobja. Ves čas zgodnjega raziskovanja sva bili tudi v stiku z njenim sinom, Nikolaiem Jeffsom, da bi pridobili vpogled v njen osebni arhiv. Vedeli sva, da je nekaj nedvomno ohranjenega, saj smo bili v stikih že v času prej omenjene razstave Iskrinega oblikovanja. Kljub vsemu je bilo najino upanje skromno. Pred nama je bila oblikovalka, ki se je ogromno selila, in upanje, da bi z vsako selitvijo z njo potoval obsežen in neokrnjen osebni arhiv, se je zdelo preoptimistično. Tudi ko sva pridobili (sprva zgolj v hiter pregled) tri stare kovčke, *natlačene* s papirji, še niso vedeli, da sva zadeli na loteriji. A izkazalo se je, da je bila eden od

Janja Lap,
foto Dejan Habicht.
Ljubljana, hrani MAO.

razlogov za le delno dosedanje obravnavo njenega življenja in dela tudi omejena dostopnost njenega arhiva. Namreč, šele vpogled v osebni arhiv nama je v vsej širini razkril večplastnost njenega dela.

V začetku leta 2021 smo v Muzeju za arhitekturo in oblikovanje evidentirali bogat arhiv, ki zajema obsežno zbirko osebnih dokumentov, skic, načrtov, rokopisov in tipkopisov, fotografij in izdelkov Janje Lap. Med izdelki prevladujejo stekleni predmeti, predvsem kozarci in vaze, manj je lesenih modelov in le za vzorec plastičnih ohišij električnih aparatov. Gre za edinstven nabor del vidne oblikovalke, ki jih je muzej leta 2022 pridobil v svojo zbirko predmetov s področja oblikovanja.

V naslednjih raziskovalnih fazah sva se v želji, da bi zgradili kar se da celovito sliko za razumevanje konteksta delovanja in raziskovanja Janje Lap, s historično metodo lotili intenzivnega raziskovanja arhivskega gradiva. Opravili sva niz polstrukturiranih intervjujev¹ z njenim sinom Nikolaiem Jeffsom in z več nekdanjimi študenti iz obdobja njenega pedagoško-raziskovalnega dela v Veliki Britaniji. Pogovarjali sva se tudi z njenimi tremi vnuki, Uršo Petjo Mrevlje Lozar, Jašo Mrevljetom - Pollakom in Nežo Mrevlje, z nje-no svakinjo Marijo Lap Drozg, z vrstnico in kolegico Janjine hčerke Darje Eko Vogelnik, z njeno dijakinjo Mišo Jeltnikar (Malavašič) in drugimi znanci. Poiskali sva tudi njene sodelavce iz Iskre; bili so nama v veliko pomoč pri raziskovanju njenega delovanja v Centru za elektrooptiko. V pridobljeni zbirki sva se osredotočili tudi na zbirko pisem, ki šteje 87 enot. Največji nabor pisem iz tega vira je iz leta 1965, nekaj manj jih je iz let 1964 in 1966, ko je Janja Lap študirala na RCA v Londonu. Večina dopisovanja je potekala med Janjo in njeno mamo Marijo, sledijo pisma hčerke Darje mami Janji, samo eno pismo očeta in nekaj pisem prijateljev, znancev. V tem sklopu so tudi tri Janjina pisma domačim. Posebej zanimiva so tudi pisma Janje Darji, ki jih hrani Darjina hčerka Neža Mrevlje. Ta fond šteje dodatnih 36 enot.

Poleg pisem sva se med raziskovanjem osredotočili tudi na njene neizdane študije in drugo neobjavljeno arhivsko dokumentacijo, kot so študijska gradiva, priprave na raziskovanje, podrobno spisane vloge za financiranje raziskav ter številni biografski in bibliografski zapisi. V kritični analizi sva se posvetili interpretaciji učinkov njenih raziskovalnih študij in jih kontekstualizirali z raziskovalnim delom njenega učitelja Brucea Archerja. Na področju oblikovanja stekla sva gradili na likovni analizi v povezavi s tehnološkimi okviri steklarske stroke in na primerjavi z deli njenih sodob-

nikov. Podobno sva na področju industrijskega oblikovanja črpali iz primerjalne analize oblikovanja za civilni in za vojaški sektor. Interpretacijo pridobljenih podatkov sva ves čas preverjali pri različnih virih. To, kar navajava v nadaljevanju, so podatki, ki nama jih je med raziskavo uspelo pridobiti in preveriti. Ves čas raziskovanja sva upoštevali tudi kulturne, družbene in politične dejavnike. Kjer je bilo smiselno, sva te koncepte v želji po zgraditvi transnacionalnega vidika načrtno presegali.

Poglavja v nadaljevanju sva razdelili v pet večjih vsebinskih sklopov. V prvem poglavju, *Neulovljivo nemirni duh Janje Lap*, biografski zapis protagonistke postaviva v okvir njene socialne mreže ter se osredotočiva na kontekstualizacijo razumevanja, kako so posamezna srečanja vplivala na njen strokovni razvoj in na njeno znanstvenoraziskovalno delovanje. V poglavju *Opifex artis vitrae* sistematično obdelava njeno petdesetletno intenzivno raziskovanje in oblikovanje stekla. Posebna pozornost je namenjena njenemu raziskovanju v steklu na londonski šoli RCA. Slednje je tudi odlična iztočnica za naslednji vsebinski sklop, *Spregledano znanstvenoraziskovalno delo*. Tu je slovenski javnosti prvič predstavljeno do danes povsem prezrto znanstvenoraziskovalno delo Janje Lap na področju oblikovanja, za katero je še posebej fascinantno, da korenini v pionirskem obdobju raziskovanja v oblikovanju v Veliki Britaniji. Izpostaviva tudi njeno sposobnost raziskovanja in načrtovanja kompleksnih sistemov ob hkratnem razvijanju novih sistemskih pristopov k prepoznanim problemom. Pridobljena znanja je Janja Lap suvereno prenesla tudi na področje industrijskega oblikovanja. Njeno desetletno obdobje v Iskri obdelava v poglavju *Direktni stik z industrijo*. V zadnjem večjem sklopu gostujoča strokovnjakinja Maja Vardjan osvetli neraziskani ustvarjalni arhitekturni opus in oblikovanje interierjev. Ugotavlja, da je njeno delo težko ukalupiti, saj ves čas preči meje arhitekturne in oblikovalske discipline z vključevanjem številnih drugih polj in znanj. V zaključku, *Vozlišče življenjske ustvarjalnosti*, prek izbranih odlomkov iz njenih besedil vrneva besedo sami protagonistki monografije.

Ta vrnitev glasu je načrtna, saj prav vse našete vsebinske sklope povezuje *spregledanost*, ki se je ves čas delovanja Janje Lap odražala na številnih ravneh. Prvič je do nje prišlo že na fakulteti, kjer je kot mlada ženska suvereno delovala v polju arhitekture in neformalno opravljala delo asistentke Edvarda Ravnikarja. V trenutku, ko bi moral biti njen asistentski status formaliziran, pa se to ni zgodilo. Zdi se, da ji je učitelj na svoj način sporočal, da si formalne potrditve ne *zasluži*. Na področju oblikovanja stekla se je (kljub vrhunskemu izpopolnjevanju na RCA) ves čas spopadala z očitki, da ne more

1 Seznam vseh sogovornikov je naveden v sklopu *Literatura in viri*.

biti enako dobra kot tisti, ki so v industriji stekla redno zaposleni. Še več, očitana ji je bila celo visoka stopnja eksperimentiranja – namesto da bi bila njena drznost v odnosu do oblikovanja materiala prepoznana kot odličnost v ustvarjanju. Na področju znanstvenega raziskovanja oblikovanja je bila situacija še bizarnjša. Tu so bili uspehi Janje Lap tako oprijemljivi in konteksti delovanja z največjimi pionirji raziskovanja na področju oblikovanja tako vseprisotni, da se zdi skoraj neverjetno, da je ta del njenega delovanja po njeni vrnitvi v Slovenijo ostal skoraj povsem utišán. Celo do te mere, da niti njeno več kot desetletno pedagoško delovanje na Univerzi v Sheffieldu in dveletno delovanje na Architectural Association School of Architecture v Londonu ni zadostovalo za zaposlitev na Fakulteti za arhitekturo ali na novoustanovljenem oddelku za oblikovanje na takratni Akademiji za likovno umetnost. Celotno njeno delovanje je tako zaznamovala tudi potreba po odtegnitvi, saj je bil odmik od dominantnih centrov moči zanjo pogoj za nadaljnjo emancipacijo misli in dela.

Janja Lap je v intervjujih rada omenjala svojo očaranost nad zgodbo o Alici v čudežni deželi. Še posebej nad delom *Alica v ogledalu*, v katerem se junakinja potopi v *stopljeno* ogledalo in se znajde v svetu na drugi strani. Janja Lap je bila nedvomno blizu neustrašni in vedoželjni Alici, tisti Alici, ki zna biti očarljiva in tudi predrzna, predvsem pa Alici, ki se ne zadovolji s stanjem, ki je dano in je na videz samoumevno. Kar sledi, je zgodba o njej. O Janji Lap in njenem svetu, ki ga je zgradila na drugi strani ogledala slovenskega oblikovanja. In v tem svetu najdemo tudi odgovor na uganko o tem, zakaj je vaza podobna hiši.

NEULOVLJIVO NEMIRNI DUH JANJE LAP

NEULOVLJIVO
NEMIRNI DUH
JANJE LAP

Če se »nova umetnostna zgodovina« s samokritiko razvija in izraža iz družbenih, političnih, feminističnih, psiholoških in semiotskih perspektiv že od sedemdesetih let 20. stoletja (Smith 2022b), je samokritični pristop na področju zgodovine oblikovanja šele v razvoju. V umetnostni zgodovini se številni avtorji (Clark 1973; Guilbaut 1985; Pollock 1987; Smith 1998; Nochlin 1988 in 2006; Smith 2014; Frigeri in Handberg 2022) že dalj časa ukvarjajo s postmodernističnima konceptoma, ki ju danes poznamo kot »raznovrstne modernosti« [*multiple modernities*] sociologa Shmuela Noaha Eisenstadta (2000) in »planetarne/policentrične modernizme« [*planetary/polycentric modernisms*] raziskovalke kategorij spola Susan Stanford Friedman (2015), na področju oblikovanja pa »zgodovinarji oblikovanja in kuratorji arhivskih zbirk [...] modernizem preprosto [in še vedno prepogosto] vidijo kot enega od oblikovalskih stilov, ki je bil prisoten na področju likovne in uporabne umetnosti od časa med obema vojnama pa vse tam do šestdesetih let 20. stoletja« (Smith 2022b). Z vzdrževanjem nekritičnega in površinskega sprejemanja dominanc moči v zgodovini oblikovanja vsakič znova podpiramo neenakost posameznikov in preslišanost pluralnosti glasov. Kot še dokazujejo omenjene študije, so se raznoliki glasovi pogosto razvijali zunaj centrov moči ter so ob hkratnem preseljevanju številnih posameznikov s tako imenovane periferije neposredno vplivali na

dogajanje v takratnih zahodnoevropskih in ameriških centrih umetnosti in oblikovanja. Zato je po besedah Susan Stanford Friedman nujen ponovni »temeljni razmislek o modernosti, katere geozgodovinsko stanje je mnogotero, protislovno, medsebojno povezano, policentrično« (Stanford Friedman 2015: 4).

Rezultat ponovnih premislekov se v zadnjem obdobju kaže v porastu kartiranj. Ta sledijo selitvam umetnikov iz tako imenovane periferne Evrope, iz neuvrščenih držav in iz nekdanjih kolonij v kulturne metropole, pri tem pa spremljajo vplive prenosa znanj prek ključnih akterjev in tudi razstav (DaCosta Kaufmann et al. 2015; Harney in Phillips 2018). S kartiranjem migracij in sledenjem vzpostavljenim novim fenomenološkim izkušnjam pa – kot še opredeli Terry Smith – ne smemo napačno predvideti, da gre na strani priseljenca zgolj za željo po lastni »modernizaciji« in integraciji v svet družbenih, političnih in ekonomskih struktur zahodne tržne demokracije (Smith 2022b). Prav nasprotno, največkrat gre za gosto mrežo interakcij in sovplivajočih izmenjav znanj. Ali kot slednje opredeli Urška Strle, »preseljevanje ljudi je vtisnilo izjemen pečat družbenemu razvoju, tudi uveljavitvi marsikaterega civilizacijskega dosežka« (Strle 2018: 148). Kljub temu pa negativne konotacije preseljevanja ostajajo globoko ukoreninjene, izjema so migracije znanstvenikov, umetnikov, študentov in diplomatov (*ibid.*).

V opisani kontekst sodi tudi arhitektka in oblikovalka Janja Lap. Pri petintridesetih letih, septembra leta 1964, se je s štipendijo Britanskega sveta preselila v London in tam začela samostojno raziskovalno pot. Konec leta 1965 se ji je po letu bivanja pri starih starših in opravljeni maturi pridružila najstniška hči Darja Polak. Z odhodom v London je Janja Lap za eno leto zamrznila, kasneje pa pustila službo na Šoli za umetno obrt Ljubljana (danes Srednja šola za oblikovanje in fotografijo Ljubljana). Za seboj je pustila tudi kariero nagrajene in v slovenskem prostoru uveljavljene arhitektke in oblikovalke, pri čemer ji kljub uveljavljenosti (ali morda ravno zato) ni bilo najlažje. Njena mama Marija Lap je denimo v enem od številnih pisem hčeri pripomnila, da se spominja »ne samo tresk temveč celo polen, ki so ti jih metali«.²

Kljub očitno težki situaciji (poleg oteženega profesionalnega delovanja v Sloveniji je, kot je mogoče razbrati iz pisem njene mame, v Londonu – tako kot njeni domači v Ljubljani – živela zelo skromno) pa je bil odhod v London za profesionalni razvoj Janje Lap izjemnega pomena. Kot bova pokazali v nadaljevanju, je bil odhod v tujino zanjo nujen tako v smislu umika od premajhnega

Janja Lap. Ljubljana, hrani MAO.

Janja in Darja z Nikolaiem in Urško. Ljubljana, osebni arhiv Urše Petje Mrevlje Lozar.

strokovnega in osebnega prostora kot v tvorjenju možnosti za emancipacijo lastne misli in dela. V tem obdobju je ustvarila svoja najdrznejša dela iz stekla, hkrati pa je – vsaj glede na doslej zbrane podatke – kot prva slovenska oblikovalka pridobila znanje in na londonskem RCA (Royal College of Art) aktivno sodelovala na takrat razvijajočem se področju raziskovanja v oblikovanju.

Prostorsko-časovna dinamika srečanj

Poleg kritike modernosti, ki izrašča iz družbenih, političnih, feminističnih, psiholoških in semiotskih perspektiv ter tvori svojstven vidik v obravnavi migracij ter izmenjavi in gradnji znanj, je pri biografski obravnavi posameznikov ključen še en vidik, to je vidik srečanj. Francoski filozof Alain Badiou današnjemu svetu identitet kot opozicijo ponuja prav svet srečanj. Na vprašanje, kaj je srečanje, odgovarja: »To je slučajnost, naključni element obstoja. Zgodi se vam nekaj, kar zaradi referenčnih točk vašega obstoja ni bilo verjetno ali potrebno. Srečate nekoga, ki ga ne poznate, a vas vseeno preseneti, pritegne, vstopi v vaše življenje.« Pri tem se je po Badiouju treba zavedati, da ni srečanja brez tveganj. A »če poskušate omiliti to negotovost, potem uničite srečanje samo«, uničite možnost začetka, možnost potencialnosti, ali kot še pojasni Badiou, možnost »skupnih posledic, deljenih inovacij« (Petitjean 2014). Moč je torej v potencialu srečanja, katerega rezultat je lahko ne le deljenje znanja, temveč tudi ustvarjanje možnosti za generiranje novih znanj in izkušenj.

Biografski poskus osredotočanja na srečanja protagoniste pričujeočega besedila v prostorsko-časovni dinamiki temelji na pomembni vlogi tako imenovanega transnacionalnega vidika. Masha Chlenova izrazito prednost transnacionalnega pristopa k zgodovinopisju prepozna v tem, da nam

omogoča upoštevanje človeških povezav onkraj političnih ideologij. Ta metodologija nam v umetnostnozgodovinski študiji omogoča, da zmožnost delovanja vrnemo posameznim akterjem, umetnikom, kuratorjem, kritikom, zgodovinarjem, zbirateljem in mecenom; s tem, ko upoštevamo transnacionalne mreže, ki so jih ti posamezniki oblikovali na podlagi skupnih vrednot in ciljev, lahko razberemo, kako so ta omrežja oblikovala zgodovinske procese, ki so pogosto delovali zunaj meja določenih nacionalnih držav ali politično opredeljenih ozemelj (Chlenova 2022).

Govorimo torej o migracijah, ki so prek srečevanj posameznikom omogočale povezave zunaj spreminjajočih se političnih okoliščin in pri tem gradile na večstranskem transferju znanj. V nadaljevanju se pri obravnavi znanstvenoraziskovalnega dela Janje Lap v okviru njene socialne mreže osredotočava na kontekstualizacijo, na to, kako so posamezna srečanja vplivala na njen strokovni razvoj ter na njeno znanstvenoraziskovalno delovanje, tako v Veliki Britaniji kot po vrnitvi v Slovenijo. Iz številnih pisem je razvidno, da ji je družina ves čas stala ob strani. Še več, v redni korespondenci (tudi do sedem pisem na mesec) ji mama svetuje, komu vse naj piše in s tem vzdržuje stike za čas po vrnitvi. Med drugim pogosto navaja tudi očetove besede, da »naj raje za *Razgled* piše, da je ne bodo pozabili, naj piše v *Delo* in tovarnam naj ponudi kakšne načrte. Ja in sploh naj piše. Saj mi je ne bomo pozabili, drugi pa.«³

Hkrati je bilo med popisovanjem življenjske poti Janje Lap izredno zanimivo odkrivati tudi odnos okolice do ambiciozne profesionalke in mame samohranilke sredi 20. stoletja. Privlačna arhitektka⁴ je bila namreč v govoricah slovenskih znancev pogosto označena za tisto, ki je kolegom v arhitekturnem studiu Edvarda Ravnikarja kuhala kavo, pa čeprav je bila dejansko enakovredna sodelavka, ki je že na začetku svoje profesionalne poti snovala pomembne in nagrajene natečajne objekte. Zgovoren primer slednjega je njeno sodelovanje pri predstavitvi na zagrebškem velesojmu leta 1958. Kot vodja projektivnega ateljeja pri republiškem odboru za družino in gospodinjstvo je takratnemu državnemu vrhu predstavljala maketo soseske za 5000 prebivalcev. Dogodka se je kasneje spominjala takole:

Ta ideja soseske, zaključene mestne enote, ki bi poleg stanovanj imela šole, vrtce, trgovine, mirno obrt. 5.000 prebivalcev je postavila [na] velikost enega šolskega okoliša. Po švedskem vzoru je razvijala sistem pešpoti, ki nikjer v nivoju ne bi prečkale glavnih cest in bi vsak šolar imel največ 600 metrov do šole. [Mitja] Jernejec je naredil publikacijo, po Ljubljani smo fotografirali, kako živi običajna družina v taki soseski. V seminarju smo študentje razvijali to idejo in pripravili ogromno maketo za razstavo v Zagrebu. Smo tako naredili, da so se lučke prižigale, ki so osvetljevale različne dejavnosti. Potem je prišel Tito. Nekaj časa je gledal, potem pa je vprašal, kako to, da nekatera stanovanja gledajo samo na sever. Odšel je z besedami: »Nismo ništa naučili, ali smo se barem odmorili« (AAM Lap v Muratović 2002).

3 Iz pisma Marije Lap hčerki Janji, Ljubljana, 29. 5. 1965. Hrani MAO.

4 Prijateljica Eka Vogelnic jo je označila za fatalko, podobno igralki Faye Dunaway. Iz intervjuja, 7. 2. 2022.

Janja Lap leta 1958 na velesejmu v Zagrebu jugoslovanskemu vrhu predstavlja projekt soseske za 5000 prebivalcev. Ob maketi stojita Josip Broz - Tito in Janja Lap, od leve proti desni sedijo zagrebški župan Većeslav Holjevac, Aleksandar Ranković, Jovanka Broz, Pepca Kardelj, Lidija Šentjurs in Vladimir Bakarić. Ljubljana, hrani MAO.

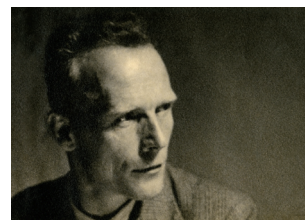
Marija Lap, 1934, in Anton Lap. Ljubljana, osebni arhiv Urše Petje Mrevlje Lozar.

Čeprav je Janja Lap v Zagrebu nastopala kot vodja projekta, se še danes ob fotografiji [str. 26] mestoma porajajo komentarji, da je bila na predstavitev soseske poslana kot mikavna ženska predstavnica Ravnikarjevega studia. Še več, izbrana naj bi bila le zato, ker naj bi se ob predstavitvi privlačne in bistre ženske maršal Tito hitreje navdušil za moderno sosesko. Samo sklepava lahko, da so bili takšni komentarji, pa tudi občutek kariernega zaviranja s strani njenega mentorja Edvarda Ravnikarja,⁵ eden od razlogov, da se je leta 1964 odločila emigrirati v Veliko Britanijo. Zdi se, da je spoznala, da je za njen nadaljnji strokovni razvoj nujen odhod v tujino in s tem odtegnitev od učitelja.

Tudi midve na uvodoma predstavljenem temelju vračava biografsko zgodbo Janje Lap nazaj protagonistki. Z načrtnimi poudarki upošteva transnacionalne mreže, ki jih je v času svojega profesionalnega in zasebnega življenja oblikovala onkraj političnih ideologij in zunaj meja nacionalnih držav ali politično opredeljenih ozemelj.

Zgodnje otroštvo in šolanje

Janja Lap se je rodila leta 1929 kot drugi od treh otrok Marije (roj. Niefergall) in Antona Lapa. Marija je bila Novomeščanka, v času novomeške pomladi članica sokolov⁶ in »pisarniška oficijantka« na Kmetijski šoli Grm pri Novem mestu, kjer je bil kot mlad kmetijski tehnik nekaj časa zaposlen tudi inženir Lap, po rodu sicer Kamničan, iz znane vrtnarske družine. V ohranjenih dokumentih zasledimo pohvale nadrejenih za njuno delo in s tem povezana karierna napredovanja. Od leta 1926 je Anton Lap služboval v Ljubljani, najprej kot mestni vrtnarski asistent; tri leta kasneje je bil imenovan za nadzornika mestne vrtnarije, z letom 1932 pa je postal upravitelj mestnih nasadov.

Poleg odraščanja v meščanskem okolju ter vpliva uspešnih, delovnih in ljubečih staršev je na disciplinirani način delovanja Janje Lap v zrelih letih zagotovo vplivalo tudi osnovnošolsko izobraževanje pri uršulinkah. Čeprav je njen oče od svoje žene pričakoval (in tudi dosegel), da se bo ob poroki odrekla službi v prid skrbi za družino,

- 5 Mama Janje Lap je o Ravnikarju med drugim zapisala, da »nekako noče in ne more priznati, da hite mlajše strokovne sile ob njem kvišku, a ni toliko močan in pošten, da bi svoj 'ego' premagal, pomagal mladim in jih priznaval«. Iz pisma Marije Lap hčerki Janji, Ljubljana, 12. 5. 1966. Hrani MAO.
- 6 Intervju z Nikolaïem Davidom Jeffsom, sinom Janje Lap, 4. 2. 2021.

sta bila oba od staršev hčerki ves čas v oporo tako pri njenem študiju kot pri kasnejšem profesionalnem življenju.⁷ Če so bila v generaciji staršev takšna pričakovanja od poročene žene morda še samoumevna, se pri hčerki niso ponovila. Janja se je vpisala na študij, ki si ga je izbrala, pa čeprav bi lahko našli marsikateri razlog za ignoriranje njene želje. Imela je namreč še dva brata, in ni bilo povsem samoumevno, da bi starši v tistem obdobju skozi študij vzdrževali kar tri otroke. Naknaden razlog za odvrnitev od študija bi lahko bila tudi njena zgodnja zanositev in posledično poroka.⁸ Toda nič od tega je ni odvrnilo od namere. Odločena je bila študirati, četudi je to pomenilo, da je morala ob študiju delati.⁹

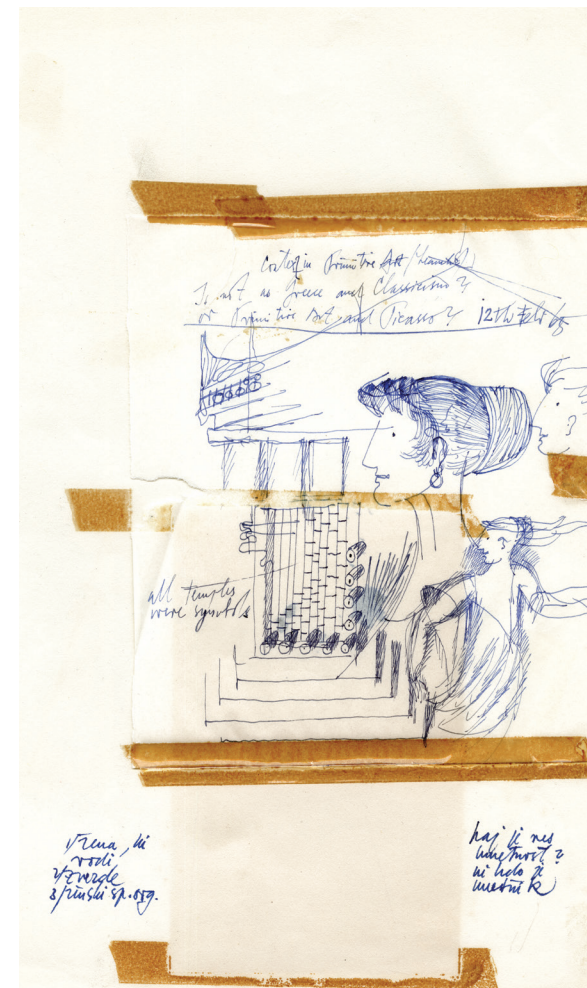
Očetu je morda godilo, da si je Janja izbrala študij arhitekture – na to naj bi po njenem pripovedovanju vplivalo prav njegovo službovanje. Zaradi njegovega poklica je namreč družina približno dve leti prebivala v pristavi tivolskega gradu, in mala Janja ga je na delovnih poteh skozi mestni park večkrat spremljala. Anton Lap je bil po svoji funkciji in zaradi priznane strokovnosti tesen sodelavec tedaj že cenjenega arhitekta Jožeta Plečnika pri praktično vseh njegovih ljubljanskih načrtih, ki so vključevali zasaditve in ureditve zelenih površin. Njena navezanost na arhitekturo in Plečnika je torej izhajala iz otroškega poznanstva z »mojstrom arhitektom«. Sama se je tega kasneje spominjala takole:

Tivoli me spominja na otroška leta, ki sem jih preživljala prav tu. Stanovali smo namreč v hiši zraven tivolskega gradu, imenovani Pristava. Spominjam se tudi svojega očeta Antona Lapa, ki je bil ravnatelj mestne vrtarnije od 29. leta do konca 2. svetovne vojne. Obenem pa se spominjam profesorja Plečnika, ki mu je oče naredil veliko nasadov po njegovih načrtih. Zato ni slučaj, da sem začela študij arhitekture v Plečnikovem seminarju (MAO AJL Muratović 1998).

Janja Lap se je v intervjujih večkrat sklicevala na Plečnikov vpliv, a kljub očitni navezanosti se arhitektov slogovni izraz pri njej neposredno ni odrazil, zato direktnega prenosa oziroma posnemanja Plečnikovih oblik v njenih delih ni zaznati. Lahko pa ugotavljamo sorodnost v načinu razvoja lastne likovne govorice. Pri obeh avtorjih namreč zaznavamo zavesten odklon od ustaljenih in modnih oblik v prid raziskovanja daljnih likovnih izrazov in starih rokodel-

skih znanj, nadgrajenih z nepredvidnim. Plečnik si je na primer kolonade ob ljubljanski tržnici zamislil v slogu antičnega templja in jih prekril z betonskimi strešniki, katerih zaključki spominjajo na japonske templje. Podobno lahko pri steklenih predmetih Janje Lap najdemo izhodišča v starih kulturah, bodisi v tehniki ali v slogu. Dober primer tega je njen kozarček Mit v steklu, saj je ob pogledu nanj prva asociacija antični rog obilja [str. 75]. Zgovoren primer drznosti in duhovitosti, ki jo danes v oblikovanju prepogosto pogrešamo, pa je njen kozarec za pivo, v katerega je vtisnjen kronski zamašek. Zanimiva je še ena podobnost med obema ustvarjalcema. Tako v zapuščini Jožeta Plečnika kot tudi Janje Lap najdevamo različne lističe – kuverte, cigaretno škatlice, hrbtno strani za drug namen že uporabljenih kosov papirja – ki so služili za beleženje hipnih navdihov. Mojstrske prostoročne risbe, mestoma dopolnjene z različnimi mislimi, so torej mnogokrat pristale na neugledni in neobstojni podlagi.

Pred vpisom na fakulteto je Janja Lap končala Žensko realno gimnazijo. Septembra 1947 se je kot mama polletne hčerke vpisala na fakulteto, v Plečnikov seminar, z novim priimkom, Polak. S študentom strojništva Henrikom (Rikom) Pollakom¹⁰ se je poročila leto pred vpisom na fakulteto, a se je že leta 1948 od njega tudi ločila. Ohranjeno je njegovo pismo Janji iz leta 1948, iz katerega je razvidno, da sta že ločena in v korektnih odnosih.

Janja Lap, risbe in zapiski iz skicirke, kemični svinčnik, v: 29,7 cm, š: 21 cm. Ljubljana, hrani MAO.

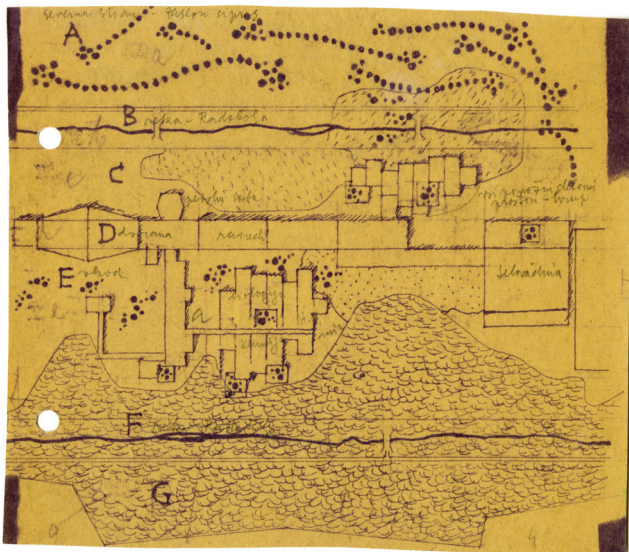
7 Ibid.

8 Janja Lap se je poročila 11. decembra 1946 in rodila Darjo 18. marca 1947, pri komaj dopolnjenih osemnajstih letih.

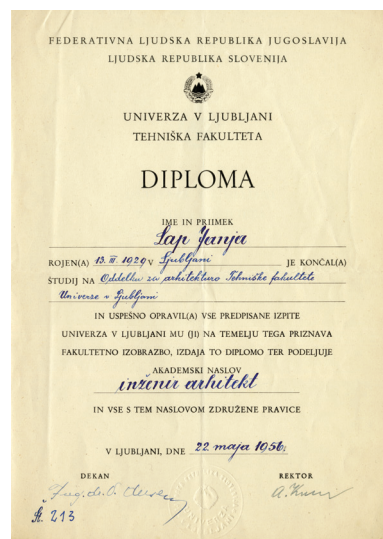
9 Intervju z Uršo Petjo Mrevlje Lozar, vnukinjo Janje Lap, 27. 1. 2023.

10 Riko Pollak je pozneje končal Upravno fakulteto v Kranju in postal pomočnik generalnega direktorja Lesnine. V arhivskih dokumentih pisanje priimka ni dosledno. Tako Riko kot tudi hčerka Darja sta priimek večinoma pisala z dvema L-jema.

Med letoma 1953 in 1957 je Janja Lap delala v arhitekturnem studiu profesorja Edvarda Ravnikarja znotraj fakultete. Pod njegovim mentorstvom je leta 1956 tudi diplomirala¹¹ in se takoj zatem za eno leto zaposlila v projektivnem ateljeju gradbenega podjetja Tehnika kot sodelavka pri pripravi idejnega in izvršnega načrta stanovanjske zgradbe Prule 3, 4. Iz njenih življenjepisov je razbrati, da se je v prvem letu službovanja njeno delo prekrivalo z mestom Ravnikarjeve asistentke na fakulteti.¹² Marca 1959 naj bi jo Ravnikar tudi formalno predlagal za svojo asistentko [str. 31] pri predmetu Javne zgradbe na Oddelku za arhitekturo FAGG (Fakultete za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo). Po doslej pridobljenih podatkih do formalne potrditve asistenture ni prišlo. Ne v osebnem

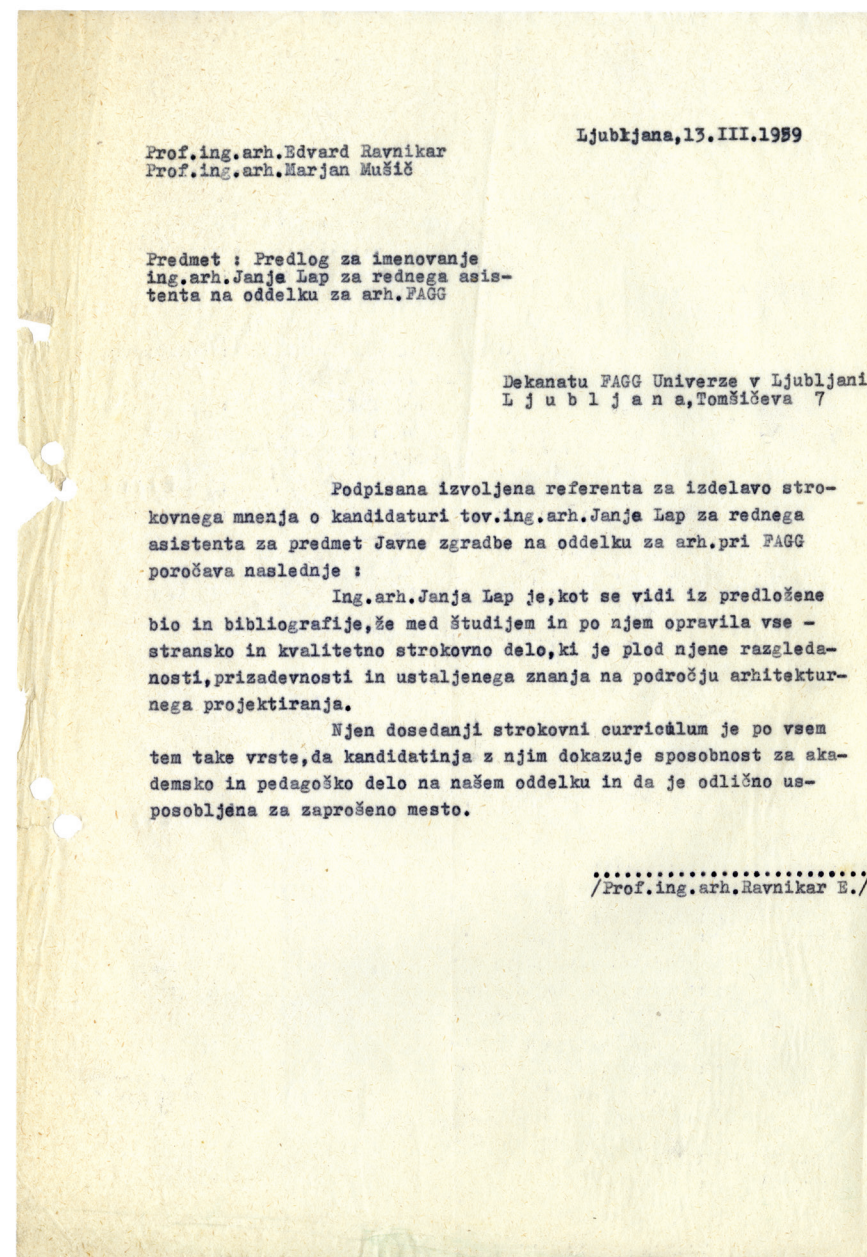

Janja Lap, skica diplomskega dela iz pisma zakoncema Ivanšek, kemični svinčnik, 23. 8. 1954. Ljubljana, hrani Ustanova France in Marta Ivanšek.

Janja Lap, diplomska listina, 1956. Ljubljana, hrani MAO.

- 11 Diplomirala je s prav dobro oceno (9) 22. maja 1956, z diplomskim delom *Višja gimnazija v Hercegovini. Popolna srednja šola, ki je obenem središče svoje soseske*. Diplomsko delo ni ohranjeno. Listino hrani MAO.
- 12 Ne vemo, kdaj je njun odnos iz profesionalnega prerasel v osebnega, omenilo pa ga je več ustnih virov (Jeffs, Krečič, Zupančič). Hkrati lahko sklepamo, da se je njuno osebno razmerje končalo najkasneje v letu 1959, ko se je poročila z ginekologom dr. Draškom (Karlom) Wilfanom. Ločila sta se 9. aprila 1964. Ponovno se je poročila 16. avgusta 1966, in sicer z Robinom Mortonom Jeffsom (rojenim 8. aprila 1933). Dve leti kasneje se jima je rodil sin Nikolai David Jeffs. Od Robina Mortona Jeffsa se je ločila 8. junija 1978. V drugi polovici devetdesetih let naj bi po pripovedovanju sina živela v partnerstvu s Titom Vidmarjem (1929–1999).

Dopis Edvarda Ravnikarja, v katerem jo predlaga za asistentko pri predmetu Javne zgradbe na Oddelku za arhitekturo FAGG, 13. 3. 1959. Ljubljana, hrani MAO.

arhivu Janje Lap ne v arhivu Fakultete za arhitekturo Univerze v Ljubljani ni najti zapisa o potrditvi ali zavrnitvi vloge. Poraja se tudi dvom, da je bila vloga sploh formalno oddana (MAO AJL Ravnikar in Mušič 1959). V tem kontekstu je izredno pomenljiv njen zelo uradni dopis Ravnikarju iz oktobra 1959, v katerem ga obvešča o prekinitvi dela v vlogi njegove sodelavke pri izdelavi načrtov stanovanjske stolpnice na Kidričevi ulici v Ljubljani (MAO AJL Lap 1959). Kratek namig o tem, kaj se je morda takrat dogajalo, zasledimo v pismu njene mame iz leta 1966: »Če hočeš tvojo idejo ozir. željo po docent. mestu realizirati, ne moreš mimo Ravnikarja. Že enkrat je pokazal svoje zadržke srce, ne daj mu prilike, da pokaže to v drugič.«¹³ Biti v ožjem krogu Edvarda Ravnikarja je v tistem času pomenilo biti v najpomembnejšem slovenskem arhitekturnem krogu. Področje vpliva se je širilo po formalnih in neformalnih akademskih krogih. In moč tega vpliva je lahko šla po dveh poteh, pozitivni in negativni.

Med letoma 1958 in 1962 je Janja Lap delovala kot vodja projektivnega ateljeja pri republiškem odboru za družino in gospodinjstvo, in prav v tej vlogi je na prej omenjeni razstavi *Porodica i domačinstvo* v Zagrebu najvišjim državnim funkcionarjem predstavila projekt soseske za 5000 stanovalcev. Strokovni izpit za naziv nižje gradbene inženirke je opravila leta 1960. 8. marca 1961 ji je Sekretariat Izvršnega sveta za urbanizem, stanovanjsko izgradnjo in komunalne zadeve izdal potrdilo, da je vpisana v seznam projektantov, pooblaščenih za gradbeno projektiranje (MAO AJL Saje 1961).

V zgodnjih šestdesetih letih se je prvič preizkusila kot pedagoginja. Od leta 1962 do 1964 je na Šoli za umetno obrt Ljubljana poučevala industrijsko oblikovanje. Njena profesorska kolega sta bila v tistem času tudi arhitektka Gizela Šuklje (prva Plečnikova študentka in asistentka) in oblikovalec Miloš Požar. Na seznamu dijakov Janje Lap izstopajo Miša Malavašič (Jelnikar), Oskar Kogoj, Alojz Marcen, Janez Smerdelj in Matjaž Vipotnik (Ekar 1996: 13 in ZAL_LJU/0366 1963–64). Vsi naštetih so bili kasneje tudi izvrstni in v stroki priznani oblikovalci. V Veliko Britanijo se je Janja Lap preselila po ločitvi od drugega moža, leta 1964. Tam se je pridružila raziskovalcem na londonski šoli Royal College of Art in brez povezav s slovenskim oblikovalsko-arhitekturnim prostorom na novo zadihala.

13 Iz pisma Marije Lap hčerki Janji, Ljubljana, 12. 5. 1966. Hrani MAO.

Selitev v Veliko Britanijo

V šestdesetih letih 20. stoletja se je London z delom takratnega Sveta za oblikovanje začel načrtno odpirati svetu in hkrati kazati pot do profesionalizacije oblikovanja, tako v industriji kot (izredno premišljeno) tudi na področju izobraževanja in raziskovanja. Je pa bil to tudi čas »swinging Londona«, in Janja Lap je vstopila v družbo intelektualcev in umetnikov, kot sta bila na primer David Hockney in Peggy Guggenheim. Raziskovalno obdobje na RCA je kasneje opisala kot čas »posebne družbene atmosfere: to je bil čas Beatlov, mini kril in poparta. Posebej zanimivo je postajalo vprašanje dekoracije, saj je prejšnje obdobje označila sintagma 'ornament je zločin'« (Senčar 2000: 7). Novo obdobje sredi šestdesetih let 20. stoletja je bilo nenadoma veliko svobodnejše in naklonjeno raziskovanju tudi zunaj gole funkcionalnosti.

Iz pisma, ki ga je hčerka Darja pisala mami v London, izvemo, da so Janjo Lap takoj po prihodu v London »povabili profesorji v svoj klub«. ¹⁴ Marija Lap je ob tem v pismu hčeri izrazila veselje, da ima »toliko prijetnih poznanstev. Izgleda, da samo pridobivaš!«¹⁵ Vsa strokovna poznanstva so se zelo hitro odražala tudi v emancipatornem pristopu Janje Lap k delu. Kot se je kasneje rada spominjala, ji je že v začetku raziskovalnega dela postala jasna razlika med izobraževalnima sistemoma v Jugoslaviji in Veliki Britaniji. Po prihodu na RCA je profesorja vprašala, kaj naj dela, ta pa ji je odvrnil, da če sama ne ve, kaj bi rada delala, kako naj to ve on (Ekar 1996: 13).

Štipendijo Britanskega sveta je sprva prejela zgolj za eno leto, z možnostjo podaljšanja. Marca 1965 je v pismu domačim napisala, da bi si rada »priborila kakšno pozicijo tukaj v Londonu. S samo štipendijo ne ostanem še eno leto!« Hkrati jo je po začetnem navdušenju ob bivanju v Londonu začel nekoliko motiti pretirani družbeni snobizem. V istem pismu je zapisala:

Tukaj je ena od »snobovskih« intelektualističnih potez, imeti poznanstva z ljudmi, ki igrajo danes v svetu filozofije in arts glavno vlogo. Vendar se mi je želodec obrnil, ko mi je nekdo rekel: *Would you like to know Sylvette?* To je deklica, ki je bila tako popularna nekaj let nazaj

- 14 Iz pisma Darje Polak mami Janji, Ljubljana, 5. 10. 1964. Hrani MAO. Pri tem Nikolai Jeffs še dodaja, da se mama po prihodu v London ni družila z jugoslovansko migracijo. Povezave, ki jih je vzdrževala s Slovenijo, so bili le redki obiski študentk iz Ljubljane (na primer Miše Jelnikar – njej je pomagala s prijavo na RCA). Izpostavi tudi, da se ni zanimala za politiko, vse, kar je imela političnega, so bile takrat izdane knjige disidenta Milovana Đilasa, ki so bile v tistem času zelo iskane. Intervju z Nikolaieom Jeffsom, sinom Janje Lap, 17. 2. 2022, in intervju z Mišo Jelnikar, nekdanjo dijakinjo Janje Lap, 15. 2. 2022.
- 15 Iz pisma Marije Lap hčerki Janji, Ljubljana, 5. 11. 1964. Hrani MAO.

v zvezi s Picassom. Še ti si imela tisto sliko v svoji sobi, Darja. Ne, sem rekla: *I don't like to go*. Mislila sem si pa, brigajo me stare babe s konjskim repom, pa če je bila stokrat *love of Picasso*.¹⁶

Vabilu, naj spozna Tomása Maldonada, velikana teorije raziskovanja na področju oblikovanja in glavnega teoretika ulmske šole oblikovanja, se po drugi strani ni odrekla. Zapisala je:

Spoznala [sem] *girl-friend* od prof. Maldonado iz Ulma, ki je bogata Braziljanka, obenem pa hudičevo izobražena. Včeraj sem bila z njimi skupaj na večerji nakar je med drugim izjavila, da gre drugi teden v Pariz, potem pa v Rim, kjer ima poročeno hčerko iz ne vem katerega zakona. Spominjam se kako važno je bilo v Ljubljani kaj vedeti o Maldonadu. Tukaj pa mi je vsak dan prezenten, če ne drugače rahlo okajen, kot je bil včeraj zvečer in je bil zelo človeški, zelo *nice*. Čez dva tedna sem povabljen na večerjo z najbolj znamenitim japonskim arhitektom, ki bo v Londonu.¹⁷

Kljub začetnemu obotavljanju se je na koncu odločila podaljšati štipendijo in v Londonu ostati dodatno leto. Če se je v prvem letu tamkajšnjega bivanja posvečala raziskovanju na Oddelku za industrijsko steklo pod mentorstvom Roberta Gooddona, se je v drugem letu na RCA pridružila raziskovalni skupini za bolnišnice na Oddelku za industrijsko oblikovanje. Tam se je srečala z vodjo raziskovalne skupine, profesorjem Misho Blackom, ter s profesorjem Bruceom Archerjem, ki je bil kasneje mentor njenega magistrskega dela. Pri raziskovanju se je osredotočila na kritično analiziranje in razumevanje prednosti in slabosti bolnišničnih sistemov prehranjevanja ter z nadgrajeno temo na RCA leta 1973 tudi magistrirala.

Po dveh strokovno izjemno močnih letih se je leta 1966 preselila v Sheffield in na tamkajšnji šoli za umetnost (kasneje Fakulteti za umetnost in oblikovanje) poučevala predmet Osnove oblikovanja.

¹⁶ Iz pisma Janje Lap družini, London, 9. 3. 1965. Hrani MAO.

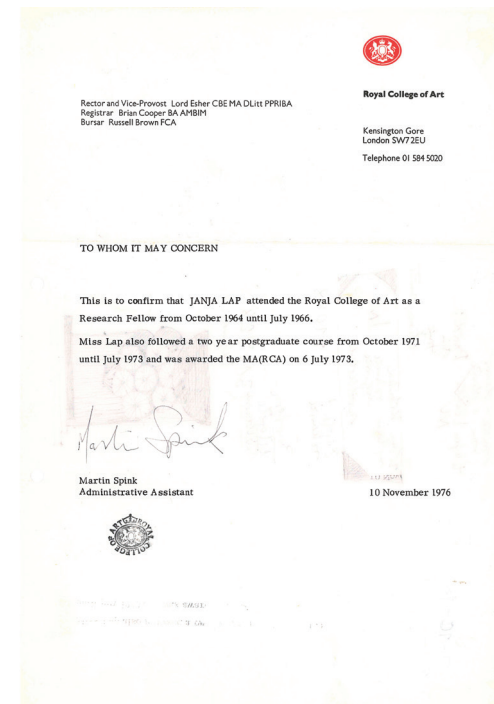
¹⁷ *Ibid.* Iz pisma ni mogoče razbrati, za koga gre. Glede na to, da je leta 1965 Kenzo Tange kot prvi japonski arhitekt prejel zlato medaljo Kraljevega inštituta britanskih arhitektov (RIBA), bi to lahko bil prav on. Njegovo delo je Janja Lap tudi zelo zanimalo. Tange je bil namreč arhitekt, ki je projektiral večji del obnove popotresnega Skopja (potres 9. stopnje po Mercallijevi lestvici, ki se je zgodil 26. julija 1963, je porušil ali nepopravljivo poškodoval tri četrtine zgradb v mestu). Janja Lap pa je precej svojega raziskovalnega dela posvetila prav temi bivališč v izrednih razmerah. V obrazcu za kandidacijo za »prosvetno izmenjavo med SFRJ in ZDA« je leta 1985 kot predlagano temo za predavanje oziroma znanstvenoraziskovalno delo navedla »mesta v Jugoslaviji po potresih: Ljubljana 1895, Skopje 1963«. Hrani MAO.

Leto kasneje je začela predavati na Univerzi v Sheffieldu, na oddelku za arhitekturo. Naslednjih deset let (1967–1977) je na omenjenem oddelku predavala predmete Risba in oblikovanje, Raziskovanje na področju oblikovanja ter Interier in industrijsko oblikovanje. Občasno je bila tudi mentorica magistrskih nalog. Med letoma 1973 in 1975 je predavala tudi na znameniti Architectural Association School of Architecture v Londonu (AA), in med drugim je svoje študente leta 1974 pripeljala na ekskurzijo v Slovenijo, kjer so z namenom preučevanja kakovosti gradnje v najtežjih pogojih obiskali več partizanskih bolnišnic. Hkrati pa je bila med januarjem in septembrom leta 1976 s krajšim delovnikom zaposlena kot arhitektka in oblikovalka v sheffieldskem arhitekturnem studiu Richard Hemingway and Partners.

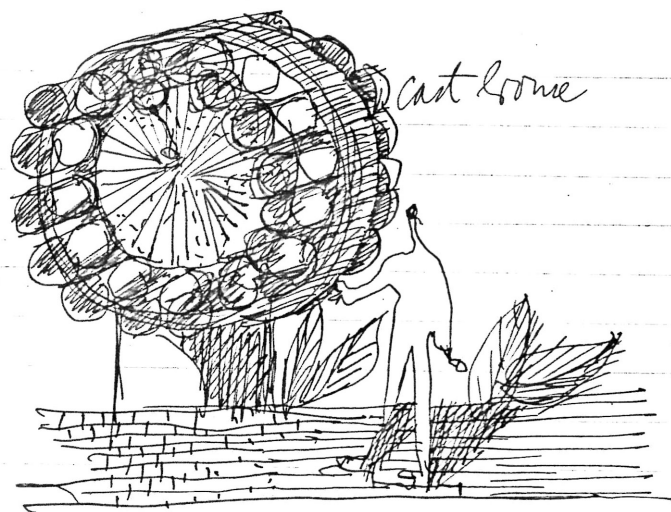
Njeni študenti se je spominjajo kot stroge pedagoginje, a hkrati kot srčne in karizmatične osebe. Po spominu Monice Schmoller so v času med letoma 1967 in 1969 pod mentorstvom Janje Lap oblikovali avtodom oziroma bivalno prikolico ter pladenj s priborom za letalsko družbo. A bolj kot formalnega odnosa s predavateljico se njeni študenti radi spominjajo njene prijateljske naklonjenosti študentom in dejstva, da so bili dobrodošli celo pri njej doma. Prav Monici Schmoller in njeni študentski kolegici Lesley Hanchet je na primer odstopila lastno stanovanje za praznovanje rojstnega dne.¹⁸ Če se je Janja Lap svojega dela z angleškimi študenti kasneje spominjala kot časa spodbujanja najboljših lastnosti, ki jih posameznik nosi v sebi (Ekar 1996: 13), pa je Monica Schmoller kot njeno glavno popotnico navedla besedi »bodite svobodnejši«.¹⁹

¹⁸ Pisna korespondenca z Monico Tweddell, 18. 4. 2021 in 5. 5. 2021.

¹⁹ *Ibid.*

Dopis, v katerem formalno potrjujejo sodelovanje Janje Lap na RCA, med oktobrom 1964 in julijem 1966 kot raziskovalke (Research Fellow) ter med oktobrom 1971 in julijem 1973 kot podiplomske študentke. Magistrirala je 6. julija 1973. Ljubljana, hrani MAO.

Janja Lap, skica javne plastike in načrtovanje njene postavitve pred banko Midland (Griffin House), Sheffield; načrt je bil izdelan leta 1976. Na fotografiji Janja Lap z metrom. Ljubljana, hrani MAO.

Vrnitev v Slovenijo

Nostrifikacija magisterija in vrsta vloženih vlog za habilitacijo pričata o tem, da je Janja Lap po vrnitvi v Slovenijo (oktober 1976) svojo kariero želela nadaljevati v visokem šolstvu. Sprva si je uredila status samostojne umetnice industrijske oblikovalke (oktober 1976–september 1977). Nato je bila do aprila 1979 zaposlena kot raziskovalna sodelavka na Inštitutu za sociologijo in filozofijo na Univerzi v Ljubljani, kjer je sodelovala in samostojno raziskovala na področju socialne problematike stanovanjske gradnje. Aprila 1979 se je za naslednjih deset let zaposlila v Iskri. Najprej je delala v Iskri Commerceu, nato pa so jo kot industrijsko oblikovalko premestili v Iskro Elektrooptiko. Poleg specialnih optičnih, laserskih in drugih uporabnih naprav, ki jih je razvila za Iskro, je ves čas profesionalne kariere ohranila tudi svojo ljubezen do stekla. Po vrnitvi je ponovno začela redno razstavljati svoja dela in svoje ideje ponujala potencialnim naročnikom.²⁰ S svojim prepričljivo prodornim načinom ji je uspelo realizirati spominske kozarce za različne slovenske kraje. Med drugim je oblikovala spominski kozarec in poročna kozarca za mesto Celje, radovljški spominski kozarec in serijo kozarcev Flora.

O odličnosti njenega dolgoletnega oblikovanja pričajo članki v domači in tuji strokovni periodiki (*Arhitekt*, *Domus*, *Sinteza*), sodelovanja (in pohvale) na razstavah BIO,²¹ na razstavah na gradu Podsreda (1994, 1996) in v Radovljici (2000) ter uvrstitve v oblikovalsko zbirko Neue Sammlung v Münchnu (1987), v zbirko stekla v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani (1997) in ne nazadnje v zbirko Muzeja za arhitekturo in oblikovanje.

Nemirni duh Janje Lap pa se ni ustalil niti po njeni upokojitvi leta 1989. Še istega leta je na podlagi enega zadnjih sporazumov z neuvrženimi državami za pol leta odšla v Irak, kjer je na Fakulteti za arhitekturo Univerze v Mosulu predavala predmet Interier in industrijsko oblikovanje (AS 1140 20/468 1989). Po vrnitvi pa je nato vse do leta 2003 kot zunanja predavateljica poučevala na Pedagoški akademiji (danes Pedagoški fakulteti) Univerze v Ljubljani. V okviru predmeta Kultura bivalnega okolja – stanovanjski del je predavala o še danes aktualnih temah: poznavanju etnološke dediščine bivalne hiše, razumevanju vplivov okolja (npr. podnebnih), uporabi naravnih materialov, tehnologiji in ekonomiji gradnje. Izpostavljala je tudi

²⁰ Avtorica risb zaščitene rastline, ilustratorica Zagorka Simić, je v intervjuju 28. 1. 2023 povedala, da je v karieri spoznala le malo oblikovalcev, ki bi bili tako prodorni in bi znali svoje delo tako uspešno ponujati na trgu, kot je to znala prav Janja Lap.

²¹ S svojimi deli je na BIO sodelovala v letih 1964, 1966, 1979, 1981, 1984, 1986, 1988, 1994, 1998 in 2002.

- 1- Kako si pridobivati prostorke predstavitelne po spominu
- 2- Kako reproduirati memorativnost

I. Skupina

1. naloga - 10 slušateljev

Vodja: Po spominu narišite tloris 10 minut stanovanja ali ene etore, če želite v hiši.

Vrčite vsa vrata, s tem, da narišete v katero smer se odpirajo. Vrata se odpirajo v prostor, ali iz prostora.

2. naloga: Čas je zlato narišite.

Vodja: Vrežite liste in narišite zaporedno število in narišite vsako nalogo traja 3 minute.

1. vprašanje: Design součinitev ožal

2. vprašanje: narišite plakat - ^{Nes} vabilo za ~~boljšo prostorsko~~ ~~praznovanje~~ ~~rojstnega dne~~

3. vprašanje: Skica obleke za

4. vprašanje: drsalke v zimnem obsevu

5. vprašanje: načrt in oprema motornega čolna za dve osebi

in oprema za 2 osebi

- Vodja predstavi 5 najboljših odgovorov

- Skupina se odloči: - Kako ocenjuje hvalje časovno določene oblikovalske vzpodbude

brainstorming

razumevanje sociokulturnih faktorjev, ki določajo namembnost bivalnih prostorov, ter se posebej posvečala ozaveščanju o pomenu oblikovanja interierja za ljudi s posebnimi potrebami. V okviru predavanj in seminarjev je obravnavala tudi različne funkcije bivalnih prostorov, ergonomijo, razlike med obrtno in industrijsko proizvodnjo, metode analiz ter primerjavo in vrednotenje elementov bivalnega okolja. Posebno pozornost je posvečala razumevanju estetskih vrednot, tlorisnim ureditvam stanovanjskih hiš ali stanovanj v blokih, oblikovanju pohištva ter uporabi barv in različnih materialov pri urejanju notranje opreme bivalnih prostorov (MAO AJL Lap (s. a.)e). Še pred sodelovanjem s Pedagoško akademijo je od leta 1989 sodelovala pri programu britanske Odprte univerze za Ljubljano (Open University, Milton Keynes, VB) in delovala kot akademska svetovalka za Slovenijo.

Ilustracija Janje Lap na leteči preprogi, Mosul, 1990. Ljubljana, hrani MAO.

Janja Lap, primer kratke vaje, ki jo je izvedla v okviru predmeta Kultura bivalnega okolja - stanovanjski del na takratni Pedagoški akademiji Univerze v Ljubljani. Ljubljana, hrani MAO.

Gosta transnacionalna mreža interakcij

Poleg številnih že omenjenih znanih domačih in tujih imen so nama bili pri razkrivanju plasti gosto tkane mreže interakcij Janje Lap ter strokovne in osebne izmenjave mnenj v izjemno pomoč predvsem njena pisma in razglednice, pa tudi njeni rokovniki in zabeleške ob dopisih in na načrtih. Vsebinsko sva mestoma razjasnjevali in dopolnjevali z dragocenimi pričevanji posameznikov, ki so Janjo Lap poznali. Večina tistih, ki so z njo sodelovali, se je spominja po njeni družabni in ambiciozni naravi, tesni povezanosti z družino in po nespornem šarmu, s katerim je okoli sebe stkala močne vezi. Poleg pisem družini je za razumevanje njene zgodnje strokovne mreže pomembna tudi kratka korespondenca z arhitektoma Marto in Francetom Ivanškom v letih 1954 in 1955. Oba sta spadala v najožji krog Edvarda Ravnika (Marta Ivanšek je bila njegova sestra).

Zanimivo je, da so pisma ohranjena v obeh zapuščinah, tako Janje Lap kot zakoncev Ivanšek,²² kar omogoča redke vpogled v dvosmerno komunikacijo. V času korespondence sta zakonca živela na Švedskem in ustvarjala živahno inozemsko stičišče za slovenske kolege, na daljavo pa so si izmenjevali raznovrstne strokovne vsebine in naloge, pa tudi osebne usluge, od fotografiranja predmetov pri Janezu Kališniku do dolgotrajnejše izposoje kolesa.²³ Ivanška sta se zanimala za dogajanje v Ljubljani, še posebej za stanje na fakulteti, »na Grabnu«; ljubljanski kolegi pa so bili veseli strokovnih, modnih in družabnih novic iz oblikovalsko in arhitekturno naprednega Stockholma. V enem od zgodnjih pisem²⁴ jima Janja Lap piše o delovnem vzdušju na fakulteti, kjer so vsi zaposleni z internimi natečaji [str. 42]. Posebno zanimiv se ji zdi natečaj za Mostar, ki naj bi ga na profesorjev predlog prvotno delala z Mitjo Jernejcem, a ji je ob koncu načrtovanja na pomoč priskočila Majda Dobravec - Gusja. Da so bila tovrstna dopisovanja tudi strokovno posvetovalna, je videti iz priloženega opisa natečaja in natančne skice predloga za projekt gimnazije v Mostarju. O načrtu Janja Lap piše zelo suvereno in meni, da naj bi bila zgolj ena od šestih prijav potencialno boljša od njene. O avtorstvu piše izmenično v prvi osebi ednine in v

22 Dve pismi in ena razglednica Janje Lap zakoncema Ivanšek in tri njuna pisma Janji Lap. Korespondenca je potekala v času od 9. avgusta 1954 do 21. aprila 1955. Hranita Ustanova France in Marta Ivanšek in MAO.

23 Pismo Janje Lap zakoncema Ivanšek, 23. 8. 1954. Hrani Ustanova France in Marta Ivanšek.

24 *Ibid.* Sodeč po Ivanškovem odgovoru (Stockholm, 16. 9. 1954) na natečaju za gimnazijo v Mostarju očitno ni bila uspešna. Je pa to kasneje postala tema njenega diplomskega dela.

prvi osebi množine – očitno je bila glavna avtorica pri skupinskem načrtovanju. Šlo je najmanj za trojico sodelavcev, saj je bil v delo poleg Majde Dobravec vključen tudi profesor Edvard Ravnika. V pismu Janja Lap omeni tudi »manj pomemben« natečajni projekt za fasado Gozdarskega inštituta, ki ga je po skici profesorja »naredila v enem dnevu«. Poleg svojih projektov omenja tudi delo drugih: Edo Mihevc »dela za Hajleta [Haile Selassie]« v Adis Abebi, Gusja Moderno galerijo, »Stari«²⁵ pa naj bi pripravljala natečajni projekt za parlament v Sarajevu.²⁶ Iz njenega dopisovanja z Ivanškoma poleg družabne kronike z Grabna izvemo tudi za številne podrobnosti, kot je denimo ta, da je imela pri profesorju Svetku Lapajnetu težave s statiko.²⁷ Med drugim je opisovala tudi pristne prijateljske odnose med kolegi in profesorjem – s kolesi so se denimo skupaj odpravili kopat na Bokalce in na Savo.²⁸

V ohranjenih rokovnikih lahko med drugim najdemo imena fotografov, kolegov oblikovalcev, kustosov in strokovnjakov različnih generacij, domačih in tujih ter z različnih strokovnih področij. Med takšna poznanstva sodi tudi ilustratorica Zagorka Simić, ki je Janjo Lap spoznala v Iskri Commerceu. V odličnem vzdušju med kolegi je njuno sprva profesionalno sodelovanje preraslo v prijateljstvo. Zagorka Simić se Janje Lap spominja kot družabne in vedno polne energije. Po njenih besedah je znala biti tudi zelo spodbudna, predvsem do mlajših od sebe.²⁹

Med imeni v rokovniku zasledimo naslove Erika Berglunda, C. G. Boulognerja in Göste Sandberga, švedskih oblikovalcev, ki so v Ljubljani leta 1961 na novoustanovljeni oblikovalski študijski smeri FAGG (smer B) vodili tečaj Barva in oblika. Najdemo pa tudi ime in naslov priznanega britanskega industrijskega oblikovalca, oblikovalca srebra in kiparja Briana Asquitha (Rees 2008). Neposrednih dokazov o njunem srečanju nisva našli, sta pa vsekakor imela veliko stičnih točk. Bila sta vrstnika (med njima je bilo le leto starostne razlike), oba sta se šolala na RCA (Asquith že konec štiridesetih let), živela sta v Sheffieldu ali njegovi okolici. Oba sta imela izkušnje z oblikovanjem javnega prostora oziroma z izdelavo in umeščanjem skulpture vanj. Prav tako sta v svoji karieri oba oblikovala za

25 Edvard Ravnika.

26 Pismo Janje Lap zakoncema Ivanšek, 23. 8. 1954. Hrani Ustanova France in Marta Ivanšek.

27 Pismo Franceta Ivanška Janji Lap, 27. 12. 1954. Hrani Ustanova France in Marta Ivanšek.

28 Pismo Janje Lap zakoncema Ivanšek, 23. 8. 1954. Hrani Ustanova France in Marta Ivanšek.

29 Intervju z ilustratorico Zagorko Simić, 28. 1. 2022.

Iz družinskega albuma.
Ljubljana, hrani Urša Petja
Mrevlje Lozar.

muzeju.³³ Od študentov je v rednih stikih ostala z že omenjeno Monico Tweddell. Med mnogimi vizitkami in zapisi pa se pojavljajo tudi imena oseb, o katerih nimamo dokazov, da bi z njimi ohranila stik. Na lističu, izrezanem iz zvezka, najdemo na primer imeni Huda A. Aldahen in Neam B. Manona. Ob imenih je na listu zapisan naslov fakultete College of Engineering Mosul, Department of Architecture. Kot izvemo v radijski oddaji *Spomini, pisma in potopisi*, je bila Huda A. Aldahen iraška asistentka, ki je govorila angleško in ji je ves čas pedagoškega delovanja pomagala pri komunikaciji z ostalimi študenti; Janja Lap se je je tudi po vrnitvi spominjala z veliko naklonjenostjo (RASLO 1993).

Nezanemarljiv del njenega delovanja pa je neizogibno zaznamovala njena ožja in širša družina. Tesno povezanost dokazujejo številna pisma in razglednice, ki so si jih med seboj pisali člani vseh generacij družine Lap – Pollak – Jeffs – Mrevlje. Ob druženjih, ki so vključevala skupne počitnice, praznovanja in izmenično varovanje otrok, so se spletla tudi medgeneracijska strokovna znanstva. Tako so se kolegi in prijatelji hčerke, arhitektke Darje Mrevlje Pollak, družili tudi z Janjo Lap. Med njimi sta bila tudi grafična oblikovalca Ranko Novak in Tomaž Kržišnik. Prvi je na primer z njo potoval na kongres ICSID v Furuvik na Švedskem. Pri drugem pa se je leta 1974 s svojimi študenti ustavila na poti iz bolnišnice Franja, da bi si ogledali avtorski vrt Jute Krulc, ki je nastal po Kržišnikovi predlogi. Ustvarjalna kri se po družinskem deblu pretaka tudi v naslednje generacije. Vnuk, intermedijski umetnik Jaša Mrevlje - Pollak (deluje pod umetniškim imenom Jaša), se spominja, da sta skupaj risala »klovne« (v mislih ima kozarec Mit v steklu). Vnukinja Neža Mrevlje je novinarka in pokriva tudi področje kulture, pravnuk Dan David Mrevlje Natlačen pa je postal arhitekt.

Že iz tega pregleda je mogoče skleniti, da so transnacionalno socialno mrežo Janje Lap sestavljali ustvarjalni in ambiciozni ljudje. Določeno težo socialnega statusa, predvsem v arhitekturnih krogih, je nanjo prenesla že družina, konkretno očetov ugled in njegova povezava s Plečnikom. Temu je za kratek čas sledil Ravnikarjev

krog, ki pa ga je v polju raziskovanja na področju oblikovanja hitro nadomestil na svetovni ravni veliko pomembnejši krog z RCA. Ko danes gledamo nazaj, se zdi skoraj nepredstavljivo, da je oblikovalka iz neuvrščene države študirala, sodelovala, raziskovala in se ob večerjah družila z velikani, kot so Misha Black, Bruce Archer, Robert Goodden, Tomás Maldonado, Peggy Guggenheim, Henry Moore in David Hockney; pri čemer je v pismih o Henryju Mooru mimogrede zapisala, da je reven kot cerkvena miš, za Peggy Guggenheim pa je omenila, da je nosila od moljev požrto napoleonsko uniformo.³⁴ Hkrati je bila v Veliki Britaniji ravno v času, ko so tam študirala ali predavala velika imena – Umberto Eco, Keith Critchlow, Charles Jencks, Zaha Hadid.³⁵

Omenjeni posamezniki, ki so tvorili socialno mrežo Janje Lap, kažejo na to, da je bila kot ena redkih slovenskih oblikovalk (in oblikovalcev) v precejšnjem delu svojega delovanja vpeta v mrežo ključnih akterjev, ki so v Veliki Britaniji sodelovali pri pionirskem snovanju znanstvenega in systemskega raziskovanja v oblikovanju. Kljub temu ji v prizadevanju za upravičeno napredovanje in priznanje uspehov pogosto ni uspelo prebiti spon s spolom pogojenih predsodkov. Migracijska izkušnja je nedvomno vplivala na njeno visoko stopnjo emancipacije, hkrati pa je prek različnih indecev ves čas njene kariere mogoče zaznati tudi sporadične elemente razočaranja, saj je bila po besedah sina v svojem komuniciranju lahko tudi zelo neposredna.³⁶ Večina poznanstev, srečanj in prijateljstev je bila oblikovana na podlagi skupnih vrednot in ciljev, sledeč kontekstu delovanja ter z jasnim vplivom prostorsko-časovne dinamike. Izjema sta bili dve prijateljstvi. Edini iz Ravnikarjevega kroga, s katerim je ohranila stike v pozna leta, je bil arhitekt Savin Sever.³⁷ Spoznala sta se že v času študija in sodelovala pri projektiranju OLO Kranj in lju-bljanskega Kanarčka. Še posebej pa je bila navezana na oblikovalko Romano (Nano) Lesnika [str. 47]. Leta 1964 sta kot soavtorici vzorca potiskanega blaga sodelovali na 1. bienalu industrijskega oblikovanja (BIO 1), nato pa ostali tesni prijateljici vse do Janjine smrti 9. januarja 2004.

34 Pričevanje Neže Mrevlje po dnevniških zapisih Darje Pollak Mrevlje o času, ko je bila njena mama na RCA. 18. 1. 2023.

35 Pisna korespondenca z grafičnim oblikovalcem Rankom Novakom, 30. 3. 2023.

36 Intervju z Nikolaiem Davidom Jeffsom, sinom Janje Lap, 27. 5. 2022.

37 *Ibid.*, 16. 2. 2022.

Janja Lap in Romana (Nana) Lesnika, šestdeseta. Hrani Urša Petja Mrevlje Lozar.

OPIFEX ARTIS VITRAE

OPIFEX
ARTIS
VITRAE

Edvard Ravnikar je v besedilu z naslovom *Nova stekla Janje Lap* začetek njenega profesionalnega oblikovanja stekla pospremil z naslednjimi besedami:

Da bi pri nas kdo poskusil varljivo srečo in bi glavni del svojega kreativnega delovanja posvetil temu krhkemu svetu, ki je že tisočletja žlahten gost ožjega in intimnega človekovega okolja, se na prvi pogled ne zdi verjetno, zato pa toliko bolj navdušujoče. Dobro se zavedamo kolikega pomena za našo kulturo bi bilo, ko bi se spet našel nekdo, da bi z vso voljo in z vsemi svojimi sposobnostmi hotel biti naš prvi opifex artis vitrae (Ravnikar 1966: 64).

Janja Lap svoje izjemno bogate in raznovrstne kariere ni posvetila zgolj oblikovanju stekla, mu je pa nedvomno namenila glavni del svojega ustvarjalnega delovanja. Povedano drugače, zgolj oblikovanje stekla je bilo tisto področje, ki jo je spremljalo na vsej njeni profesionalni poti. Posledično lahko govorimo o njenem petdesetletnem poglobljenem raziskovanju stekla, ki pa – kljub številnim priznanjem – vse do danes še ni bilo sistematično obdelano. Ko se je o njenem delu pisalo, se je pisalo o posameznem kosu ali o izbranih serijah. Največkrat v obliki kratkih spremnih besedil v razstavnih katalogih, mestoma tudi v dnevnem časopisu, v obliki intervjujev, ali pa v kratkih opisih, ki so obeležili njene

Janja Lap pred vitrino s steklenimi izdelki, devetdeseta leta 20. stoletja, foto: Roman Šipić. Ljubljana, hrani MAO.

pomembnejše mednarodne ali domače dosežke, predstavitve in nagrade (Vidmajer 1991; Spominski park 1994; Rataj 2000; Senčar 2000).

Eden od razlogov za to zgolj delno obravnavo je bila nedvomno tudi omejena dostopnost njenega arhiva. Šele intenzivna obdelava arhivskega gradiva v zadnjih dveh letih je dejansko razkrila obsežno, a glede na doslej zbrane sezname izvedenih del mestoma še vedno pomanjkljivo ohranjeno zbirko stekla Janje Lap. Manjkajo predvsem zgodnji kosi, s katerimi je mlada arhitektka začela svojo oblikovalsko pot. O teh pričajo fotografije izdelkov in njeni podrobni sezname, ki jih je ves čas svoje kariere redno dopolnjevala.³⁸

Ključni preobrat v njeni profesionalni karieri na področju oblikovanja stekla nedvomno pomeni selitev v London leta 1964. A njen prvi stik s steklom se je zgodil že v času študija. Leta 1956 je s prvimi steklenimi in keramičnimi izdelki sodelovala na razstavi *Stanovanje za naše razmere*, s čimer se je enakovredno vključila med aktivne oblikovalce in oblikovalke, ki so s svojim delovanjem utirali pot porajajoči se stroki industrijskega oblikovanja. Nadaljnji razvoj in prvi eksperimenti na področju oblikovanja stekla so sledili v času njenega poučevanja na Šoli za umetno obrt Ljubljana. Eden od rezultatov njenega eksperimentiranja s steklarskimi tehnikami in preučevanja naložnih kozarcev finske oblikovalke Saare Hopea³⁹ so bili načrti za steklene posode Zloženske [str. 52], ki so nastali v soavtorstvu z Mileno Letnar.⁴⁰ Ročno pihane posode iz tankega dimnega stekla so bile izdelane v Steklarski šoli Rogaška Slatina.⁴¹ Zanje sta oblikovalki prejeli častno pohvalo na 1. bienalu industrijskega oblikovanja leta 1964. Na istem bienalu so bili razstavljeni tudi kozarci, izdelani iz cevi, ki jih je Janja Lap sooblikovala z Jelko Intihar [str. 52]. Obe navedeni soavtorici sta bili v času nastanka izdelkov

- 38 V arhivu Janje Lap so ohranjeni številni podrobni biografski in bibliografski sezname arhitekturnih in oblikovalskih del, naslovov raziskovalnih nalog, nagrad in objav. Zaradi pogostih selitev, prošenj za štipendije ali raziskovalna sredstva, pa tudi zaradi relativno pogostih menjav zaposlitve je bilo popisovanje dosežkov ena od redkih stalnic v njenem življenju. Dokumenti so ohranjeni v obliki tipkopisov (mestoma dopolnjenih z rokopisom avtorice). Hrani MAO.
- 39 Kozarce je Saara Hopea oblikovala v petdesetih letih 20. stoletja in bila zanje nagrajena na milanskem trienalu leta 1954.
- 40 Milena (Magdalena) Letnar je bila v šolskem letu 1963/1964 dijakinja 4. a razreda na takratni Šoli za umetno obrt Ljubljana. Janja Lap je v tistem času na šoli poučevala predmet Oblikovanje in projektiranje. SI ZAL, LJU/0366, Šola za oblikovanje Ljubljana, TE 7, PE 143.
- 41 Korespondenca Janje Lap s kustosom Matijo Murkom. Dopis o izboru del in pripravi opisov k spremljevalni razstavi BIO 11 z delovnim naslovom »BIO 1–10, Usoda oblikovanja« (IDCO). Hrani MAO AJL, dopis št. 369.86.MM, 23. 7. 1986.

njeni dijakinji in oba izdelka kažeta na to, da je Janja Lap dijakom skozi prakso v okviru učnega procesa in ob hkratnem sodelovanju z realnem okoljem odkrivala različne steklarske tehnike.

Janja Lap in Milena Letnar, steklene posode Zloženke, 1964, ročno pihano steklo, foto: Zlata in Janez Kališnik.

Janja Lap in Jelka Intihar, kozarci, 1964, oblikovanje iz steklene cevi, foto: Zlata in Janez Kališnik.

Janja Lap se je po prihodu v London pridružila raziskovalni ekipi Oddelka za industrijsko steklo na šoli Royal College of Art (RCA). Pod mentorstvom Roberta Gooddona, enega od strokovnjakov za oblikovanje kovine in stekla, se je v prvem letu bivanja v Veliki Britaniji posvetila raziskovanju optimalnih možnosti v pihanem in stiskanem steklu ter površinski obdelavi stekla. Goodden, ki si je s svojim delom kasneje prislužil naziv kraljevega oblikovalca v industriji, v Veliki Britaniji še danes velja za enega od ključnih ustvarjalcev, zaslužnih za ponovni vzpon britanskega oblikovanja po drugi svetovni vojni. Na področju stekla je med drugim v letih 1944–1949 za podjetje bratov Chance oblikoval garnituro stiskane-ga stekla Spiderweb. Ta je bila po besedah Lesley Jackson, kustosinje in zgodovinarke, specializirane za oblikovanje 20. stoletja, s svojo moderno rebrasto oglato obliko čistih linij najnaprednejša od vseh steklenih garnitur, ki so jih v podjetju v tistem času serijsko proizvajali (Jackson 1996: 26).

Po tistem, ko je Janja Lap zapustila RCA in sprejela službo predavateljice na Univerzi v Sheffieldu, je za deset let izgubila neposreden stik s steklarsko proizvodnjo in s tem priložnost, da bi na področju oblikovanja stekla delovala v praksi. Kljub temu zanjo velja, da je tudi tedaj, ko ni imela možnosti praktične izdelave, še vedno ves čas skicirala nove potencialne izdelke. Še več, raziskovanje v steklu se je kasneje prelivalo tudi v njeno industrijsko oblikovanje in arhitekturno načrtovanje:

Ponavljanje določenih likovnih oblik ne izhaja iz neke zavestne odločitve. Ugotoviti tak pojav je mogoče šele po letih dela, ko se naberejo projekti z različnih področij oblikovanja. Po vsej verjetnosti so osebna likovna izhodišča enaka ali vsaj aplikativna, čeravno gre za različne materiale in različne uporabnosti. Na primer:

- Prodajni kiosk MB
- Enodružinska stanovanjska hiša v Oxfordu.

[...] Projekt hiše je bil narejen leta 1977, sorodne geometrijske oblike pa premišljene že leta 1965 v steklu (MAO AJL Lap (s. a.)b: 4–5).

Predanost Janje Lap oblikovanju stekla kaže tudi njena obsežna zbirka knjig na to temo. Skoraj trideset knjig o zgodovini in oblikovanju stekla, ki jih je nabrala skozi leta, je knjižnici MAO doniral njen sin Nikolai Jeffs. Med njimi je tudi knjiga *Pohorske steklarne* Franca Minařika, ki ji jo je leto po izidu podaril njen oče.

Oblikovanje stekla in kontekst časa

Po pisanju Lenke Bajželj naj bi oblikovanje stekla v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja pri nas najbolj zaznamoval tako imenovani »skandinavski razcvet«⁴² (Bajželj 1996: 36). Njegovi protagonisti so bili oblikovalci Kaj Franck, Saara Hopea, Tapio Wirkkala in Timo Sarpaneva. Za vse je veljalo, da so ustvarjali izredno inovativno in funkcionalno umetniško steklo, ki je bilo dostopno vsem. Mednarodni sloves so si med drugim zgradili s tem, da so radi eksperimentirali z novimi (pogosto unikatnimi) tehnikami – tako na področju oblikovanja kot v polju proizvodnje steklenih izdelkov (Koivisto 1998: 129). Kljub izjemno kakovostnemu vplivu pa po besedah Lenke Bajželj izvrstnih poskusov slovenskih oblikovalcev, ki so bili med drugim za svoje steklene izdelke tudi nagrajeni na Bienalu industrijskega oblikovanja (na primer Živa Baraga - Moškon, Niko Kralj, Janja Lap, Milena Letnar, Franc Papež), »razen nekaj redkih izjem – ni bilo mogoče najti na policah prodajaln. [...] Šele v poznih osemdesetih letih lahko govorimo o zavestnem premiku«⁴³ v steklarski industriji« (Bajželj 1996: 36).

⁴² Pri tem je treba poudariti, da je bil vpliv skandinavskega oblikovanja viden na vseh področjih slovenskega oblikovanja, ne zgolj v steklu. Za to sta bila med drugimi zaslužna zakonca Ivanšek, ki sta delala na Švedskem in sta leta 1961 za takratne študente oblikovanja (smer B) s švedskimi strokovnjaki organizirala tečaj *Barva in oblika* (e. g. Dolenc 2007: 266–287).

⁴³ Omenjeni premik v steklarski industriji je Janja Lap, kot bomo videli v nadaljevanju, dodobra prepoznala in izkoristila.

Nezmožnost trženja dobrega oblikovanja se je v letih socialistične ekonomije odražala tudi v razvoju steklarn. Generacije oblikovalcev, ki so jih steklarne nase vezale z različnimi delovnimi razmerji, so morale pogosto delati po nareku proizvodnih zmogljivosti in ob tem niso smele pretirano odstopati od okusa povprečnega kupca. V drugi polovici 20. stoletja so posledično visoko prodajo dosegale le tovarne, ki so proizvajale »nujni program«, na primer pohištvo in gospodinjske aparate, steklo pa v to skupino izdelkov ni sodilo. Zato so bili oblikovalci stekla kljub visoki ravni strokovnega vrednotenja oblikovanja od šestdesetih let 20. stoletja dalje pogosto po krivem spregledani. Nekaj vidnih ustvarjalcev, kot so Dana in Ljubica Kočica, Slavko Marcen, Ferdo Pak in drugi, se je na razstavah redno predstavljalo s svojimi izdelki, a mednarodne slave niso dosegli. Občasno so se na razstavah BIO predstavili celo s posebej za to priložnost izdelanimi serijami, na primer Tihomir Tomić, ki je za garnituro BIO 12 na istoimenskem bienalu leta 1988 prejel tudi častno pohvalo.

Ob koncu osemdesetih in v prvi polovici devetdesetih let 20. stoletja so se med izbranimi posamezniki porajale težnje, da bi steklarstvo zaradi svoje gospodarske moči in bogate tradicije moralo dobiti svoj muzejsko-študijski in promocijski center v okviru tedanjega Spominskega parka Trebče (kasneje Kozjanski park). Po pričevanju Jožeta Rataja⁴⁴ so bili med pobudniki zamisli upokojenja kustosinja Milena Moškon, direktor Dekorja Kozje Jože Božiček, direktor Spominskega parka Trebče Franci Zidar, zelo angažirana Janja Lap, občasno pa je bil v pogovore vključen tudi Rataj sam. Kot je še pojasnil, je bila osnova za visokoleteče želje (nedokončana) peč za taljenje stekla v severnem palaciju gradu Podsreda. Poleg galerije izdelkov sodobnega steklarstva in nacionalnega muzeja stekla so snovalci razmišljali tudi o organizaciji simpozijev o oblikovanju stekla in o namestitvah gostujočih umetnikov. Rezultat začetnih prizadevanj so bile predvsem razstave. Leta 1989 so v obnovljenih kletnih prostorih severnega palacija predstavili prvo zbirko muzejskega stekla, ki so jo nato redno dopolnjevali. Kot prva med samostojnimi predstavitvami oblikovalcev stekla je leta 1994 sledila razstava stekla Janje Lap *Plemiči stekla na gradu Podsreda* (Lap 1994), dve leti kasneje pa še mednarodna razstava *Evropsko uporabno steklo* (Rataj et al. 1996). Kljub vsem naporom vpletenih so po besedah Rataja upe na center zelo hitro »pokopali, [saj] v steklarski industriji in lokalni skupnosti ni bilo jasno, kdo bo zadevo

⁴⁴ Korespondenca med Špelo Šubic in Jožetom Ratajem, kustosom in muzejskim svetnikom v Pokrajinskem muzeju Celje, 9. 2. 2023.

financiral, kdo vodil in od kod bodo kader ter kapacitete za delovanje steklarskega centra, vključno z namestitvami za sodelujoče umetnike».⁴⁵ Iz dopisa Franciju Zidarju je razvidno, da je Janja Lap center videla tudi v vlogi potencialnega izvajalca in producenta njenih lastnih zamisli⁴⁶ (prav tako del ostalih zainteresiranih oblikovalcev stekla zunaj steklarske industrije).

Slednje jasno kaže na še eno razliko, ko primerjamo »hišne« oblikovalce, zaposlene v steklarnah, z »zunanjiimi«. Slednji so si za svoje zamisli sicer lahko izborili več svobode pri eksperimentiranju s tehnikami in oblikami, a so se hkrati tudi vsakič znova pogajali za uvrstitev v proizvodni program in o višini honorarja.⁴⁷ Hišne oblikovalce pa so zavezovali tehnični in normativni okviri. Ali kot je slednje opredelila oblikovalka stekla Nina Malovrh, zunanji oblikovalec s svojo idejo na papirju v steklarni nastopi neobremenjeno, predlaga izdelek, hišni oblikovalci pa morajo predmet preprosto narediti izvedljiv.⁴⁸ Posledično so oblikovalci, zaposleni v steklarnah, sicer imeli veliko večje opuse, a so bili ti pogosto anonimni, njihov talent je mestoma ostajal podcenjen. Poleg prilagajanja tehničnim zahtevam množične proizvodnje so bili ustvarjalno omejeni tudi s predlogi likovno večinoma neizobraženih nadrejenih (največkrat) iz prodaje, katerih glavni kriterij je bil ugajati kupcem in širokim množicam (Novak 2003: [47–53]).

Nasprotno so se zunanji oblikovalci podpisovali pod malo-serijske izdelke, ki so bili v javnosti bolje predstavljeni in promovirani, za kar pa so največkrat v celoti poskrbeli oblikovalci sami. Med takšnimi je bila tudi Janja Lap, ki je znala po pričevanju znancev in sodelavcev⁴⁹ svoje delo odlično predstaviti ne le javnosti, temveč tudi ključnim posameznikom v proizvodnji. Seveda pa ni šlo zgolj za prepričljivo promocijo, temveč se je lahko tudi v tehničnem znanju kosala s »hišnimi« oblikovalci. Kot pojasnjujeva v nadaljevanju, je prva znanja v takratni Steklarni Boris Kidrič Rogaška Slatina⁵⁰ (danes Steklarna Rogaška) pridobila že v času študija, v sredini petdesetih let, pozneje pa še v odlično opremljenih steklopihaških delavnicah na RCA. Vse našteto jo je ves čas njene kariere delalo

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Osnutka dopisov z dne 22. 1. in 28. 1. 1996. Hrani MAO AJL.

⁴⁷ O tem pričajo osnutki dopisov Janje Lap direktorjem steklarn. Hrani MAO AJL.

⁴⁸ Intervju z oblikovalko stekla Nino Malovrh, 30. 6. 2021.

⁴⁹ Med drugimi so to omenili Zagorka Simić, Jože Rataj in njen sin Nikolai Jeffs.

⁵⁰ Tovarna je začela samostojno obratovati 1. julija 1947 kot Slovenska tovarna stekla v Rogaški Slatini. Leta 1953 se je preimenovala v Steklarno Boris Kidrič Rogaška Slatina (Rataj in Vrečar 2017: 32). V nadaljevanju besedila slediva dokumentaciji Janje Lap in navajava z njene strani največkrat uporabljeno poimenovanje, Steklarna Rogaška Slatina.

drugačno. Čeprav v profesionalni karieri ni bila nenehno v stiku s proizvodnjo, ji je uspelo ustvarjati izdelke, ki so neposreden odraz nje same. Torej oblikovalke, ki je namenoma odstopala od sodobnikov.

Steklarska mojstrica

Po pripovedovanju Janje Lap naj bi jo steklo že med študijem arhitekture močno zaznamovalo. Na svojo željo je za štirinajst dni odšla v Steklarno Rogaška Slatina in sodeč po zapisu Petra Ogrina neposredno iz prakse črpala prve izkušnje. Pridobivala jih je »iz pogovorov v brusilnici, prve skice je narisala na ohišjih strojev ob curljanju vode čez brusilne kamne« (Ogrin 1994: 12). Hkrati pa je njeno oblikovanje na začetku močno določal modernistični izraz, saj je sprva iskala »oblike, ki so funkcionalno utemeljene«, ali kot je še pojasnila v nadaljevanju: »Prav detajlna analiza funkcij in tehnološkega procesa nas vodi do enostavnih oblik, ki upoštevajo predvsem namen posode in čim večjo uporabnost, v estetskem pogledu pa so mnogo manj podvržene spremembam okusa« (Lap 1956: 199). Njen odnos do oblikovanja se je med raziskovanjem in eksperimentiranjem v materialu večkrat spremenil, zato njeno profesionalno udejstvovanje na področju oblikovanja stekla deliva na štiri časovne in vsebinske sklope:

- 1) začetno obdobje – čas učenja (1956–1964),
- 2) čas londonskega in sheffieldskega raziskovanja (1964–1977),
- 3) čas v Iskri (1979–1989),
- 4) obdobje po upokojitvi (1990–2004).

V nadaljevanju za posamezne sklope navajava njena temeljna dela iz stekla. Za vsa je značilno, da so bila izvedena vsaj v majhnih serijah. Dodatno izpostavljena dela pomenijo najbolj tipične kose iz posameznega časovnega sklopa. Izbrani izdelek lahko izstopa zaradi svoje tipike, likovnosti, tehnike, eksperimenta ali mestoma netipičnega sodelovanja. Posebno pozornost sva namenili izbranim kratkim odstavkom, v katerih je avtorica s svojimi besedami izpostavila prednosti izbranega izdelka. Njene besede primerjava z interpretacijo strokovne javnosti – kjer je ta na voljo – v soodnosnosti z domačimi in mednarodnimi smernicami. Kjer se isti izdelek pojavlja z več imeni, naštejeva vsa, ki sva jih med raziskovanjem zasledili. Ob delih navajava letnice nastanka, ki jih je pod načrte oz. skice zapisala avtorica sama; te se ne ujemajo vedno z letom izdelave (to pogosto tudi ni navedeno).

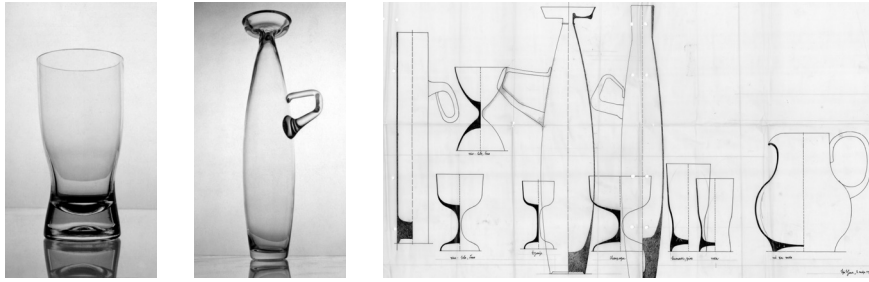
Začetno obdobje – čas učenja (1956–1964)

Formalni vstop arhitektke in oblikovalke Janje Lap v polje oblikovanja stekla pomeni že prej omenjena razstava *Stanovanje za naše razmere* iz leta 1956. Še kot študentka arhitekture in zunanja sodelavka Centralnega zavoda za napredek gospodinjstva (CZNG) je za razstavo oblikovala svoje prve steklene izdelke in porcelanaste jedilne posode. S člankom, ki ga je o svojih izdelkih napisala za revijo *Sodobno gospodinjstvo* (in tako hkrati postala tudi članica maloštevilne skupine kritičnih piscev o slovenskem oblikovanju), je med drugim utemeljila pomembnost namiznega posodja v celostni opreми doma (Lap 1956: 199–201). Pri tem je nezanemarljivo tudi dejstvo, da je že v petdesetih letih pridobila izkušnjo sodelovanja z večjimi industrijskimi proizvodnimi obrati (z oblikovanjem za Steklarno Rogaška Slatina in tovarno Keramika Liboje).

Pred odhodom v London se je Janja Lap kot avtorica ali soavtorica podpisala pod naslednje steklene ter porcelanaste in keramične izdelke: garnituro namiznega stekla/kozarce in vazo za razstavo *Stanovanje za naše razmere* (1956), servirne in jedilne keramične posode (1956–1957), porcelanske posode Serija II (1960), vrča za vodo in vino Tamar (1962), steklene kozarce (v soavtorstvu z Jelko Intihar, 1964 ali prej) ter steklene posode Zloženske (v soavtorstvu z Mileno Letnar, 1964). Našteto jasno kaže na njeno afiniteto do stekla, zato ni čudno, da je po prihodu v London prvo leto raziskovanja posvetila prav izobraževanju na področju oblikovanja tega materiala.

GARNITURA NAMIZNEGA STEKLA/KOZARCI IN VAZA ZA RAZSTAVO STANOVANJE ZA NAŠE RAZMERE

Garnituro namiznega stekla tvorijo kozarci in vaza,⁵¹ pihani v kalup krožnega tlorisa, pri čemer jim simetrično silhueto določa modeliranje na vrteči se steklarski pipi. Kozarci z debelim dnem se za stabilen oprijem sprva zožijo in nato proti vrhu trebušasto napnejo. V primeru vaze jim je naknadno dodan še ročaj. Izdelki so večnamenski in po fotografijah sklepava, da imajo največ 3 dcl prostornine. Iz oblikovanja je razvidno tudi, da je oblikovalka ob prvem stiku s steklom čutila strahospoštovanje oziroma distanco do steklarskih postopkov. Ideje je ohranjala na stopnji načrta in pri tem ni posegala v steklopihalčevo delo. Kljub temu končnim izdelkom ne manjka izvirnosti, prav nasprotno, tvorijo odlično izhodišče za raziskovanje oblik, ki jih je Janja Lap v naslednjih fazah delovanja nadgrajevala z drznejšim tehničnim eksperimentiranjem z materialom.

Janja Lap, garnitura namiznega stekla/kozarci in vaza, izdelani za razstavo *Stanovanje za naše razmere*, 1956, izdelano v Steklarni Rogaška Slatina, foto: Vladimir Braco Mušič.

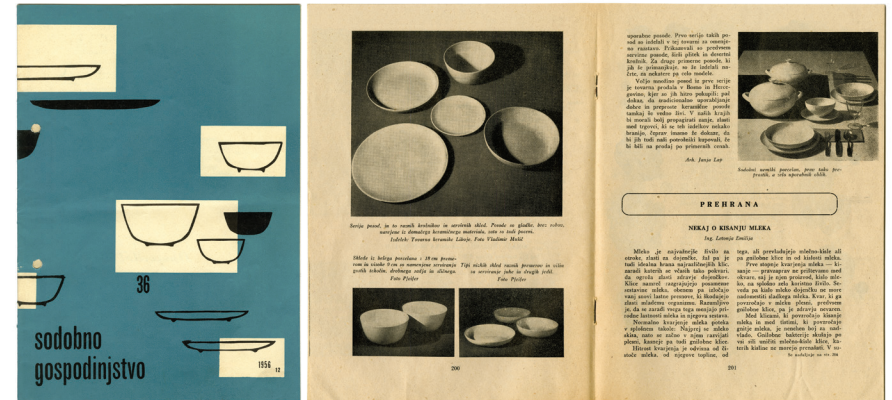
Janja Lap, garnitura namiznega stekla, 1956, risba na pavš papirju. Ljubljana, hrani MAO.

KERAMIČNE IN PORCELANASTE SERVIRNE IN JEDILNE POSODE

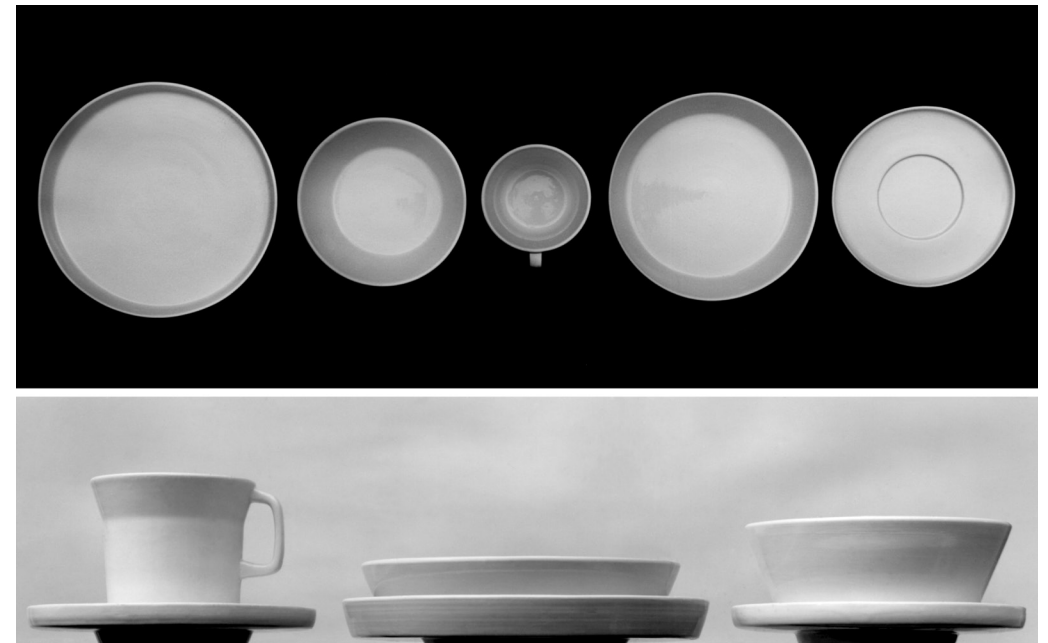
Keramične in porcelanaste posode⁵² so za razstavo *Stanovanje za naše razmere* izdelali v tovarni keramike v Libojah, za katero je Janja Lap leto pozneje oblikovala še dodatne servirne in jedilne posode ter jedilne garniture.⁵³ Pri delu se je naslonila na sodobni nemški porcelan »preprostih, a zelo uporabnih oblik« (Lap 1956: 201), hkrati pa se je kritično obregnila ob sklede, ki so bile na voljo na domačem trgu, čeprav niso povsem ustrezale svojemu namenu. V mislih je imela rebraste sklede, ki jih je bilo težje »čistiti kot gladke posode brez robov in profilov« (*ibid.*: 199). Posledično so bile njene posode diametralno nasprotje obstoječim izdelkom. Do zadnjega detajla perfekcionistično izdelane servirne sklede in krožniki so v celoti očiščeni vsakega dekorja. Vse je podrejeno namenu in tehnični dovršenosti izdelka. Ali kot je to pod fotografijami izdelkov opredelila avtorica: »Serija posod, in to raznih krožnikov in servirnih skled. Posode so gladke, brez robov, narejene iz domačega keramičnega materiala, zato so tudi poceni« (*ibid.*: 200). V reviji *Sodobno gospodinjstvo* je Janja Lap še omenila, da je bila večja serija porcelanastih posod prodana v Bosno in Hercegovino ter takoj razprodana (*ibid.*: 201), kar hkrati dokazuje, da je bila vsaj druga serija izdelana množično in ni ostalo zgolj pri prvotni prototipni seriji za razstavo. Članek je kritično zaključila z mislijo, da se za razliko od bosanskih trgovcev slovenski takšnih izdelkov še vedno branijo, »čeprav imamo že dokaze, da bi jih tudi naši potrošniki kupovali, če bi bili na prodaj po primernih cenah« (*ibid.*).

⁵² Ohranjene so le fotografije in načrt serije. Hrani MAO.

⁵³ Po tem sodelovanju se s porcelanom in keramiko ni več ukvarjala.

Janja Lap, iz članka »Domača uporabna keramika in porcelan«, *Sodobno gospodinjstvo*, 1956, foto: Vladimir Mušič in Pfeifer. Ljubljana, hrani MAO.

Janja Lap, porcelanske posode Serija II, 1960, razstavljene tudi na razstavi DLUUUS v Moderni galeriji leta 1961; izdelano v tovarni Keramika Liboje, foto: Janez Kališnik. Ljubljana, hrani MAO.

VRČA ZA VODO IN VINO TAMAR

Večji in manjši vrč imata skoraj identično obliko, pa vendarle vsak svoj značaj, ki jima ga določajo proporci zožitve in livka za natakanje. Večji vrč ima ročaj, manjši ne. Več kot očitno ga je oblikovalka načrtno izpustila,

Janja Lap, vrča za vodo in vino Tamar, 1962, izdelano v Steklarni Rogaška Slatina, foto: Miran Kambič. Celje, hrani Pokrajinski muzej Celje.

Janja Lap, vrča za vodo in vino Tamar na razstavi *Pogrnjena miza*, 1962, foto: France Ivanšek. Ljubljana, Ustanova France in Marta Ivanšek.

saj bi imel zgolj dekorativni namen. Za preprosto uporabo manjšega vrča, katerega teža je (tudi ko je poln) bistveno manjša od velikega, namreč povsem zadostuje že obla zožitev na sredini. Ideja o vrču brez ročaja se je v naslednji fazi raziskovanja elegantno stopnjevala v vrče za vodo s kozarcem Gubanka. Pri teh je oprijem olajšan le še s štirimi rahlimi vdolbinami, kakor odtisnjenimi s prsti. S tema serijama je oblikovalka dokazala svoje poznavanje metjeja in pripadnost tedanji modernistični govorici, od katere se je nato v svojih zrelejših steklarskih obdobjih postopoma oddaljila. Po doslej znanih podatkih naj bi bila izdelana le prototipa vrčev. Skupaj s serijo servirnih in jedilnih posod sta bila razstavljena na pogrinjku Janje Lap v okviru razstave *Pogrnjena miza*.⁵⁴

Čas londonskega in sheffieldskega raziskovanja (1964–1977)

bila zanj tako na osebni kot na profesionalni ravni izjemno osvobajajoča. Iz tesnih srednješolskih delavnic na Šoli za umetno obrt Ljubljana se je preselila v sedmo nadstropje RCA, kjer je imelo zgolj pet študentov na razpolago tri peči, mojstra in steklarskega pomočnika (Ogrin 1994: 12). Če je bilo njeno raziskovanje v prvi fazi še povsem podvrženo funkcionalistični modernistični dogmi, se je čas v Londonu sredi šestdesetih let 20. stoletja izkazal za veliko svobodnejšega in naklonjenega raziskovanju tudi zunaj gole funkcionalnosti (Senčar 2000: 7).

Zgodnje raziskovalno obdobje Janje Lap zaznamuje predvsem eksperimentiranje na šoli Royal College of Art v Londonu (1964–1966). Selitev v Veliko Britanijo je

⁵⁴ Razstava je bila postavljena v sejni sobi Nebotičnika decembra 1962.

Podobnemu trendu – vstopu dekorja v oblikovanje steklenih izdelkov – je bilo v istem času mogoče slediti tudi v finskem oblikovanju. Do konca šestdesetih let 20. stoletja na finskem trgu zaradi protekcionizma domače industrije ni bilo tuje konkurence, kar se je v praksi oblikovanja kazalo v veliko večji eksperimentalni svobodi⁵⁵ (Koivisto 1998: 130). Kljub domači zaprtosti pa je prevlada skandinskega oblikovanja segala daleč prek nacionalnih meja. Podobno kot pri nas so tudi v Veliki Britaniji v tistem času na področju oblikovanja stekla primat vrhunskega oblikovanja priznavali skandinavskim in italijanskim oblikovalcem. Med britanskimi podjetji jim je pod taktirko izjemno ustvarjalnega eksperimentiranja (v različnih tehnikah in organskih oblikah) umetniškega vodje Williama J. Wilsona na mednarodnem trgu uspešno pariralo le podjetje Whitefriars Glassworks (V&A 1997). A zagon in želja po postavitvi novih standardov sta bila na RCA pod že omenjenim mentorstvom Roberta Gooddona vseprisotna.

Janja Lap je dano priložnost za raziskovanje in eksperimentiranje na londonskem RCA dobro izkoristila. V praksi se je že takoj na začetku spoprijela s pihanjem, brušenjem in graviranjem (Senčar 2000: 7). Kot je zapisala v *Oblikovalskih izhodiščih*, sta bila zanj posebej zanimiva

pihano in vlivano steklo ter površinska obdelava tega materiala. Karakteristika pihanega stekla je steklen balon, se pravi, specifična oblika, ki jo je mogoče daljšati, krajšati, ožiti ali širiti, vedno pa ostane osnovna ploskev v prerezu – krog. Manifestacija te tehnike je vsekakor v nizanju steklenih »balonov«, z ožjimi ali širšimi presledki med njimi, ki v geometrijskem smislu predstavljajo valje. Načelno nastopa torej pri pihanem steklu dvoje osnovnih teles: krogla in valj, ki ju likovno lahko samostojno obravnavamo, v kombinaciji pa nam dajeta celo vrsto oblikovalnih rešitev od uporabnega do dekorativnega stekla (MAO AJL Lap (s. a.):b: 2–3).

⁵⁵ Pri tem je pomembno izpostaviti, da je Finska v sklopu povojnega okrevanja, ko je proizvodnja delala predvsem za poplačevanje dolga, vanjo aktivno vključila oblikovanje, pri čemer pa je tudi na Finskem prišlo do razlikovanja med tako imenovanimi »hišnimi« oblikovalci in zunanjimi »zvezdami«. Hišni oblikovalci so bili zadolženi za vsakodnevno stekleno posodje, zunanji pa so oblikovali posamezne (pogosto mednarodno odmevne) kose. Podobno kot v Sloveniji so tudi na Finskem pripravljali številne razstave z namenom popularizacije sodobnega oblikovanja. Leta 1949 je bila na Finskem razstava *Lepota za vsak dan* (primerljiva z našim *Stanovanjem za naše razmere*), leta 1955 na Švedskem nordijska razstava oblikovanja *H-55*. Za razliko od Slovenije pa so na Finskem državljane redno izobraževali o tehnikah in lastnostih steklenih izdelkov ter jih tako vzgajali v zahtevne kupce z odnosom do dobro oblikovanih izdelkov.

Opisano je najjasneje vidno v njenem raziskovanju, katerega plod so bile steklenice, ki sva jih avtorici besedila delovno poimenovali »Baloni« (verjetno 1964). Če je tu še jasno viden navdih v Franckovem delu Ateenan aamu iz leta 1954, pa lahko pri vseh ostalih delih, ki so nastala med njenim raziskovanjem na RCA, govorimo o izjemno inovativnem in raziskovalnem duhu oblikovalke. Še več, v tem času so nastala njena še danes drzna dela: steklenica in kozarca za žgane pijače (1964), vrči za vodo s kozarcem Gubanka (1964), vaza Kvadrat (1965), vaza Plamen (1965) in vazi Prelivanje (1965). Sheffieldsko obdobje (1966–1977) pa so zaznamovali predvsem skice, načrti in sporadično izvedena dela, na primer steklene posode Oblaki (1970), stekleni modeli, ki jih je v sodelovanju z Gruppe 21 iz Hamburga oblikovala za natečaj Table 1980 (1970), in steklenici s kozarcem Sheffield (1975).

VRČI ZA VODO S KOZARCEM GUBANKA

Če je za začetna dela Janje Lap veljalo, da so izhajala iz preoblikovanja znanih referenčnih del, pa Gubanka »izraža ideje, ki se zdijo, kakor da so pretrgale z izročilom in nimajo neposrednih prednikov« (de Garcias in Jeffs v Ravnika 1966: 64). Kot sta še zapisala Betty de Garcias in Robin Jeffs,

Janja Lap, vrči za vodo s kozarcem Gubanka, 1964, brezbarvno pihano steklo, v: 10,2 cm, ø: 7,8 cm (kozarec), izdelano na RCA, London. Ljubljana, hrani NMS.

tega na področju oblikovanja stekla ni najlažje doseči, saj je steklo dobro znano gradivo, zato ga je še toliko večji izziv oblikovati »na nov način ali s prijemom, ki je primeren sedanjim potrebam« (*ibid.*). To je oblikovalki uspelo s serijo vrčev in kozarcem Gubanka. S pretanjenim in na videz minimalnim posegom v preprosto formo je ustvarila vnaprej načrtovano *gubo*, ki je v oblikovanju stekla pomenila svežino. Na videz se nastala guba bere kot odtis oprijema oblikovalke v organskem materialu, hkrati pa uporabniku omogoči lažji oprijem vrča med izlivanjem. Gubanka izraža samoumevnost organske forme in deluje, kot bi bila oblikovana pod prsti, iz glin, ne pa natančno načrtovana za kompleksen steklopilhaški proces. Pri tem je Edvard Ravnikar z navdušenjem zapisal: »Ni manj pomembnih delov, ki bi kazali preprostost forme v tem vrču za vodo s kozarcem. En del se preliva v drugega, ustvarja gladek obris in zbuja občutek simpatije med posodo in vsebino« (*ibid.*: 62).

VAZA KVADRAT

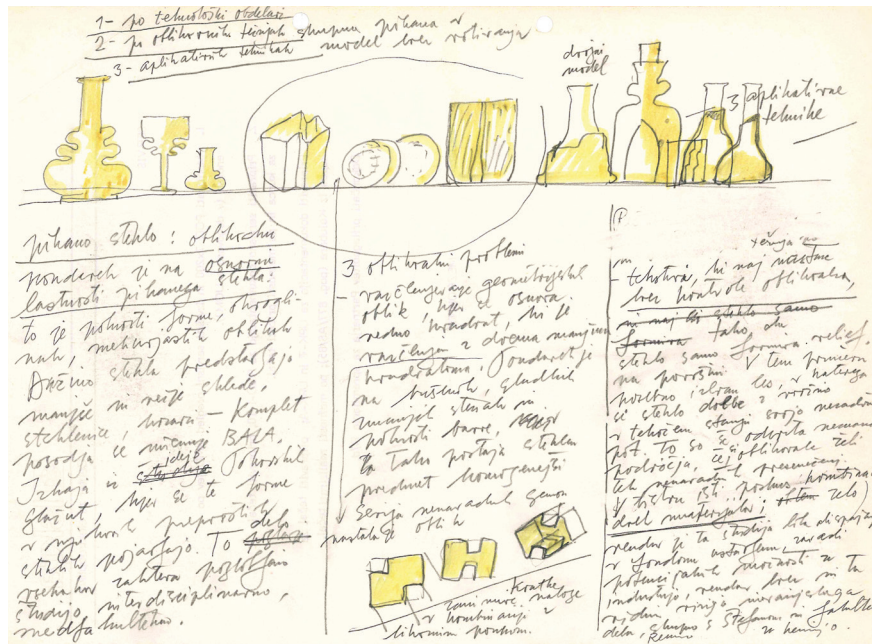
Vaza Kvadrat je nastala iz kratke naloge razčlenjevanja geometrijskih oblik v kombinaciji z likovnimi prvinami. Oblikovalka je za razliko od ustaljene prakse oblikovanja stekla (ta izhaja iz krogle ali valja) za osnovo vzela kvadrat, tega pa je nato – kot je razvidno iz rokopisa s skico [str. 64] – členila z manjšimi kvadrati. S spreminjanjem lege obeh manjših kvadratov v tlorisu večjega je tvorila različne osnovne variante sodobne vaze. Bistvo je bilo torej v raziskovanju znotraj drugačnih možnosti likovnega izražanja, saj jo je to med procesom privedlo do »zanimivih vprašanj različnosti oblikovanih vrednosti, ki jih ustvarjamo sicer z istimi elementi, le s prostorsko menjavo odnosov med njimi« (MAO AJL Lap

(s. a.): 3). Poleg likovnega raziskovanja je ustvarjalka pri oblikovanju sledila tudi tehničnim omejitvam. Ta izdelek je nastal s pihanjem v kalup, pri katerem se zaradi njegove oblike masa na koncu cevi ni mogla vrte. V primerih, ko je tloris vaze bolj členjen, je Janja Lap med razvojem iskala načine, kako doseči poenotene želene debeline sten ter posledično

Janja Lap, vaza Kvadrat, 1965, v kovinski model pihano steklo, brušene in polirane stranice, v: 18 cm, š: 13 cm, d: 19 cm, izdelano na RCA, London, foto: Tomaž Lauko, NMS. Ljubljana, hrani MAO

končno formo in statiko vaze. Spretnost oblikovanja v sicer ponovno raziskani geometrijski formi jo je pripeljala do oblik, ki so nedvomno prestale preizkus časa. Hkrati pa je že v izhodišču predvidela poudarek na gladkih zunanjih stenah in možnost prilagajanja barve stekla modnosti sodobnega časa. Poleg brezbarvne različice je bila vaza izdelana tudi v temnomodrem steklu.

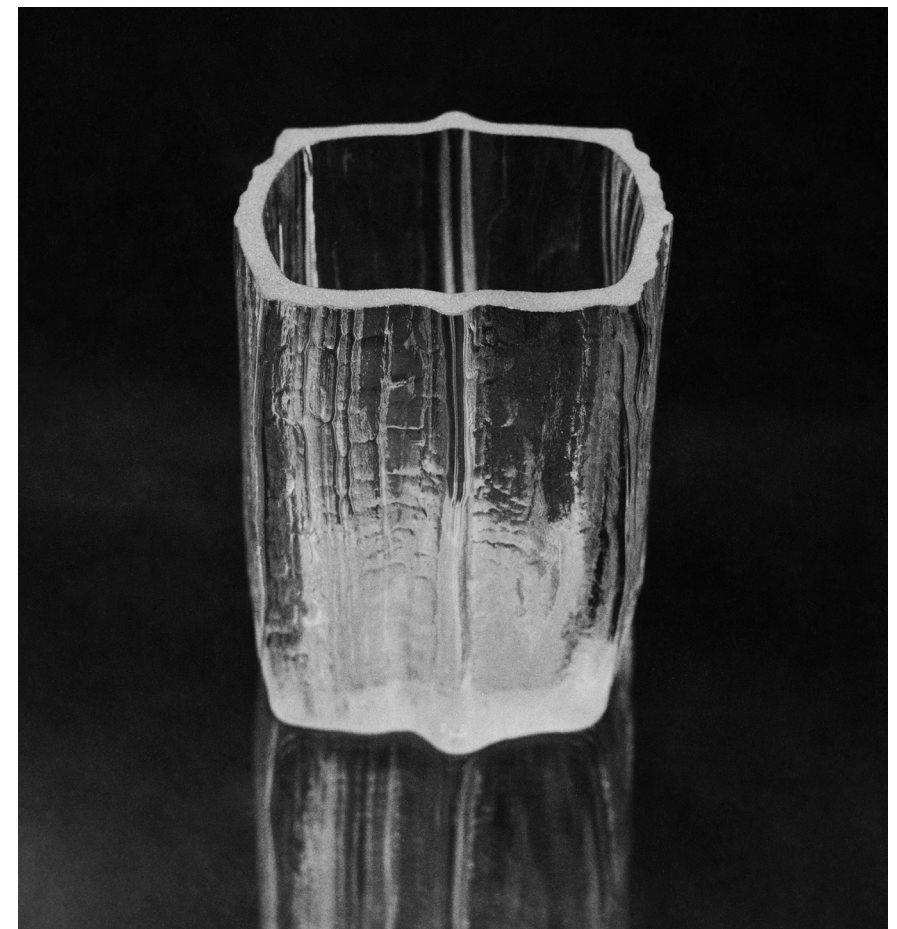
Janja Lap, risbe in zapiski, 1965, svinčnik in flomaster, v: 21 cm, š: 29,7 cm. Ljubljana, hrani MAO.

VAZA PLAMEN

Vaza Plamen je oblikovalkin odziv na oživljanje in raziskovanje dekorja na steklu, pri čemer si je za nalogo zadala najti način, kako *razbiti* geometrijsko formo. Podobne poskuse na področju raziskovanja modernega dekorja lahko zasledimo tudi pri finskih oblikovalcih, kot sta bila Tapio Wirkkala in Timo Sarpaneva. Oba sta iskala način za poustvarjanje texture ledu na zunanji površini stekla. Sarpaneva je šel pri raziskovanju še korak dlje, saj si je v približno istem obdobju kot Janja Lap zadal nalogo odkriti, kako na površini stekla ustvariti navidezno spontanost. Učinek je dosegel tako, da je pustil, da se je leseni model, v katerega je bilo steklo ulito, žgal in s tem na steklu ustvaril videz ledenih kristalov (Koivisto 1998: 147).

Janja Lap se je v istem času eksperimenta lotila nekoliko drugače. V besedilu *Oblikovalska izhodišča* je pojasnila izziv, ki si ga je z vazo zadala:

Površinska obdelava stekla naj bi optimizirala njegov sijaj in lom svetlobe. Klasične tehnike kot brušenje, jedkanje ali graviranje so obrtniške tehnike in podrejene ročni spretnosti posameznega brusilca, še posebej pa postanejo profane zaradi slabo zamišljenih ornamentalnih predlog. Tako ostaja industrijskemu oblikovalcu stekla še vedno odprto vprašanje izkoristka posebnih lastnosti tega materiala. Po nekaj poizkusih sem začela uresničevati idejo »nekontroliranega« ali »slučajnega« formiranja texture zunanjih površin: Notranjo steno negativnega modela sem obložila s kosi starega, skoraj preperelega lesa. Vroča in tekoča steklena masa se je zlila v les, mehkejši deli lesa so bolj izgorili, trši manj. Nastala tekstura je bila posledica spajanja dveh različnih materialov pod določenimi tehnološkimi pogoji (MAO AJL Lap (s. a.):b: 3-4).

Janja Lap, vaza Plamen, 1965, prozorno steklo, pihano v kovinski model, obložen s tankimi ploščami starega, izluženega lesa, v: 18 cm, š: 12,5 cm, d: 14 cm, izdelano na RCA, London. Ljubljana, hrani MAO.

Izkoristila je torej tehnične lastnosti postopka, le da v obratni smeri, kot so ga prej tisočletja mojstri. Preveč zažgan leseni kalup je bil v preteklosti namreč napaka in je bil kot tak zavržen oziroma nadomeščen z novim, tukaj pa je bil namenoma vstavljen še občutljivejši kos lesa, tako da je oblikovalka v večnost ujela njegov ob izgorevanju izginjajoči raster.

Po njeni vrnitvi v Slovenijo so v Steklarski šoli Rogaška Slatina po tem principu ulili še nekaj kosov. Oblikovalka je takrat naredila zaznamek, da so za razliko od londonske prakse tu v kovinski model vstavili macesnove »gorenjske škodle« (MAO AJL Lap 1997: 5). Najverjetneje sta bili rezultat tega postopka tudi različici vaze Bogatenje, izdelani leta 2001. Ti sta za razliko od vaze Plamen različnih višin in na dveh stranicah gladki, reprezentančni širši stranici pa sta ornamentirani.

Čas službovanja v Iskri (1979–1989)

Po izredno uspešnem obdobju v Londonu je sledilo desetletno sheffieldsko obdobje, ko Janja Lap ni imela dostopa do steklarskih delavnic. Svoj čas je posvetila pisanju magistrske naloge, poglobljenemu raziskovanju na področju sistemskega oblikovanja⁵⁶ in pedagoškemu delu. A kljub umankanju pogojev za oblikovanje stekla je v tem času ustvarila ogromno skic in premislekov, ki jih je po vrnitvi v Slovenijo nadgrajevala, in če se je le pojavila priložnost, v manjši ali večji seriji tudi izvedla. V tretjem časovnem sklopu je kot industrijska oblikovalka delala v Iskri.⁵⁷ Poleg oblikovanja elektrooptičnih naprav je ves čas rednega službovanja še naprej delovala tudi na področju oblikovanja stekla.

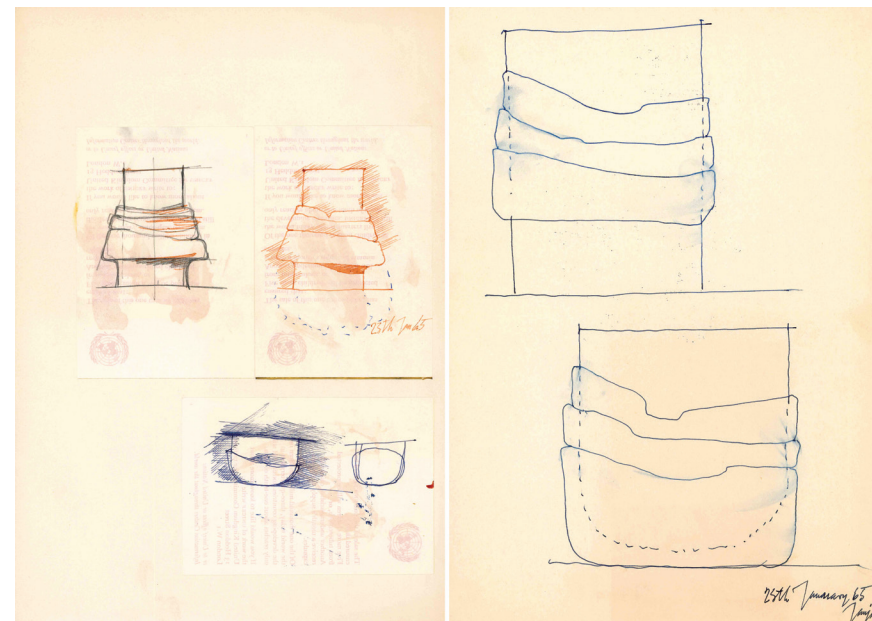
V desetih letih pred njeno upokojitvijo so bila izvedena naslednja dela: nove steklenice in darilna embalaža za Alko Fructal (1979–1982), steklena garnitura Val (1980), stekleno namizno posodje Bala (1981), steklene posode za piknik za dan borca – dan Iskre (1983), večnamenske steklene doze/kristalne posode za čaj in sladkor (1984), steklena garnitura Portal (1985) in steklena garnitura 1303 (1986).

GARNITURA V KRISTALNEM STEKLU VAL

Med izstopajoča dela Janje Lap iz njenega »Iskrinega« obdobja spada steklena garnitura Val. Izhodišče zanjo sta bili vazi Prelivanje iz dvobarvnega pihanega stekla, ki ju je eksperimentalno oblikovala na RCA leta 1965 [str. 68]. Tudi pri Prelivanju je, podobno kot pri vazi Plamen, zasnovala novo tehniko za oblikovanje zunanjih površin steklenega predmeta. Dokazala je,

⁵⁶ Za več o tem gl. poglavje *Spregledano znanstvenoraziskovalno delo*.

⁵⁷ O njenem delu v Iskri piše v poglavju *Direktni stik z industrijo*.

Janja Lap, skice in risbe za serijo Prelivanje, 1965, nalivno pero, tuš, svinčnik, v: 29,7 cm, š: 21 cm. Ljubljana, hrani MAO.

da »je mogoče že izdelano stekleno posodo že v vročem stadiju 'obliti' s tekočo stekleno maso. Nalito steklo tvori neke svoje mehke 'slučajne' oblike, ponovno odvisne od stopnje temperature in kakovosti stekla« (MAO AJL Lap (s. a.):b: 4). Dve leti po eksperimentu Janje Lap je na RCA kot gostujoči profesor prišel Samuel J. Herman, ki je na svojstven način razvijal podobno eksperimentalno delo in kasneje na Univerzi v Wisconsinu zasnoval peč za ponovno taljenje stekla (Campbell in Campbell 2021: 398). A postopek, ki ga je razvila Janja Lap, je ostal drugačen, saj je načrtno vztrajala pri nanašanju dodatnega materiala na industrijsko narejeno izhodiščno stekleno osnovo. Prav v tem se je skrivalo tudi bistvo njenega raziskovanja. V vsakem kosu je želela združiti industrijsko oblikovanje z unikatnim. Zanimal jo je namreč

konflikt med obliko in vprašanjem neke zunanje aplikacije. Ali naj se ta odnos izrazi in poudari kot konflikt ali prilagodi v oblikovno celoto? Kako se rešuje na industrijski način unikatnost posebnega izdelka? Osnovna forma je še vedno nakazana. [Poudarek je] še na dejstvu, da je steklo tekoče in se v osnovi razlije, s tem da tvori neko bazo. Steklenic nekaj 100 – vsaka drugačna (MAO AJL Lap (s. a.):d: rokopis s svinčnikom; poudarki so avtoričini).

Navduševalo jo je dejstvo, da je bil postopek vsakič enak, a je ujeti material vedno znova v trenutku spontano ustvaril drugačen vzorec (Ovsenik 1981:

5; Vidmajer 1991: 16). Če garnituro Val primerjamo z vazama Prelivanje iz oblikovalkega zgodnjega obdobja, lahko ugotovimo, da gre za isto tehniko, a da je pri Valu ornament ustvarjen zgolj z debelino in formo nanosa, saj sta obe plasti iz prosojnega stekla. Z isto tehniko je Janja Lap pri teh dveh skupinah izdelkov ustvarila dva popolnoma različna učinka. Steklenica in kozarci garniture Val so z dodano valujočo plastjo poudarili stabilnost že sicer čokatim oblikam, pri vazah Prelivanje, ki sta že v osnovi delikatneje oblikovani, pa je obratno. Druga, v tem primeru barvna plast še dodatno poudari občutek rahlosti. Razlog za spremembo pristopa se je nedvomno skrival tudi v drugačni namembnosti izdelkov. Garnitura Val je bila namreč oblikovana kot darilni paket za Iskrina predstavništva v tujini in za razstavno-sejemske prezentacije na tujih trgih.

Janja Lap, vazi Prelivanje, 1965, dvobarvno pihano steklo, v: 18,5 cm, š: 8,5 cm, d: 8,5 cm (leva steklenica), izdelano na RCA, London. Ljubljana, hrani MAO.

Janja Lap, garnitura Val, 1980, pihano kristalno steklo, v: 9,2 cm, ø: 8,5 cm (kozarec), izdelano v Steklarski šoli Rogaška Slatina. Ljubljana, hrani MAO.

STEKLENE POSODE ZA DAN ISKRE – DAN BORCA

Steklene posode z mat vgraviranim zvezdastim znakom, ki ponazarja laser, so bile izdelane za dan Iskre – dan borca. 4. julij je bil v času Jugoslavije poleg državnega praznika tudi dan Iskre, torej dan, ko so se vsako leto na množičnem zboru zbrali vsi »iskraši«. Steklene posode so bile leta 1983 izdelane posebej za to priložnost in so bile namenjene zgolj zaposlenim. Ti so jih, ko so iz njih pojedli golaž, lahko za spomin vzeli s seboj.⁵⁸ V spominskem kompletu sta bili še platnena vreča in žlica. Nenavadni izbiri materiala za Iskrino spominsko darilo je zagotovo botrovala Janja Lap. Pred tem so zaposleni običajno dobili manj krhke spominke: emajlirano skledo, kuhinjsko desko, priponko in podobno. Je pa ob tej odločitvi oblikovalka poskrbela tudi za to, da je bilo steklo dovolj debelo in da je imela skleda »dober oprijem«, omogočen z robom na spodnji tretjini posode.

Janja Lap, steklena posoda za dan Iskre – dan borca, 1983, prosojno steklo, v: 10 cm, š: 14,5 cm, izdelano v Steklarni Rogaška Slatina. Ljubljana, hrani MAO.

⁵⁸ Po javnem pozivu za donacijo Iskrinih steklenih posod za dan Iskre – dan borca z namenom dopolnitve arhiva Janje Lap v zbirki MAO (2022) se je izkazalo, da steklene posode hrani še veliko slovenskih gospodinjstev.

Obdobje po upokojitvi (1990–2004)

Obdobje ustvarjanja Janje Lap po upokojitvi zaznamujeta dve tipiki: obrat k študiranju zgodovinskih slogov z načrtnim oživljanjem tradicije in izjemna sposobnost za neposredno trženje lastnih del. Županom slovenskih mest je ciljno ponujala spominske kelihe, ki jih je razvila posebej za mesto oziroma regijo, ki jo je obravnavala. Rezultati bolj ali manj uspešnih sodelovanj so bili unikati ali manjše serije. Medijsko so največ uspeha poželi poročni kozarci za peneče vino, ki jih je celjska občina podarjala mladoporočencem. Serija kozarcev Flora pa je nagovarjala več regij hkrati, saj je bila mišljena kot dragocen spominek, ki obeležuje slovenske zaščitene rastline.

Ob vprašanju, zakaj se je v zadnjem obdobju obrnila k iskanju oblik, ki črpajo iz etnografske tradicije in se navezujejo na preteklost, je Janja Lap pojasnila, da so jo te oblike zanimale »zaradi svoje prvobitnosti, ki je del naše etnografske dediščine in je med drugim prisotna tudi v slovenski gotiki«, ter pri tem hudomušno dodala: »Nikdar ne delam kelihov na tankih podstavkih, v katerih vidim izrazito neproporcionalnost. Spominjajo me na nestabilne ženske, ki lovijo ravnotežje na visokih petah. Všeč so mi oblike, ki kažejo neko notranjo moč materiala. V nasprotju s poudarjanjem krhkosti iščem druge, predvsem prostorske izrazne oblike« (Repovž 1995: 9).

V tem izredno bogatem obdobju je Janja Lap oblikovala in izvedla seriji svečnikov Argentum in Venus 2000 (v sodelovanju z Borom Balašem, 1991), vaze in kozarce Konstrukta (1993), kelihe Vivat (1994), poročna kozarca mesta Celje/Champagne (1994), darilni kozarec mesta Celje (1994), kelih sv. Barbare/Spomin (1995), kozarec Mit v steklu (1995), kozarec za pivo Zlatorog (1996 in 2000), serijo kozarcev Flora (v sodelovanju z ilustratorko Zagorko Simić, ki je narisala šest slovenskih zaščitene rastlin, 1997), darilni kelih Optima (1997), večnamenski kozarec Joy/Celebration (1997), podstavek za Eto (v soavtorstvu s Slavkom Marcenom, 1997), vazo Vetrolovka/Dan in noč (1998), kelihe Zita (1998), visečo stekleno luč Satje (2000), stoječo stekleno luč Kroženje (2000), kozarec mesta Radovljica (2000) in vazi Bogatenje (2001).

VAZE IN KOZARCI KONSTRUKTA

Komplet steklenih vaz in kozarcev Konstrukta je Janja Lap prvič predstavila na razstavi na gradu Podsreda na Kozjanskem. Zanj je Peter Ogrin zapisal, da nam »spregovori tiho in abstraktno« (1994: 12), oblikovalka pa je kolekcijo opisala »kot priznanje umetnostni smeri konstruktivizma, ki je bil sicer skromno prisoten tudi v slovenskem likovnem prostoru« (MAO AJL Lap 1997: 4–5). Obenem je kolekcija nastala tudi kot poklon pokojni znanki,

umetnostni zgodovinarki Camilli Gray Prokofiev, ki je leta 1971 dela sovjetskega konstruktivizma celovito prikazala na razstavi z naslovom *Art in Revolution: Soviet Art and Design Since 1917* v galeriji Hayward v Londonu. Janja Lap se je nad razstavo navdušila in dobrih dvajset let kasneje videno povzela in izrazila v stekleni kolekciji Konstrukta s črno-rdeče emajlirano geometrijsko poslikavo. Če se je v likovnem izrazu poklonila konstruktivizmu, pa je v tehniki poslikave stekla posegla še k mnogo starejšim vzorom. Izbrala je način, ki so ga poznali že starorimski in srednjeveški mojstri steklarstva. Ti so za poslikavo stekla uporabljali emajlirane barve, ki se jih na stekleno površino vžge oziroma zapeče (Minařík 1966: 17–18). Odličnost kolekcije se kaže v doseganju aaltovske kakovosti oblikovanja: posamezni kosi v seriji se namreč medsebojno odlično dopolnjujejo, a hkrati v vsej svoji celovitosti funkcionirajo tudi vsak zase. Še več, mestoma delujejo kot samostojni likovni objekti: zdi se, da bi bil šopek rož za kontrastne črno-rdeče grafične poslikave vaze prej motnja kot pa nadgradnja ali dopolnitev.

Janja Lap, vaze in kozarci Konstrukta, 1993, ročno pihano kristalno steklo s črnim in rdečim žganim emajlom, v: 30 cm, ø: 23 cm (vse vaze), kozarci – v: 16 cm, ø: 8 cm, izdelano v Steklarski šoli Rogaška Slatina, foto: Dragan Arrigler. Vaze so imele sprva različna imena: Empire, Klovn, Konstrukta 1 in Konstrukta 2, kasneje pa so bile vse poimeno-vane Konstrukta in ločene le še s številkami od 1 do 4. Ljubljana, hrani MAO.

KELIH SV. BARBARE/SPOMIN

Kelih Spomin je »zgodovinski spomin« na gotsko plastiko sv. Barbare, visoko le devetdeset centimetrov, ki sem jo videla na razstavi gotike na gradu v Podsredi. Kelih v roki figure pa je bil naravne velikosti. Po obliki je kazalo, da izhaja iz znane ulmske rezbarske delavnice Niklausa Weckmanna. To me je tako pritegnilo, da sem začela raziskovati ozadje nastanka skulpture. Kip je oblikoval neznani rezbar iz okolice Celja domnevno leta 1510 in v podoživljanju njegovega potovanja v za tiste

čase zelo oddaljeni Ulm sem si predstavljala prenašanje kultur in vplivov. Želja tega preprostega podeželskega mojstra po znanju me je navdušila z neizmernim optimizmom (Senčar 2000: 7).

Več kot očitno je, da se je Janja Lap med raziskovanjem kar nekoliko poistovetila z neznanim rezbarjem. Očarana je bila »nad njegovo ustvarjalno spretnostjo dojetanja novih kulturnih pobud ter vplivov onstran njegovega neposrednega območja delovnega kroga« (Binkova 1998: 34). Navdušenje je privedlo do odločitve za oblikovanje steklenega izdelka, ki je temeljil na srednjeveškem kelihu, delu lesene plastike iz cerkve sv. Barbare v Šmarju pri Jelšah (danes jo hrani Pokrajinski muzej Celje). Svetnica je s svojim okroglim obrazom in vzporednimi gubami na obleki dejansko izstopila iz gotske togosti. Kelih, njen atribut, je najbolj izstopajoč in najsodobnejši del kipa. Kot razpoznavni znak je v primerjavi s svetnico namenoma neproporcionalno velik in s svojo obliko že napoveduje baročno dobo (Kos 1997: 38). Replika keliha v steklu ima motno površinsko obdelavo, kar bi

Janja Lap, kelih sv. Barbare/Spomin, 1995, ročno pihano kristalno steklo, peskano in globoko brušeno, v: 20,5 cm, ø: 9 cm, izdelano v Steklarski šoli Rogaška Slatina, foto: Dragan Arrigler. Ljubljana, hrani MAO.

lahko ponazarjalo les kot neprosojen material. Le nodus in tanke črte v nogi se svetijo v prosojnem lesku. Ali je imel rezbarski mojster, ki je ustvaril kip sv. Barbare, v mislih steklen ali kovinski kelih, ostaja nerešeno (in pravzaprav brezpredmetno) vprašanje.

Sodobna različica steklenega keliha sv. Barbare, delo oblikovalke Janje Lap, je nastala kot protokolarno darilo občine Šmarje pri Jelšah. Na novo oblikovane kelihe je v embalaži grafičnega oblikovalca Miljenka Licula šmarski župan ob praznovanju 760-letnice prve pisne omembe kraja podelil zaslužnim meščanom. Potrditev dobrega oblikovanja je Janja Lap prejela tudi s strani urednika in oblikovalca Richarda Sapperja, saj je bil kelih (takrat že pod novim imenom Spomin) uvrščen v izbor del, predstavljenih v knjigi *The International Design Yearbook*, ki so jo leta 1998 izdali pri londonski založbi Laurence King Publishing.

SPOMINSKI KOZARCI

Slavnostna poročna kozarca mesta Celje nimata klasičnega peclja, kar je med kozarci za peneče vino posebnost. Čaši se proti dnu le nekoliko zožita, a ostneta votli vse do podstavka, s čimer sicer izredno »rahel« kozarec bistveno pridobi pri volumnu. S to potezo je Janja Lap dosegla, da kozarca ohranjata zanjo značilno stabilno silhueto s čokatim pecljem, le da gre v danem primeru za zelo tanko steno izredno globokega kozarca. Zanimivo je, da se kozarca med seboj rahlo razlikujeta: kozarec za ženina ima za tri milimetre širši podstavek od nevestinega. Vtis živosti in prazničnosti penine ustvarjajo v tanke stene vbrušeni »mehurčki«. Posebnost so tudi po tri steklene zanke na vsakem kozarcu, ki so bile izdelku dodane še v vročem stanju. Na moškem kozarcu so zanke nekoliko debelejše, na ženskem subtilnejše. Skozi te zanke naj bi bili, slavnostni priložnosti primerno, vpleteni različni trakovi. Ob poroki bi tako s trakom v državnih barvah simbolično povezali nevesto in ženina. Oba okrasna elementa, mehurčki in tanke zanke, aludirata na starorimske načine obdelave stekla in s tem opozarjata na bogato arheološko in steklarsko dediščino celjske regije. Podstavke krasita tudi vbrušeni celjski grb in napis »Poročena v Celju«.

V času, ko je občina Celje poročna kozarca vključila v svoje poročne obrede, je Janja Lap ustvarila ali zasnovala še nekaj prepoznavnih spominsko-darilnih kozarcev. Poleg dodatnega darilnega kozarca mesta Celje je bil v manjši seriji po njenih načrtih izdelan tudi darilni kozarec za mesto Radovljica, med skicami in načrti pa je najti tudi osnutke kozarca in svečnika Morje, ki sta bila predvidena za eno od obalnih mest. Serija Flora je za razliko od posameznih občinskih spominskih kelihov nagovarjala vso državo. Ob pogledu na risbe slovenskih zaščitene rastlin, ki jih je ustvarila Zagorka Simić, njena nekdanja sodelavka v Iskri Commerceu, je Janja Lap dobila zamisel, da bi jih lahko vgravirala na spominske kozarce. Izbrali sta šest rastlin: alpsko možino (*Eryngium alpinum*), clusijev svišč (*Gentiana clusii*), blagajev volčin (*Daphne blagayana*), lepi čeveljc (*Cypripedium*

Janja Lap, poročna kozarca mesta Celje/Champagne, 1995, ročno pihano brušeno kristalno steklo, v: 21 cm, ø spodaj: 7,5 cm, ø zgoraj: 6,4 cm (kozarec za nevesto); v: 21 cm, ø spodaj: 7,8 cm, ø zgoraj: 6,4 cm (kozarec za ženina), izdelano v Steklarski šoli Rogaška Slatina, foto: Miran Kambič. Celje, hrani Pokrajinski muzej Celje.

calceolus), kranjsko lilijo (*Lilium carniolicum*) in navadno rožmarinko (*Andromeda polifolia*). Za razliko od poročnih kozarcev so ti kelihi masivni in razmeroma visoki. Vrh debele noge na prehodu v stožčasto čašo označujejo štirje globoki utori, za haptično poudarjen vtis pomembnosti predmeta, ki ga pivec dviga k ustom ali pred oči – tako ne spregleda bistvenega sporočila o krhkosti narave. Na vprašanje, ali so kelihi zaradi svoje teže uporabni, Zagorka Simić odgovarja pritrdilno. Še več, poudarja, da so se kelihi v dobro oblikovani embalaži prodajali v glavnem za protokolarne namene in so po njenih izkušnjah naredili odličen vtis na svečano pogrnjenih mizah. Njene risbe so najlepše prišle do izraza, ko je bil v kozarce natočen rosé.⁵⁹

Janja Lap in Zagorka Simić, serija kelihih Flora, 1997, ročno pihano brušeno kristalno steklo, v: 22 cm, ø: 10 cm, izdelano v Steklarski šoli Rogaška Slatina in studiu GRY, foto: Boris Gaberščik. Zasebna last.

KOZAREC MIT V STEKLU

Tudi kozarec Mit v steklu svojo obliko črpa iz starih kultur, konkretno iz mita o zlatorogu.⁶⁰ Gre za riton, ki izhaja iz oblike živalskega roga. Ta je prvotno služil kot posoda za pitje ali kot glasbilo, kasneje pa so ga različne kulture posnemale v raznovrstnih materialih, predvsem v dragocenih kovinah, keramiki in steklu. Janja Lap je svoj rog postavila na stabilno nogo

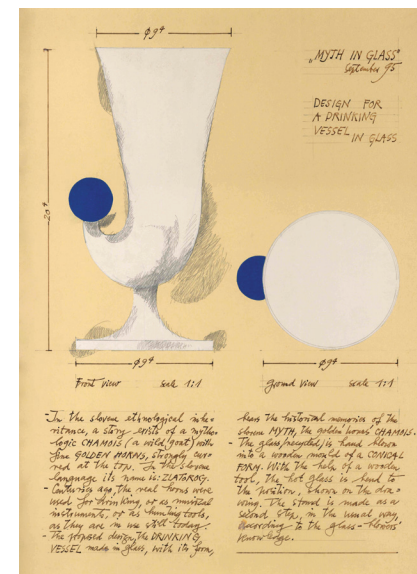
⁵⁹ Intervju z ilustratorko Zagorko Simić, 28. 1. 2023.

⁶⁰ Ob načrtu za kozarec je zapis, da jo je za snovanje navdihnila stara slovenska legenda o zlatorogu. Hrani MAO.

in njegovo navzgor zavihano konico nagajivo okrasila z »norčkovo« barvno kroglico. Ta lahko aludira na grozdno jagodo, vir žlahtne pijače, hkrati pa sadje, ki ga prinaša pivčev osebni *cornu copiae*. Pri tem kozarcu lahko – tako kot pri večini njenih del – sledimo duhovitosti, ki si jo je drznilo izraziti le malo oblikovalcev. V praksi je tako pokazala svoje nestrinjanje s »formalističnimi in doktrinskimi izhodišči, značilnimi za tedanjo evropsko miselnost«, o čemer je pisala v svojem besedilu *Oblikovalska izhodišča* (MAO AJL Lap (s. a.)b). Pri tem je dodala: »Steklo je mit – in lahko je tudi umetnost« (Repovž 1995: 9). Kozarec je bil izbran za razstavo v okviru mednarodnega natečaja Trieste Contemporanea in predstavljen na razstavi v Studiu Tommaseo v Trstu leta 1995.

Janja Lap, kozarec Mit v steklu, 1995, ročno pihano kristalinsko steklo in žgani emajl, v: 15,5 cm, ø: 7 cm, izdelano v Steklarni Rogaška Slatina, PS Dekor Kozje, foto: Dragan Arrigler. Ljubljana, hrani MAO.

Janja Lap, načrt z opisom kozarca Mit v steklu, 1995, kolaž, tuš, svinčnik, v: 39,7 cm, š: 29,7 cm. Ljubljana, hrani MAO.

DARILNA VAZA VETROLOVKA/DAN IN NOČ

Vetrolovka pomeni še en tehnični mejnik v oblikovanju Janje Lap. Če je za izdelke iz gline precej značilno, da so »ujeti« v prepleteno žico, pa za steklene izdelke slednje nikakor ne velja. Prav to, uloviti neulovljivo v motiv prepletene žice, si je oblikovalka zadala kot naslednji izziv. Kot rezultat je nastala ovalna vaza, ki »z abstraktno risbo mreže iz srebrne žice oživlja

Janja Lap, darilna vaza Vetrolovka/ Dan in noč, 1998, kristalinsko steklo, ročno pihano v model, obložen s srebrno mrežo, v: 15,3 cm, š: 6 cm, d: 14 cm, izdelano v Steklarni Rogaška Slatina, PS Dekor Kozje, foto: Dragan Arrigler. Ljubljana, hrani MAO.

spomin na idejna iskanja vezana z romanticizmom, obenem pa stvaritev vidimo kot nadaljevanje srednjeveške alkimije in njene eksperimentalne težnje po novem« (MAO AJL Lap 1997: 7). Pri tem je oblikovalka še opozorila, da mora biti vaza »dojeta kot tehnološka bravura, kajti njena dekoracija je narejena v obliki mreže iz srebrne žice, zmešane v destilirano vročo stekleno maso, kar je povzročilo spojitev stekla in srebra« (Binkova 1998: 34). Pri rezultatu je Janja Lap posebej navduševala, da podobno kot pri vazi Prelivanje in garnituri Val končni rezultat ni povsem predvidljiv, temveč je v opazni meri prepuščen lastnostim samih materialov.

VIŠEČA STEKLENA LUČ SATJE IN STOJEČA STEKLENA LUČ KROŽENJE

V intervjuju z Evo Senčar je Janja Lap pojasnila, da je za lestenece Satje navdih našla v starih glažutarskih lestencih, pri čemer je še posebej omenila viseči svečnik iz cerkve v Loki pri Žusmu (Senčar 2000: 7). A stožčaste čašice še bolj spominjajo na lestence v mnogih cerkvah po svetu, ki so jih razsvetljevale številne oljne lučke v visečih steklenih čašah znotraj mogočnega kovinskega ogrodja (npr. carigrajska Hagija Sofija), ali pa na nekoliko manjši lestenece v sienski stolnici. Pohorski steklarji so svoja dela izvažali tudi v Turčijo in Italijo (Minařík 1966: 59), a dokazane povezave lestence Janje Lap z omenjenima cerkvama ni. Lestenece Satje je

Janja Lap, lestenece Satje, 2000, v: 70 cm, ø: 95 cm, izdelano v Steklarni Rogaška Slatina, PS Dekor Kozje, in v podjetju Uko, Kropa, foto: Miran Kambič. Ljubljana, hrani MAO.

Janja Lap, stojna luč Kroženje, 2000, v: 165 cm, š: 50 cm, d: 50 cm, izdelano v Steklarni Rogaška Slatina, PS Dekor Kozje, in v delavnici kovača Bojana Kuneja, foto: Miran Kambič. Ljubljana, hrani MAO.

oblikovalka prvotno zasnovala kot svečnik (od tod tudi nekaj zabeleženih poimenovanj), a po besedah sina je že po prvem poskusu nalivanja vode v steklene stožce, v katere so bile položene plavajoče sveče, idejo o svečniku opustila.⁶¹ Po tem poskusu ga je spremenila v lestenec in v ogrodje sama vgradila ohišje za tri žarnice, ki nevsiljivo skrite med stožce mečejo svetlobo v smeri vstran in navzdol, kar bistveno prispeva k učinku svečanosti.

Na prej omenjene steklene dele lestenca iz Loke pri Žusmu bolj kot lestenec Satje spominja stoječa ambientalna luč Kroženje. Oblikovalka si jo je zamislila kot »manifestacijo pihanega stekla« (*ibid.*). Tu je po glažutarskih vzorih uporabila tehniko zrcaljenja, kar je ustvarilo vtis kroženja oziroma vrtenja steklenega mehurja na koncu steklopihalčeve pipe. Igrivo svetilnost in dinamiko je dosegla tudi z razporeditvijo žarnic v vsako drugo bučko.

Vseživljenjsko učenje oblikovanja v steklu

Četudi je za oblikovanje stekla pogosto rečeno, da je do stvaritve nečesa bistveno novega ali do izuma nečesa, kar še ni bilo narejeno, zelo težko priti (Rataj et al. 1996: 38), slednjega za oblikovanje stekla Janje Lap ni mogoče zatrditi. V svoji izjemni želji po eksperimentu, izzivanju tradicionalnega in preseganju obstoječega je v dolgi profesionalni karieri kot oblikovalka stekla kar nekajkrat presegla do tedaj obstoječe okvire. Tudi ko se je ozirala v preteklost, je nanjo vedno gledala skozi oči sodobnosti in iskala možnosti za njeno nadgradnjo. Širina in odprtost, ki ju je kot goba srkala med bivanjem na RCA, sta ostali z njo do konca njenega aktivnega delovanja. Nemirnost njenega duha se je kazala v številnih selitvah, menjavanju zaposlitev in nenehni želji, da bi vedela še več. Prav ta nemirni duh pa ji je omogočal, da je v svojem ustvarjanju vztrajno hranila svoj talent in ga pri oblikovanju stekla izražala na izviren in z izkušnjami prepređen način.

Kljub v praksi dokazani kakovosti pa se je po vrnitvi v Slovenijo pogosto počutila odrinjeno in spregledano. V času snovanja visokošolskega študijskega programa za področje oblikovanja na takratni Akademiji za likovno umetnost (ALU) so jo sicer prepoznali kot potencialno nosilko predmeta Oblikovanje v gradivu – Steklo, za predmet je napisala tudi prvi učni načrt (MAO AJL Lap 1984); a ko je po ustanovitvi oddelka prišel čas za morebitno izvajanje predmeta in potencialno zaposlitev (ali pogodbeno sodelovanje), kljub njenim večkratnim poskusom, tako na ALU kot na FAGG, do

zaposlitve ni prišlo. Ob pregledu ohranjene dokumentacije z navedbami njenih bogatih izkušenj in referenc se ni mogoče ogniti vtisu, da si odločevalci v svojih vrstah niso želeli odločne ženske kolegice z mednarodnim ugledom.

Opus steklenih izdelkov oblikovalke Janje Lap je nedvomno izstopajoč in vreden nadaljnje obravnave. Zdi se, da bi jo, če po njenem londonskem obdobju ne bi prišlo do prekinitve s selitvijo v Sheffield, danes najverjetneje vsaj v evropskem merilu lahko postavljali ob bok ključnim mednarodnim oblikovalcem v steklu. Dejstvo je, da bi si to zaslužila tudi z obstoječim opusom. Kot bi si to zaslužili še nekateri drugi iz vrst slovenskih oblikovalcev stekla, ki so v istem obdobju delovali v slovenskih steklarnah. Ob drugačnih pogojih dela in s tržno usmerjenostjo bi marsikateri med njimi zlahka konkuriral na mednarodnem trgu. Pri tem ni zanemarljivo tudi dejstvo, da bi, če bi bila Janja Lap rojena na Finskem, njena dela, kot so Gubanka, Kvadrat, Plamen, Prelivanje, Konstrukta in druga, tam uspešno proizvajali in po vsem svetu tržili še danes. Pri nas tega posluha nikoli zares ni bilo (in ga še vedno ni), in posledično lažje razumemo njeno grenkobo ob trditvi, da je oblikovanje stekla njena ljubezen, ki pa »ni bila nikdar materializirana, kot bi si želela, a ob njej sem odraščala in iz nje sem se učila« (Vidmajer 1991: 16).

SPREGLEDANO- ZNANSTVENO- RAZISKOVALNO DELO

SPREGLEDANO-
ZNANSTVENO-
RAZISKOVALNO
DELO

Ko sem pred nekaj leti delala na RCA, na Oddelku za industrijsko oblikovanje, sem dobila nalogo oblikovati komplet bolniških posod. V takratnem fakultetnem vzdušju ni bil noben projekt bolj vabljiv. Ni namreč predstavljal le igre z oblikami – kvadrati, krogi in trikotniki – temveč tudi z dekoracijo cvetov svetlih barv ali levov mirnega videza. Med delom na nalogi sem bila povabljena na ogled bolniške kuhinje v ambulantno Derby Royal, z namenom seznaniti se z bolnišničnim sistemom priprave in razdeljevanja obrokov. Kaj sem tam odkrila? Spomnim se, da sem stala ločeno od velike drame, ki se je odvijala sredi kuhinje s tekočim trakom in nadlegovanimi dekleti, ki so z žlicami metale krompir na pladnje, ter moškega, ki je z velikimi industrijskimi rokavicami skrbno ravnal z vročimi peleti, ki so spominjali na nevarne leteče krožnike. [...] Moje sanje o cvetovih in levih so bile pozabljene in takrat sem zasnovala nov pristop k prepoznanemu oblikovalskemu problemu (MAO AJL Lap in Whittlestone 1974: 1).

Slikoviti opis prvega srečanja Janje Lap z ameriškim sistemom Ganymede,⁶² ki so ga v šestdesetih letih 20. stoletja pospešeno vpeljevali v kuhinje po angleških

62 Sistem Ganymede ali »sistem pladnjev« je bil razvit v Ameriki in se ga uporablja v organizaciji priprave obrokov v bolnišnicah. Po tem sistemu so posamezni pladnji za paciente sestavljeni na tekočem traku v skladu z vnaprej naročenimi (prilagojenimi) zahtevami pacientov. Za ohranjanje vroče ali hladne hrane se uporabljajo različne metode, od ogrevanih ali ohlajenih peletov do posebnega

bolnišnicah,⁶³ je nastal slabih devet let po njenem prvem obisku omenjene bolnišnične kuhinje.⁶⁴ Kljub časovni distanci je oblikovala v svojem predlogu za nadaljevanje raziskovalnega projekta v obliki magistrske naloge⁶⁵ ugotovila, da problematika systemskega reševanja priprave in razdeljevanja hrane po bolnišnicah večinoma še vedno ostaja premalo domišljena in zato zahteva nadaljnjo obravnavo. Hkrati pa je raziskovanje še nekoliko razširila in postavila dodatno tezo, da sistemski premislek na primeru bolnišnice odpira možnosti za kasnejšo nadgradnjo in vpeljavo sistema priprave in dostave hrane tudi na področje vzgojno-varstvenih zavodov, šol, domov za starejše in tudi pisarn. Slednje je po vrnitvi v Slovenijo tudi dokazala in s tem deloma vplivala na nadaljnjo organizacijo preskrbe s hrano pri nas. Kot je razvidno iz dopisa z odobritvijo magistrske teme, je slednjo že v izhodišču razdelila na tri vsebinsko prepletene sklope (RCA OMJL Catlin 1971):

1. problematika centraliziranih kuhinj v urbanih okoljih, namenjenih bolnišnicam, šolam, pisarnam itd.,
2. makro- in mikrotransport v sistemih hranjenja,
3. oblikovanje posod za enkratno uporabo, ki bi bile vključene v sistem, predlagan pod točko 2.

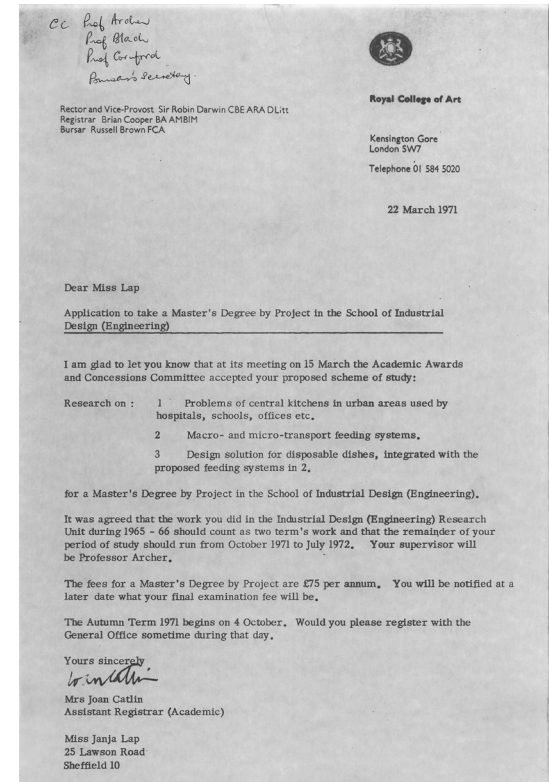
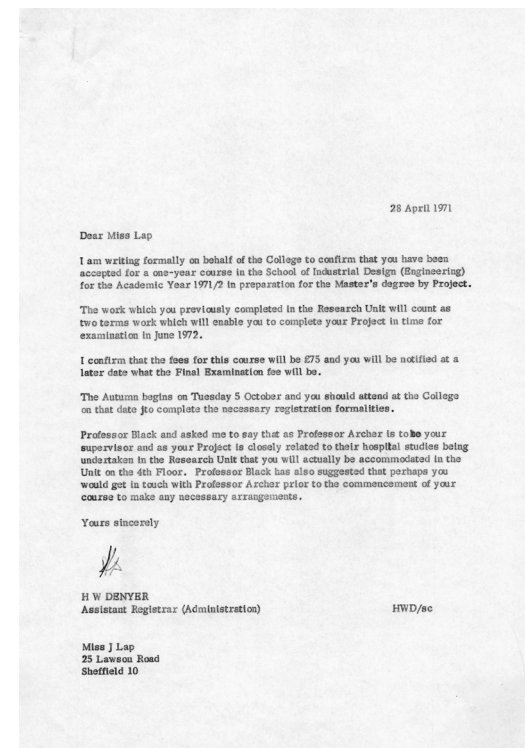
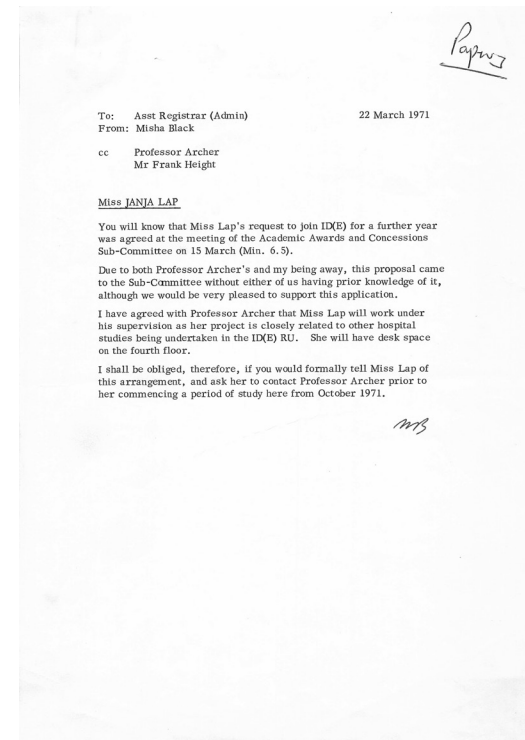
Ponuja pa zgornji citat še en pomemben vpogled, opominja namreč na povsem prezrto znanstvenoraziskovalno delo Janje Lap na

izoliranja. Ko so pladnji pripravljeni, jih na oddelke odpeljejo v zunanjih omarah. Hrana je sveža in naj bi pacienta dosegla najpozneje v petnajstih minutah od trenutka, ko je bila položena na pladenj (Fund's Catering Advisory Service et al. 1966).

63 Prvi primer vpeljave sistema Ganymede v Veliki Britaniji so izvedli leta 1962 v bolnišnici Bethnal Green Hospital. Prototipno kuhinjo s sistemom pladnjev so začeli uporabljati februarja 1964. Kot je bilo pojasnjeno v poročilu *The Ganymede Tray Service in Hospital* iz leta 1966, je eksperiment pokazal precej prednosti, hkrati pa tudi kar nekaj pomanjkljivosti v organizaciji, saj ta za uspešno implementacijo storitve zahteva višjo stopnjo sodelovanja vseh vpletenih služb (*ibid.*: 7 in 14).

64 Janja Lap je v raziskovalni skupini za bolnišnice sodelovala v letih 1965–1966.

65 RCA je leta 1967 prejel univerzitetni status in pristojnost za podeljevanje lastnih diplom (intervju z Neilom Parkinsonom, vodjo Special Collections & Archives na RCA, 2. 3. 2023). Slednje je spodbudilo razvoj poddiplomskega študija, in številni bivši študenti in raziskovalci (med njimi tudi Janja Lap) so se odločili svoje pretekle raziskave nadgraditi v obliki projektnih magistrskih nalog (*Master's Degree by Project*). Na poddiplomski študij na RCA se je Janja Lap vpisala v študijskem letu 1971/72, pri čemer so ji priznali vse preteklo delo iz let 1965/66 ter ji dodelili mentorja, profesorja Brucea Archerja, in mizo v 4. nadstropju, ki je bila v tistem času rezervirana za raziskovalno skupino (RCA: osebna mapa JL, dopisi Mishe Blacka (22. 3. 1971), Joan Catlin (22. 3. 1971) in H. W. Denyerja (28. 4. 1971).

Dopisi Mishe Blacka (22. 3. 1971), Joan Catlin (22. 3. 1971) in H. W. Denyerja (28. 4. 1971), v katerih Janjo Lap obveščajo, da je bila njena vloga za nadaljevanje raziskave iz leta 1965/66 v obliki projektne magistrske naloge odobrena. Profesor Black ji je zaradi teme, vezane na bolnišnice, kot mentorja dodelil profesorja L. Brucea Archerja. London, hrani Royal College of Art – Special Collections & Archives.

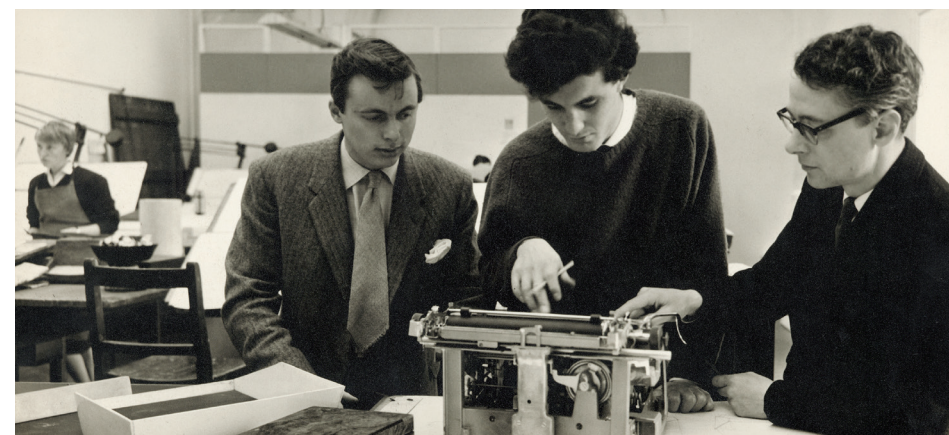
področju oblikovanja. Kot bo pojasnjeno v nadaljevanju, ne kaže zgolj na njeno željo po raziskovanju in načrtovanju kompleksnih sistemov, temveč tudi na njeno dejansko raziskovanje in razvijanje novih sistemskih pristopov k prepoznanim problemom. Pri tem je treba izpostaviti, da je Janja Lap v središče svojega raziskovanja postavljala sisteme, kar presega zgolj preoblikovanje produktov in storitev za eno enoto (v danem primeru oblikovanje bolnišničnih posod), saj je svoj pogled nenehno usmerjala v celostno razumevanje in oblikovanje v širšem družbenem in geografskem prostoru. Pri tem se v njenem delu jasno kaže preplet dveh raziskovalnih pristopov k oblikovanju, pristopov dveh šol: ljubljanske Fakultete za arhitekturo in londonskega RCA. V njenem delu tako lahko sledimo prepletu znanj, zraslih iz arhitekturno-urbanistične podlage, ki si jo je pridobila v času šolanja in kasnejšega sodelovanja z arhitektom in svojim mentorjem Edvardom Ravnikarjem, ter iz vednosti, ki jo je na RCA pridobila pod mentorstvom Brucea Archerja, britanskega inženirja strojništva in pedagoga, ki se je na RCA posvečal sistemskemu raziskovanju na področju oblikovanja. Leta 1977 je slednje sam opisal takole: »Nemogoče je zanemariti nego materialne kulture in hkrati pričakovati, da bomo lahko uživali njene sadove. Zato sem raziskovanje v oblikovanju ustvaril kot podporo oblikovalski praksi. Mislim, da se svet ne vrti okoli te točke samo zato, ker po naključju stojim tukaj, in ne kje drugje« (Boyd Davis in Reeve 2016).

Za to, da je do razvoja znanstvenega raziskovanja na področju oblikovanja na RCA sploh prišlo, pa je bilo ključno delo raziskovalca in profesorja Mishe Blacka, saj je izjemno vplival na način izobraževanja v industrijskem in sistemskem oblikovanju. S svojim delom je ustvaril temelje novi akademski disciplini, raziskovanju v oblikovanju, in Bruceu Archerju tlakoval profesorsko mesto na prvem oddelku, ki se je na RCA načrtno in poglobljeno ukvarjal z oblikovalskim raziskovanjem in so ga leta 1972/73 poimenovali Department of Design Research (DDR). Janja Lap je imela v času bivanja v Veliki Britaniji tesen stik z obema. Z vodjo Misho Blackom in višjim znanstvenim sodelavcem Bruceom Archerjem je delovala v raziskovalni skupini za bolnišnice. Šest let kasneje, ko je Archer že postal profesor, pa je (s privoljenjem Blacka) postal tudi mentor njenega magistrskega dela z naslovom *Communal Feeding System* [Skupnostni sistem hranjenja].

Kljub izjemnim referencam in temeljnemu raziskovalnemu delu, ki ga je Janja Lap opravila predvsem v Veliki Britaniji, deloma pa tudi v Sloveniji – v okviru institucij, kot so bile Centralni zavod za napredek gospodinjstva (CZNG), Zveza skupnosti otroškega varstva SR Slovenije ter Inštitut za sociologijo in filozofijo (ISF) pri

Raziskovalna skupina za bolnišnice na RCA, 1964. Bruce Archer je peti z desne. London, hrani Royal College of Art – Special Collections & Archives.

Oddelak za industrijsko oblikovanje (inženirstvo) na RCA, šestdeseta. Raziskovalka levo bi lahko bila Janja Lap. London, hrani Royal College of Art – Special Collections & Archives.

takratni Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani – je njeno znanstveno-raziskovalno delo v strokovni in splošni javnosti vse do pričujoče raziskave večinoma ostalo spregledano.

Na področju raziskovanja v oblikovanju so imeli po drugi svetovni vojni pri nas primat avtorji in avtorice, kot so arhitektka Branka Tancig, ki je med drugim raziskovala koncept laboratorijskih kuhinj (Tancig 1954; Tancig - Novak 1958; 1968; 1971), arhitekta France in Marta Ivanšek, ki sta raziskovala v polju stanovanja in njegove opreme (Ivanšek 1959; 1960; 1963), ter kipar in industrijski oblikovalec Ciril Cesar, ki se je med drugim izobraževal na nemški Visoki šoli za oblikovanje v Ulmu ter v času svoje zaposlitve na mestu vodje Gorenjevega centra za oblikovanje poglobljeno raziskoval in v praksi razvijal sistem »ma-de-ko« (marketing – oblikovanje – konstrukcija), multidisciplinarni miselni model, temelječ na t. i. operativni znanosti za interdisciplinarni proces razvoja, ki je v središče postavljaj (modularni) izdelek (Berg et al. 1978).

Edini zapis o raziskovalnem delu Janje Lap je bil javno objavljen leta 1980 v beograjski reviji *Industrijsko oblikovanje*, kjer je sama na treh straneh strnila pogled na opravljene raziskave in potencial, ki ga ponujajo (Lap 1980: 37–39). Nadaljnja raziskovanja in intenzivna obdelava prejetega arhivskega gradiva pa so razkrili njeno veliko obsežnejše, sistematično in z njene strani tudi dobro ohranjeno znanstvenoraziskovalno delo.

V nadaljevanju poglavja osvetljujeva samostojno raziskovalno pot Janje Lap, ki se je po načrtnem pretrganju vezi s slovenskim arhitekturno-oblikovalskim prostorom odpravila v Veliko Britanijo in tam neposredno vstopila v pionirske čase raziskovanja na področju oblikovanja. Gre za raziskovalno delo, ki jo je spremljalo večji del njenega profesionalnega delovanja, saj ga je neprestano načrtno gojila. Pokazali bova, da je s svojimi raziskavami že v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja prakticirala oblikovalske metode in pristope, ki so aktualni še danes, ter izpostavili, da je s svojim delom vplivala na organizacijo in pomen družbene prehrane pri nas, saj so bili izbrani izsledki njenega dela konec leta 1978 vključeni v dokument *Stališče, sklepi in priporočila za oblikovanje in izvajanje politike na področju družbene prehrane in preskrbe prebivalstva v SR Sloveniji* (AS 1277 158–370 1979). Poglavitni cilj pričujočega poglavja je predstaviti in ovrednotiti izbrani segment spregledanega dela Janje Lap ter vsaj deloma osvetliti problematičnost takšne spregledanosti za slovensko oblikovalsko stroko.

Bogato gradivo priča, da se je raziskovalnih področij (in širše dejavnosti) lotevala z veliko vnemo in pred tem izredno dobro zgrajeno osnovo. Za slednjo gre nedvomno zahvala Bruceu Archerju,

ki ji je pred začetkom magistrske raziskave dejal, naj »z znanstveno pridobljenimi podatki zgradi 'trdno osnovo', na kateri bo moč ustvariti kompleksno sistemsko zamisel, s tem pa spodbuditi celo vrsto različnih industrij k razmišljanju o novih industrijskih izdelkih« (MAO AJL Lap (s. a.)b: 6). Ko danes gledamo nazaj, lahko v tej misli prepoznamo podstat vsega njenega nadaljnega dela.

Celostni raziskovalni pristop: prispevek k vprašanju družbenega standarda z aktivnim vključevanjem sistemskega oblikovanja

V uvodnem nagovoru k članku z naslovom »Objekti družbene ishrane«, ki je leta 1980 izšel v reviji *Industrijsko oblikovanje*,

je Janja Lap opisala svoje zanimanje na področju raziskovanja v oblikovanju. Zapisala je, da so jo predvsem »zanimali vplivi [industrijskega oblikovanja] na sistemska vprašanja določenega družbenega standarda« (Lap 1980: 37). Slednje je umeščala v okvir žlahtne tradicije arhitektov in oblikovalcev, ki so delovali in se izobraževali po drugi svetovni vojni ter si kot temeljno poslanstvo svojega delovanja načrtno zadali postopno modernizacijo bivalnega okolja, dvig družbenega standarda in prispevek k razvoju tehnične kulture (Ivanšek 1951: 28; Bill 1952: 33).

Odmik od oblikovanja končnih izdelkov za industrijo se je zgodil z njenim odhodom v London leta 1964. Prvo leto se je – kot je bilo podrobneje osvetljeno v prejšnjem poglavju, *Opifex artis vitrae* – posvetila raziskovanju na Oddelku za industrijsko steklo, in sicer pod mentorstvom Roberta Gooddna. V drugem letu bivanja na RCA pa se je pridružila raziskovalni skupini za bolnišnice na Oddelku za industrijsko oblikovanje (inženirstvo). Tam se je srečala z že omenjenim vodjo raziskovalne skupine, profesorjem Misho Blackom (znan je po oblikovanju uličnih oznak Westminsterja, sicer pa spada med pionirje optimiziranja bolnišnične opreme), ter s svojim bodočim mentorjem pri magistrski nalogi, profesorjem Bruceom Archerjem (ki med drugim velja za oblikovalca prve sistematično razvite bolniške postelje). Bruce Archer je na RCA prišel leta 1962, na vabilo Blacka, ki mu je zaupal vodenje raziskovalnega projekta o nekirurški bolnišnični opremi (Boyd Davis in Gristwood 2018: 187). Pred tem je na povabilo Tomása Maldonada eno leto delal na Visoki šoli za oblikovanje v Ulmu, med drugim pri teoretiku oblikovanja in pedagogu Horstu Rittlu (Krippendorff 2008; Boyd Davis in Gristwood 2018: 186). Archer je, kot še navajata Boyd Davis in Gristwood, na RCA deloval 27 let in je bil ne le ključna oseba, temveč gonilna sila znanstvenega raziskovanja

na področju oblikovanja. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja je vzpostavil in zagovarjal

strog in zlasti »sistematičen« [systematic] pristop k naravi in praksi oblikovanja. Poskušal je vzpostaviti filozofijo oblikovanja (Archer 1981: 33), celo »znanost oblikovanja« (Archer 1968: predgovor), torej tisto frazo, ki jo pogosto povezujemo z delom Herberta Simona *The Sciences of the Artificial* (Simon 1969; Cross 2001). Bistveno za to znanost je bilo razumevanje, da je raziskovanje na področju oblikovanja študija ne le metod oblikovanja, temveč tudi ontologije oblikovanja kot discipline in dejavnosti (Boyd Davis in Gristwood 2018: 185).

Sistematičnost metod v oblikovanju je Archer gradil na nujnosti odmika oblikovanja od kiparskih k tehnološkim pristopom. Po njegovem mnenju je bila naloga oblikovalcev najti načine, kako v oblikovalsko mišljenje vključiti »znanja ergonomije, kibernetike, trženja in znanosti o upravljanju«, s čimer je oblikovanje sledilo trendu iz tehnologije in začelo »sprejemati sistemski pristop, ki se razlikuje od pristopa k oblikovanju izdelkov« (RCA Archer 1964: 1).

Vse našteto je Archer v praksi preverjal in razvijal med raziskovanjem in oblikovanjem bolniške postelje za britanske bolnišnice. Projekt je septembra 1965 predstavil na 4. generalni skupščini in kongresu ICSID na Dunaju. V predstavitvi je na kratko pojasnil tudi delovanje raziskovalne skupine za bolnišnice. Opisal jo je kot raziskovalno telo z majhnim številom redno zaposlenih raziskovalcev in večjim številom (med deset in petnajst) honorarno zaposlenih raziskovalcev in svetovalcev, ki se ekipi priključijo glede na potrebe projekta (za čas od enega meseca pa do enega leta).⁶⁶ Pri tem je posebej poudaril, da so prav vsi raziskovalci v ekipi profesionalci, in ne študenti. V raziskovalni skupini so se v času ustanovitve (1961) sprva ukvarjali le z bolnišnično opremo, v času predstavitve na Dunaju pa so se posvečali tudi že številnim drugim področjem raziskovanja (RCA Archer 1965: 1–2).

Preden se posvetimo raziskavam Janje Lap, je pomembno poudariti, da sistemski pristop Mishe Blacka in Brucea Archerja ni bil osamljen primer. Prav nasprotno, čas prihoda Janje Lap na RCA je bil pravzaprav mednarodno živahno pionirsko obdobje profesionalizacije sistema oblikovanja. Poleg Archerja in Blacka so danes ključni avtorji s tega področja (Maldonado in Bonsiepe 1964; Alexander 1964; Simon 1969; Rittel in Webber 1973) ravno iskali,

⁶⁶ Med honorarno zaposlene profesionalne raziskovalce je najverjetneje spadala tudi Janja Lap. V potrdilu o sodelovanju v skupini honorarna zaposlitev ni omenjena.

definirali in aktivno tvorili načine izgradnje znanstvenega pristopa v oblikovanju, pri čemer so vsi (vsak na svoj način) izhajali iz premise Hannesa Meyerja, ki je leta 1928 v besedilu »Bauen« zapisal, da sta arhitekt in oblikovalec organizatorja procesov življenja (1928: 120). Misel je trideset let kasneje nadgradil Tomás Maldonado z besedami, da je oblikovalec koordinator, a je »hkrati nenehno tesno povezan z velikim številom drugih specialistov« (Frascara 2019: 95). To je bil, kot je obdobje porajajoče se stroke opisal Christopher Alexander (1964), čas, ko je v oblikovanje poleg kvalitativne metode enakovredno vstopila tudi kvantitativna, z namenom vzpostavljanja novih povezav in razumevanja soodnosnosti pri gradnji oblikovalskega reševanja kompleksnih družbenih problemov.

Od prilagodljivih posod do systemske storitve

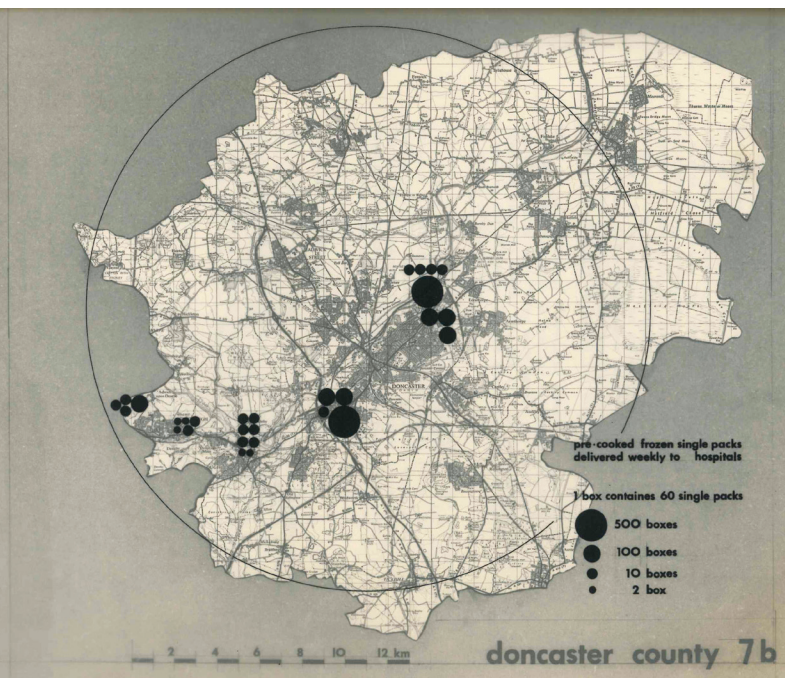
Janja Lap se je po priključitvi raziskovalni skupini za bolnišnice osredotočila na kritično analiziranje in razumevanje pred-

nosti in slabosti bolnišničnih sistemov prehranjevanja. V raziskavi z naslovom *Hospital Feeding Systems* [*Bolnišnični sistemi hranjenja*], ki jo je opravila, ni ugotovila le številnih pomanjkljivosti obstoječih sistemov, temveč tudi, da pri uveljavljenih sistemih hrana v času od priprave do zaužitja izgubi vitaminske in številne druge hranilne vrednosti. Razloga za to ni prepoznala zgolj v faktorju časa, temveč tudi v potrebi po ponovnem gretju in prelaganju hrane, pa tudi v neustreznem transportu in postrežbi obrokov.

Vse našteto jo je sililo k zasnovi svojstvenega pristopa k predhodno analitično izredno natančno in sistematično obdelanemu prepoznanemu problemu. Še več, z današnjega gledišča – in ob razumevanju izjemnega porasta metodoloških pristopov v oblikovanju v zadnjih desetih letih – opisane metode njenega raziskovalnega dela za sredino šestdesetih in začetek sedemdesetih let 20. stoletja delujejo izjemno napredne, saj so še danes aktualne. V raziskovanje in načrtovanje ji je namreč uspelo vplesti principe systemskega, storitveno-izkustvenega in krožnega oblikovanja; vse pa je trdno umestila v kontekst Ravnikarjevega razumevanja funkcionalističnega mesta,⁶⁷ ideje, ki »teži k redu in dobri organizaciji vseh bistvenih funkcij mesta. Po teh načelih je vse mestno delovanje razdeljeno v štiri funkcije: prebivanje, delo, oddih in promet kot povezavo prvih treh« (Žnidaršič 2004: 9–10). Prav zadnje, natančen načrtovalski premislek

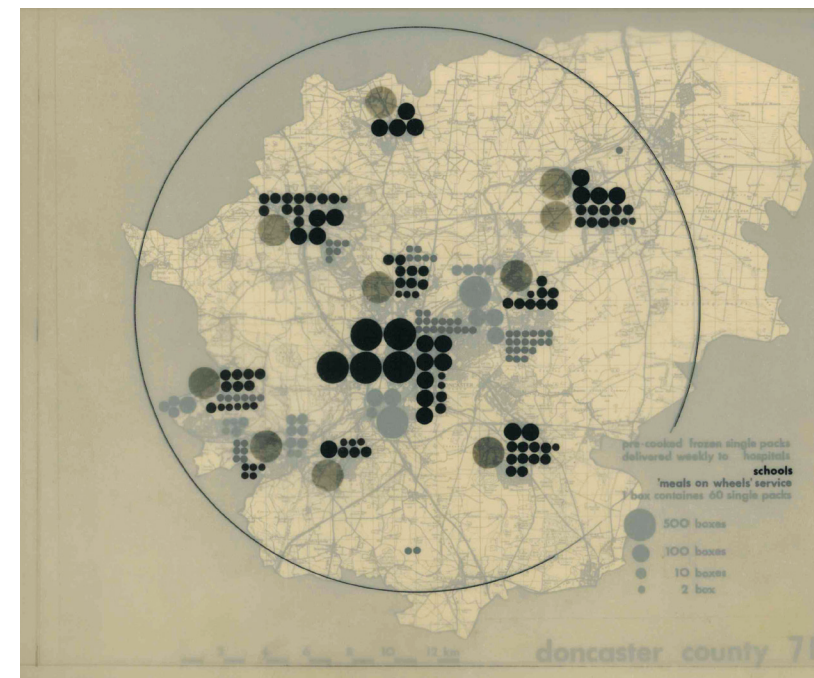
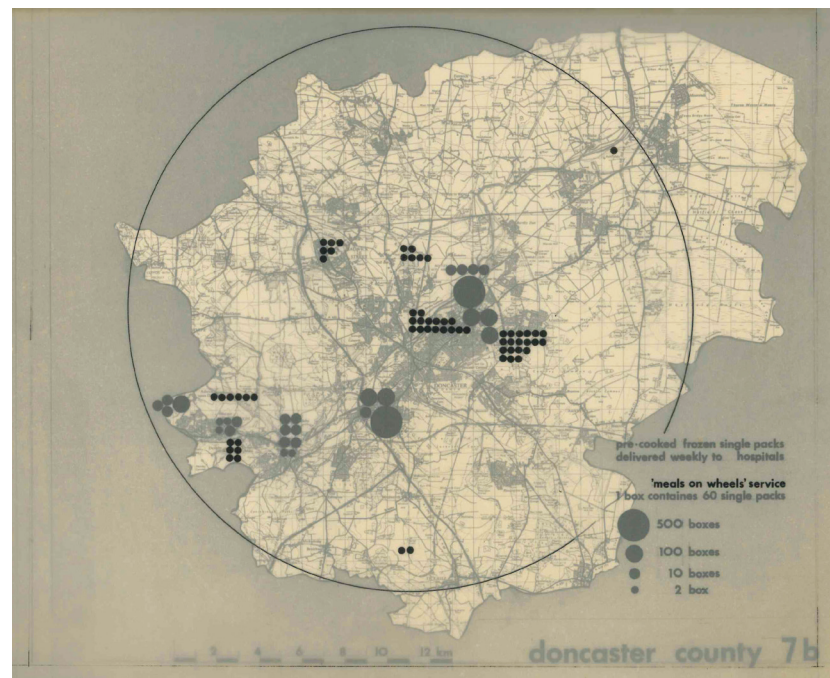
⁶⁷ Z idejo funkcionalističnega mesta se je Janja Lap srečala v seminarju Edvarda Ravnikarja na Fakulteti za arhitekturo. Ravnikar je v razumevanju funkcionalističnega mesta sledil arhitekturnim velikanom, kot so bili Walter Gropius, Ludwig Hilberseimer in Le Corbusier (Žnidaršič 2004: 10).

o uporabi mestnih cestnih omrežij, ki omogočajo umik glavnih obratov za pripravo hrane na obrobje mest, hkrati pa hitro in učinkovito dostavo obrokov v izbrane institucije, v delu Janje Lap tvori enega od temeljev reševanja kompleksnega problema, kakršen je dvig kakovosti družbene prehrane za najranljivejše družbene skupine (mladi, starostniki in oboleli). Pri tem pa je matrika organizacije mesta pomenila le osnovno premiso za nadaljnjo vpeljavo sistemskega oblikovanja.

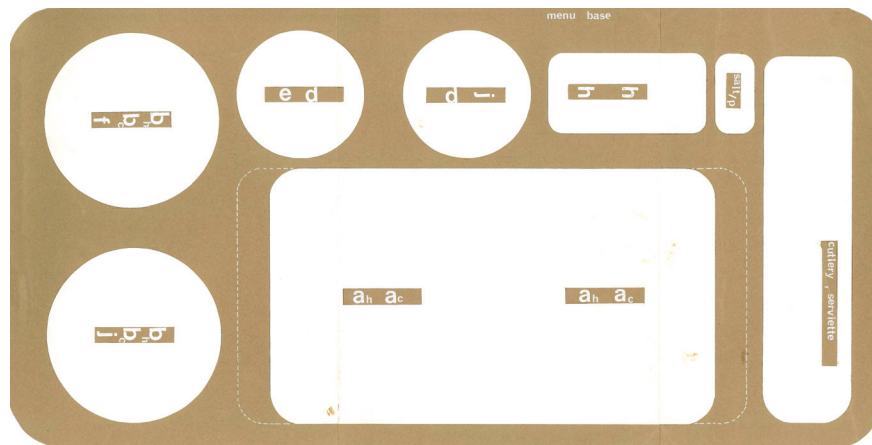
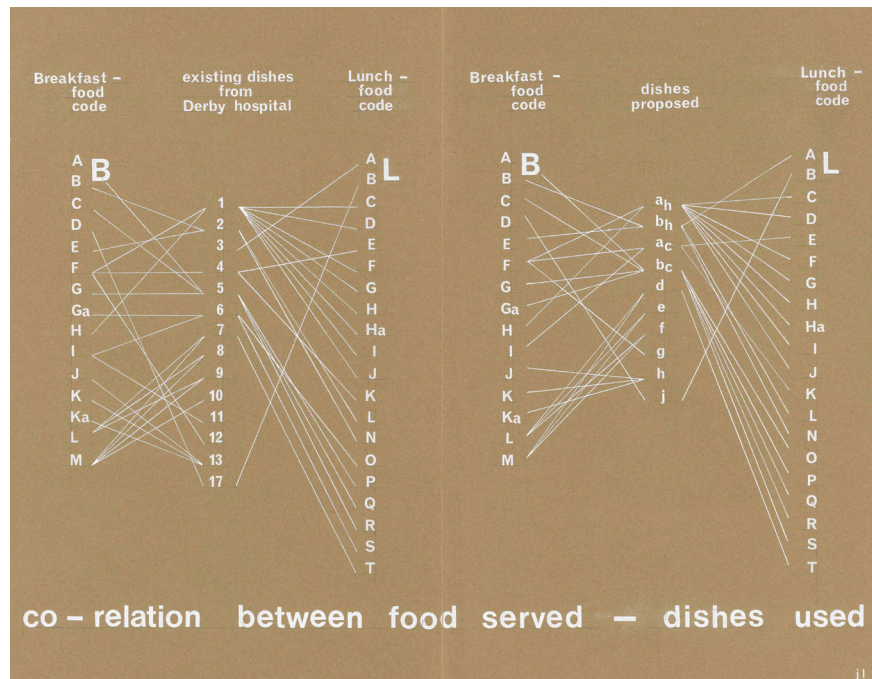
Vseprisotnost sistemskega oblikovanja se pri Janji Lap na mikroravni kaže v natančnem strukturiranju vseh možnih kombinacij bolnišničnih obrokov sistema Ganymede. Osnovo raziskave so tvorili trije različni meniji (zajtrk, kosilo in večerja) iz bolnišnice Derby Royal. Zgolj kombinacije glavnih jedi s prilogi so tvorile 700 različnih variacij, te pa so pomenile ključno zbirko podatkov za njeno nadaljnje raziskovalno in načrtovalsko delo. Raziskavo je razdelila na devet korakov, ki so jo pripeljali do zasnove novega pladnja in izredno ekonomičnega seta posod, ki sta v praksi omogočala številne kombinacije. Predlagani set se je pri testiranju izkazal za izjemno prilagodljivega, ob čemer pa se je pojavil nov problem: kako hrano, ki je od kuhinje do uporabnikov potovala najmanj 30–40 minut, ohraniti toplo, svežo in kakovostno. Ugotovila je, da slednje zahteva vključitev drugačne sistemske rešitve glede priprave in dostave obrokov ter ohranjanja njihove toplote in kakovosti.

Med raziskovanjem in koncipiranjem drugačne sistemske rešitve se je Janja Lap navdušila nad hitro razvijajočim se sistemom v konzerviranju hrane: »skuhaj in hitro zamrzni«⁶⁸ (Kurlansky 2013; El-Ansari in Bekhit 2014: 125). Prav osredotočanje na drugačen sistem priprave hrane jo je pripeljalo do nadaljnjega premisleka na makroravni – glede nujnosti dviga kakovosti družbene prehrane. Na tej osnovi je nadgradila raziskavo iz sredine šestdesetih let in jo leta

Janja Lap, shematski prikaz storitve »obroki na kolesih« [meals on wheels] za Doncaster County, magistrsko delo, 1973. Ljubljana, hrani MAO.

68 Po Marku Kurlanskyju naj bi bil Clarence Birdseye tisti, ki je ugotovil, da v primeru takojšnje zamrznitve hrane tudi po ponovni odmrznitvi ostane enako kakovostna, kot je bila pred zamrznitvijo. Leta 1927 je Birdseye patentiral zamrzovalni stroj in tri leta kasneje je – prek podjetja Birds Eye Frosted Food Company – prva zamrznjena hrana dosegla splošno javnost. Več v Kurlansky 2013. Kot zanimivost: marca 1974 je Janja Lap poslala predlog za podporo raziskovalnemu projektu z naslovom *Community welfare Catering System* prav podjetju Birds Eye Foods Limited. Na dopis ji je odgovoril R. P. Howard-Jones (vodja trženja, oddelek za gostinstvo). Obvestil jo je, da sprejemajo njen predlog za objavo članka. Za pridobitev raziskovalnega denarja pa ji predlagajo, naj raziskavo podrobneje opredeli. Predlog (*Way to Community Catering*, 1975) je skupaj s sodelavcem Paulom Whittlestonom res nadgradila in za raziskavo pridobila podporo v okviru svojega delovanja na Architectural Association School of Architecture. Naročnik raziskave je bilo podjetje Birds Eye Food Industry (Anglija). Korespondenco hrani MAO.

Janja Lap, izsek iz študije za bolnišnico Derby Royal, ki preučuje možne kombinacije jedi in na novo oblikovanih posod, 1965-1966. Ljubljana, hrani MAO.

1971 prijavila kot temo magistrske naloge. Predlog je vključeval preverjanje delovanja centralne kuhinje, katere naloga bi bila priprava večjih količin hrane. To bi nato hitro zapakirali, zamrznili in dostavili v manjše lokalne kuhinje po bolnišnicah, šolah in domovih za ostarele. Tam bi hrano s pomočjo mikrovalovne ali infrardeče pečice pogreli in postregli na pladnjih in v setih posod, ki jih je predhodno prav tako oblikovala Janja Lap. Kot vzorčno mesto, kjer bi lahko idejo preverila, si je izbrala Liverpool. Vse našteto naj bi po njenih besedah tvorilo podlago za razvoj novega sistema za distribucijo hrane, kjer čas med njeno pripravo in postrežbo ne bi bil več tako ključen kot pri obstoječem sistemu Ganymede.

Janja Lap, zasnova novega pladnja in ekonomičnega seta posod. London, hrani Royal College of Art - Special Collections & Archives.

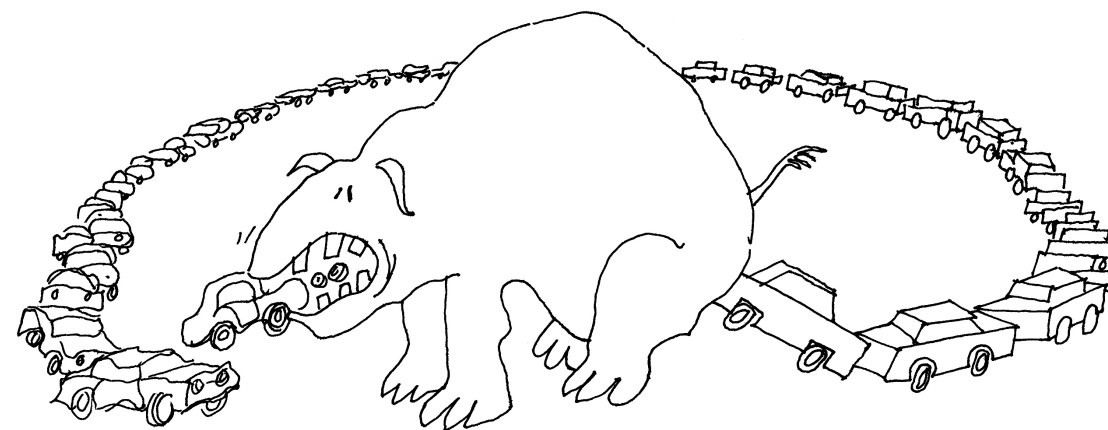
Povedano drugače, s tem, ko je Janja Lap v središče svoje raziskave postavila načine priprave hrane in vse elemente do dostave kakovostnega toplega obroka končnemu porabniku, je pravzaprav ustvarila obrat v mišljenju. Če je bil fokus sprva na oblikovanju prilagodljivih posod, je v magistrskem delu bistvo njenega raziskovanja in preoblikovanja postala sistemska storitev. Trditve o »prvi slovenski storitveni oblikovalki« bi bile seveda nehvaležne,

vseeno pa je vse opisano zanimivo brati v kontekstu beleženja razvoja storitvenega oblikovanja pri nas. Preskok v smeri storitve, v smeri osredotočanja na oblikovanje izkušnje, pogosto pripisujemo industrijskemu oblikovalcu Janezu Smerdelju, ki je v sodelovanju z Antonom Holobarjem zasnoval nov pristop k oblikovanju pralnega stroja (Simple and Logical). Smerdelj je leta 1996 kot osnovo oblikovanja gospodinjskega aparata v središče postavil uporabnika, ki mora nekaj oprati, ne pa preoblikovanje stroja z vedno novimi funkcijami (Predan 2012). Isti pristop najdemo pri Janji Lap že v sredini šestdesetih let 20. stoletja. V središče svojega raziskovanja in oblikovanja je postavila tako končnega uporabnika, ki si želi zdrav in kakovosten obrok, kot tudi vse tiste, ki obrok pripravijo in postrežejo (od kuharjev do razdeljevalcev hrane v lončke, pa tudi dostavljavcev). S tem se je oblikovanja lotila na tipičen način storitvenega oblikovalca, ob čemer pa je treba poudariti, da so o formaliziranju discipline storitvenega oblikovanja prvič zares začeli govoriti v Nemčiji leta 1995 (Mager 2019). V tem kontekstu lažje razumemo njeno začetno trditev, da je med svojim raziskovanjem »zasnovala nov pristop k prepoznanemu oblikovalskemu problemu« (MAO AJL Lap in Whittlestone 1974: 1).

S ponovnim prehodom z mikroravni oblikovanja na makro, sistemski nivo raziskovanja in preoblikovanja je Janja Lap že leta 1971 na podlagi poglobljenih študij prepoznala danes akuten družbeni problem, gradnjo sveta na embalaži za enkratno uporabo (MAO AJL Lap 1971: 56–57). V želji, da bi ta problem presegla, si je zamislila obstojno posodo za hitro zamrzovanje in hitro segrevanje hrane, v kateri bi bilo hrano mogoče tudi postreči in jo iz nje jesti. A ni se ustavila zgolj pri tem. Opozorila je tudi na nujnost vzpostavitve sistema za čas, ko je treba posodo zaradi dotrajanosti zavreči. Prepričana je bila, da se slednjega ne sme naprtiti posamezni organizaciji, temveč je treba vzpostaviti sistem zbiranja odpadne posode, čiščenja materiala in njegove nadaljnje predelave (MAO AJL Lap 1971; Lap 1980: 7). S tem predlogom je vstopila na izjemno aktualno področje, ki ga danes poznamo pod imenom krožno oblikovanje in krožno gospodarstvo. Še več, vstopila je na področje obratne logistike.

Vzporedno s profesionalizacijo (in industrializacijo) discipline oblikovanja so se na področju zavedanja okoljske problematike razvijale številne oblikovalske teorije in prakse. Največkrat so bile neposreden odziv na prevladujočo »kulturo metanja proč«, v kateri živimo vse od druge polovice 20. stoletja. Kljub prisotnosti razumevanja pa je bil sistemski vstop teh teorij in praks na področje oblikovanja precej počasnejši. Čeprav je o nujnosti premisleka o

cikličnem sistemu (kot alternativni obstoječi »kavbojski ekonomiji«) v polju proizvodnje in gospodarstva v eseju »The Economics of the Coming Spaceship Earth« (1966: 5, 7) že leta 1966 pisal Kenneth E. Boulding, se je pravi zagon začel graditi šele konec sedemdesetih let 20. stoletja (Ellen MacArthur Foundation). O prvih sistemskih in konceptualnih premislekih na področju oblikovanja pa začnemo govoriti šele v začetku devetdesetih let 20. stoletja. Mednje sodi koncept »od zibke do zibke« Williama McDonougha in Michaela Braungarta. Koncept sta avtorja razvila na devetih (krožnih) načelih, ki sta jih leta 1992 izdala pod naslovom *The Hannover Principles: Design for Sustainability* (McDonough in Braungart 1992); istega leta lahko v publikaciji *Reverse Logistics* avtorja Jamesa R. Stocka (1992) prvič beremo tudi o konceptu obratne logistike. Vse povedano Janjo Lap ponovno umešča med tiste pronicljive raziskovalke in raziskovalce, ki so že v času formiranja danes aktualnih konceptov prispevali premišljene predloge o nujnosti njihove sistemske vzpostavitve. Slednje se kaže tudi v njenem poskusu prenosa raziskovalnih dognanj v slovenski prostor.

Imagine glass dishes!!!

Gerd Wukasch, ilustracija krožnega oblikovanja s komentarjem Janje Lap, objavljena v njenem magistrskem delu z naslovom *Communal Feeding System* [Skupnostni sistem hranjenja], 1971. Ljubljana, hrani MAO.

opisanih potrebah. Med makro obravnavo je sproti reševala tudi raven mikrosistemov, kot so jedilniki, embalaža in transport. S študijo ji je uspelo prikazati možnosti udeležbe obstoječe ali prihodnje industrije pri dvigu ravni družbene prehrane ter prostorsko načrtovanje organizacije toplih obrokov.

Študijo je Janja Lap videla kot dobro osnovo za nove, dolgoročnejše raziskovalne projekte (te je v alinejah tudi razdelala). Kljub njeni vrnitvi v Slovenijo in zaposlitvi na Inštitutu za sociologijo in filozofijo (1977) pa do nadaljnjih raziskav ni prišlo. Delne izsledke njenih raziskav najdemo v dokumentu Poldeta Mačka *Družbena prehrana v SR Sloveniji, centralna priprava in distribucija* (AS 1277 158–367 1978) in v konec leta 1979 v Uradnem listu objavljenih *Stališčih, sklepih in priporočilih za oblikovanje in izvajanje politike na področju družbene prehrane in preskrbe prebivalstva v SR Sloveniji* (AS 1277 158–370 1979). V dokument iz leta 1978 so med drugim vključeni predlogi o centralnem dislociranem obratu za termično obdelavo obrokov, ob premisleku o distribucijskih poteh in dostavi ter tudi možnosti globokega zamrzovanja hrane. Žal pa so zanemarili njen predlog o vzpostavitvi krožnega sistema uporabe posod. Odločili so se za vpeljava nepovratne embalaže iz alufolije (AS 1277 158–367 1978: 3–6). V Uradnem listu – tu je okvir zastavljen precej širše – pa so govorili o nujnosti smotrnejše organizacije pri načrtovanju družbene prehrane ter o potrebi po zgraditvi sistema, ki bo povezal vse člene v verigi s krajšimi distribucijskimi potmi. Prepoznali so tudi nujnost vključevanja razvoja tehnologije pri pripravi in vzdrževanju kakovosti hrane (tako z vidika higiene kot nutricionistike) (AS 1277 158–370 1979: 89).

Nekaj, kar se je začelo s preoblikovanimi posodami, je s pomočjo pronicljive raziskovalke na področju oblikovanja preraslo v sistematične raziskovalne študije, ki so bile konec sedemdesetih na najvišji ravni prenesene tudi v Slovenijo. Pobuda iz leta 1979, ki omenja, da bo Izvršni svet Skupščine SR Slovenije »ob sodelovanju družbenopolitičnih organizacij proučil, ali naj se družbena prehrana v bodoče obravnava kot dejavnost posebnega družbenega pomena« (ibid.: 90), vsekakor ni le plod prizadevanja Janje Lap,⁶⁹ je pa njeno delo nedvomno pomenilo pomemben kamenček v mozaiku na področju razumevanja, kako nujna je smotrna in sistemska nadgradnja obstoječe infrastrukture.

69 V okviru Centra za napredek gospodinjstva (CZNG) so v odseku za prehrano v obdobju 1968–1978 izvedli 28 študij in raziskav na temo izboljšanja prehrane v VVZ (AS 2153 286). Glavni fokus študij je bil usmerjen v analizo prehrane in jedilnikov ter v organizacijo kuhinj in predvsem izobraževanje kuharskega osebja. Manjši del raziskav (3) pa se je osredotočal na širši sistemski problem in na možnosti za izboljšave. Sem sodijo tudi že omenjene študije Janje Lap.

Raziskave Poleg dviga kakovosti obrokov za najranljivejše skupine prebivalstva je Janja Lap vzporedno izredno natančno raziskovala tudi področje oblikovanja v času kriznih razmer (od vojne do potresa). Temo je premišljeno povezala s slovenskimi partizanskimi bolnišnicami (s poudarkom na bolnici Franja in bolnišnici Jelendol) in primerjala načine odzivanja v času katastrof. V želji, da bi poudarila pomen in nujnost razumevanja vernakularnega oblikovanja in arhitekture, je angleške študente v sredini sedemdesetih let pripeljala na raziskovalno ekskurzijo, in v okviru terenske raziskave so obiskali, izmerili in fotografirali partizanske bolnišnice. Med opazovanjem in zbiranjem vpogledov so analizirano ves čas postavljali v širši okvir druge svetovne vojne in se v tem kontekstu še posebej posvetili razumevanju izjemne zahtevnosti organizacije storitev, ki so nujne za delovanje vsake bolnišnice.

Tudi po formalnem odhodu iz raziskovalnega sveta (po dveh letih na Inštitutu za sociologijo in filozofijo se je zaposlila v Iskri Commerceu) Janja Lap vezi z raziskovanjem ni pretrgala. V začetku osemdesetih let je bila zunanja sodelavka raziskovalnega projekta Urbanističnega inštituta SR Slovenije z naslovom *Planiranje začasnega bivanja – kriteriji ljudske obrambe in družbene samozaščite v družbenih/prostorskih planih občin*. Med dokumenti iz leta 1985 pa najdemo tudi njeno vlogo za dveletni študijski program v ZDA na temo oblikovanja bivališča in načrtovanja infrastrukture za nesreče.

V nadaljevanju sledi popis raziskovalnih del Janje Lap, ki sva ga sestavili na podlagi arhivskih dokumentov in avtoričinih zapisov.

1965–1966

Hospital Feeding Systems [Bolnišnični sistemi hranjenja], raziskovalni projekt, ki ga je izvedla v okviru raziskovalne skupine za bolnišnice na Oddelku za industrijsko oblikovanje (inženirstvo) na RCA.

1971–1973

Communal Feeding System [Skupnostni sistem hranjenja], študijski projekt za pridobitev magistrskega naziva na RCA. Mentor: L. Bruce Archer. K temeljni raziskovalni nalogi spadajo še priloge s podpornim gradivom (tabele, diagrami, rezultati meritev in shematske ponazoritve).

1972

Sistemi transporta in distribucije družbene prehrane, študijska naloga. Med arhivskimi dokumenti je ohranjen tudi tipkopis z naslovom *Program raziskovalne*

naloge: Določeni transportni in razdeljevalni sistemi kolektivne prehrane. Naročnik študije je bil GZS. Njena avtorica Janja Lap je podpisana kot sodelavka CZNG. Študijo je deloma vključila tudi v svojo magistrsko raziskavo.

1974

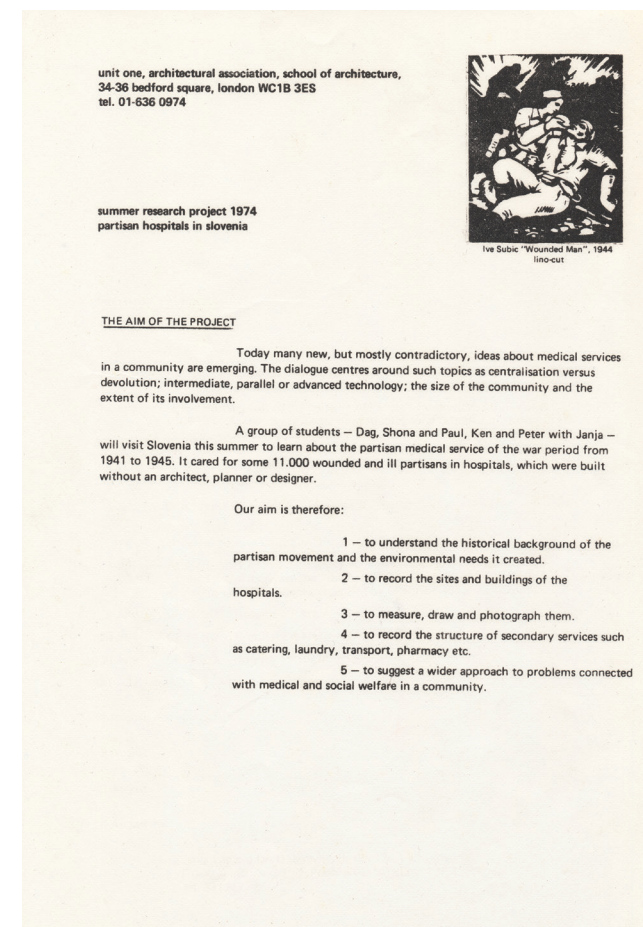
Partisan Hospitals in Slovenia [Partizanske bolnice v Sloveniji], raziskovalni projekt s poletno šolo in konferenco na temo partizanskih bolnic. V okviru poletne šole za študente z londonske šole Architectural Association School of Architecture (AA School) so se srečali z nekdanjimi partizanskimi zdravniki in si ogledali film o partizanskem zdravstvenem sistemu. V okviru terenskega dela so obiskali Kočevski rog (partizanski bolnišnici Jelendol in Zgornji Hrastnik ter bivališče političnega vodstva slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja, Bazo 20) in Cerklje (partizansko bolnico Franja). Glavni namen raziskave je bil popisati partizanske bolnice, ki še obstajajo, jih fotografirati, izmeriti in izrisati ter spoznati in razumeti njihovo ozadje ter način, kako so se prilagodile okolju in kontekstu druge svetovne vojne. Poseben poudarek je bil na razumevanju organizacije sekundarnih storitev, kot so bile priprava hrane, pranje perila, prevoz in oskrbovanje lekarn. Kot je še zapisala Janja Lap, je bila večina teh storitev organizirana centralno, z razpršenimi distribucijskimi potmi, pri čemer je bilo mogoče globoko v gozdovih skrite bolnice doseči peš (v najbližjih primerih) v 24 urah. Poročilo o izvedeni poletni šoli je izšlo tudi v prospektu AA School *Technology for Survival*, pod naslovom »Yugoslav Summer« (MAO AJL Lap 1974).

Janja Lap, partizanska bolnišnica Jelendol, skica s svinčnikom, 27. 7. 1974. Ljubljana, hrani MAO.

Fotografiji udeležencev poletnega raziskovalnega projekta *Partisan Hospitals in Slovenia*, 20. 7.-4. 8. 1974. Ljubljana, hrani MAO.

Dopis poletnega raziskovalnega projekta *Partisan Hospitals in Slovenia*, 20. 7.-4. 8. 1974. Ljubljana, hrani MAO.

1-

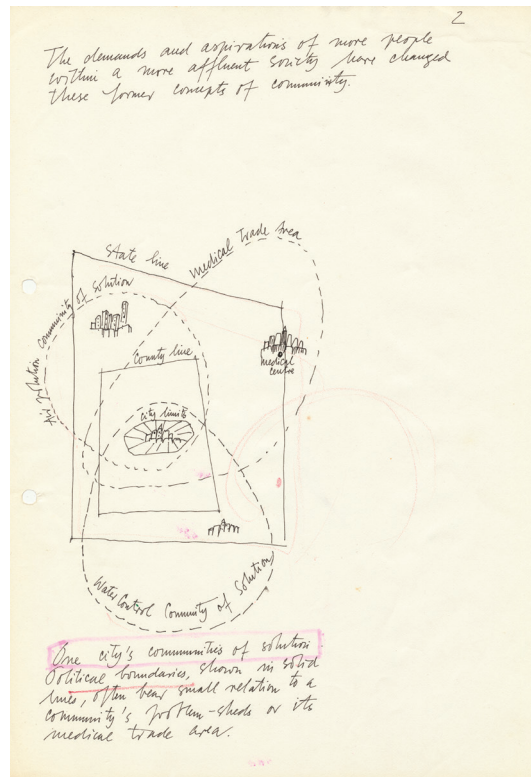
A "community of solution" is the planning, organisation, and delivery of community health services by both official and planning agencies must be based on the concept of a "community of solution" that is, environmental health problem-sheds and health service marketing areas - rather than primarily on political jurisdictions.

What is a community?

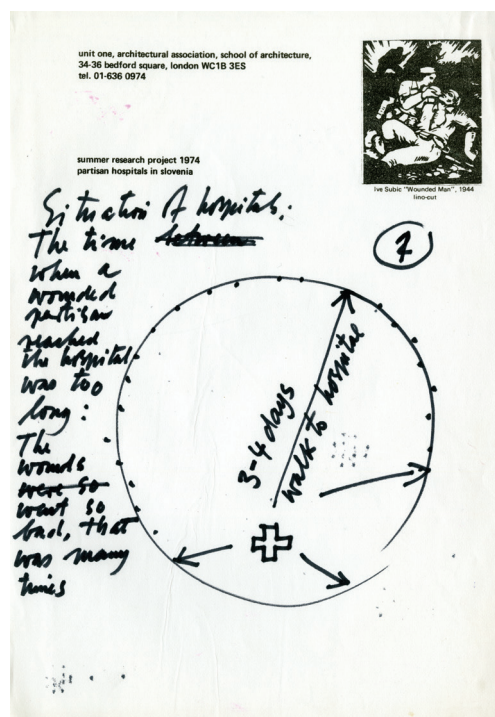
To meet the health needs of every individual, health services should be located within the environment of the individual's home community. The terms to describe this activity are:

- health communities
- health trade areas
- health service catchment areas
- health problem-sheds.

More recent is the realization that a community for any one individual shifts and changes day to day, as his own movements and his daily needs for services are interrelated with the living situation. The mobile population of today is pushing the boundaries established by surveys and politicians into new forms, so that the shape of a community that exists for one purpose today may not be identical with that of a community organized to meet the needs in other times. The individual, going his daily round, sets the boundaries of his community. If he crosses a boundary of a service, he crosses still another a state line, and realizes through still another a state line, for him the real community is an intercounty and interstate area. Boundaries, originally established geographically are now relevant mostly for political purposes.

Janja Lap, zapiski in skice s terena, 1974. Ljubljana, hrani MAO.

1975

Uvedba industrijskega načina preskrbe prehrane v vzgojno-varstvenih zavodih in šolah v ljubljanskih občinah, študijska naloga. Naročnik: Zveza skupnosti otroškega varstva SR Slovenije. Nosilka naloge je bila Janja Lap.

1975

Way to Community Catering. Sodelavec: Paul Whittlestone. Naročnik: Birds Eye Food Industry, Velika Britanija. Osnutek raziskovalnega predloga z naslovom *Community welfare Catering System* [Sistem javne prehrane za dobrobit skupnosti] sta na Birds Eye Foods Limited poslala marca 1974. Sprva so odobrili le predlog za objavo članka. Za pridobitev raziskovalnih sredstev pa so predlagali, naj raziskavo podrobneje opredelita (MAO AJL Howard-Jones 1974). S predlogom sta uspela leta 1975, ko je bila Janja Lap tudi že sodelavka Architectural Association School of Architecture.

1975

Post-Disaster Planning [Načrtovanje po nesreči]. Raziskovalno delo o urbanističnem in arhitekturnem načrtovanju po potresu v Skopju. Ohranjenih je tudi veliko fotografij, ki pričajo o natančnih terenskih raziskavah Janje Lap.

1977

Samoupravni sistem v stanovanjskem in komunalnem gospodarstvu, raziskovalno poročilo, Ljubljana: Inštitut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani. Nosilec projekta je bil Mišo Jezernik. Sodelavci: Franc Bučar, Andrej Caserman, Miša Grčar, Janja Lap, Nevenka Sadar, Stane Saksida, Janez Šmidovnik.

1979

Družbeno-socialne možnosti gradnje. Samostojna študijska naloga na Inštitutu za sociologijo in filozofijo pri Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani.

1980

Začasno bivanje in urbanizacija. Raziskovalni prispevek Janje Lap je bil objavljen v zborniku *Planiranje začasnega bivanja - kriteriji ljudske obrambe in družbene samozaščite v družbenih/prostorskih planih občin: 1. faza, prostorsko-urbanistični vidik*, Ljubljana: Urbanistični inštitut SR Slovenije. Koordinatorica raziskave je bila Nevenka Sterlekar.

1985

Disaster housing and design for disaster infrastructure [Bivalna namestitvev in načrtovanje infrastrukture za primer naravnih nesreč]. Osnutek predloga raziskovalnega projekta je bil pripravljen kot del prijave za študijski program v ZDA.

Posledice spregledanosti

Janja Lap vsekakor ostaja vrhunska oblikovalka v steklu in odlična industrijska oblikovalka, a hkrati s tem poglavjem razkrivava, da je bila večji del svojega profesionalnega življenja tudi izjemno pronicljiva in vztrajna raziskovalka. Kompleksnost raziskovalnih tem, ki se jih je lotevala, je navdušujoča, hkrati pa je svoje uvide ves čas spretno vpletala tudi v druga področja svojega profesionalnega delovanja.

Daleč od zanemarljivega je tudi dejstvo, da je kot ena redkih slovenskih oblikovalk (in oblikovalcev) temeljno znanje na področju oblikovalskega raziskovanja pridobivala med aktivnim sodelovanjem s pionirji tega področja v Veliki Britaniji. Kljub vsemu pa ji bogate raziskovalne in pedagoške izkušnje – kot že omenjeno – po vrnitvi v Slovenijo konec sedemdesetih let niso pomagale pri poskusih zaposlitve na takratnih FAGG in ALU v osemdesetih letih. Problem spregledanosti tega dela njenega delovanja je zato za slovenski prostor oblikovanja (predvsem izobraževanja in raziskovanja) nedvomno še veliko globlji. Da njeno raziskovalno delovanje ni bilo prepoznano in razumljeno, kaže že dejstvo, da so jo v času snovanja visokošolskega študijskega programa za področje oblikovanja na takratni Akademiji za likovno umetnost prepoznali le kot potencialno izvajalko predmeta Načrtovanje – unikatno oblikovanje: Steklo, medtem ko so ji na Pedagoški akademiji kot upokojeni arhitektki zaupali predmet Kultura bivalnega okolja – stanovanjski del. Iz učnega načrta je razvidno, da je v okviru predmeta predavala tudi metode analiz, vaje pa so bile ob vseh drugih vsebinah predmeta časovno zelo omejene [str. 38]. Posledično težko govorimo o vzpostavljanju poglobljenega raziskovanja in dejanske možnosti za prenos sodobnih oblikovalskih metod – od storitvenega do systemskega in krožnega oblikovanja (torej vsega, kar je Janja Lap redno prakticirala na RCA in širše) – v slovenski prostor.

Našteto kaže, da Janja Lap ni bila prepoznana kot potencialna nosilka (v tujini tedaj že vsaj deset let uveljavljene) akademske discipline raziskovanja na področju oblikovanja. Če bi slednje odločevalci prepoznali že takrat, nam danes najverjetneje ne bi bilo treba nenehno prepričevati ključnih raziskovalnih institucij, zakaj je pomembno

oblikovalke in oblikovalce enakovredno vključevati v raziskovalne projekte. Še več, po slabih štirih desetletjih bi kot družba morda že razumeli, zakaj je treba raziskovanje na področju oblikovanja prepoznati kot esencialni del raziskovalnega in pedagoškega visokošolskega procesa. Uvideli bi ga kot tisti del, ki se ob srečanju s kompleksnim družbenim problemom ne umakne, temveč po potrebi – kot je to storila Janja Lap – zasnuje nov pristop k obravnavi in oblikovanju alternativ obstoječemu.

DIREKTNI STIK Z INDUSTRIJO

DIREKTNI
STIK Z
INDUSTRIJO

Janja Lap se je aprila 1979 kot industrijska oblikovalka zaposlila v Iskri Commerceu (TOZD Marketing). S tem je prvič vstopila v svet oblikovanja izdelkov široke porabe, z možnostjo preučevanja aplikativnosti svojega raziskovalnega dela. Kljub visokoletečim ciljem se je Iskri pridružila ravno v času razgradnje tamkajšnjega samostojnega oddelka za oblikovanje. Zato ni čudno, da je že dve leti po zaposlitvi ob prejemu mednarodnega priznanja BIO v intervjuju za glasilo *Iskra* poudarila:

Na vse stvari gledam vedno skozi magično prizmo bodočnosti in si do skrajnosti želim in obetam, da bo design v resnici zaživel in preplaval Iskro v pozitivnem smislu. [...] Zato bi morali vsi skupaj, celotna Iskra, dosti žrtvovati tudi v ta namen. Mogoče bi enkrat morali začeti misliti, da design ne sodi več pod Iskro Commerce, pač pa bi bil to inštitut, ki bi bil grajen na dveh ravneh: eden bi bil servisni in bi reševal vsakodnevne naloge, drugi pa bi bil res razvojni in bi najtesneje sodeloval z drugimi razvojnimi inštituti (Ovsenik 1981: 5).

Ob tem je še dodala, da je z Inštituta za sociologijo in filozofijo po dveh letih odšla, ker je pogrešala »kreativnost, direktni stik z industrijo, nujnost oblikovanja«. Hkrati pa je v Iskri pogrešala več razvojnih projektov: »Ukvarjamo se izključno s prakso, se pravi s proizvodnimi

projekti, vendar se mi zdi, da jih pride v naše roke še premalo« (*ibid.*: 6). Pri povedanem ne smemo spregledati dveh ključnih premis. Prva je ta, da kot oblikovalka »na vse stvari gleda skozi magično prizmo bodočnosti«, druga pa ta, da je treba oblikovalcem za zagotovitev tega pogleda v praksi omogočiti prostor za dejansko razvojno raven. Ali kot to z drugimi besedami pojasni Jamer Hunt, oblikovanje je »generativno, spekulativno, transformacijsko«. Zato oblikovalec sedanjost vsakič znova uporablja kot »začasno izhodišče za ponovno zamišljanje možnih prihodnosti« (Hunt 2011: 35).

Janja Lap v Iskri, osemdeseta leta 20. stoletja. Ljubljana, hrani MAO.

Je pa treba v kontekstu branja izdelkov Janje Lap s področja industrijskega oblikovanja ves čas imeti v mislih tudi tisto plat, ki jo je začela negovati že v času študija arhitekture in jo dodatno poglobila na RCA, in to je zavedanje, da se pred nas »ves čas postavlja problem zgodovinskosti ustvarjalnosti, ki mora biti še posebej preučen v okviru različnosti kulturnih tradicij in obstoječe družbene strukture« (Lap 1981: 13). Pri tem je v začetku osemdesetih let še dodatno postavila, da je danes

čas, da se vprašamo ali smo sposobni zabeležiti naša obdobja življenja z večjo poglobljenostjo v vprašanja narodovih kulturnih in družbenih izročil ter oboroženi s temi izhodišči izoblikovati svoj lastni likovni pojem industrijskega oblikovanja, ki bi prav po vrednosti samobitnega in originalnega izraza imel tudi možnosti, da se postavi »ob bok« evropskemu nivoju ustvarjanja industrijskih izdelkov (*ibid.*).

Iskanje svojskosti in samobitnosti v izrazu je že nakazovalo težnje, ki so se deset let kasneje v družbi odrazile v razpadu Jugoslavije. Hkrati pa je Janja Lap z omembo nujnosti iskanja tako imenovane *zgodovinskosti ustvarjalnosti* načela temo, ki je aktualna še danes. Podano misel je treba brati skupaj z njeno prejšnjo izjavo, da na vse stvari vedno gleda »skozi magično prizmo bodočnosti«. Podobno jo je pojasnila Alison J.

Clarke, ko je zatrdila, da v prihodnost dejansko ni mogoče pogledati brez razumevanja zgodovine. Namreč, »v jedru imaginarnega in spekulativnega v oblikovanju je imela zgodovina vedno pomembno teoretično in konceptualno vlogo«. Zato je danes toliko večji problem »vsa ta eksplozija sodobnega oblikovanja, [ki] zaradi neukvarjanja z zgodovinskimi okviri in nekritičnega pristopa k 'družbenemu' v veliki meri zanemarja ali aktivno zanika razumevanje zgodovine« (Clarke 2016: 73–74).

Mimogrede navrženi komentar Janje Lap, da se na Iskri nem oddelku za oblikovanje ukvarjajo »izključno s prakso, se pravi s proizvodnimi projekti«, resonira prav z opisanim mankom. Povedano drugače, kritično prepoznavna, da je oblikovanju v Iskri mesto sicer priznано, a je njegova vloga reducirana zgolj na servis podjetju oziroma vsakodnevnemu življenju potrošnika. Zanemarjena (ali celo načrtno spregledana) je vloga oblikovanja kot akterja, ki nedvomno ima delovalnost [*agency*] in je na tem temelju sposoben tvoriti novo znanje za nadaljnji premislek o svetu, v katerem bi bilo mogoče bivati, kar seveda presega uporabo znanja in veščin oblikovanja le za uresničevanje potreb industrije. S privolitvijo v to privolimo v odvzem bistva oblikovanja, saj je delovalnost, če sledimo Tonyju Fryu, integrirana v njegovo ontologijo. Na nas namreč oblikovanje deluje kot »določujoča sila našega nenehnega postajanja« (Fry 2012: 9–10), pri čemer v bistvo še dodatno zareže njegova misel, da bomo »do (naše) prihodnosti prišli le s prihodnostjo oblikovanja« (*ibid.*: VIII).

Takoj ko načnemo omenjene vidike, pa nas tako Janja Lap kot vsi drugi avtorji silijo v premislek o naših vrednotah. Vse, kar ustvarjamo, oblikujemo, je podaljšek nas samih in nam kot tako sporoča, kaj pomeni biti človek. Govorimo torej o jeziku stvari, storitev, izkušenj. In prav oblikovanje je tista stroka, ki s tem, ko nenehno preoblikuje naše (oprijemljivo ali neoprijemljivo) okolje, pravzaprav vanj ves čas integrira naše vrednote. Ali kot slednje opredeli Dori Tunstall, »oblikovanje prevaja vrednote v oprijemljive izkušnje. To je zelo pomembno, saj je oblikovanje vse, kar kot ljudje naredimo, in nič, kar naredimo, ni nevtralno – vedno so vključene vrednote« (Klein 2018: 65). Ali, če se vrnemo k misli Janje Lap, oblikovalec je tisti, ki s tem, kar integrira v oblikovanje (na primer narodnokulturna in družbena izročila), ne definira le razumevanja pojma oblikovanja, temveč lahko s tem dviguje tudi raven našega ustvarjanja. Gledano širše: vsakič znova je pred oblikovalcem odločitev, ali bo nekritično preslikaval posredovane vrednote ali pa bo z ostrino kritične misli razmišljal o svetu, v katerem bi lahko živeli, in z vključevanjem teh vrednot vplival ne le na naše postajanje (to je vedno na delu), temveč tudi na naš obstoj kot tak.

Z usmeritvijo pogleda v industrijsko oblikovanje Janje Lap je moč hitro zaznati konkreten odmik od eksperimentalnih in mestoma dekorativnih steklenih izdelkov. Pri industrijskem oblikovanju je avtorica bistvo gradila na jasnosti uporabe, kar se je v zadnji fazi izrazilo v zelo preciznih končnih rezultatih. V središče svojega oblikovanja izdelkov je ves čas postavljala uporabnika in stopnjo njegovega znanja. Zato ni čudno, da je uporabniška izkušnja denimo pri laserskem razdaljemeru ali toplotni kameri prilagojena agilnim strokovnjakom in specifičnim okoliščinam uporabe. Predmeti široke porabe, kot je na primer stimulator za kratkotrajno zdravljenje inkontinence, pa so oblikovani tako, da za njihovo uporabo ne potrebujemo nika-kršnega predznanja. Še več, omenjeni stimulator je denimo ravno dovolj velik, da ga tudi star človek s šibkim oprijemom zlahka stabilno drži z eno roko, z drugo pa lahko tudi v primeru oteklih sklepov in slabovidnosti vrti (dovolj širok) gumb z jasno označeno skalo. Jezik, ki ga govorijo industrijski izdelki Janje Lap, jasno sporoča, da je glavna vrednota posameznik, uporabnik. Temu je prilagojeno vse, tako funkcija kot likovnost izdelka, pri čemer pa ni zanemarjeno razumevanje delovanja industrijske proizvodnje v tako velikem podjetju, kot je bila v času Jugoslavije Iskra.

Iskra in njen oddelek za industrijsko oblikovanje

Iskra – Tovarna za elektrotehniko in finomehaniko Kranj je bila uradno ustanovljena 8. marca 1946 na temeljih Tek-

stilne industrije Jugočeška v Kranju iz leta 1923. Tekstilno tovarno so med drugo svetovno vojno preoblikovali v podružnico berlinskega podjetja Luftfahrtgerätewerk za proizvodnjo sestavnih delov za letala, po vojni pa so jo za kratek čas preimenovali v Strojne tovarne Kranj. V času ustanovitve je Iskra štela 850 delavcev, konec leta 1983 pa jih je bilo tam zaposlenih več kot 32.000, kar je v tistem času pomenilo 4 odstotke vseh zaposlenih v Sloveniji in 20 % zaposlenih v jugoslovanski elektroindustriji. Istega leta je Iskra ustvarila 25 % vrednosti celotne jugoslovanske elektroindustrije (SOZD Iskra 1984: 10, 16). Kljub prej podani (povsem umestni) kritiki Janje Lap je treba na tem mestu izpostaviti, da je tako uspešen položaj Iskre doma in tudi v tujini poleg vrhunškega inženirskega kadra nedvomno soustvarjalo tudi oblikovanje.⁷⁰ Med maloštevilnimi po vojni nastalimi podjetji, ki so v Sloveniji načrtno razvijala in uveljavljala področje industrijskega oblikovanja, je namreč najbolj izstopala prav Iskra.

70 Pomen in vlogo, ki jo je v Iskri odigralo oblikovanje, smo podrobneje obdelali na pregledni razstavi in v knjigi *Iskra: neuvrščeno oblikovanje 1946–1990* (Požar in Predan 2009).

Fotografija Iskrinega oddelka za oblikovanje. Ljubljana, hrani TMS.

V okviru Iskrinega Zavoda za avtomatizacijo Ljubljana, ki je bil ustanovljen z namenom raziskovanja in razvoja na področju proizvodnje velikoserijskih izdelkov, so leta 1962 osnovali prvi oddelek za industrijsko oblikovanje v Jugoslaviji (prej je deloval v okviru Iskrine propagandne službe).⁷¹ Oddelek je vodil industrijski oblikovalec Davorin Savnik, s ključno premiso, ustvariti poenoten Iskrin hišni slog, ki pa bo hkrati upošteval tudi najsodobnejšo tehnologijo in zahteve tržišča. Iskra je v naslednjih desetih letih postala edino jugoslovansko podjetje, ki je oblikovanje strateško umestilo v svoj statut, Savnik pa je deloval tudi kot svetovalec generalnemu direktorju. Ključni obrat, dosežen z ustanovitvijo oddelka za industrijsko oblikovanje, je bil tudi v tem, da so tega uvrstili v področje razvoja. S tem so jasno demonstrirali razumevanje vloge industrijskega oblikovanja v proizvodnem procesu.

⁷¹ Pred tem, leta 1952, je Niko Kralj uvedel oblikovalsko-razvojno službo v Stolu (Predan in Šubic 2011). Ni pa šlo za samostojen oddelek kot pri Iskri.

Posvetovanje o kakovosti

Da je področje kakovosti v vseh naših OZD pomembno, kaže že to, da je vedno kot enakovreden faktor pridelka k pospelem izvozi orientiran celotnega programa in pospelem prehodu na izdelke z več vrednostnega znanja. To so torej osnovne naloge razvoja za srednjeročno obdobje 1981–85. Ker pa se nahajamo na prehodu iz enega srednjeročnega obdobja v novo, za nadaljnji razvoj lake zelo pomembno obdobje, pa tem tem področjem kaže povesiti le več pozornosti.

Zato je področje kolegi, v dogovoru s KPO SOZD lake sklenili organizirati posebno enodnevno posvetovanje, ki naj bi bilo obnem pregled uspehov in neuspehov v preteklem enodnevno obdobju, kritična ocena dosežanih aktivnosti na področju kakovosti, ter da bi na osnovi izkušenj in programskih usmeritev pripravili strategijo in naloge za naslednje enodnevno obdobje.

Sicer pa naj bi posvetovanje osvetlilo: temeljno politiko lake v posebnim področju kakovosti na osnovi izkušenj in koncepta tega posvetovanja je pregled in dopolnilni področni kolegi za kakovost. Posvetovanja se bo udeležilo okoli 100 delavcev lake. Povabljeni pa so naj bi vodje služb kakovosti v TOZD, področni kakovosti v DO, vodje razvojnih, tehnično-programskih in komercialnih služb v DO ter strokovni delavci, ki opravljajo dela, ki so neposredno povezana s temo posvetovanja. Posvetovanje pa se bodo udeležili tudi predstavniki KPO SOZD lake sodelovali in predstavniki IPO.

Vsekakor bo posvetovanje zajelo vse pomembne dejavnike na področju kakovosti, zastavilo se bo ob preterih problemih, in bi bilo zato dobro, da bi se posvetovanje udeležilo čim več delavcev s tega področja.

Maik

Razstava oblikovalskih dosežkov

V petek, 15. 5. je bila v avli poslovne stolpnice lake v Ljubljani odprta razstava lake na bienalih industrijskega oblikovanja, ki jo je postavila g. Janja Lap, odprl pa član poslovnega kolegi SOZD lake Ivan Ovar.

V uvodnem nagovoru je poudaril, da sta lake in industrijsko oblikovanje neločljiva pojma, saj so lake pridelavci na tem področju utrjevali tudi v naši družbi tako kot v drugih pridelcih, kot tudi skozi številne priznanja, ki so jih oblikovalci lake prejeli doma in tujino. Vsekakor so na tem področju ledino razširili, zato upamo, da bodo uspehi naprej le boljše.

Prav zaradi zavesti, da so lake oblikovalci na tem področju v jugoslovanski elektro industriji pionirji, so se začetku podpirali vsakratno posvetovanje industrijskega oblikovanja. Aktivno so sodelovali na bienalih industrijskega oblikovanja in s tem tako lake ambicije in rezultate, ki so jih dosegali preverjali in potrjevali. Iskrin

(Nadaljevanje s 4. stran)

Strokovna ekskurzija v Italijo

(Nadaljevanje s 4. stran)

breve gostiteljev, so nas gostitelji povabili le na okusni prst in vino. Prepečeni smo, da je bil obisk v Rimu strokovno zelo koristen, saj so nekateri obiskovalci povabili predstavnika MIPOI, naj jih obiščejo, kar je dalo slutiti, da se zanimajo za poslovno sodelovanje. Vsi obiskovalci prejeli perspektivno mapo z viri, ki so pomembni za lake straziran komplet okuanih vin, ki so pridelali, domskih vinogradnikov iz okolice Trstina.

Ekskurzije so se udeležili strokovnjaki iz Ljubljane, Zagreba, Banja Luke in Beograda. Iz lake se je udeležila ekskurzije le en obiskovalec, kar kaže na več možnosti. Ali ni tisti, ki obiskujejo v okviru lake z MIPOI-om, to firmo je dolga dobro poznati? Morda nimajo za tovrstne strokovne akcije pravega posla, ali pa ekskurzije niso bili obvladeni? Ali so bili pridobili v izmed naslednjih števil lake z MIPOI neobvladeni sestavek. Alojzij Keber

TOZI KERAMIKA VIŽMARJE

ČETRTLETJE ZAKLJUČILI S POZITIVNO BILANCO

Kot je znano se že dal čas TOZI Keramika daje s precejšnjo izgubo. Problem so reševali že v TOZI, DO, SOZD in v občini Šiška. Imajo temeljit sanacijski program, ki ga, sicer ne v najbolj ugodnih razmerah izvajajo, se ga pa temeljito držijo, zlasti zadnje leto.

Upeh ni izostal. Leto in polne tri mesece so zaključili s pozitivno bilanco, kar se v zadnjem razdobju je ni zgodilo. Ta uspeh so dosegli z maksimalnim naporom vseh kolektivov, tako v načrtovanju, kot tudi v proizvodnji in med poslovanjem.

Upoštevali, da je to zanje velik uspeh, vendar položaja ne bodo mogli normalizirati prej, bi bilo z investicijo dokajno težko celo koristo proizvodnih problemov, ki jih ovirajo zlasti pri storitostih in kvaliteti.

Da pa bi se svoje načrte enkrat za vselej realizirali, pričakuje se več pomoči od lake in širše družbene skupnosti. Tako pomoč imajo sicer že dal čas obljubljeno, žal pa se je od teh obljub zelo malo realiziralo. F. Y.

Maik

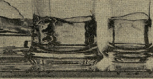
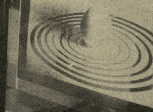

Dva motiva z razstave oblikovalskih dosežkov lake.

Maik

Dva motiva z razstave oblikovalskih dosežkov lake.

Eden izmed oblikovalskih dosežkov Janja Lap.

23. maj 1981

STRAN 5

Članek »Oblikovanje iz lastnih korenin«, Iskra, 23. 5. 1981, str. 5. Na dveh fotografijah ob sosednjem članku je postavitev razstave Iskra na bienalih industrijskega oblikovanja, katere odprtje je bilo 15. maja 1981 v avli Iskrine stolpnice. Avtorica zasnove in postavitve razstave je bila Janja Lap. Ljubljana, hrani NUK.

RAZGOVOR Z MGR. ING. ARH. JANJO LAP, NAGRAJENKO LETOŠNEGA BIO

Oblikovanje iz lastnih korenin

»Na vsi stvari gledam vedno skozi magično prizmo bodočnosti in si do skrajnosti želim in ohraniti, da bo design v resnici našel in bo prejel lake v poziciji smisla,« tako je med drugim povedala v pogovoru za našo glasilo Janja Lap, ki je nedavno na mednarodnem BIO dobila priznanje za oblikovalsko delo. Dodala je še, »zato bi morali vsi skupaj, lake, lake, dosti živeti tudi v si mamen. Mogoče bi bil to institut, ki bi bil gradnja na dveh ravneh: eden bi bil servisni in bi našel vsakodnevne naloge, drugi pa bi bil na ravni in bi našel nove izdelke z njegovi razvojnimi instituti.« Sicer pa je Janja Lap v zvezi s svojo nagrado, ko smo jo vprašali, kaj ji pomeni, odzvala odgovor:

»Vseka nagrada se prileže, to je gotovo! Zadolgovala sem, da so opazili moje prizadevanje. Čeprav bi mogoče bilo vsaj, zaski pa stalo in lake, kar sem to sestavila darini pake, ki je namenjena potencialnim kupcem. Če bi porilošni moji nagradi bi izkazalo za kolikor, za vino in za vodo. Naše predstavništvo to nagrado uporablja na lakirnih razstavah v tujini. Visk od teh teških izdelkov ima v dnu zelo diskreten lakirni zrak.«

Torej tako darilo lahko razumemo kot drobno črta lake in njegove uveljavljanje?

»Da. Mogoče vas bo zanimalo, kako sem to stisko tehnološko zmožnost, lake se hudi z zelo preciznimi izdelki, na primer z elektronsko, vi si izdelki pa sveda nosijo tudi izdelke industrijskega oblikovanja. Mladen ko se ti koncepti razvijajo, so to stisko nekako ne gre skupaj. Tiste smo v lakei splošno drugače usmerjeni, a to stisko sestavlja darini pake, ki je namenjena potencialnim kupcem. Če bi porilošni moji nagradi bi izkazalo za kolikor, za vino in za vodo. Naše predstavništvo to nagrado uporablja na lakirnih razstavah v tujini. Visk od teh teških izdelkov ima v dnu zelo diskreten lakirni zrak.«

Kako ste se specializirali za steklo?

»Se ko sem študirala, sem pogosto hodila v Rogosko Stano. Tehne za tovrstnem oblikovanjem stekla so bile v meni, tam pa so bili ljudje dovolj zanje. Tako sem prebrala veliko časa v tovrstni, kjer sem spoznavala tehniko in material, počasi pa sem začela tudi sama oblikovati. Delati so moje prototipe, tako da sem na BIO 1966 dobila dve častni pohvali za oblikovalsko stisko. Potem sem konkurirala za biopredstaviteljski Council v Londonu in jo tudi dobila. Tem sem se posvetila lakirno stisko stisko za eno leto, pozneje pa industrijskemu oblikovanju. V Angliji sem ostala 13 let, učila sem na različnih univerzah, delala raziskovalne projekte, potem pa sem si vselej čestila umetno domovo.

In vala prvi pot je vodila v lake?

»Ja. Pred lake sem bila 2 let na institutu za sociologijo in filozofijo Univerze v Ljubljani, kjer sem izdelala projekt. Sociološki vidiki stanovanjske razprave. To, kar mi je manjkalo na institutu, je bila kreativnost, direktni stik z industrijo, mojstrovina oblikovanja. Prejela sem bila, da bom v lakei našla več tega. To se je tudi zgodilo. In zelo sem zadovoljna. Moja program je nekaj več razvojnih projektov. Učeno sem se iz prakse, se pravi v proizvodnih podjetjih, vendar se mi tudi, da jih pride v naše lake in prejemati. Gotovo imamo v lakei za oblikovanje le opevne močnosti. Naga je tudi to, da nimamo dovolj lake in inovativnosti, ki pridelavci v lakei. V resnici bi povečava oblikovanja v inovativnosti procesi lake lahko le rezultate rezultate. Ne gre tu le za vzpodbudo, za splošno za nove lake, ampak gre za sodelovanje tako lakevsko kot tehnološko in oblikovalsko pusti kreativnega dela, ki se morajo med seboj dopolnjevati.«

Je torej za sodobno oblikovanje potrebno temsko delo?

»Gotovo! Za tem vedno stisko veliko dela, tematskega! Vzemimo, da bi oblikovanje brez sodelovanja, da je oblikovanje samo faktor v našem sistemu. Dosega je tehnološko tako zahtevno, da tehnološko ne more brez oblikovalca, oblikovalec pa ne more brez tehnološke. Kaže, da vaj za zanj gledamo zgolj z nekake proizvodniškega vidika. V naši družini umetnik bi morali biti sposobni nuditi lakevski kaj več, kar pa uterza njegovega trenutnemu okumu, ki se je izobilovni pretežno ob poslovnih industrijskih vseh. Potem bi lahko govorili o industrijski kulturi, ki bi bila iz naših lastnih tradicij. Toda, ali se jih dimer tudi dovolj zvedemo, ali jih znamo izkoristiti? Ko sem bila še v Angliji, sem skupno svojih študentov pripeljala v Slovenijo, v partizansko bolnišnico Franje. Odskovali smo, kaj smo bili ljudje sposobni umetnosti, in to v najbolj smisli in z najpreprostejšimi sredstvi, in kako so lakevski v svojih lastnih lokalnih nemodernih razmerah dar in izrazito potrebno oblikovanje. Čeprav je rad njimi nemahno vsilila smutna grobna svetilnica, so imeli voljo in spodobnost, da so oblikovali dela svojih rok, včasih celo oblikovali ali estetsko predstavo. Ko sem kasneje v Angliji kazala posnetke bank, oken, streh, mostov, otropskih posameznikov, imeljskih pripomočkov itd., ki so jih naredili v bolnišnici Franje, so bili tudi tam vi menim, da gre za skrajno domiselno in izvirno oblikovalsko umetnost. Jaz pa sem se spravevala in se še vedno sprašujem, zakaj ne zmoremo lastnih posameznikov in keroli bolje lakevski.«

Kaj sodite torej na toploti o naši lastni umetnosti?

»Zadovoljna je oblikovalec, da smo pači spodobni in kreativni. V vsem. Imamo originalne ideje in tudi na svojem področju upam, da bom prilila do časa, ko bom o teh stvarih morala lahko tudi pisati. Gre za premljevanje in zavest o tem samih. O vsem tistem, na kar smo vsi, zameri pridelavci. Če bomo to spodobni in kreativni, se bomo resnično lahko postavili ob bok oblikovalcem drugih evropskih delat, ki pri njih imajo ne črpajo le nekake abstraktnega navdaha, ampak se tudi opirajo na lastne oblikovalske korenine.«

Kakšno vlogo vam je zaupana trenutno v okviru lake?

»Tukaj sem samostojna oblikovalka, od aprila do konca maja pa nadomestujem vodjo sektorja oblikovanja. Ko nadomestujem svojega kolego, se spopadam z vsemi tekočimi problemi.«

Ni čem radi delate?

»Med drugim sem končala oblikovanje mikrovlokovne pečice za TOZI iz Ruse, in vedno družbo SOVA – 2 za Zelenika, ki sta tudi razstavljena na BIO 8. Na mi je bilo v posebno zadovoljstvo, da sem sodelovala pri postavitvi retrospektivne razstave, ki prikazuje projekte lakirnih oblikovalcev, ki so bili nagajeni na dosednjih bienah BIO. Razstava je v avli poslovne stolpnice lake in mislim, da je to velika manifestacija za našo lake. V vzamemo vidimo veliko napred, pohval in dobrih, ki jih je lake oblikoval v področnem dosežku. Če pa bi mi naredi prijazni me nagrade s tega področja, domače in tuje, ki so jih oblikovali lakirni izdelki, bi bilo to res nemahno lake kolektivno.

Kljub temu pa moram še enkrat reči, da oblikovanje še vedno nimam dovolj podprati, če go bomo sposobni le bolj gojiti in pospeševati, se nam bo gotovo obetavljalo.«

Mara Ovsenk

V začetku sedemdesetih let se je Iskra razvila v največje jugoslovansko podjetje za elektromehaniko, telekomunikacije, elektroniko in avtomatizacijo. Iskri presežki na področju industrijskega oblikovanja so se kazali predvsem v telefoniji, merilnih instrumentih in orodnih strojih. Hkrati pa so sedemdeseta naznanjala tudi prve spremembe v odnosu do oblikovanja. Že leta 1970 so oblikovanje izpod okrilja razvoja premestili v okvir Iskre Commercea, torej na področje marketinga, s čimer je aktualno vodstvo oblikovalcem znova signaliziralo začetek nerazumevanja njihove vloge. Korak je pri oblikovalcih sprožil številne kritike, ki pa so na strani vodilnih ostale preslišane. Skupne razvojne službe so se v nadaljevanju postopoma razdelile na razvojne oddelke posameznih Iskrih tovarn. V začetku nove tehnološke dobe, ki je v drugi polovici sedemdesetih let naznanila vstop v elektroniko in s tem potrebe po novem oblikovanju, je dodaten udarec razvoju zadalo naraščajoče kupovanje licenc.

Nelagodje zaposlenih oblikovalcev se je kazalo v obliki priprave internih razstav. Med njimi izstopata razstavi z naslovoma *Design – designa* ni iz leta 1979 in *Iskra na bienalih industrijskega oblikovanja* iz leta 1981; slednjo je skupaj z načrtovanjem postavitve zasnovala Janja Lap. Kljub nespornim uspehom Iskrinega oddelka za industrijsko oblikovanje so ga leta 1982 razpustili. Industrijske oblikovalce so prerazporedili po razvojnih oddelkih Iskrih tovarn, v okviru Iskre Commercea pa je naprej deloval le še oddelek za grafično oblikovanje. Janjo Lap so z letom 1982 premestili v Iskrin Center za elektrooptiko. Tam se je kot industrijska oblikovalka vse do leta 1989 posvečala oblikovanju civilnih in vojaških izdelkov, med katerimi izstopajo optični in laserski instrumenti.

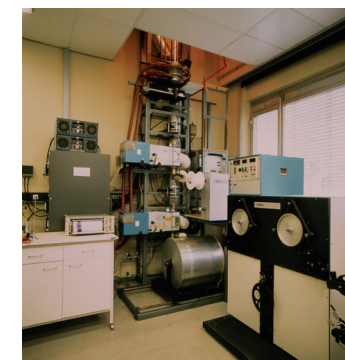
Iskrin Center za elektrooptiko

Začetki Centra za elektrooptiko segajo v leto 1964. 1. februarja je bil v okviru že omenjenega Zavoda za avtomatizacijo ustanovljen Laboratorij

za tehnično optiko. Med njegove prve naloge je sodil razvoj plinskih, polprevodniških (injekcijskih) in trdnih laserjev (K. 1970: 3). Te so nato razvili v različne izdelke, denimo laserske usmerjene zveze za prenos zvoka in slike, laserski aparat za faksimile Telikon, naprave za natančno merjenje kratkih dolžin in za terestrične meritve, radarje, podvodne lokatorje, altimetre, raznovrstne razdaljemere, laserske naprave za navigacijo s pomočjo cirkularnih laserjev, naprave za interferometre, polarimetre, mikroskope, za bodoče optične računalnike, za naprave v medicini, kot so koagulatorji in druge naprave za operativne posege, ter številne druge izdelke (na primer laserje za graviranje). Poseben uspeh je pomenil razvoj helij-neonovih

plinskih laserjev za šolske laserje in za laboratorije. Šolskih laserjev so do leta 1974 izdelali okrog 2000, od tega so jih 95 odstotkov prodali v Zahodno Nemčijo (C. 1974: 5).

Poleg civilnega programa so imeli v Centru za elektrooptiko tudi zelo močan vojaški (obrambni) program,⁷² in po besedah Iztoka Kočevarja so prav s slednjim postali svetovno znani. Osnovna projektna strategija je temeljila na analizi »sedanjega sodobnega in bodočega bojišča ter [...] dognanj o značilnostih in vrstah sredstev, ki se bodo uporabljala«. Na tem razumevanju so bile nato osnovane zahteve za posodobitev obstoječe vojaške opreme, pri čemer je bil osnovni problem ta, da je bilo treba vse posodobitve umestiti »v že obstoječo konstrukcijo ter [zagotoviti] integracijo z obstoječimi sistemi«. Kočevar v nadaljevanju še zapiše, da so se prav pri vsakem projektu srečevali še s klasičnimi zahtevami, ki so jih morali izpolnjevati vojaški projekti: od standardizacije, preprostosti, zanesljivosti ter modularne sestavljivosti komponent strojne in programske opreme za omogočanje novih povezav, nadgradenj, popolnega ujemanja in prilagajanja obstoječim sistemom do široke in standardne logistične podpore, preprostega vzdrževanja ter zamenljivosti komponent, zlasti pa optimalne cene v odnosu do kakovosti (Kočevar 2008: 254).

Izdelki in prostori Iskrinega Centra za elektrooptiko, osemdeseta leta 20. stoletja. Ljubljana, fotografije hrani TMS.

Kot temelj telekomunikacij prihodnosti so Iskri inženirji pravilno predvideli optično komunikacijo. Raziskavam na področju prenosa informacij po optičnih vlaknih so se v Iskri posvečali vse od prve polovice sedemdesetih let. Leta 1975 so se zato iz

72 Intervju z Vando Dittrich, vodjo kadrovske službe v Iskri Elektrooptiki v času službovanja Janje Lap, 3. 8. 2022.

Laboratorija za tehnično optiko preimenovali v Iskra Elektrooptiko. V Centru za elektrooptiko je bilo do sredine osemdesetih let zaposlenih kar 23 % delavcev z visoko izobrazbo, saj je bil temelj njihovega delovanja v razvojno-raziskovalnem delu (SOZD Iskra 1984: 6, 16). V centru jim je med drugim uspelo izdelati pretvornike električnih impulzov v svetlobne, leta 1980 pa so že preizkusili prvo 32-kanalno zvezo z optičnim kablom.

Naštete uspehe so Iskrini inženirji redno objavljali v tedenskem glasilu združenega podjetja *Iskra: glasilo delovnega kolektiva Iskre* (1962–2008). V osemdesetih letih pa so v Iskri Elektrooptiki začeli izdajati tudi poljudnoznanstveni časopis *Laserski žarki: glasilo Iskrinega Centra za elektrooptiko* (1982–1989), ki je zrasel iz manjšega internega glasila. Poleg organizacijskih, sindikalnih, kulturnih, športnih in počitniških delavskih dejavnosti so v *Laserskih žarkih* objavljali tudi številne tehtne strokovne prispevke in poročila o razvojnih dosežkih in mednarodno prebojnih uspehih svojih oddelkov. Med drugim so v osemdesetih letih kot izstopajoč dosežek raziskovalno-razvojnih projektov prepoznali neposredni televizijski prenos olimpijskih iger v Sarajevu po optičnih vlaknih, redno so poročali o svetovni opaženosti (predvsem) vojaških naprav na mednarodnih sejmi in o njihovi razširjenosti na Bližnjem vzhodu, pa tudi o uporabi laserja, ki si je takrat s pretežno vojaškega področja utiral pot v industrijo in medicino. Hkrati so v reviji pojasnili tudi, kako je po navadi potekalo delo v laboratoriju:

[Č]lani [laboratorija se] vključujejo v interdisciplinarne skupine (teame) strokovnjakov, ki izvajajo posamezne razvojne naloge. Član laboratorija [...] s pomočjo ostalih sodelavcev skuša najti pot do najboljših rešitev, tu ima tudi vso potrebno tehnološko tehnično podporo za uspešno razvojno delo, to je: pomoč pri izdelavi dokumentacije, stike z zunanjimi kooperanti, organizacijo izdelave komponent, pomoč pri montaži prototipov, razvojno raziskovalno opremo in literaturo (Kavčič 1984: 2).

Po razpadu Jugoslavije je Iskra Elektrooptika kljub politični in gospodarski krizi prav zaradi svojega kakovostnega inženirskega znanja preživela obdobje tranzicije ter se leta 1994 preoblikovala v podjetje Fotona. Po besedah Iztoka Kočearja so jim obstoj omogočili »prodajni uspehi na domačem in zunanjih trgih« ter dejstvo, da so prihodke redno preusmerjali »v izpopolnjevanja, raziskovanja in razvoj tako vojaških (sistemi za vodenje ognja, laserski sistemi, sistemi za nočna opazovanja ...), kakor tudi civilnih programov (medicinski laserji, industrijski laserji, optične komunikacije ...)« (Kočear 2008: 253).

Industrijsko oblikovanje Janje Lap

Zbiranje, popisovanje in urejanje del s področja industrijskega oblikovanja in razvojnih projektov, ki jih je Janja Lap oblikovala ali pri njih sodelovala kot članica širšega tima Iskrinega Centra za elektrooptiko, se je izkazalo za precejšen izziv. Kljub njenim številnim podrobnim seznamom se v polju industrijskega oblikovanja popisi v večji meri osredotočajo na civilni program, medtem ko je vojaški del (z nekaj izjemami) v njenih tipkopisih le na kratko opisno nakazan, iz česar je moč sklepati, da jo je pri navajanju omejevala pogodba o nerazkrivanju informacij. Tudi po dolgotrajnem preverjanju vojaških zbirk in arhivov (Park vojaške zgodovine Pivka, Vojaški muzej Slovenske vojske in Tehniški muzej Slovenije) ter številnih polstrukturiranih intervjujih z razvojniki in inženirji, ki so v osemdesetih letih delali v Iskrinem Centru za elektrooptiko, ostaja ta del še vedno precej nedorečen. Zaradi zaprtosti ali uničenosti arhivov v času izvajanja te raziskave do podatkov pogosto ni bilo mogoče priti. Kjer so ti na voljo, pa so pogosto zelo okrnjeni. Ob tipu izdelka sta največkrat navedena proizvajalec in letnica, ne pa tudi tim, ki je izdelek razvil in oblikoval.

Oprijemljiv primer slednjega je ohranjeni tipkopis Janje Lap, najverjetneje z začetka osemdesetih let (MAO AJL Lap (s. a.)b). V njem je zapisala, da ji je »sodelovanje z Iskra – Elektrooptiko omogočilo oblikovanje laserskega daljnogleda, goniometra, periskopa in še nekaterih drugih instrumentov, od katerih je eden že v redni proizvodnji« (*ibid.*: 1). Pri laserskem daljnogledu gre zelo verjetno za mini laserski razdaljemer RLD-2, ki je leta 1981 prišel v redno proizvodnjo. Goniometer, periskop in še nekateri drugi instrumenti, ki jih je zasnovala, pa so – kot meniva na podlagi doslej pridobljenih podatkov – sooblikovali artilerijski opazovalno-merilni sistem OMU. Kot je pojasnil Branko Mušič, je prav naprava OMU vsebovala naštete elemente: periskop, goniometer in razdaljemer, namenjena pa je bila opravljanju meritev iz jarka.⁷³ OMU je bil »rezultat razvojnega dela strokovnjakov, optikov, elektronikov, fizikov, oblikovalcev, delavcev v mehanskih in optičnih

Artilerijski opazovalno-merilni sistem OMU, 1984, Iskra Elektrooptika. Ljubljana, fotografijo hrani TMS.

delavnicah in sodelovanja vseh ostalih služb Centra za elektrooptiko» (Kavčič 1984: 2). Namig, da je pri razvoju izdelka kot oblikovalka sodelovala prav Janja Lap, je ena od risb v tehniki ameriške re-tuše, ohranjena v njeni zapuščini.

V popisu del, ki sledi, so navedena dela, katerih avtorstvo nama je uspelo preveriti in ki so hkrati našeta tudi v njenem seznamu. Dela za vojsko, ki nama jih kljub njenim omembam ni us-pelo določiti, v tej fazi izpuščava. Izdelke sva razčlenili na tri dele: na izdelke, ki jih je Janja Lap oblikovala v času dela v Iskri Commerceu (1979–1982), na tiste, ki so nastali v Iskrinem Centru za elektrooptiko (1982–1989), in na izdelke, ki so bili plod sodelovanj zunaj Iskre (osemdeseta in začetek devetdesetih). Znotraj vsakega sklopa sva projekte razdelili še na zasnove in na realizirane izdelke, ki so prišli v proizvodnjo. V nadaljevanju (enako kot pri oblikovanju stekla) za posamezne sklope v kronološkem vrstnem redu navajava izbor temeljnih del njenega industrijskega oblikovanja in jih s kratkimi opisi dodatno pojasnjujeva.

V svojem obdobju v Iskri Commerceu (1979–1982) je Janja Lap zasnovala sesalnik za prah Velox 2 za Iskro Železniki (1979) in sušilnik za lase Nana za Iskro Reteče (1980), za slednjo je pripravila tudi dva predloga kavnega mlinčka, predvidenega za izvoz v Egipt (1982), za Iskro Železniki pa je izdelala še idejni predlog signalne naprave (1982). Med realizirane izdelke iz tega začetnega obdobja spadajo električna vodna črpalka Sora 2 za Iskro Železniki (1980), mikrovalovna pečica MVP 600 za Iskro Škofja Loka (1981) in minia-turni laserski razdaljemer/daljinomer RLD-2 za Iskro Elektrooptiko (1981).

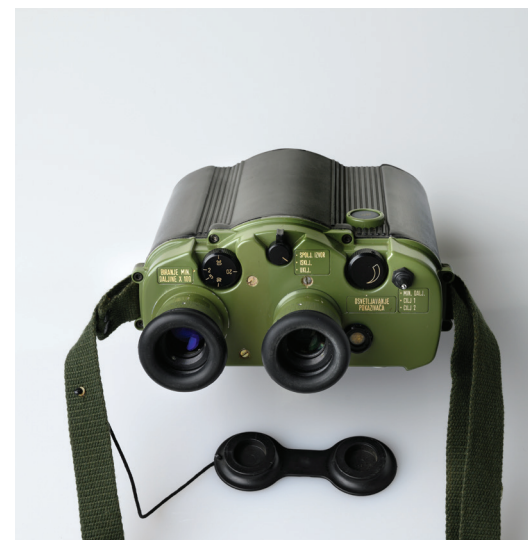
Mini laserski razdaljemer RLD-2 je bil izredno kakovosten in na vojaškem trgu zelo uspešen izdelek. Verjetno je bil to eden od razlogov, da so Janjo Lap po razpustitvi oddelka za industrijsko oblikovanje leta 1982 premestili prav v Iskro Elektrooptiko. V času njenega prihoda je namreč za slednjo veljalo, da je v vrhu svetovnih proizvajalcev laserskih razdaljemerov. V obdobju do leta 1989 je tako zanjo oblikovala ohišje in module VAE-naprave za prenos TV-sig-nala po optičnem vlaknu (1983–1984), interier vojaškega učnega centra v Libiji (1984), laserski stimulator LSA-02 (1985–1986), elek-trični stimulator ESA-02 (1987), civilno termokamero TopScan 808 (1987–1988) in MOL-01, mikrokirurški okulistični laser (1988–1989). Vsa našeta dela so bila realizirana.

Arhivsko gradivo Janje Lap pa, podobno kot pri njenem obli-kovanju stekla, kaže še prgišče del s področja industrijskega obli-kovanja, ki jih je oblikovala z bivšimi sodelavci Elektrooptike in za druge (zunanje) naročnike (en izdelek je nastal že v času njene

zaposlitve v Iskri Elektrooptiki, dva pa po njeni upokojitvi). To so terapevtski stimulator Conmax za Konmed, Ljubljana (1984), sobna antena Skat – ohišje in modul za prenos TV-signala po optičnem vlaknu – za Elrad, Gornja Radgona (1989–1990), in Geo-scan (1991). Slednji je v arhivu ohranjen le kot leseni model skupaj s prijavo na japonski natečaj.

MINI/MINIATURNI LASERSKI RAZDALJEMER/ DALJINOMER RLD-2

Kot je zapisal Orest Jarh, so laserje sprva uporabljali »za določanje razdalje do potencialne tarče. Sistem oddaja laserski žarek, ki se odbije od tarče, in ta odbiti žarek ponovno zazna. Čas, ki poteče od oddaje žarka do njegovega povratka, je natančno merilo razdalje do opazovanega objekta« (Jarh 2016). To je bilo podlaga za razvoj novega miniaturnega monokularnega laserskega razdaljemera za potrebe vojske. Kot sta pojasnila Iskrina razvojna in-ženirja Zdenko Vižintin in Božo Vukas, je bil laserski razdaljemer izjemno uspešen. Izdelali so ga v okoli 4000 primerkih, saj so v jugoslovanski vojski namenili po enega vsaki četi. Pri tem se je Vukas spominjal, da si je Janja Lap izdelek sprva zamislila precej ožji in je v začetni fazi težko opustila izvorno idejo ter sledila zahtevam vojske in inženirjev, da mora biti premer

Janja Lap, mini/miniatureni laserski razdaljemer/daljinomer RLD-2 (fotografija izdelka), 1981, v: 9 cm, š: 22,5 cm, d: 18 cm, Iskra Elektrooptika, foto: Miran Kambič. Zasebna last.

Janja Lap, mini/miniatureni laserski razdaljemer/daljinomer RLD-2 (fotografije izdelka v uporabi), osemdeseta, Iskra Elektrooptika, Ljubljana, fotografijo hrani TMS.

[illegible]

Janja Lap, mini laserski
razdaljemer RLD-2 v
praksi. Stran iz revije
Laserski žarki, rubrika
Po širnem svetu, 1988,
8/2-3, 3. Ljubljana,
hrani NUK.

Leta 1984 so bile telekomunikacije največje in najpomembnejše proizvodno področje v Iskri (SOZD Iskra 1984: 6). Začetek razvoja telekomunikacij v Iskri sega v leto 1948, razvojno-raziskovalna dejavnost na področju optičnih prenosnih sistemov pa se je v podjetju pričela z letom 1973 (Telekomunikacije s. a.: 1). Na poti do razvoja naprave za prenos TV-signala po optičnem vlaknu so v Iskri leta 1978 razvili prenosni laserski komunikator (PLK), prvi optični komunikacijski sistem, leto kasneje pa so izdelali tudi prva optična vlakna (Jarh 2016). Leta 1980 je nato potekalo že omenjeno poskusno obratovanje prve 32-kanalne zveze z optičnim kablom (SOZD Iskra 1984: 6).

The rear panel of the Sony CCD-1000 camera features a series of connectors and controls arranged horizontally. From left to right, the components are:

- TX-01**: A vertical label for the first transmitter connector.
- TRANSMITTER**: A vertical label for the transmitter section.
- LD-T**: A control for the first transmitter, indicated by a small black dot.
- LD-O**: A control for the first transmitter, indicated by a small black dot.
- OPTICAL**: A vertical label for the optical connector.
- TX-02**: A vertical label for the second transmitter connector.
- TRANSMITTER**: A vertical label for the transmitter section.
- TX-03**: A vertical label for the third transmitter connector.
- TRANSMITTER**: A vertical label for the transmitter section.
- AUDIO**: A vertical label for the audio connector.
- RX-01**: A vertical label for the first receiver connector.
- RECEIVER**: A vertical label for the receiver section.
- GAIN**: A control for the first receiver, indicated by a small black dot.
- RX-02**: A vertical label for the second receiver connector.
- RECEIVER**: A vertical label for the receiver section.
- VIDEO**: A vertical label for the video connector.
- RX-03**: A vertical label for the third receiver connector.
- RECEIVER**: A vertical label for the receiver section.
- AUDIO**: A vertical label for the audio connector.
- RX-04**: A vertical label for the fourth receiver connector.
- RECEIVER**: A vertical label for the receiver section.
- AUDIO**: A vertical label for the audio connector.
- PS-01**: A vertical label for the power supply connector.
- POWER SUPPLY**: A vertical label for the power supply section.
- +5V**, **-5V**, **+12V**, **-12V**: Four power supply voltage labels, each accompanied by a small black dot.
- ON-OFF**: A control for the power supply, indicated by a small black dot.

Janja Lap, ohišje in moduli VAE-naprave za prenos TV-signala po optičnem vlaknu, 1983–1984, Iskra Elektrooptika. Ljubljana, fotografije hranita TMS in MAO.

Javnosti so bili prvi prototipi naprave Fiber Optic Video/Audio Equipment – VAE predstavljeni na oktobrski razstavi Elektronika '83 (*ibid.*). Na podlagi uspešnih testiranj in iteriranj so ognjeni krst v svetovni areni izvedli 8. februarja 1984 »s polurnim prenosom treninga smuka in s prenosom TV signala firme ABC, poslanega v Ameriko preko satelita« (Mušič 1984: 2). Zimske olimpijske igre v Sarajevu tako veljajo za prve, katerih neposredni televizijski prenos je bil omogočen prek optičnih vlaken. Pri tem Branko Mušič še dodaja: »Vključevanje v kasnejše prenose je bila zgolj rutina, vendar je bila zaradi zanesljivosti potrebna vseeno zvrhana mera pazljivosti in sodelovanja« (*ibid.*). Po olimpijskih igrah so VAE ponovno uporabili pri prenosu svetovnega prvenstva v smučarskih skokih v Planici.

Za oblikovanje ohišja in modula VAE-naprave za prenos TV-signalov po optičnem vlaknu je Janja Lap leta 1984 prejela častno pohvalo na BIO 10. Med ključne prednosti oblikovanja naprave sodita – v primerjavi s podobnimi izdelki – v razmerju deset proti ena zmanjšani teža in velikost izdelka. Pri definiranju velikosti modulov so sledili takratnim standardom za okvirje, namenjene elektroniki,⁷⁵ hkrati pa je imela Janja Lap ves čas v mislih tudi transport in montažo. Da je preprečila pritisk na kable in konektorje za video in avdio signal ter optični vhod oziroma izhod, je na zadnji strani naprave dodala rahlo vdolbino. Ohišje celotnega modula je oblikovala tako, da kar najbolj preprečuje motnje, hkrati pa je poskrbela tudi za oblikovanje čelnih plosč in ostalih zaščitnih delov sprednje strani. Poleg jasne označitve funkcij (*optical, video, audio*) je na čelne plosče dodala izvlečna ročaja za hitro menjavo celotnega modula v primeru napake na zvezi. Za lažje nameščanje modulov so bile čelne plosče oblikovane v treh barvah: rumeni, rdeči in oranžni. S premišljenim oblikovanjem in razumevanjem načinov uporabe ji je module VAE uspelo poenostaviti ter jih narediti cenovno dostopnejše. Kljub temu je, kot je pojasnil Matija Murko, zaradi visoke profesionalnosti aparature proizvodnja ostala maloserijska, odvisna od naročil kupcev (Murko 1986).

TRAINING CENTER (CENTER ZA USPOSABLJANJE), LIBIJA

Načrtovanje Centra za usposabljanje ali (po nekaterih pričevanjih) servisne postaje v Libiji, »južno od Tripolisa, v puščavi«,⁷⁶ je treba umestiti v kontekst gibanja neuvrščenih. Slovensko oblikovanje in arhitektura, ki sta nastajala za globalni Jug, sta veliko manj raziskana, a zato nič manj pomembna. Tam najdemo tiste arhitekto in oblikovalce, ki so tja odhajali

⁷⁵ Okvire Uno 84 je izdeloval Unis. Intervju z Brankom Mušičem, razvojnim inženirjem v Iskri Elektrooptiki, 10. 2. 2023.

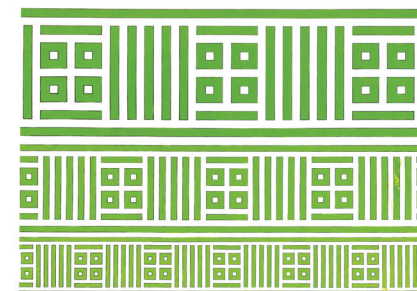
⁷⁶ Intervju z razvojnim inženirjem Božem Vukasom, 7. 7. 2022. V intervjuju je povedal še, da je Janja Lap leta 1984 obiskala lokacijo, da bi preverila, ali je bilo vse izvedeno po načrtih.

na podlagi mednarodnih gospodarskih sporazumov z neuvrščenimi državami (AS 1140 425 1984; 459 1985; 474 1983). V Jugoslaviji smo imeli v času gibanja neuvrščenih poseben odbor za kulturne odnose s tujimi državami, ki je, kot je zapisala Bojana Piškur, »organiziral razstave zunaj jugoslovanskih meja«, pri čemer so se »izmenjave nanašale na vse ravni kulturne produkcije«. Po njenih navedbah so imeli prav »arhitektura, urbanizem in industrijsko oblikovanje poseben, nekoliko drugačen status in so veljali za državno podprte nosilce novih modernističnih teženj, združljivih z idejo ustvarjanja nove socialistične družbe« (Piškur 2019: 10).

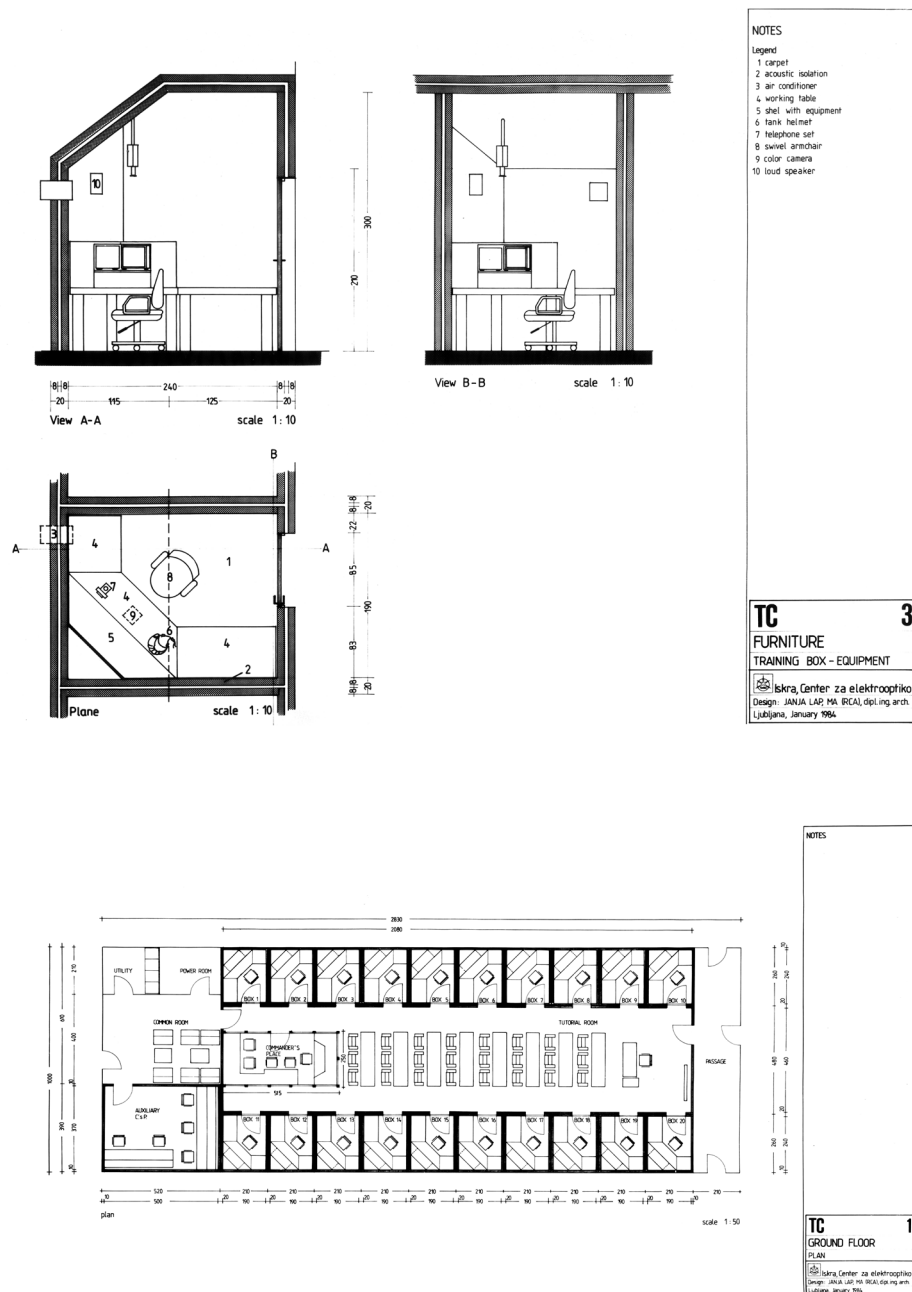
Slednje dokazujejo tudi arhivski zapisi, ki razkrivajo, da so arhitekti, urbanisti in industrijski oblikovalci v neuvrščenih državah pomagali vzpostavljati študijske programe, predavali na visokošolskih ustanovah ter precej načrtovali in gradili v praksi (AS 1140 453 1987–1988; 707 1985). Naj jih omeniva le nekaj: arhitekt Božidar Janez Gvardjančič je med letoma 1968 in 1970 nadzoroval gradnjo stanovanjskih objektov v provinci Garian in kasneje tudi v Tripolisu. Od tam je odšel v Kenijo, kjer je v letih 1971–1978 načrtoval in gradil podeželske zdravstvene ustanove oz. nadzoroval njihovo gradnjo. V Iraku je med letoma 1982 in 1983 kot arhitekt, projektant in koordinator deloval arhitekt Vlado Emeršič. Kasneje je projektiral farmacevtsko tovarno v Nigeriji in nizkocenovne hiše v Sudanu. Za LIZ inženiring pa so arhitekti Marija Jugovec, Tanja Robek, Meta Deu in Matija Suhadolc leta 1987 pod pokroviteljstvom Rudisa gradili tovarne čevljev Sonipek v alžirskih mestih Frenda, El Bajad in Busada.⁷⁷

Povedano drugače, arhitekti in oblikovalci so bili na globalnem Jugu prepoznani kot strokovnjaki, kot tisti, ki imajo znanje in ga *nesebično* delijo. Pri čemer pa po mnenju Bojane Piškur deljenje znanja na jugoslovanski strani ni bilo razumljeno kot želja po civiliziranju drugih – kar je bilo pogosto v naravi »razvitega in naprednega« Zahoda (Messell 2018: 91) – temveč je Jugoslavija »ohranjala podobo kulture/države, ki ima cilj, da se drugim pomaga uveljaviti v vlogi, ki jo je treba šele ustvariti in jasno določiti«. Bojana Piškur je slednje označila za paradigmo »starejšega brata«, ki pa je z današnje perspektive prav tako problematična« (Piškur 2019: 13–14).

Kljub mestoma nelagodnemu položaju in nenehnemu iskanju ravnovesja je treba poudariti, da se strokovno delo na globalnem Severu in na globalnem Jugu za slovenske oblikovalce in arhitekto v času članstva v gibanju neuvrščenih med seboj ni izključevalo. Zgovoren primer je prav protagonistka

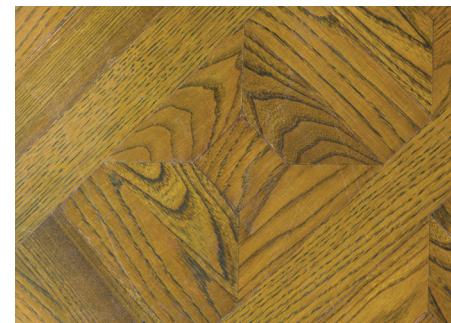

⁷⁷ Intervju z arhitektom Matijo Suhadolcem, 5. 7. 2022.

Janja Lap, načrti za Center za usposabljanje tankistov, Libija, 1984, Iskra Elektrooptika. Ljubljana, hrani MAO.

pričujoče monografije, Janja Lap, ki je med drugim načrtovala vsaj en (doslej odkrit) projekt za neuvrščene države. Gre za oblikovanje interierja centra za usposabljanje v Libiji, ki ga je leta 1984 načrtovala in izvedla za libijsko vojsko. Poleg oblikovanja pohištva je interier omenjenega centra vključeval tudi sodobno Iskrino računalniško in elektrooptično opremo. Po pripovedovanju Boža Vukasa je Elektrooptika v tistem času v Libijo prodala veliko naprav, zato so želeli imeti tam tudi servis in objekt, ki naj bi bil primarno namenjen šolanju serviserjev.⁷⁸

Janja Lap, vzorčna klubska miza za Center za usposabljanje tankistov, Libija, 1984, Iskra Elektrooptika, foto: Aleš Rosa. Ljubljana, hrani MAO.

(Lap 1977: 61). Hkrati pa je s spoštovanjem kulturne dediščine in z razumevanjem raznolikosti sledila tudi smernicam samega gibanja neuvrščenih. Kljub temu, kot pravi Bojana Piškur, da kulturi v gibanju neuvrščenih niso namenjali posebne pozornosti, je kulturna politika gibanja neuvrščenih

močno obsojala kulturni imperializem in spodbujala kulturno raznolikost in kulturno hibridnost. Zahodno (evropsko) kulturno dediščino je bilo treba razumeti v smislu »primerjanja«; ta dediščina

naj bi se prepletala in vpletala v živo kulturo koloniziranih narodov, ne pa se zgolj ponavljala v novih (političnih) okoliščinah. Zato je bilo izredno pomembno »transnacionalno spoštovanje kulturnih dediščin« in pristop na lokalni ravni. Tu bi zlahka parafrazirali Achilla Mbembeja, da je pomembno ne le ustvarjati lastne kulturne oblike, ustanove itd., ampak tudi prevajati, drobiti in razbijati realnosti in imaginarnosti, ki izvirajo od drugod, v tem procesu pa te oblike uporabljati kot pomoč pri lastnem razvijanju (Piškur 2019: 15).

Janja Lap, Center za usposabljanje tankistov, Libija, 1984, Iskra Elektrooptika, render: Bor Jarh. Ljubljana, hranita MAO in ALUO.

Vse naštetu je očitno tudi pri oblikovanju opreme za libijski center za usposabljanje. V ohranjenih načrtih je določena osnovna oprema interierja s sedišči za 55 ljudi. Razvidna je racionalna razporeditev delovnih in klubskih miz ter sedežev po glavnem prostoru (predavalnici) in manjših ločenih sobah. Slednjih je bilo 20 in so bile namenjene delu in učenju posameznikov, en prostor je bil namenjen vodji centra, enega so uporabljali kot družabni prostor, dodana pa sta bila še dva servisna prostora. V zapuščini Janje Lap se je poleg načrta ohranila zgolj ena, razmeroma težka, nizka in stabilna vzorčna klubska miza. Letvice na mizni ploskvi so zlepljene v vzorec, izpeljan iz značilnega grškega meandra. Glede na oblikovalkino naklonjenost starim kulturam domnevamo, da je navdih črpala iz antične dobe, ko je bila Cirenajka, pokrajina na severovzhodu Libije, grška kolonija. Zelena lazurna barva je bila za muslimanski svet predvidljiva. Ornament, diskretno vključen v mizno ploskev, in izbira barve mize sta kulturna detajla, ki ju je oblikovalka spretno vpletla v sicer racionalno in ciljno zasnovani objekt.

Izbir lesa za pohištvo resda ne sledi razumevanju lokalnih dobrin, je pa logična izbira, saj je snovanje centra potekalo v sodelovanju s slovensko industrijo, ki je opremljala tamkajšnje stavbe.⁷⁹

Libijski center za usposabljanje kaže, da so slovenski oblikovalci in oblikovalke, sledeč usmeritvam takratne jugoslovanske družbene ureditve, v mednarodni prostor umeščali ideje decentralizacije in s tem namenjali pozornost pogosto preslišanim glasovom s tako imenovane periferije oblikovanja. Janja Lap je svoj pogled usmerila v razumevanje in oblikovanje celostnega pristopa v širšem kulturnem, družbenem in geografskem prostoru. Tako je v svoje delovanje uvajala dekolonizacijski diskurz in pri tem zasnova la nov pristop k obravnavi spregledanih kulturnih prvin v oblikovanju.

CONMAX

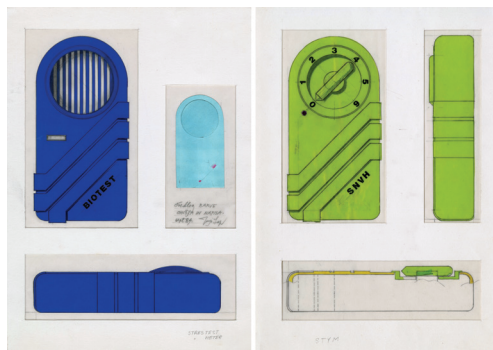
Dobro sodelovanje Janje Lap z Iskrinimi inženirji dokazuje tudi dejstvo, da je z njimi sodelovala tudi po tistem, ko so iz Iskre odšli. Prvi primer takšnega sodelovanja je izdelek Conmax, namenjen kratkotrajnemu zdravljenju urinske inkontinence z električno stimulacijo. Izdelek so razvili v podjetju IOCE, zasebnem podjetju Franca Kunšiča, ki ga je ta ustanovil po odhodu z delovnega mesta tehničnega direktorja Iskre Elektrooptike. Če sklepamo po Iskrinem fotografskem arhivu, pa je mogoče, da so ta ali zelo podoben izdelek začeli razvijati že v Iskri. Poleg Franca Kunšiča s sodelavci sta pri njegovem razvoju sodelovala tudi Fakulteta za elektrotehniko in Univerzitetni klinični center.

V predstavitveni zloženki izdelka sta posebej izpostavljena njegov razvoj in načrtovanje. Za zdravljenje urinske inkontinence se je v tistem času električna stimulacija uporabljala že skoraj dvajset let, saj se je izkazalo, da spodbuja zapiralni mehanizem sečnice, obenem pa zavira prehitro in nekontrolirano krčenje mehurja. Tako se ustvarijo pogoji za boljše in daljše zadrževanje vode. Zaznani problem takrat obstoječih električnih stimulatorjev je bil v tem, da je bila njihova uporaba za doseg želenega učinka za uporabnike zelo zamudna in predvsem nepraktična, saj jih je bilo treba uporabljati več ur dnevno, več mesecev, pri čemer so si morali izdelek nameščati po večkrat na dan, saj je bilo treba stimulacijske elektrode pred uriniranjem ali odvajanjem blata vsakič odstraniti.

Z izdelkom Conmax pa je avtorjem uspelo z drugačno zasnovo doseči učinkovitejšo, močnejšo električno stimulacijo, kar je omogočilo krajše in bolj praktično zdravljenje. Za doseg pozitivnega učinka je namreč pri večini bolnikov zadostovalo že enomesečno zdravljenje po 20 minut dnevno. Uporaba je bila izredno preprosta, izdelek pa je bil ergonomsko prilagojen raznolikim starostnim skupinam uporabnikov, tudi s pridruženimi boleznimi (na

Janja Lap, Conmax, 1984,
v: 4 cm, š: 8 cm, d: 16 cm,
Konmed. Ljubljana,
fotografijo hrani TMS.

Janja Lap, Conmax, 1984, predlogi za
barvo izdelka. Ljubljana, hrani MAO.

primer artritičnim bolnikom z oslabljenim oprijemom). Z izdelkom je tako Janja Lap odlično odgovorila na Papanekovo zahtevo⁸⁰ po oblikovanju za ekstremne situacije, ali bolje, raznolika (zdravstvena) stanja posameznikov. S takšnim pristopom namreč dosežemo inkluzivnost, ki bi na področju oblikovanja izdelkov za medicino pravzaprav morala biti zahtevana.

Po Konmedu je proizvodnjo in servis izdelka prevzelo podjetje Elektronika Naglič. Njen lastnik Miroslav Naglič je izdelek pohvalil, češ da je bil izdelan v približno 5000 primerkih in se je uspešno prodajal po specializiranih medicinskih trgovinah (na primer v Sanolaborju). Zaradi novih licenčnih zahtev pa se majhnemu podjetju proizvodnja ni več izplačala in so jo bili leta 2017 prisiljeni opustiti.⁸¹

V pridobljenem arhivu Janje Lap so ohranjeni načrti upravljalne enote aparata z jakostno skalo in različnimi napisi, kar nakazuje, da v času snovanja (načrti so datirani s septembrom 1984) ime izdelka še ni bilo znano. Poleg načrtov v merilu 1 : 1 so na posameznih listih ohranjeni tudi predlogi za barvo izdelka (od svetle do intenzivne modre in zelene) z različnimi testnimi napisi. V zupščini Janje Lap je ohranjen tudi končni izdelek bele barve z oranžnim gumbom, kar v primerjavi z začetnimi barvnimi predlogi kaže na dokaj konvencionalno izbiro. Stimulator je bil skupaj z laserskim spodbujevalnikom LSA-02 razstavljen na 11. bienalu industrijskega oblikovanja leta 1986.

⁸⁰ Victor Papanek v knjigi *Oblikovanje za resnični svet* pojasni, da smo prav vsi ljudje v življenju trajno ali začasno bolj ali manj hendikepirani. Zato je napačna pogosta percepcija oblikovalcev, da oblikujejo za tako imenovano *normalno* večino, saj s tem pravzaprav oblikujejo za zelo ozko manjšino. (Papanek 1992: 67–68).

⁸¹ Intervju z direktorjem Miroslavom Nagličem, 3. 1. 2023.

LASERSKI STIMULATOR LSA-02

LSA-02 je bil prvi terapevtski laserski stimulator, ki so ga pri Elektrooptiki pod vodstvom Jožeta Žaklja izdelali za medicinske namene. Naprava je bila namenjena fizioterapiji akutnih ali kroničnih bolečin, ki jih povzročajo bolezni mehkih tkiv. Opravljala je podobno funkcijo kot akupunktura, le da je akupunkturne igle nadomeščal laserski stimulator. V opisu izdelka ob prijavi na 11. BIO je oblikovalka to pojasnila takole:

Laserski stimulator je naprava, ki je posledica spoznanj, da je lahko laserska svetloba zaradi svojih posebnih lastnosti tudi koristna. V dve desetletji dolgem raziskovalnem obdobju so znani pogoji, pri katerih je laserski žarek mogoče uporabiti kot koristen dražljaj, koagulator ali nož. Kot prednost se na področju laserske stimulacije pred klasično akupunkturo mora omeniti, da je neboleča. Z žarkom, ki prodre skozi kožo do 20 mm (He-Ne laser) ali globlje (GaAs laser), ni mogoče poškodovati ali neaseptično delovati na podkožna tkiva. Poizkus, da z optopunkturo odpravimo nelagodje, bolečino, bolezen ali poškodbe, je mnogokrat uspešen in brez rizika.⁸²

Nad laserskim stimulatorjem LSA-02 so se na BIO 11 navdušili strokovnjaki Münchenskega muzeja Staatliches Museum für angewandte Kunst (Die Neue Sammlung). 28. novembra 1986 je dr. Hans Wichmann na Iskrin Center za elektrooptiko naslovil pismo s prošnjo za donacijo izdelka v njihovo zbirko. Na vabilo sta se s pozitivnim odgovorom odzvala tako Janja Lap kot generalni direktor Centra za elektrooptiko Marko Štular. Leta 1987 je avtorica oblikovala še električni stimulator ESA-02. Z njim so laserskemu stimulatorju dodali napravo, ki ob uporabi električnih impulzov stimulira osnovna živčna vlakna tako, da ustvarjajo naravne signale. ESA-02 je oblikovno sledil zasnovi laserskega stimulatorja LSA-02, le da je bil precej nižji in ga je bilo mogoče kot del celote postaviti pod LSA-02.

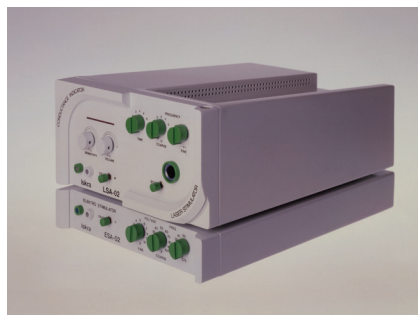

Janja Lap s svojim izdelkom,
laserskim stimulatorjem LSA-02,
1986. Ljubljana, hrani MAO.

⁸² Tipkopis je v osebni mapi Janje Lap v kustodiatu pripet h kopiji dveh dopisov Die Neue Sammlung (1986), v katerih Iskra prosijo za laser ter za podatke o izdelku in oblikovalki. Iz tega sklepamo, da je tipkopis osnutek pisma muzeju v Münchnu. Zraven je še daljše oblikovalkino rokopisno besedilo, ki podrobneje opisuje laserski stimulator in delovanje raziskovalcev v CEO. Hrani MAO.

Janja Lap, laserski stimulator LSA-02, 1985–1986, v: 14,5 cm, š: 27 cm, d: 36 cm, Iskra Elektrooptika. Ljubljana, fotografijo hrani TMS.

Janja Lap, laserski stimulator LSA-02, 1985–1986, in električni stimulator ESA-02, 1987, Iskra Elektrooptika. Ljubljana, fotografijo hrani TMS.

TOPSCAN 808

TopScan 808 je bil sestavljen iz optičnega čitalnika, procesorske enote in napajalne enote. Dodatno opremo so tvorili barvni TV-zaslon, videorekorder, tiskalnik, teleskop (5-kratna povečava), stativ, zložljiv voziček ter kovček za transport in skladiščenje. Civilna termokamera je bila namenjena ugotavljanju toplotnih izgub, kontroli prenosov toplote in zdravstvenim diagnozam ter je delovala na podlagi zaznavanja infrardečega sevanja.

Oblikovalski izziv je bil v tem, kako raznolike sestavne elemente škatlastih oblik (skener, procesorska enota, napajalnik, teleskop, trinožnik) umestiti v praktično premično enoto – voziček, s katerim je bilo mogoče priti na kraj preiskav. Hkrati je bilo treba upoštevati kompleksno sestavo aparature, ki je za delovanje potrebovala tekoči dušik. Po načrtih lahko sklepamo, da so posamezne elemente zasnovali inženirji, naloga oblikovalke pa je bila vse elemente smiselno povezati v izdelek, ki je omogočal preprosto mobilnost spremenljivih komponent. Nastal je voziček, ki je izbranim tehničnim napravam povečal uporabno vrednost.

Janja Lap, TopScan 808, 1987–1988, v: 85 cm, š: 95 cm, d: 41 cm, Iskra Elektrooptika. Ljubljana, hrani Fotona.

Janja Lap, TopScan 808, 1987–1988, načrt. Ljubljana, hrani MAO.

MOL-01, MIKROKIRURŠKI OKULISTIČNI LASER

Raziskovanje in razvijanje laserjev je v Iskri zajemalo tri tehnična področja: vojaško, industrijsko in medicinsko. Po besedah Borisa Vedlina je bilo težišče Iskrinega tovrstnega delovanja na vojaškem programu, saj je ta tvoril glavnino prihodka podjetja, hkrati pa je omogočal razvojno raziskovanje tudi na preostalih področjih. Po besedah Vedlina so si namreč »laser-ski izvori iz različnih tehničnih področij tehnološko zelo podobni: laser za razdalje mer in laser za mikrokirurgijo oči, laser za označevanje materialov in laser za kirurgijo, laser za 'novi avion' ali laser za usmerjanje ognja na ladjah in laser za razbijanje žolčnih in ledvičnih kamnov itd.«. Delovanje za vojsko so v Iskri spretno izkoristili tudi za razvoj medicinskega programa, saj so »znanje, pridobljeno pri razvoju vojaške tehnike uporabili tudi pri razvoju medicinskih aparatov«, pri čemer pa pot ni bila zgolj enosmerna,

saj je, kot še omeni Vedlin, medicinski oftalmološki program omogočil prenos novih tehničnih rešitev na področje razvoja binokularnega laserskega razdaljemera in laserja za nov tank (Vedlin 1988: 6).

Temelj za razvoj mikrokirurškega okulističnega laserja je bil sunkovni polarizirani laser Nd-YAG, ki so ga v Iskri za medicinske namene začeli razvijati leta 1984 (Žakelj 1988; Jarh 2016). Kot je pojasnil Jože Žakelj, je bila naprava izdelana za izvajanje operacij na očesu (predvsem pri glavkomih ali kataraktah). »Aparat deluje tako, da laserski sunek, sfokusiran na ustrezno mesto v očesu, ustvari plazmo, ki zaradi visoke temperature povzroči ultrazvočni val, ki trga ali reže tkivo« (Žakelj 1988: 6). Pri snovanju sta inženirja Žakelj in Vedlin razvila lasersko glavo in elektroniko, v podjetju Kombinat Carl Zeiss so poskrbeli za špransko svetilko (LD 1989: 6), Janja Lap pa je sodelovala kot oblikovalka celotnega izdelka (Žakelj 1988: 6).

Če na aparaturo pogledamo z očmi oblikovalke, ugotovimo, da sta v istem času ob njej dva uporabnika, in sicer v zelo različnih vlogah – eden je aktiven, drugi pasiven; zato je tudi aparat zasnovan v dveh ločenih, a

tesno povezanih enotah. Na eni strani imamo kirurga, ki potrebuje vse, kar mu zagotavlja nemoten proces natančnega dela, na drugi strani pa je pacient, ki se mora kljub neprijetnemu posegu v sedečem položaju s fiksirano glavo počutiti čim bolj udobno. Žal se niti predmet niti načrti za MOL-01 niso ohranili; s fotografije pa je omenjena dvojnost jasno razvidna: na strani zdravstvenega strokovnjaka so koncizno označeni funkcionalni deli, na strani pacienta pa je zasnovano udobno in mehko, a stabilno počivališče za glavo.

Janja Lap, MOL-01, mikrokirurški okulistični laser, 1988–1989, Iskrin Center za elektrooptiko in Kombinat Carl Zeiss. Ljubljana, fotografijo hrani TMS.

Industrijsko oblikovanje kot skupinsko delo

Industrijsko oblikovanje Janje Lap zaznava dihotomija pristopov. Po eni strani njeno misel in delo določa visoka stopnja kritičnosti do stanja v Iskri in v širši družbi. V kontekstu inovacij je ves čas pogrešala razumevanje vloge industrijskega oblikovanja ter problematizirala sporadične pristope odločanja »brez zaledja

raziskovalno-aplikativnih nalog in še bolj brez nekih perspektivnih smernic, ki bi omogočale globalne oblikovalske odločitve« (MAO AJL Lap 1981b: 2–3). Po drugi strani v njenem delu ves čas sledimo osredotočenosti na uporabnika, ob hkratni visoki stopnji prilagodljivosti in razumevanja številnih dejavnikov, s katerimi se je dnevno srečevala na delovnem mestu. V odgovoru uredniku kulturne rubrike *Dela* Jožetu Volfandu, ki jo je v začetku osemdesetih povprašal o problematiki in položaju slovenskega in jugoslovanskega industrijskega oblikovanja, je med drugim pojasnila:

Industrijsko oblikovanje je zamotan ustvarjalni proces, katerega rezultati so odvisni od mnogih dejavnikov. Poleg lastne inspiracije je v slehernem konkretnem primeru oblikovanja treba upoštevati celo vrsto dejavnikov, ki so podobni diktatu in se imenujejo: tehnološka usposobljenost naročnika, predvidene smeri prodaje, stopnja razumevanja problema pri drugih sodelavcih projekta, ki pač nastopajo v različnih sestavah v vsakem specifičnem primeru (strojniki, elektroniki, tehnologi in pd.). Pomembna je seveda tudi sposobnost prodajnih služb ali marketinga, da morebitne kupce prepriča o prednosti estetsko boljših izdelkov v primerjavi z nekimi standardnimi »skropucali«, narejenimi po sumljivem okusu (*ibid.*: 1–2).

Kot oblikovalka se je nasprotujočih si sil in pristopov zelo dobro zavedala in hkrati ves čas iskala rešitve za premostitev teh nasprotij. Ena izmed njih je bila tudi zasnova internega izobraževanja za inženirje in druge sodelavce v Iskri Elektrooptiki. Po pripovedovanju prijateljice in sodelavke Vande Dittrich se je Janja Lap priprav lotila izredno zagnano. Kot osnovo za izobraževanje je vzela knjigo Zorana Didka *Raziskovanje oblikovitnosti* (1982). V njej je Didek oblikovanje prepoznal kot temelj ustvarjalnosti in proizvodnje, saj je zapisal, da »likovno mišljenje, snovanje in načrtovanje sodi med temelje sleherne proizvodnje, ki ima namen doseči kvalitetni nivo sodobnih ustvarjalnih razsežnosti na vseh področjih« (*ibid.*: 16). Kljub proaktivnosti in želji po odpiranju skupnega prostora za razumevanje različnih perspektiv, s ciljem doseči boljše sodelovanje vseh, ki so vpeti v verigo nastajanja novih izdelkov, pa Janja Lap ni dosegla posluha pri vodstvu in do dejanskega izobraževanja v praksi ni prišlo.⁸³ V svojem prepričanju o nujnosti sodelovanja je vseeno vztrajala. Tipkopis z naslovom »Ekonomske pridobitve investiranja v oblikovanje« je v drugi polovici osemdesetih neizpodbitno zaključila s trditvijo: »Industrijsko oblikovanje je skupinsko delo« (MAO AJL Lap (s. a.): 4).

83 Intervju z Vando Dittrich, vodjo kadrovske službe v Iskri Elektrooptiki v času službovanja Janje Lap, 3. 8. 2022.

JANJA LAP, ARHITEKTKA

Maja Vardjan,
strokovna sodelavka
za arhitekturo

JANJA
LAP,
ARHITEKTKA

V zadnjih desetletjih zgodovinenje arhitekture zaznamujejo razprave, publikacije in razstave o vlogi in položaju žensk v arhitekturi in oblikovanju. Nove raziskave in dognanja razkrivajo razsežno vrzel, ki kaže, da je prispevek arhitektk večinoma spregledan ali celo popolnoma prezrt s strani uveljavljenega kanona arhitekturne zgodovine. Ta v svetu in tudi pri nas temelji predvsem na opevanju moških avtorjev, ki so največkrat delovali v privilegiranih okoljih tako imenovanega razvitega sveta, kot je razumljen iz udobne, predvsem evropske in severnoameriške pozicije arhitektov, arhitekturnih zgodovinarjev in kritikov. Večino nedavnih naporov, ki so z novimi raziskovanji opusov arhitektk usmerjeni v popravke zahtevne situacije, spremljajo težavna iskanja izgubljenih arhivov, ki zgolj v redkih primerih srečnih okoliščin dopolnijo institucionalne zbirke z imeni in opusi ustvarjalk. Žal večina dosedanjih prispevkov k zapolnitvi vrzeli, ki so javnosti vidne v formatu razstav, publikacij in v spletnem okolju, temelji zlasti na vzpostavljanju pozabljenih biografij ter osredotočanju na posamezne projekte, manj pa je celostnih obravnav vloge, pozicije in pomena ustvarjalk v kontekstu časa, v katerem so delovale. Medtem ko procesi feminističnega zgodovinopisja na področju arhitekture še zdaleč niso končani, se po prvotnem zagonu in polemikah odpirajo tudi pozivi k refleksiji in ponovnemu preverjanju njegovih metod in predpostavk (McLeod

2004). Pričujoče besedilo ni zgolj kronološki prispevek k domala neobstoječi biografiji Janje Lap v zgodovini slovenske arhitekture, temveč je osredotočeno predvsem na njen izjemni – individualni in kolektivni – prispevek k slovenski arhitekturi petdesetih in prve polovice šestdesetih let 20. stoletja, ko je z oblikovanjem v različnih formatih in merilih, od oblikovanja predmetov za dom in svetovanja do načrtovanja sosesk in skupnosti, ustvarjala in soustvarjala novo poglavje slovenske arhitekture, ki je temeljilo na vzpostavljanju moderne bivanjske kulture in družbe. Naracija namenoma ne sledi strogo monografskemu modelu obravnave njenega opusa, saj je med drugim tudi monografsko vztrajanje pri herojskem individualizmu odvrčalo zgodovinenje sodelovanj, »kot da bi priznavanje skupinskega dela zmanjševalo dozo slave«, kar je še dodatno pripomoglo k neprepoznavanju prispevka arhitekta, ki so velikokrat sodelovale v partnerstvu ali v skupinah (Harriss in House 2021).

Arhiv kot produksijsko orodje

Janjo Lap danes v veliki meri poznamo kot oblikovalko stekla, njena arhitekturna produkcija pa je tudi v strokovnih krogih domala neznana. Ko smo leta 2022 v Muzej za arhitekturo in oblikovanje pridobili njen osebni arhiv, se je zdelo, da bo raziskovanje njenega delovanja na področju arhitekture preprosto. A že hiter vpogled v arhiv je razkril veliko pomanjkanje gradiva ravno iz njenega zgodnjega študijskega in profesionalnega obdobja, ki se je za formacijo mlade ustvarjalke zdelo ključno. Da bi zbrali gradivo, ki utemeljuje to trditev, smo morali pogledati prek omejitve njenega osebnega arhiva in njegovo nepopolnost izkoristiti predvsem kot nestabilno ogrodje za nadaljnje raziskovanje, ki je temeljilo na sestavljanju in prekrivanju fragmentov iz različnih arhivov,⁸⁴ pa tudi revij, časopisov, katalogov in druge dokumentacije. Z razvrščanjem fragmentarnega gradiva, vedno znova in znova, so se v procesu raziskovanja pojavljali novi odnosi med arhivskim materialom, ki so zapolnjevali manko osebnega arhiva in ustvarili pričujočo rekonstrukcijo, ki pa nikakor ne more biti dokončna. Tovrstni procesi raziskovanj, v katerih je notica v ženski reviji lahko pomembnejša od izvedbenega načrta stavbe, so pri raziskovanju prezrtih opusov arhitekta pogosti, saj ne temeljijo na enoznačni reprodukciji obstoječega znanja. Takšna metodo-

84 Med njimi so arhivi Zveze arhitektov Slovenije, Zveze združenj borcev NOV Slovenije, Zveze ženskih društev Jugoslavije, Društva oblikovalcev Slovenije, arhiv Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije, Zgodovinski arhiv Ljubljana ter arhiva Janje Lap in Edvarda Ravnikarja v MAO.

logija »črpa navdih in taktiko iz *arhivskega aktivizma*, ki je oblika 'radikalne ali protihegemonске dejavnosti ustvarjanja zgodovine' in se uporablja za spodbujanje različnih pogledov na to, kaj je arhivska vsebina, kako se razvršča in kdo jo lahko ustvarja« (*ibid.*).

Miselno in delovno okolje seminarja in studia Edvarda Ravnikarja

Janja Lap pripada povojni generaciji arhitektov, ki je arhitekturo štela za eno temeljnih orodij za doseg družbenih in kulturnih sprememb. Celostno razumevanje arhitekture, ki je vključevalo tudi druga znanstvena področja, je Janja Lap spoznala že v času študija⁸⁵ na oddelku za arhitekturo Tehniške fakultete Univerze v Ljubljani, kjer je bila študentka v seminarju profesorja Edvarda Ravnikarja. Ravnikar, ki je bil poleg arhitekta Jožeta Plečnika najvidnejši protagonist ljubljanske fakultete, je bil pedagog, ki je nenehno preizpraševal obstoječe izobraževalne procese in vanje posegal. V svojem seminarju je vzpostavil zahtevno ustvarjalno okolje, ki je na eni strani nadaljevalo tradicijo Plečnikovega načina dela – ta je temeljila na modelu delavnice s tesnim sodelovanjem profesorja in študenta – po drugi strani pa je bila Ravnikarjeva šola veliko bolj sistematična, usmerjena v raziskovanje arhitekture in bolj odprta za dogajanja v svetu. Bila je »izviren laboratorij za arhitekturo, urbanizem in oblikovanje, v katerem so nastajali najrazličnejši projekti, povezani z aktualnimi življenjskimi vprašanji« (Vodopivec 2010). Edvard Ravnikar je z inovativnimi in interdisciplinarnimi metodologijami arhitekturnega izobraževanja⁸⁶ zaznamoval številne mlade arhitekta in arhitekto, ki jih je zanimalo široko polje ustvarjalnih praks, med njimi tudi Janjo Lap, ki je v njegovem seminarju izkusila številne vloge, od neizkušene študentke do vodje zahtevnih republiških projektov. Seminar je bil namreč organiziran kot hibridno okolje, ki je študijski proces združevalo z raziskovanjem in delom profesionalnega studia, tako v smislu koncipiranja idej skozi format natečajev kot tudi dejanskega razvoja in realizacije projektov. Ta model je temeljil na prepričanju o nujnosti integralnega načina študija arhitekture, ki je moral ustrezati razširjeni vlogi arhitekta tistega časa:

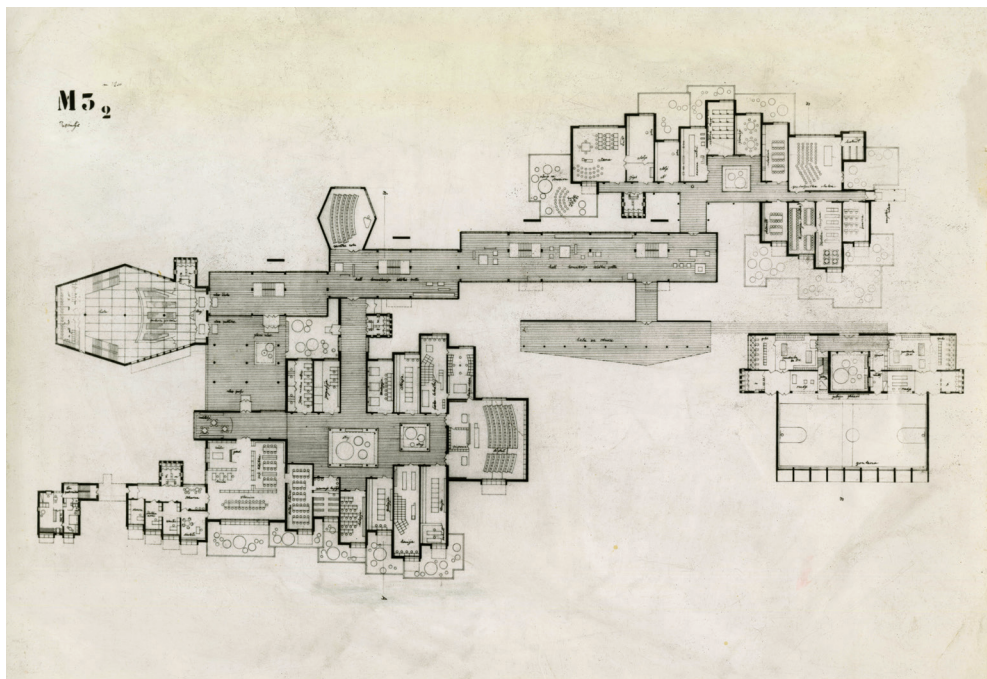
Študentu so potrebne teoretične osnove, ki ne bi smele postati abstraktne, temveč jih mora vedno znova spremljati neposredno

85 Na Tehniško fakulteto Univerze v Ljubljani se je vpisala 30. septembra 1947.

86 Pri snovanju inovativnih izobraževalnih metod se je Ravnikar zgledoval po Bauhausu in ulmski Hochschule für Gestaltung. Najprodornejši je bil njegov program t. i. smeri B (1960–1962), ki je uvedel eksperimentalno izobraževanje arhitekta/oblikovalca.

doživljanje. Namesto vedno večjega števila predmetov moramo iskati njihovo sintezo, pouk splošnih predmetov prenesti v laboratorije in eksperimentalna gradbišča in tam eksplicirati teorijo (Ravnikar 1951).

Ravnikarjevo pedagoško maksimo »proč od verbalnega in delovnega k aktivnemu pouku« (Ravnikar 1957) in procese kolektivnega ustvarjanja nazorno prikaže nastanek diplomskega dela⁸⁷ Janje Lap, ki je pravzaprav natečajni projekt. Iz pisma Marti in Francetu Ivanšku je razvidno, da so imeli v seminarju interne natečaje, pri čemer je Janja Lap zapisala: »Projekt za gimnazijo v Mostarju je bil gotovo zelo zanimiv. Profesor je mislil, da bova delala midva z Jernejcem, vendar je imel Mitja toliko dela z diplomom, da sem ostala sama, zadnjih štirinajst dni pa je pomagala Gusja / Majda Dobravčeva.«⁸⁸ Pismu je priložena skica situacije [str. 30], ki prikazuje napredno idejo nemonumentalnega šolskega kompleksa, ki izhaja iz lokalnega prostorskega in podnebnega okolja.

Janja Lap, natečajni projekt za gimnazijo v Mostarju, 1957, tloris. Ljubljana, hrani MAO.

- 87 Janja Lap je diplomirala 19. maja 1956 s projektom *Višja gimnazija v Hercegovini, popolna srednja šola, ki je obenem središče svoje soseske*.
- 88 Iz pisma Janje Lap Marti in Francetu Ivanšku, Ljubljana, 23. avgust 1954. Hrani Ustanova France in Marta Ivanšek.

Z uvajanjem strukturalističnih principov, z drobljenjem in zamikanjem programskih sklopov, so bili ustvarjeni zeleni atriji in odprti skupni prostori razgibane, humane šolske zgradbe. Pismo pa govori o še eni značilnosti procesa dela v Ravnikarjevem seminarju: »Drugi natečaj je manj pomemben, ureditev fasade Gozdarskega Instituta. To pa sem naredila v enem dnevu, seveda po skici prof. Ravnikarja.«⁸⁹ Ravnikar je številne projekte razvijal s svojimi študenti in naključnimi sodelavci; ti so jih na podlagi njegovih idejnih skic razvijali naprej in s tem k njim tudi aktivno, ustvarjalno prispevali.

V takšnem laboratoriju nenehnih izzivov in preizpraševanj je Janja Lap ustvarjala skozi različne oblike sodelovanj. V svoji biografiji je navedla sedem projektov,⁹⁰ ki so v skupnem delu z Ravnikarjem in drugimi sodelavci nastali na fakulteti, a verjetno jih je bilo še več. O večini pričajo le posamezni fragmenti iz arhivov, kot je denimo interni dogovor med projektantsko skupino in Ravnikarjem za izvedbo idejnega projekta in investicijskega programa stolpnice Narodne banke (Zavod za stanovanjsko izgradnjo OLO Ljubljana), iz katerega je razvidno, da je bila Janja Lap odgovorna za ureditev celotnega elaborata (MAO AER Ravnikar 1958), ali izstavljeni račun za plačilo honorarja za študijske skice idejnega načrta za upravno zgradbo družbe Slovenija-Les (MAO AER 1954). Sodelovanja pri natečajnem projektu za stavbo okrajnega ljudskega odbora v Kranju, ki je eden vrhuncev slovenske arhitekture 20. stoletja, se ustvarjalka spominja v rokopisu, kjer izpostavlja kompleksnost procesa razvoja projekta: »Spominjam se predvsem tudi večnih zadreg s časovnim oddajanjem zahtevanih predlogov in odločitev, kar ponazarja kako je Ravnikar določal barvo betona na mestu samem: njegov plašč oker barve je služil, položen na pročelje stavbe kot barvni vzorec. Ni bilo časa za daljše barvne študije« (MAO AJL Lap, verjetno 1958).

Kakšno je bilo sodelovanje Janje Lap z Edvardom Ravnikarjem po letu 1959, iz gradiva v arhivih ni docela jasno. Nepodpisan list v njenem arhivu s predlogom Edvarda Ravnikarja in Marjana Mušiča, da Janja Lap postane Ravnikarjeva redna asistentka pri predmetu Javne zgradbe na oddelku za arhitekturo, priča o nameri formalizacije njunega sodelovanja, a do uresničitve predloga ni prišlo (MAO

89 *Ibid.*

90 To so natečajni projekt stanovanjske zgradbe MLO Ljubljana, idejni načrt upravne zgradbe Slovenija-Les, natečajni projekt gimnazije v Mostarju, natečajni projekt ter idejni in izvedbeni načrt stavbe okrajnega ljudskega odbora v Kranju, idejni in izvedbeni načrt stanovanjskih blokov 3 in 4 Univerzitetnega naselja Prule, natečajni projekt dokončne zgraditve študentskega naselja in idejni načrt stolpnice na Kidričevi ulici v Ljubljani. Hrani MAO.

AJL Ravnikar, Mušič 1959). Tudi vzroki, ki so vodili do prekinitve dogovora (MAO AJL Lap 1959) o oblikovanju mizarских izdelkov za stanovanjsko stolpnico na Kidričevi, danes Štefanovi ulici, niso pojasnjeni. Z današnje, sicer izjemno pomembne pozicije opozarjanja na skrb vzbujajoče neenakosti med spoloma v arhitekturi se njun profesionalni odnos lahko še vedno razume v smislu stereotipnega razumevanja odnosov med moškim in žensko, med nadrejenim in sodelavko, a pri tej oceni je treba biti previden. V obdobju po drugi svetovni vojni se je za arhitekturni poklic pri nas odločalo vedno več žensk, in četudi okolje za njihovo enakopravno, polno udejstvovanje ni bilo idealno, je v Ravnikarjevem studiu delovalo več odličnih arhitektk, ki so bile v takratni družbenopolitični klimi, ki je spodbujala žensko emancipacijo, predane kolektivnim vrednotam in kulturi, v kateri so se tako arhitektke kot arhitekti lahko strokovno razvijali.

Arhitekturni spomeniki NOB

V zgodnejšem obdobju ustvarjanja Janje Lap je bilo kar nekaj njenih nalog usmerjenih v oblikovanje spomenikov narodnoosvobodilnega boja. Ti spomeniki sodijo v kontekst lokalnih vojnih spomenikov, ki so jih kmalu po drugi svetovni vojni postavljali na pobudo Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojske Slovenije in lokalnih skupnosti. Za razliko od monumentalnih spomenikov šestdesetih in sedemdesetih let, ki so bili zasnovani kot simboli državne ideologije in socialistične revolucije, so bili ti lokalni spomeniki bolj intimni in povezani z največkrat tragičnimi, travmatičnimi dogodki.

V obdobju od konca druge svetovne vojne pa do začetka šestdesetih let 20. stoletja je bilo načrtovanje spomenikov stalnica v Ravnikarjevem delu in seminarju ter nasploh zanimiva posebnost arhitekture v Jugoslaviji, ki sta jo Edvard Ravnikar in France Ivanšek izpostavila tudi v mednarodni predstavitvi jugoslovanske arhitekture. Pri tem sta poudarila raznolikost kulturnega konteksta SFRJ ter spomenike v Sloveniji, za razliko od skulpturalnosti kiparskih spomenikov drugod, opredelila za *arhitekturne* (Ravnikar, Ivanšek 1955). Janja Lap je k takratnemu razvoju idejnih in izvedbenih projektov arhitekturnih spomenikov veliko prispevala. Njena prva ohranjena risba iz časa študija prikazuje ureditev Gramozne jame (1949), s stalno prisotnostjo v Ravnikarjevem seminarju pa je sodelovala pri koncipiranju več spomenikov, ki jih je Ravnikar raziskoval tudi skozi študijski proces.

Med realiziranimi spomeniki, katerih načrte, skice in fotografije najdemo tako v arhivu Janje Lap kot tudi v Ravnikarjevem arhivu, so spomeniki NOB na Zgornjem Igu, v Pivki in Radovljici. Zanimive

so navedbe avtorstva omenjenih spomenikov, saj jih Janja Lap v svoji biografiji navaja med lastnimi samostojnimi projekti, kot avtorica spomenikov na Zgornjem Igu in v Pivki je navedena tudi v registru nepremične kulturne dediščine Republike Slovenije (RKD 5723 in 4801),⁹¹ ista spomenika pa sta, pogosto skupaj, navedena tudi v katalogih del, pripisanih Edvardu Ravnikarju; spomenik v Radovljici je v registru nepremične kulturne dediščine pripisan njemu.

Zgovorno je, da vsi ti spomeniki presega jo takratno obravnavo spomenikov NOB, saj poleg oživljanja kolektivnega spomina omogočajo tudi izjemno prostorsko izkušnjo. Njihova skupna značilnost je premišljena umeščenost v naravno ali parkovno krajino, ki je obravnavana kot ključni element projekta in s spomenikom tvori nedeljivo celoto. O skupnem arhitekturnem jeziku govorijo tudi abstraktna, razčlenjena kompozicija, vertikalni poudarek v obliki obeliska, horizontalni elementi nagrobnih kamnov ter prostorska omejitve s kamnitim zidom ali ploščadjo, ki jih postavljajo v kontekst izjemnih Ravnikarjevih spomeniških kompleksov, kot sta grobišče internirancev na otoku Rabu (1953) ali grobišče talcev v Dragi pri Begunjah (1952/53) (Krušec 2002). O vodilni vlogi Edvarda Ravnikarja pri snovanju teh spomenikov ni dvoma, a očitno je, da so pri projektih sodelovali tudi številni mladi arhitekti – med njimi Janja Lap – ki jim je ravno tako treba priznati njihovo vlogo.⁹²

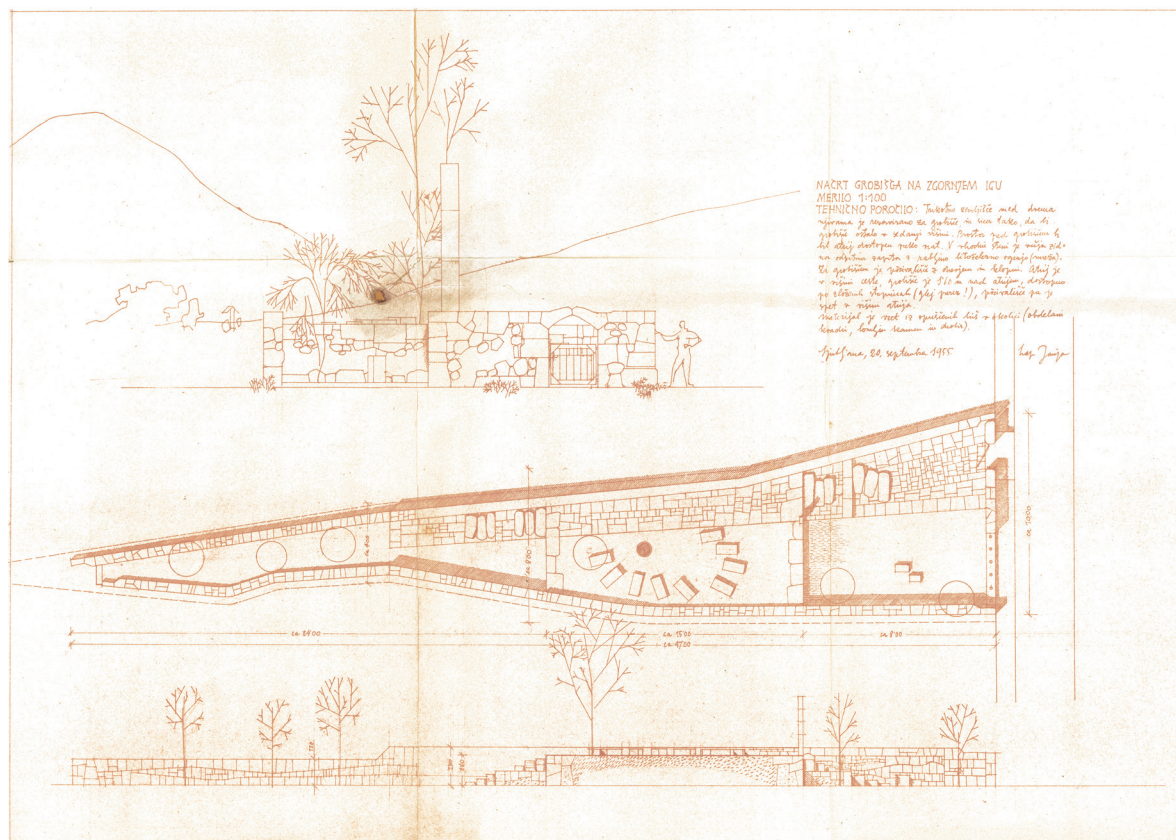
Posebno dragoceni so ohranjeni načrti za spomenik na Zgornjem Igu, saj ilustrirajo genezo projekta skozi tri faze. Prvi načrt (10. januar 1955) predlaga koncentrično kompozicijo spominskega obeležja. Grobišče je opisano kot nekropola z desetimi

Spomenik NOB, Zgornji Ig, 1958 (na prvi sliki Janja Lap na lokaciji). Ljubljana, hrani MAO.

⁹¹ Janja Lap je v registru kulturne dediščine ob Edvardu Ravnikarju navedena tudi kot soavtorica spomenika na Igu (RKD 5721).

⁹² Nedatiran seznam v Ravnikarjevem arhivu navaja študente, ki so risali projekte spomenikov NOB. Janja Lap je navedena pri dveh neizvedenih projektih, »Št. 1 LJ - Celje« in »Soteska - Polje«. Dokument tudi navaja, da za te projekte Ravnikar ni prejel honorarja, plačani so bili samo računi študentov. Hrani MAO.

Spomenik NOB, Zgornji Ig, 1955, varianta načrta grobišča s tehničnim poročilom. Ljubljana, hrani MAO.

sarkofagi,⁹³ ki jim nasproti stoji deset polkrožno razporejenih klopi, z obeliskom v vmesnem prostoru. Za razliko od te, bolj introvertirane kompozicije druga varianta (20. september 1955) z odstranitvijo klopi že vzpostavlja longitudinalnost situacije, ki jo uokvirja kamnit zid iz materiala zapuščenih okoliških stavb. Sekvenčnost kompozicije je še bolj poudarjena v tretji različici projekta, v risbi optične percepcije vertikal (maj 1957), ki določa dimenzije in lego dveh obeliskov.

Izvedeni projekt je izjemen primer umestitve spomenika v krajino. Ne le da zid, ki se pri vhodu dvigne v portal, povzema konture pobočja Krima, prav vsi elementi obeležja, tudi narava, z medsebojnimi odnosi in odnosom s krajino prispevajo k dramatur-

giji in intenzivnosti prostora ter njegove izkušnje. Optična percepcija abstraktnih elementov v krajini je še ena skupna značilnost teh spomeniških kompleksov in izraz Ravnikarjeve težnje k prenosu arhitekturnih odlik z dekorativnih in konstrukcijskih elementov na optične (Ravnikar 1954).

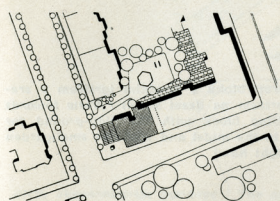
V arhivu Zveze združenj borcev NOV Slovenije (AS 1238 1957) sta Janji Lap pripisana še dva spomenika NOB, katerih načrti so nastali leta 1957: v Krki na Dolenjskem in v Šmarjah, a omenjenih spomenikov Janja Lap med svojimi idejnimi projekti ne navaja. Glede na risbo in prostorski kompoziciji obeležij sta tudi ti dve z veliko verjetnostjo nastali v kompleksnem, odprtem sistemu Ravnikarjevega seminarja.

Stanovanje kot družbeno vprašanje

Janja Lap je svojo arhitekturno prakso neprestano povezovala z vprašanji kulture bivanja in vsakdanjega življenja. Obdobje po drugi svetovni vojni je bilo na tem področju čas velikih sprememb, zlasti stanovanjske kulture, ki je bila v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja eno od osrednjih arhitekturnih in družbenih vprašanj. Vzpostavljanje nove, socialistične države sta zaznamovala napredek in zavzemanje za družbene spremembe v smislu preloma s predvojnimi sistemom kapitalizma, kar se je izražalo predvsem v bivanjski kulturi; v želji po dvigu življenjskega standarda vseh ljudi, ne glede na njihov socialni status. Nagla industrializacija in modernizacija družbe sta sprožili porast prebivalstva mest, kar je povzročilo ogromen primanjkljaj stanovanj, hkrati pa so se odvijale številne razprave o možnih oblikah moderne stanovanjske gradnje, ki bi ustrezala socialistični viziji napredne, urbanizirane družbe. V petdesetih letih je stanovanjska kultura postala osrednje vprašanje ne le arhitekturnih, temveč tudi ideoloških razprav. Arhitekti in oblikovalci so se na te razmere hitro odzvali; razprava o družbeni vlogi stanovanj je obravnavala tako »zakaj« (emancipacija) kot tudi »kako« (modernizacija) bivanja ter tako zagotovila neposredno povezavo med samoupravnim socializmom in arhitekturnim modernizmom« (Mrduljaš 2018). Slovenski arhitekti so imeli v teh razpravah aktivno vlogo,⁹⁴ med njimi tudi Janja Lap, ki se je s stanovanjskim vprašanjem – slednje je v sredini petdesetih let postalo njen osrednji fokus – intenzivno ukvarjala tako v sodelovalnih kot v samostojnih

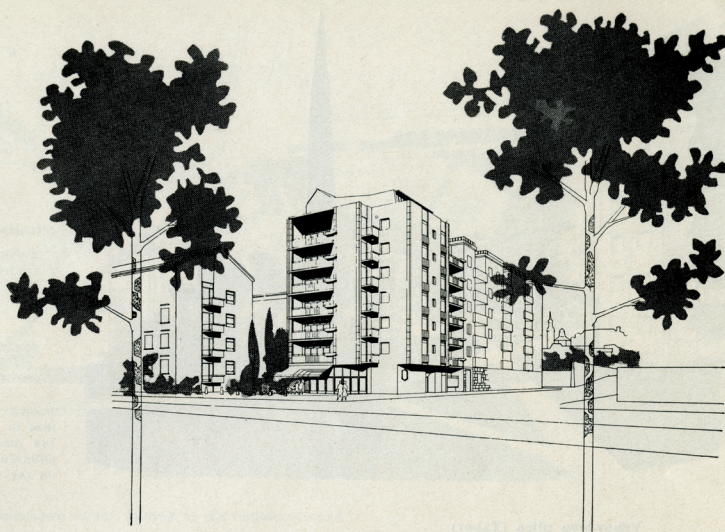
⁹³ Projekt predlaga votle kamnite sarkofage iz dveh delov, kar bi omogočilo lažjo izdelavo in umestitev obstoječih svinčenih krst v njihovo notranjost.

⁹⁴ Leta 1954 je bilo v Rogaški Slatini organizirano tridnevno *Posvetovanje arhitektov Jugoslavije o stanovanju* s številno udeležbo predavateljev iz Slovenije (Tone Klemenčič; Pavel Göstl; Ljubo Humek; Niko Kralj, Marko Šlajmer in Branka Tancig; Edvard Ravnikar) (AS 1173 1954).

Situacija 1:2500 / Site plan

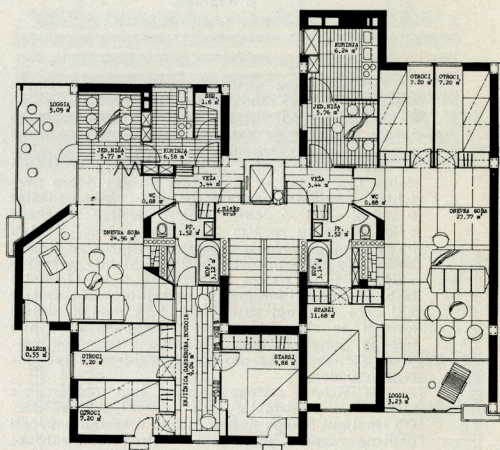
Perspektiva / Perspectival view

II. nagrada, abs. arch. Janja Lap

Mnenje žirije:

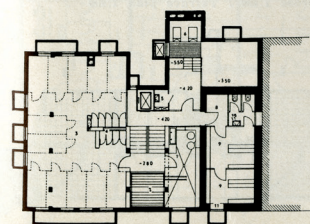
Osnovna misel projekta nudi zelo dober arhitektonski priključek na obstoječo stavbo in zanimivo bogato razgibano fasado. Dispozicija pritličja je zanimivo zasnovana, pri čemer poudarjamo, da je obcestni lokal te vrste na Prešernovo cesto tudi utemeljen. Pri tlorisnih dispozicijah stanovanj so sledeče glavne hibe: stopnišče je slabo osvetljeno in pretesno, dvigalo ni od stanovanjskih prostorov zvočno izolirano, celotna sanitarna baterija je pretesna, umivalnica za družino premajhna, stranišče pa težko dostopno, kuhinji zapadnega stanovanja manjka delovna miza, v kuhinji vzhodnega stanovanja je delovno mesto slabo osvetljeno, otroške spalnice proti severu naj bi se organizirale na način, da je možno slačenje in oblačenje v predprostoru — garderobi in ne v dnevni sobi. Kubature otroških spalnic so iz bioloških razlogov premajhne. V splošnem je celotno ureditev, ki je sicer kulturna, izboljšati z večjimi dimenzijami, kar bi bilo brez dvoma v korist načrtu in konstrukcijam. V splošnem je konstrukcija stavbe po svojih nosilnih elementih nejasna in neustrezno dimenzionirana. Vse instalacijski vodi naj se pri skeletnem sistemu vodijo mimo konstrukcij, da ostanejo te čiste in smotrne.

Tloris nadstropja 1:200 / Floor plan 1:200

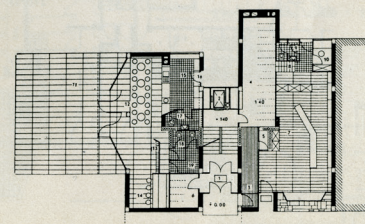
Tloris kleti 1:400 / Cellar plan 1:400

1 pralnica, 2 sušilnica, 3 klet za stranke, 4 hladilnik, 5 garderoba kurjača, 6 kotlarna, 7 premog, 8 degazacijska komora, 9 zaklonišče, 10 WC, 11 zasilni izhod

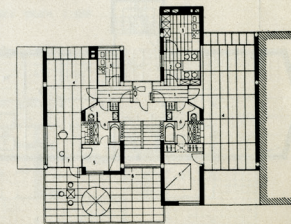
Tloris pritličja 1:400 / Ground floor plan 1:400

1 vhod, 2 dvigalo, 3 rampa, 4 shramba koles, 5 shramba za hišni čistilni pribor, 6 shramba otroških vozičkov, 7 trgovski lokal, 8 stopnice v skladišče, 9 WC, 10 pisarna, 11 terasa, 12 mlkbar, 13 garderoba, 14 točilnica, 15 kuhinja, 16 kuhinjski vhod, 17 WC za osebe, 18 WC ženske, 19 WC moški

Tloris terase 1:400 / Terrace plan 1:400

1 predprostor, 2 sprejemni in jedilni kot, 3 kuhinja, 4 atelje, 5 spalnica, 6 sanitarije, 7 studio, 8 terasa

projektih. Z njegovo obravnavo v različnih merilih in vrstah projektov je tako v stroki kot v širši javnosti postala pomemben glas v prizadevanjih za uresničitev demokratične ideje o kakovostnih bivalnih pogojih za vse.

Poziv za napredno arhitekturo

Leta 1953 je Mestni ljudski odbor (MLO) Ljubljana razpisal prvi povojni natečaj za nove stanovanjske zgradbe (na osmih lokacijah), ki jih je nameraval zgraditi v letih 1953/54. Natečaja se je udeležila vrsta priznanih, pa tudi še neuveljavljenih arhitektov,⁹⁵ med njimi tudi absolventka Janja Lap, ki je izdelala idejni načrt⁹⁶ stanovanjske stavbe za vogalno situacijo med Prešernovo in Veselovo ulico. Janja Lap, ki ji je žirija podelila 2. nagrado, je predlagala sodobno arhitekturo z razgibano, členjeno fasado in odprtim, mestotvorim pritličjem z raznolikim programom. Stanovanja odlikuje diferenciacija prostorov glede na uporabo, pri čemer se lahko v večjem, trisobnem stanovanju jedilnica poveže z dnevno sobo v enovit, odprt prostor, kar je bila v tlorisih takratnih stanovanj redkost.

Janja Lap, natečajni projekt za stanovanjsko zgradbo na vogalu med Prešernovo in Veselovo ulico, 1953 (Natečaj za stanovanjske zgradbe MLO ... 1953).

Vendar: žirija je pozdravila predvsem stik z obstoječo stavbo ter oblikovanje fasade in pritličja, sicer pa je projektu očitala slabo osvetlitev nekaterih prostorov, premajhne dimenzije spalnic in nejasno nosilno konstrukcijo.⁹⁷ Medtem ko bi večina absolventov arhitekture argumentacijo prestižne žirije mirno sprejela, se Janja Lap z obrazložitvijo prve nagrade, v kateri zmagovalnemu avtorju ob očitku preskromne zasnove pritličja žirija celo predlaga njeno »zanimivo rešitev«, nikakor ni mogla strinjati. Analitičen in neposreden odgovor mlade absolventke priča o veliki samozavesti in pogumu avtorice v prizadevanju za uresničitev svojih idealov in iskanju

- 95 Natečaja, ki ga je razpisalo Društvo arhitektov Slovenije, se je udeležilo 29 projektantov, med njimi Ilija Arnautović, Danilo Fürst, Pavel Göstl, France Ivanšek, Stanko Kristl in drugi (Natečaj za stanovanjske zgradbe MLO ... 1953).
- 96 V svoji biografiji Janja Lap idejni načrt umešča med projekte, ki so nastali v sodelovanju z Edvardom Ravnikarjem, vendar je v arhivu Zveze arhitektov Slovenije in v reviji *Arhitekt* navedena kot edina avtorica.
- 97 Iz obrazložitve članov žirije; to so bili Stane Miklavčič, predsednik žirije in predstavnik investitorja, ter arhitekti Franc Cacak, Vladimir Mušič, Stanko Rohrman in Branko Simčič (Natečaj za stanovanjske zgradbe MLO ... 1953: 7).

svojega mesta na takratni arhitekturni sceni. V dopisu opozarja na neobjektivnost žirije in očitke izpodbija s kršitvijo predpisanih gabaritov pri nagrajenam projektu, kar je sicer omogočilo večja stanovanja, vendar s konvencionalno tlorisno zasnovo. Njen odziv hkrati kaže na njeno zgodnje razumevanje stanovanjske arhitekture v odnosu do širše urbanistične situacije, saj izpostavlja tudi izjemno reprezentativnost lokacije, ki zahteva napredno arhitekturo, za to pa je potreben napor vseh, ne le arhitekta, ampak tudi investitorja:

Ker je dolžnost DAS kot organizatorja tega natečaja, da zagotovi objektivno merilo natečaja s ciljem prave arhitekturne kvalitete, poleg tega pa je višja arhitekturna kvaliteta izgradnje naših mest njegova glavna naloga, prosim DAS, da imenuje komisijo, ki bo raziskala objektivnost razsodbe žirije v slučaju stavbe na Prešernovi cesti in svoje mnenje oblikovala res le na podlagi interesa za kvaliteto ne glede na rok izvršitve ali kakšne druge administrativne ozire. Roki so relativni, slaba arhitektura pa bo ostala (AS 1173 1953a).

Čeprav je Društvo arhitektov Slovenije (DAS) o pritožbi odločilo pozitivno, saj sta tako Janja Lap kot avtor zmagovalnega natečajnega projekta Dušan Bohinec dobila možnost izdelave izvedbenega načrta (AS 1173 1953b), je bil realiziran Bohinčev projekt. Natečaj MLO pa v zgodovini slovenske stanovanjske gradnje ostaja nazoren prikaz obdobja, za katero sta bila značilna izjemen napor in posledično tudi premik v smeri novega razumevanja stanovanjske arhitekture. Natečaj je v kontekstu širše stanovanjske situacije kritično ocenil tudi Edvard Ravnikar; očital mu je parcialno reševanje problemov in hkrati pozval k sistemskim rešitvam in uresničitvi ideje o gradnji organizirane stanovanjske soseske (Ravnikar 1953).

Modernizacija vsakdana

Pri vzpostavljanju nove bivanjske kulture Janja Lap ni bila pomembna le kot projektantka, ampak tudi kot njena promotorka skozi medij razstav ter kot oblikovalka predmetov in opreme za dom. Že v času študija je postala sodelavka Centralnega zavoda za napredek gospodinjstva – organizacije, ki je bila leta 1953 ustanovljena z namenom, da strokovno razišče ekonomske, arhitekturne in prehranske vidike gospodinjstva, ki je bilo s politično vizijo emancipacije žensk razumljeno kot del celotne družbene proizvodnje (Tomšič 1954). Številne naloge centra so vključevale tudi pomoč za doseg boljše kakovosti in funkcionalnosti predmetov za dom ter sodelovanje pri

projektiranju stanovanjskih hiš ter urejanju in opremljanju stanovanjskih prostorov (Korže 1954). Priložnost za uveljavitev so v centru našli številni mladi arhitekti, ki so skupaj z drugimi strokovnjaki spodbujali in usmerjali industrijsko proizvodnjo drobnih predmetov za dom, pa tudi pohištva in notranje opreme; med njimi je bila tudi Janja Lap. Svoje znanje je delila v njihovi posvetovalnici, kjer je svetovala glede notranje opreme stanovanj,⁹⁸ v okviru centra pa je razvila tudi svoji prvi seriji izdelkov za pionirsko razstavo *Stanovanje za naše razmere*.⁹⁹

Didaktične razstave in simpoziji, ki so jih organizirala združenja arhitektov skupaj s številnimi drugimi družbenimi organizacijami, so igrali pomembno vlogo pri reševanju stanovanjske problematike in razvoju industrijske proizvodnje, od gradbene in pohištvene industrije do proizvodnje predmetov za dom. Izjemno odmevne so bile razstave idealiziranih vzorčnih stanovanj, ki so nove bivalne koncepte v merilu 1 : 1 demonstrirale širšemu občinstvu. Rezultat diferenciacije tlorisa, posledice težnje k racionalizaciji in standardizaciji gradnje, so bile različne velikosti in povezave prostorov, kar je bilo novost, ki je večina ljudi ni poznala. O tem, da se je Janja Lap ukvarjala tudi s tovrstnimi vprašanji, priča neobjavljeno besedilo (MAO AJL 1955) o modelu racionalnega stanovanja z jedilnim kotom, ki se prostorsko povezuje z laboratorijsko kuhinjo in dnevno sobo; slednjo arhitektka izpostavi kot ne več reprezentativen, ampak večfunkcionalni prostor in središče družinskega življenja. Svoje znanje je v praksi aplicirala v projektih interierjev stanovanj; opremljala jih je z moderno, funkcionalno opremo in pohištvom, ki ga je po potrebi oblikovala sama.¹⁰⁰

Primanjkljaj ponudbe na trgu so arhitekti pogosto reševali z lastnim oblikovanjem izdelkov; ti so v nekaterih primerih prešli tudi v množično proizvodnjo. Na razstavi *Stanovanje za naše razmere* je Janja Lap sodelovala s steklenimi in keramičnimi izdelki, ki so, razstavljeni v skrbno načrtovanem vzorčnem interierju vrstne hiše, demonstrirali način uporabe funkcionalnih in estetskih predmetov

98 Posvetovalnica je bila za osebne razgovore odprta vsak petek, vodili so jo Drago Černič, Marjeta Kregar, Janja Lap in Marija Vovk (Posvetovalnica za notranjo opremo 1960: 95).

99 Razstava je obravnavala celotno področje stanovanjske gradnje, od urbanizma do dodatkov za dom. Za namen razstave je bil leta 1954 razpisan natečaj za najboljšo rešitev na temo vrstne hiše, sanitarnega vozla in racionalnega pohištva. Modeli nagrajenih hiš so bili izdelani v naravni velikosti in popolnoma opremljeni (Tepina 1957).

100 Janja Lap navaja dva projekta notranje opreme stanovanj. Naročnika sta bila dr. Joža Vilfan (projekt 1959) in Vida Tomšič (projekt 1961). Fotografije Vilfanovega stanovanja hrani MAO.

za nov, moderen življenjski slog, hkrati pa so ob pomanjkanju tovrstnih izdelkov delovali kot spodbujevalci domače industrijske proizvodnje in porabe.

Poudarek na množično proizvedenih izdelkih v vzorčnih interierjih je odražal tudi ideološkost teh procesov, v katerih so arhitekti sodelovali kot akterji širših družbenih programov za vsesplošno zagotovitev kakovostnega bivanja.

Janja Lap, interier stanovanja dr. Jože Vilfana, 1959, foto: Janez Kališnik. Ljubljana, hrani MAO.

Interier vrstne hiše Trata z jedilnim servisom Janje Lap in notranjo opremo Nika Kralja, razstava Stanovanje za naše razmere, 1956, foto: Janez Kališnik. Ljubljana, hrani MAO.

Stanovanjska skupnost

Koncept ljubljanske razstave *Stanovanje za naše razmere* je služil kot izhodiščni model za razstave *Družina in gospodinjstvo*, ki so jih v letih 1957, 1958 in 1960 organizirali na zagrebškem velesojmu. Ti velikopotezni projekti so stanovanjsko vprašanje povezali s širšim kontekstom socialističnega življenja, pri čemer izstopa razstava leta 1958; pri njej je Janja Lap sodelovala kot vodja projektivnega ateljeja »Stanovanjska skupnost – splošni del« pri republiškem odboru za družino in gospodinjstvo. Fokus razstave je bil usmerjen v idejo stanovanjske skupnosti, ki je bila takrat osrednja tema družbenopolitične agende, saj »/s/stanovanjska skupnost ni samo oblika povečane skrbi družbe za družino, ampak predvsem oblika naše lastne skrbi do sebe. To je razširjena družina, ki nas združuje na teritorialni osnovi tam, kjer stanujemo in v kateri rešujemo skupna vprašanja« (Tomšič 1958). Stanovanjska skupnost je bila poleg delavskih svetov in komun temeljna enota samoupravljanja; v sodelovanju s prebivalci je skrbela za številne družbene servise, ki naj bi ljudem, zlasti družinam, pomagali pri organizaciji vsakdanjega življenja (O nekim problemima ... 1958). Cilj razstave je bil prikaz družbenega značaja stanovanjskih skupnosti in njihovega delovanja v urbanem okolju – v soseski kot osnovni urbanistični enoti.

Janja Lap je vodila skupino,¹⁰¹ ki je pod taktirko Edvarda Ravnikarja z njegovim seminarjem na oddelku za arhitekturo zasnovala obsežen projekt idealne soseske za 5000 prebivalcev. Projekt pomeni enkratni primer slovenske arhitekture in urbanizma, saj stanovanjsko vprašanje analitično in neposredno povezuje z urbanizmom in stanovanjsko skupnostjo:

In v trenutku, ko odločneje pristopamo k temu, da bi stanovanjskemu vprašanju priključili še odgovarjajoči urbanistični del, brez katerega je nemogoče dobro voditi plansko izgradnjo stanovanjskih naselij, smo osvojili pojem stanovanjske skupnosti. S tem pojmom, ki urbanistično in programsko predstavlja zaključeno enoto, lahko mislimo in delamo realneje kot doslej (Lap 1958).

Socialistična ideja stanovanjske skupnosti kot arhitekturne in programske enote pomeni tudi način preseganja binarnega razkola

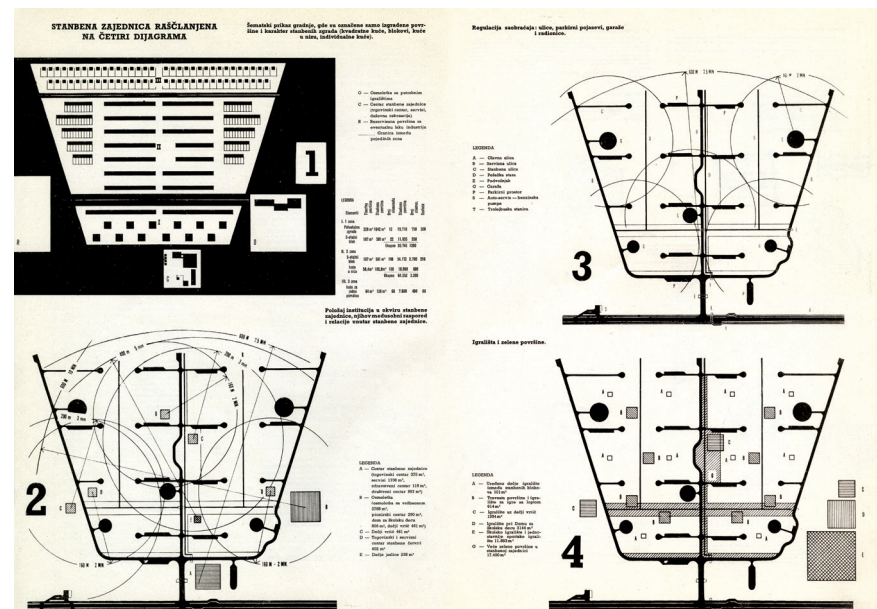
¹⁰¹ Na računu organizacijskega biroja »Družina in gospodinjstvo« so za strokovno in tehnično delo v projektivnem ateljeju poleg vodje Janje Lap navedeni še arhitekta Majda Dobravec in Vladimir Sedej ter absolventi arhitekture Tone Blejec, Boštjan Jan, Roman Serša, Zvone Verbič, Bogdan Mikuž, Vlado Sekavčnik, Franjo Čížek in Marijan Gnamuš (MAO AER 1958).

med zasebnim in javnim, kar je sicer značilno za modernistična stanovanjska naselja, zato je njen koncept v tem smislu relevanten še danes.

Predlog idealne soseske je rezultat poglobljenega raziskovalnega procesa z vrsto analiz – od obstoječih primerov v tujini do števila in strukture prebivalcev ter njihovih potreb, ekonomskih modelov, komunikacijskih sistemov itd. – na podlagi katerih je nastal program kot vodilo prostorske organizacije:

Model stanovanjske soseske za 5000 prebivalcev je napravljen tako, da daje prednost organizacijski plati pred estetikjo. Središče naselja ni v njegovem geometrijskem središču, ampak v prometnem vozlu, ki ga vidimo ob veliki cesti. Tu so nekaka vrata naselja. Iz te točke se zazidava širi po pomembnosti in po potrebi (Lap 1958).

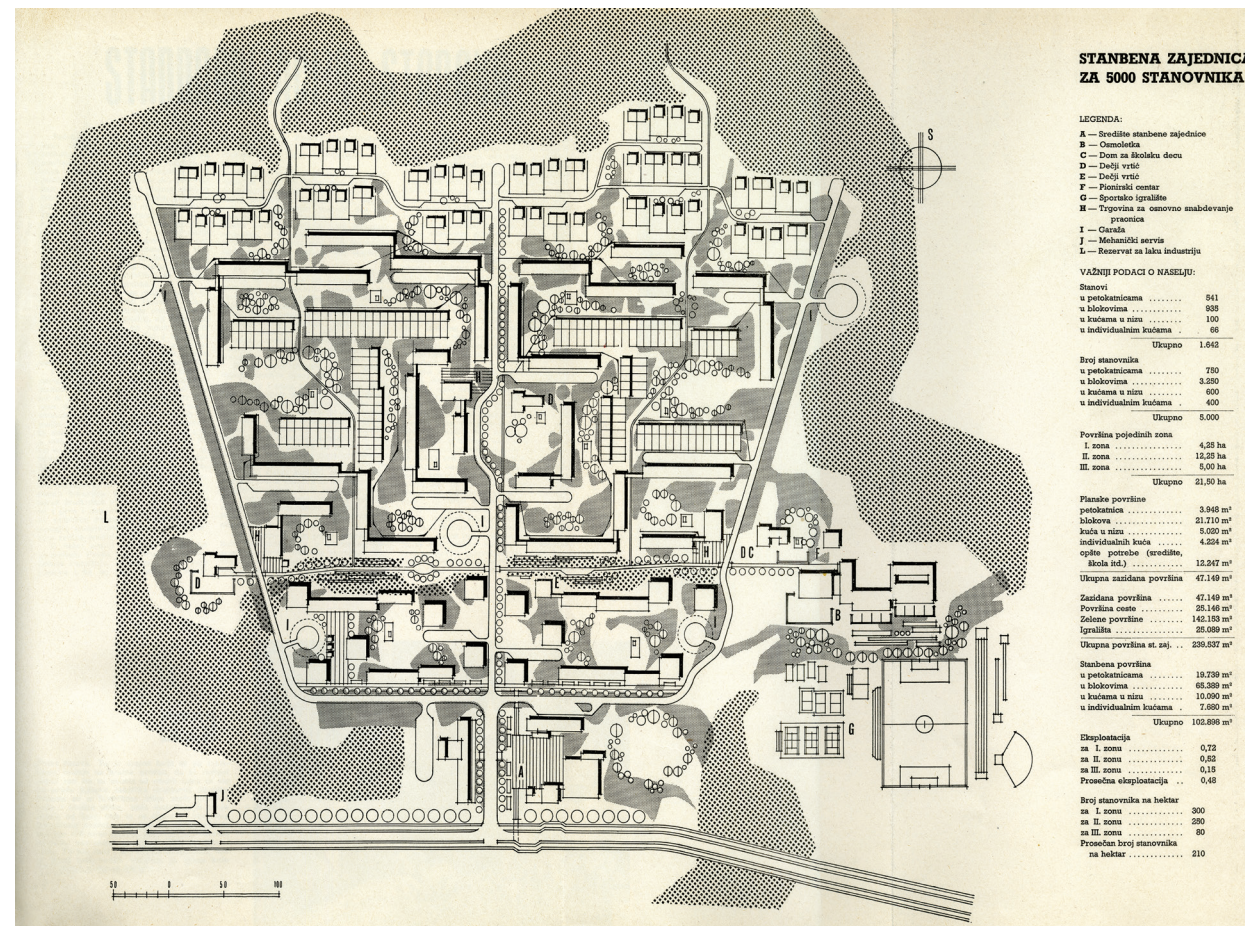
Abstrahirana shema soseske¹⁰² je organizirana kot drevesna struktura, razdeljena na stanovanjske četrti, ki z različnimi prostorskimi in programskimi izhodišči tvorijo manjša, humana sosledstva.

Stanovanjska soseska za 5000 prebivalcev, shematski prikaz, 1958 (Stanbena zajednica).

¹⁰² Shematski diagrami so razdeljeni v štiri sklope, ki prikazujejo stavbni fond stanovanjskih zgradb, javne zgradbe in njihove medsebojne odnose, regulacijo prometa ter igrišča in zelene površine (Stanbena zajednica 1958: 36–37).

Koncept idealne soseske z omejenim številom prebivalcev, uravnoteženimi javnimi programi in dobro notranjo organizacijo pomeni sistemsko, urbanistično in programsko vizijo, ki naj bi bolj kot možnost za neposredno aplikacijo služila kot metodologija projektiranja, kot izhodiščni model za druge stanovanjske soseske in skupnosti. Zaradi svoje pomembnosti je bila maketa idealne soseske izpostavljena na vhodu paviljona *Stanovanjska skupnost – razširjena družina*, kjer jo je Janja Lap kot vodja projekta predstavila tudi Josipu Brozu - Titu [str. 26]. Projekt je bil nagrajen s priznanjem zveznega odbora za družino in gospodinjstvo.

Stanovanjska soseska za 5000 prebivalcev, 1958, situacija. Ljubljana, hrani MAO.

Razvoj tlorisa: od racionalizma k strukturalizmu

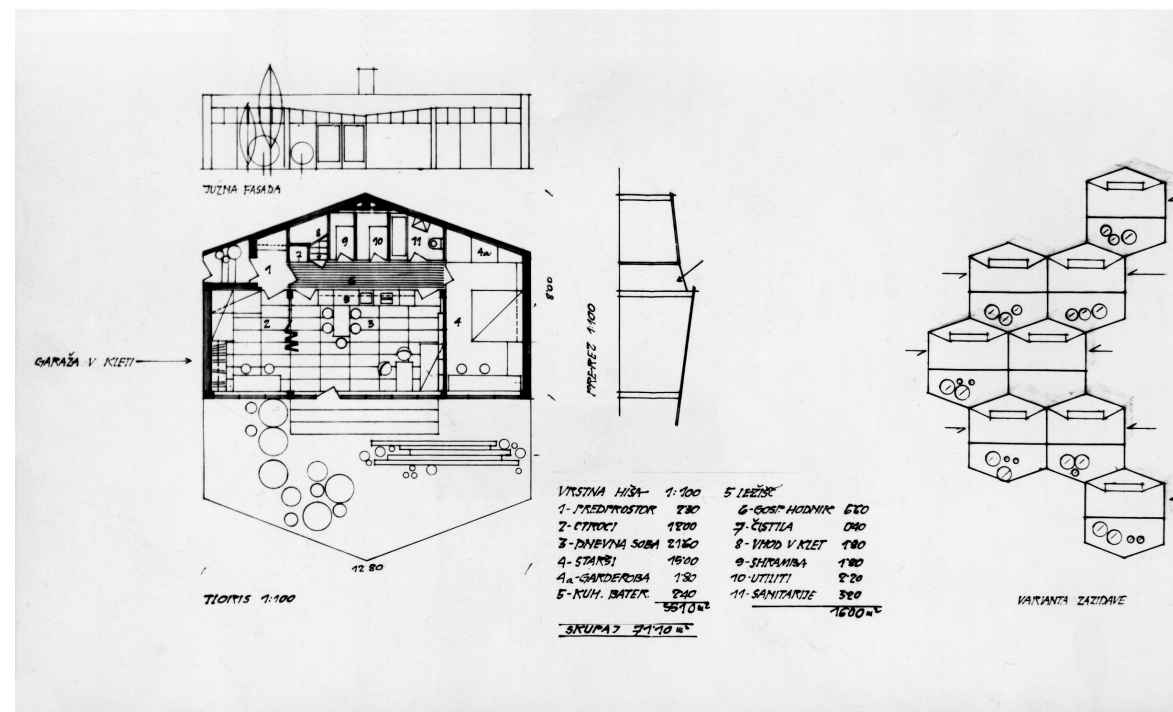
V letih 1956 in 1957 je bila Janja Lap zaposlena v projektivnem biroju gradbenega podjetja Tehnika, med letoma 1958 in 1962 pa v Projektivnem ateljeju, projektantskem podjetju za arhitekturo, urbanizem in nizke gradnje. Primerjava seznama njenih sodelovanj z Edvardom Ravnikarjem ter izvedenih projektov podjetja Tehnika in Projektivnega ateljeja kaže nekatere presečne projekte – takšni so na primer stanovanjski bloki Univerzitetnega naselja Prule, podjetje Tehnika pa je gradilo stanovanjsko stolpnico na Štefanovi ulici. Del projekta Univerzitetnega naselja Prule za zaposlene na Univerzi v Ljubljani je Ravnikar zaupal arhitektu Stanku Kristlu, ki je načrtoval bloka za asistente, sam pa je projektiral enoti za profesorje, in pri tem delu je sodelovala tudi Janja Lap. Prulsko univerzitetno naselje je ena prvih stanovanjskih sosesk pri nas, ki temelji na ideji zgoščevanja obstoječega naselja z novim stanovanjskim fondom in na uvedbi sistema notranjih komunikacij, pri katerem so pešci ločeni od motornega prometa. V arhivu Janje Lap so ohranjene fotografije tlorisov izvedbenega načrta za stanovanjska bloka 3 in 4 ter številne fotografije notranjosti, s katerih je razvidna napredna, sodobna organizacija tlorisa z diferenciranimi prostori, povezavo laboratorijske kuhinje in jedilnice, vgradnimi omarami in opremo ter balkonom, ki kot zunanja soba interier povezuje z okolico. V kolikšni meri in v kateri fazi projektiranja je Janja

Lap prispevala k razvoju projekta na Prulah, ni jasno, zanimiv pa je podatek, da sta na seznamu projektov Društva arhitektov Slovenije za razstavo slovenske arhitekture v Beogradu kot avtorja navedena oba z Ravnikarjem (AS 1173 1957). Z območjem Prul se je v Projektivnem ateljeju ukvarjala tudi leta 1959; kot sodelavka arhi-

Interier stanovanja v bloku za profesorje na Prulah, 1958. Ljubljana, hrani MAO.

tekta Dušana Petka je pomagala pri pripravi zazidalnega načrta in projekta kopališča na Špici, z arhitektko Rotijo Badjura pa sta oblikovali otroško igrišče.

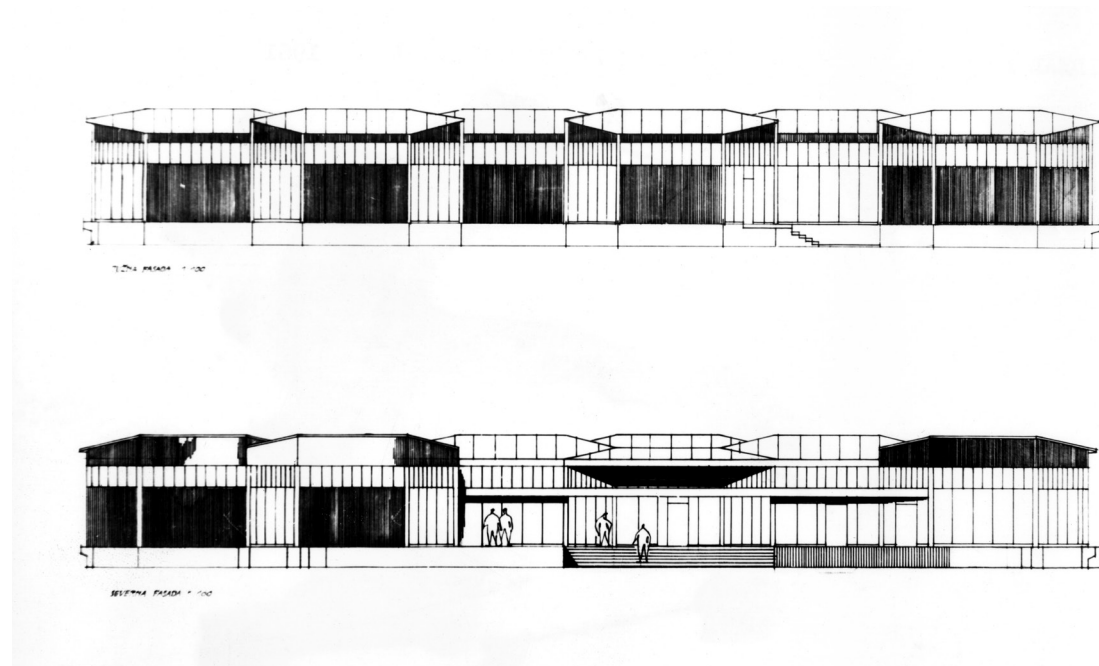
Janja Lap, Stanovanjska zazidava vrstnih hiš, interni natečaj, 1960, tloris in situacija. Ljubljana, hrani MAO.

V arhivu Janje Lap so ohranjeni tudi fragmenti drugih projektov iz obdobja Projektivnega ateljeja, na primer fotografiji načrtov za interni natečaj za vrstne hiše: ti kažejo na povsem drugačno, neortogonalno obravnavo stanovanjske površine, ki se oddaljuje od funkcionalističnega in racionalističnega razumevanja stanovanjske arhitekture tistega časa. Projekt vrstnih hiš je zasnovan izrazito strukturalistično, kot multiplikacija šesterokotnih enot, ki zložene druga poleg druge sestavljajo odprto, organsko strukturo, ki teoretično omogoča neskončno rast in razvoj. Osnovni gradnik naselja, bivalni modul, je razdeljen na zunanji atrij in stanovanjski del z inovativno prostorsko razdelitvijo, v kateri se vsi prostori za bivanje, tudi otroška soba in spalnica, odpirajo v ozelenjen atrij.

K formi šesterokotnika se je Janja Lap vrnila tudi v natečajnem projektu za Potrošniški center Prule leta 1960, kjer je šesterokotne

This architectural floor plan illustrates the layout of the Faculty of Architecture, University of Zagreb. The plan is characterized by its irregular, organic shape, composed of several interconnected polygonal and rectangular sections. Key areas are labeled in Croatian, including lecture halls (Predavanja), seminar rooms (Seminarij), drawing studios (Radionice), and administrative offices (Kancelarija). The plan also shows a large central hall (Velika dvorana) and a library (Knjižnica). The layout is organized around a central corridor system, providing access to various specialized spaces. The plan is oriented with North at the top, as indicated by the 'S' (Sever) symbol. A scale bar at the bottom indicates dimensions in meters, ranging from 0 to 100. A legend in the bottom right corner defines the symbols used for different types of rooms and furniture.

103 Iz fotografije načrta je razvidno, da so bili v centru predvideni trgovina,
slaščičarna, prostori za stanovanjsko skupnost, krojaške in šiviljske delavnice,
pralnica ter večnamenska dvorana z ustreznimi servisnimi prostori. Hrani MAO.
104 O drugih primerih sorodnosti geometrijskih oblik pri svojem steklu in arhitekturi
Janja Lap piše v neobjavljenem besedilu o svojem delu – *Oblikovalska izhodišča*
(MAO AJL (s. a.)b).

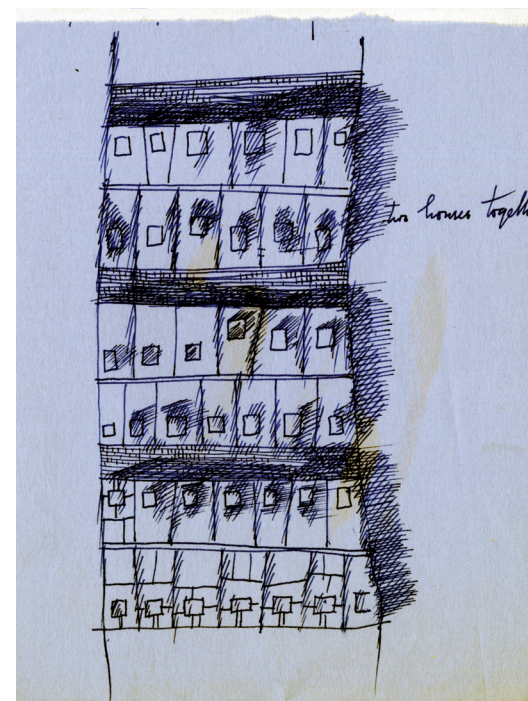

Projektivnost mišljenja in prakse

105 Gre za projekt prenove stanovanjske hiše v Peak District National Parku (Sheffield, Anglija), prenovo stanovanjske hiše na španski Menorki in projekt stanovanjske hiše v Oxfordu v Angliji. Hrani MAO.

Kljub krajevni in časovni distanci – ali pa ravno zaradi nje – se je vedno znova vračala k pojmu družine kot osnovne celice skupnosti: družbene, stanovanjske, lokalne. Vprašanje gradnje družinskega standarda je zanj ostajalo prvo in osnovno vprašanje arhitekturne discipline. V svojih razmislekih o arhitekturi je v sedemdesetih letih večkrat kritično obravnavala gradnjo stanovanjskih sosesk, katerih idealne modele je razvijala konec petdesetih let, a v realizaciji niso ustvarile kakega »posebnega življenja« (Lap 1979). Vendar njena drža ni ostala le kritična in pasivna. Kot arhitektka v najčistejšem smislu je nenehno iskala nove možnosti za spremembe: videla jih je v participaciji stanovalcev pri načrtovanju arhitekture, pri čemer je vizionarsko odpirala tudi vprašanja ekologije ter odnosov med grajenim okoljem in naravo. Njen *projektivni* odnos, ne le v smislu reševanja problemov, ampak tudi odpiranja vprašanj in iskanja možnih alternativ, jo vzpostavlja kot vedno sodobno ustvarjalko, ki je skozi svoje raziskovalne projekte na temo stanovanjskih skupnosti in gradnje aktualna in relevantna tudi za današnji arhitekturni diskurz.

Pričujoče besedilo je bežen vpogled v obsežno delo arhitektke, katere arhitekturne projekte je nemogoče umestiti v en sam okvir. Njihovo raznolikost lahko v prvi vrsti razumemo kot sposobnost in talent ustvarjalke, da je delovala v najrazličnejših pogojih in okoljih, hkrati pa je prav ta specifika verjetno tudi posledica realnosti takratne situacije, ki ne glede na formalno emancipacijo za arhitektke ni bila optimalna, saj ni omogočala res enakovrednega in polnega poklicnega položaja. Projekti Janje Lap pričajo o odličnosti arhitektke, ki je svojo moč in pronicljivost izražala predvsem v kontekstu širših, kolektivnih prizadevanj za vzpostavljanje nove bivanjske kulture ob neposredni komunikaciji z drugimi področji ustvarjanja. Izjemnost njenega delovanja je ravno v tem – ne v želji po ustvarjanju koherentnega avtorskega opusa, ampak v predanosti procesom raziskav, razvoja in materializacije programov, ki so vzpostavljali prostorske platforme za vsakdanje življenje družine, posameznika in skupnosti.

VOZLIŠČE ŽIVLJENJSKE USTVAR- JALNOSTI

VOZLIŠČE
ŽIVLJENJSKE
USTVAR-
JALNOSTI

Večina dokumentirane zgodovine človeka je ena sama, ogromna vrzel v podatkih. Zapisovalci preteklosti so pustili komaj kaj prostora za vlogo ženske v evoluciji človeštva, bodisi kulturni ali pa biološki, če začnemo kar pri teoriji o človeku lovcu. Namesto tega je obveljalo, da ljudi, kakršni so na splošno, predstavljajo moški. Ko gre za življenja druge polovice človeškega rodu, pogosto naletimo zgolj na tišino. In te tišine so navzoče vsepovsod.

— Caroline Criado Perez

Težko je obravnavati delo in življenjsko pot oblikovalke in arhitektke Janje Lap brez grenkega spoznanja, da bi bilo njeno delo najverjetneje veliko bolj cenjeno in v stroki obravnavano že za časa njenega življenja, če se ne bi rodila v – po nekem nenapisanem zgodovinskem pravilu – spregledano drugo polovico človeštva, o kateri tako pronicljivo piše Caroline Criado Perez v knjigi *Nevidne: Kako vrzeli v podatkih in raziskavah oblikujejo svet po moški meri* (2022). Zato v pričujočem zaključku načrtno vračava besedo predvsem njej, oblikovalki Janji Lap. Osredotočava se na njene misli, ujete v obliki objavljenih člankov in neobjavljenih tipkopisov. Besedo vračava oblikovalki, ki se je bila sposobna vsakega izziva (od

stekla in sistemske distribucije hrane pa vse do vojaških ali civilnih elektrooptičnih naprav in pedagoškega dela na razpotju med Ljubljano, Sheffieldom, Londonom in Mosulom) lotiti z izjemno natančnostjo in poglobljenim znanstvenoraziskovalnim pristopom, ali pa z ustvarjalno igrivostjo ob hkratnem obvladovanju metjeja. Kot oblikovalka je znala izkoristiti tako svobodo zunanjega pogodbenega sodelovanja kot tudi status redno zaposlene oblikovalke-raziskovalke znotraj širšega tima. Še več, med obema statusoma je pogosto spretno krmarila in ob tem v teoriji – s temelji v izkušnji z RCA – v mislih snovala svojstveno pot. Na vprašanje novinarka Danice Radović, ali je za oblikovalca boljše redno delovno razmerje v okviru industrije ali pa mu boljše ustvarjalne možnosti zagotavlja neodvisen položaj, je odgovorila, da se zavzema

za tretjo varianto [...]. Ena in druga zgoraj omenjenih možnosti imata vse svoje diferencialne vrednosti, jaz pa se [...] zavzemam, da bi našli sodoben in zares učinkovit tip oblikovalne organizacije, in sicer v sklopu nekega raziskovalno-aplikativnega inštituta, ki bi oblikovalsko ustvarjalnost takoj iz temeljev in od prvih začetkov delovnega procesa povezal v široki teamski obliki z vsemi razvojnimi, inovacijskimi, če hočete, revolucionarnimi elementi, ki lahko botrujejo ali bi morali botrovati vsakemu novemu projektu, čeprav se na koncu pojavi le v obliki nekega novega porabnega predmeta. Vgrajevanje novih oblikovalskih idej v osnove proizvodnega načrtovanja se mi zdi nepogrešljiva kvaliteta sodobnega industrijskega razmišljanja (MAO AJL Lap 1981a).

Interdisciplinarno timsko delo je bilo skupna premisa njenih prizadevanj tako na področju raziskovanja kot načrtovanja v oblikovanju. Pri tem je pomembno izpostaviti, da sta v njenem slovarju raziskovanje in načrtovanje pomenila dve plati istega kovanja. Na isti predpostavki je gradila tudi svoj pedagoški pristop. Njena vrnitev v Slovenijo po 13-letnem bivanju v Veliki Britaniji je sovpadala s ponovnim aktivnim snovanjem visokošolskega študija na področju oblikovanja. Vrnila se je v čas, ko je skušala stroka univerzitetno in splošno javnost prepričati, da je treba tudi v Sloveniji oblikovalcem omogočiti pridobitev visoke izobrazbe. Janja Lap se je v proces aktivno vključila. S pisanjem člankov je snovalcem oddelka domiselno sporočala, v kateri smeri bi po njenem mnenju morali graditi prihodnji (kar se da sodobno naravnan) interdisciplinarni študij oblikovanja. Že konec sedemdesetih je v svojem pisanju spodbujala k novim pedagoškim metodam, predvsem takim, ki gradijo na učenju, osredinjenem na študenta, in na projektne delu, pri katerem so

študenti aktiven del raziskovalne skupnosti. V članku za *Gospodarski vestnik* je zapisala:

Če se povrnemo k našemu specifičnemu problemu – izobraževanju oblikovalcev – in vključimo dve osnovni predpostavki, da naj bodo oblikovalci izhajajo iz različnih, vendar sorodnih poklicnih usmeritev in da naj izobraževalni proces poteka na različnih stopnjah zahtevnosti, naj bo osnova temu celokupnemu izobraževanju – omogočanje razvoja ustvarjalnosti posameznega študenta. Izobraževalni sistem bi moral vzpodbujati obojestranski aktivni odnos med pedagogi in študenti in bi si znanje in izkušnje izmenjevali medsebojno. Podajanje snovi v obliki predavanj, kjer si študentje nabirajo znanje na pasiven način in pri tem ne sodelujejo, je zastarelo in neživljenjsko. Pot do izobraževalnih izboljšanj naj bi bilo tudi proučevanje miselnih procesov, ki se razvijajo v teku oblikovanja. Iz kompleksnosti problematike, kako oblikovati, in analiz miselnih procesov, ki pri tej aktivnosti nastajajo, naj bi se oblikovale osnove za nove načine razumevanja, ki bi s tem pogojevale nove pedagoške metode (Lap 1978: 81).

Če želimo doseči in ohraniti živost materije, bi morali po njenem mnenju delovne organizacije povezati z izobraževalnimi in raziskovalnimi skupnostmi v nekakšno »vozlišče« izhodiščnih izobraževalnih interesov«. Takšno vozlišče bi pomenilo »živo in aktivno pedagoško enoto«, ki bi bila temelj interdisciplinarnemu študiju oblikovanja. Omogočala bi sodelovanje različnih profilov strokovnjakov in se tako razširila »v obojestranske vplive med teoretičnimi spoznavanji in fizičnim ustvarjanjem ter realizacijo oblikovalskih nalog« (*ibid.*).

Kot sva v pričujoči monografiji že nekajkrat omenili, je Janja Lap kot pogoj za usmerjanje pogleda naprej ves čas glasno zagovarjala razumevanje preteklosti in učenje iz nje. V njej je prepoznavala moč (vernakularnih) lokalnih znanj, ki nam lahko vsakič znova omogočijo, da na svojstven način mislimo sedanost in gradimo prihodnost lastnih potencialov. Ali, če to poveva z njenimi besedami:

V naši družbeni ureditvi bi morali biti sposobni nuditi človeku kaj več, kot pa ustreza njegovemu trenutnemu okusu, ki se je izoblikoval pretežno ob potrošnih industrijskih vzorcih. Potem bi lahko govorili o industrijski kulturi, ki bi izhajala iz naših lastnih tradicij. Toda, ali se jih danes tudi dovolj zavedamo, ali jih znamo izkoristiti? Ko sem bila še v Angliji, sem skupino svojih študentov pripeljala v Slovenijo, v partizansko bolnišnico Franjo. Odkrivali smo, kaj vse so bili ljudje

sposobni ustvarjati, in to v najhujši stiski in z najpreprostejšimi sredstvi, in kako so hkrati v svojih izdelkih pokazali nenavadni naravni dar in izrazito potrebo po oblikovanju. Čeprav je nad njimi nenehno visela smrtna grožnja sovražnika, so imeli voljo in sposobnost, da so vsakemu delu svojih rok vtisnili neko oblikovno ali estetsko predstavo. Ko sem kasneje v Angliji kazala posnetke barak, oken, streh, mostov, ortopedskih pomagala, invalidskih pripomočkov itd., ki so jih naredili v bolnici Franji, so bili tudi tam vsi mnenja, da gre za skrajno domiselno in izvirno oblikovalsko ustvarjalnost. Jaz pa sem se spraševala in se še vedno sprašujem, zakaj ne znamo lastnih potencialov in izročil bolje izkoristiti. [...]

Zgodovina je dokazala, da smo zelo sposobni in kreativni. V vsem. Imamo originalne ideje in tudi na svojem področju upam, da bom prišla do česa, ko bom o teh stvareh morda lahko tudi pisala. Gre za premišljanje in zavest o nas samih. O vsem tistem, na kar smo vezani, čemur pripadamo. Če bomo to spoznali in izrabili, se bomo resnično lahko postavili ob bok oblikovalcem drugih evropskih dežel, ki prav gotovo ne črpajo iz nekega abstraktnega navdiha, ampak se tudi opirajo na lastne oblikovalske korenine (Lap v Ovsenik 1981: 5).

Prav na premisi o nujnosti črpanja iz lastnih oblikovalskih korenin je Janja Lap gradila tudi kritiko modernizma in ulmskega pristopa v oblikovanju. Upirala sta se ji imperializem misli in kolonizacija idej, ki sta se po njenem mnenju kazala v dogmi, eni sami resnici, edinem »pravem« oblikovanju. Še več, odtujitev umetnika v industrializirani družbi je zaznavala kot problem, saj mu je s tem odvzeta možnost za iskanje novega likovnega izraza (Lap 1978: 81). V tipkopisu z naslovom *Oblikovalska izhodišča* je slednje še dodatno pojasnila:

Moderna tehnologija prinaša s seboj nove, zrelejše poti v oblikovanju in se s tem oddaljuje od preživelih formalističnih in doktrinskih izhodišč, ki so na splošno še vedno značilna za današnjo evropsko miselnost. Za primer naj navedem zadevno filozofijo bivše šole za oblikovanje v Ulmu, ki je z idejo »belo-sivo-črno« ustvarila v času polnega razmaha nemške povojne industrije silovito dogmatičnost, tipično brezosebnost in uniformiranost v oblikovanju ter s tem za dolgo zavrla edino pravilno pot, ki naj jo oblikovanje ima, to je, črpanje iz lastne kulturne tradicije, tako rekoč iz samega sebe, saj je oblikovanje produkt neke družbe in obenem realizacija njene tehnološke razvitosti (MAO AJL Lap (s. a.):b: 2).

Ni pa le oblikovanje produkt neke družbe in obenem realizacija njene (tehnološke) razvitosti. Njen produkt je tudi zgodovinoisaje.

Odpravljanje zevajočih vrzeli med spoloma in tvorjenje prostora za enakovredno obravnavo življenja in dela žensk ne bo vzpostavljeno čez noč. Čez noč tudi ne bo odpravljena spregledanost ženskega dela, ki je kljub družbenemu zavedanju o pomanjkljivi obravnavi še vedno vseprisotna. Premik bo potreben tudi pri nas, ženskah. Antonia Birnbaum v besedilu »*Me, ženske*«: *kaj to pomeni* pravi: »Postati politični subjekt [...] ustvarja distanco do servilne identitete, izstopanje iz nje v svobodno identiteto. Od tod paradokсна poteza, lastna vsakemu boju proti zatiranju: če naj ga vodimo, se moramo prej izkazati za zmožne načina življenja, ki je drugačen od načina življenja podložnih« (Birnbaum 2017: 1). Če kaj, je Janjo Lap gnalo prav to. Njen nemirni duh se ni pustil ujeti. Vsakič, ko ji je mož, učitelj ali nadrejeni odkazal njeno mesto, je bilo samo vprašanje časa, kdaj bo v mislih in dejanjih začela tlakovati alternativno pot obstoječemu. Prav zato je bil čas na RCA zanjo tako ključen in osvobajajoč. Ona je bila tista, ki je določala smer raziskovanja ter načine odkrivanja novih pristopov in znanj. Ko je bila na razpotju, se je več kot očitno odločila slediti svojemu glavnemu življenjskemu vodilu, ki ga je rada delila tudi s študenti:

»BODITE SVOBODNEJŠI.«

LITERATURA IN VIRI

- Alexander, Christopher (1964 [1971]). *Notes on the Synthesis of Form*. Cambridge (MA) in London: Harvard University Press.
- Archer, L. Bruce (1981). A View of the Nature of Design Research. *Design: Science: Method* (ur. Robin Jacques in James Powell). Guildford: Westbury House/IPC Science and Technology Press, 30–47.
- Archer, L. Bruce (1968). *The Structure of Design Processes*. Doktorska disertacija. London: Royal College of Art; <http://researchonline.rca.ac.uk/2949/>.
- Bajželj, Lenka (1996). Slovensko steklo. *Evropsko uporabno steklo* (ur. Jože Rataj in Radovan Jenko). Podsreda: Kozjanski park.
- Berdajs, Peter (1983). Izziv XIV. zimskih olimpijskih iger Sarajevo '84. *Laserski žarki: glasilo Iskre – Centra za elektrooptiko* 2/2–3, oktober 1983, 6.
- Berg, Franco, Kimm Wolf, Siegfried Maser in Ciril Cesar (1978). *DE-institut '80. Aufgaben und Organisation eines Design Institutes in der Industrie*. Braunschweig: SHFBK.
- Bill, Max (1952). Odgovor na anketo o ljudski umetnosti, umetni obrti in oblikovanju. *Arhitekt* 2/5, 33.
- Binkova, Petra (1998). Janja Pap: refleksije v steklu. *Glamur* 24, 34 in 38.
- Birnbaum, Antonia (2017). »Me, ženske«: kaj to pomeni, tipkopis predavanja, ki se je odvijalo v okviru kolokvija Misliti drugače/misliti drugo. Ljubljana, 26. 5. 2017.
- Boulding, Kenneth E. (1966). The Economics of the Coming Spaceship Earth. *Environmental Quality in a Growing Economy* (ur. Henry Jarrett). Baltimore: Resources for the Future/Johns Hopkins University Press, 3–14.
- Boyd Davis, Stephen, v pogovoru z Octavio Reeve (2016). *The Origins of Design Research: Bruce Archer and the Department of Design Research*; <https://www.rca.ac.uk/news-and-events/rca-stories/origins-design-research-bruce-archer-and-department-design-research/>.
- Boyd Davis, Stephen, in Simone Gristwood (2018). 'A dialogue between the real-world and the operational model' – The realities of design in Bruce Archer's 1968 doctoral thesis. *Design Studies* 56, 185–204; <https://doi.org/10.1016/j.destud.2017.11.005>.
- C. (1974). Deset uspešnih let na področju elektrooptike. *Iskra* 4, 5.
- Campbell, John, in Rollo Campbell (2021). Samuel J. Herman (1936–2020), *Journal of Glass Studies* 63, 398–400; <https://www.jstor.org/stable/48635718>.
- Chlenova, Masha (2022). Traveler's Tales: Alfred Barr, the Soviet Union and International Modernism in the Postwar Period. *New Histories of Art in the Global Postwar Era*. Multiple Modernisms (ur. Flavia Frigeri in Kristian Handberg). Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Clark, Timothy James (1973). *Image of the People: Gustave Courbet and the 1848 Revolution*. Berkeley: University of California Press.
- Clarke, Alison J. (2016). The New Design Ethnographers 1968–1974: Towards a Critical Historiography of Design Anthropology. *Design Anthropological Futures* (ur. Rachel Charlotte Smith, Kasper Tang Vangkilde, Mette Gislev Kjaersgaard, Ton Otto, Joachim Halse, Thomas Binder). London: Bloomsbury, 71–85.
- Criado Perez, Caroline (2022). *Nevidne: Kako vrzeli v podatkih in raziskavah oblikujejo svet po moški meri*. Ljubljana: UMco.
- Cross, Nigel (2001). Designerly ways of knowing: Design discipline versus design science. *Design Issues* 17/3, 49–55.
- DaCosta Kaufmann, Thomas, Catherine Dossin in Béatrice Joyeux-Prunel (ur.)

- (2015). *Circulations in the Global History of Art*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Delmar, Rosalind (2016). Agatha Sadler obituary. *The Guardian*, 14. 1. 2016; <https://www.theguardian.com/books/2016/jan/14/agatha-sadler>.
- Didek, Zoran (1982). *Raziskovanje oblikotvornosti*. Ljubljana: DDU Univerzum.
- Dolenec, Metka (2007). Šolanje slovenskih oblikovalcev in Ravnikarjeva »B smer«, *Zbornik za umetnostno zgodovino* 43/43, 266–287; <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-1CK69ZM3>.
- Eisenstadt, Shmuel Noah (2000). Multiple Modernities. *Daedalus* 129/1, 1–29; https://www.amacad.org/sites/default/files/daedalus/downloads/Daedalus_Wiz000_Multiple-Modernities.pdf.
- Ekar, Miloš (1996). Različne poti do oblik (7), serija Slovenske industrijske oblikovalke. *Republika* 5/108 (1218), 21. 4. 1996, 13.
- El-Ansari, Atef, Alaa El-Din A. Bekhit (2014). Processing, Storage and Quality of Cook-Chill or Cook-Freezing Foods. *Minimally Processed Foods* (ur. Mohammed Wasim Siddiqui, Mohammad Shafiur Rahman). Heidelberg: Springer International Publishing, 125–150; https://doi.org/10.1007/978-3-319-10677-9_7.
- Ellen MacArthur Foundation. *What is a circular economy? Schools of thought*; <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/concept/schools-of-thought> in <https://guides.co/g/mv5ue63soa/165170>.
- Frascara, Jorge (2019). The Science of Design: Tomás Maldonado, Buenos Aires 1922–Milano 2018. *Design Issues* 35/2, 93–96; https://doi.org/10.1162/desi_a_00537.
- Frigeri, Flavia, in Kristian Handberg (ur.) (2022). *New Histories of Art in the Global Postwar Era*. Multiple Modernisms. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Fry, Tony (2012). *Becoming Human by Design*. London in New York: Berg.
- Fund's Catering Advisory Service in Board's Work Study Unit (1966). *The Ganymede Tray Service in Hospital*. London: King Edward's Hospital Fund; https://archive.kingsfund.org.uk/concern/published_works/000003200?locale=en#?cv=4&xywh=-1972,62,5391,1381&p=0.
- Guilbaut, Serge (1985). *How New York Stole the Idea of Modern Art*. Chicago: University of Chicago Press.
- Harney, Elizabeth, in Ruth B. Phillips (2018). *Mapping Modernisms: Art, Indigeneity, Colonialism* (Objects/Histories). Durham: Duke University Press Books.
- Harriss, Harriet, in Naomi House (2021). Greta Magnusson Grossman: Living in a Modern Way. *Places Journal*; <https://placesjournal.org/article/greta-magnusson-grossman-living-in-a-modern-way>.
- Hunt, Jamer (2011). Prototyping the Social: Temporality and Speculative Futures at the Intersection of Design and Culture. *Design Anthropology*. Edition Angewandte (ur. Alison J. Clarke). Vienna: Springer, 33–44; https://doi.org/10.1007/978-3-7091-0234-3_3.
- Ivanšek, France (1951). Oblikovanje v industriji. *Arhitekt* 1/1, 26–29.
- Ivanšek, France (1959). *Stanovanjsko raziskovanje na Švedskem*. Ljubljana: Stanovanjsko komunalni center.
- Ivanšek, France (1960). *Stanovanje in potrošnik (rezultati ankete stanovanjskih želja 1960)*. Ljubljana: Urbanistični inštitut LR Slovenije.
- Ivanšek, France (1963). *Sodobna oprema stanovanja*. Ljubljana: Prosvetni servis.
- Jackson, Lesley (1996). Uporabno britansko steklo v petdesetih letih. *Evropsko uporabno steklo* (ur. Jože Rataj in Radovan Jenko). Podsreda: Kozjanski park.
- K., P. (1970). Laserska dejavnost v ZZA. *Iskra* 37, 10. 10. 1970, 3.

- Kavčič, Peter (1984). Laboratorij za mehansko konstrukcijo. *Laserski žarki: glasilo Iskre – Centra za elektrooptiko* 3/1, marec 1984, 2–3.
- Klein, Amelie (2018). Only as Good as Our Intentions. *Victor Papanek: The Politics of Design* (ur. Mateo Kries, Amelie Klein, Alison J. Clarke). Weil am Rhein: Vitra Design Museum.
- Kočevar, Iztok (2008). *Oklepi na Slovenskem*. Radomlje: Defensor.
- Koivisto, Kaisa (1998). National and International Aspects of Finnish Glass. *Finnish Modern Design: Utopian Ideals and Everyday Realities, 1930–1997* (ur. Marianne Aav in Nina Stritzler-Levine). New Haven in London: Yale University Press.
- Korže, Milena (1954). Uvodne besede. *Sodobno gospodinjstvo* 1–2, 2.
- Kos, Mateja (1997). Zbirka stekla oblikovalke Janje Lap. *Argo* 40/1, 38–40.
- Krippendorff, Klaus (2008). Designing in Ulm and off Ulm. *HfG, Ulm: Die Abteilung Produktgestaltung* (ur. K.-A. Czemper). Dortmund: Verlag Dorothea Rohn, 55–72.
- Krušec, Tomaž (2002). *Ureditev grobišča internirancev na otoku Rabu arhitekta Edvarda Ravnikarja. Analiza arhitekturne zasnove*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani, 119–120.
- Kurlansky, Mark (2013). *Birdseye: The Adventures of a Curious Man*. Hamburg: Anchor.
- Lap, Janja (1956). Domača uporabna keramika in porcelan. *Sodobno gospodinjstvo* 3/36, 199–201.
- Lap, Janja (1958). Nekaj o programu soseske. *Naši razgledi* 7/19, 4. 10. 1958, 465.
- Lap, Janja (1977). Disaster Housing in Yugoslavia. *Disasters: The International Journal of Disaster Studies and Practice* 1/1, 61.
- Lap, Janja (1978a). Bauhaus – da ali ne. *Gospodarski vestnik* XXVII/14, 13. 4. 1978, 80–81.
- Lap, Janja (1978b). Izobraževanje oblikovalcev. *Gospodarski vestnik* XXVII/16–17, 27. 4. 1978, 80–81.
- Lap, Janja (1979). Kje je zdaj arhitektovo mesto z njegovimi vizijami? *Delo, Sobotna priloga*, 5. maj 1979, 23–24.
- Lap, Janja (1980). Objekti društvene ishrane – Polazne osnove za rešanje dizajn problema. *Industrijsko oblikovanje* 11/57–58, 37–39. Slovenska različica članka je ohranjena kot tipkopis v MAO (Arhiv Janje Lap).
- Lap, Janja (1981). Industrijsko oblikovanje in vprašanje ustvarjalnosti. *Gospodarski vestnik* XXX/15, 17. 4. 1981, 13.
- Lap, Janja (1994). *Plemiči stekla na gradu Podsreda. Janja Lap / Die Adelige der Glaskunst in der Burg Podsreda. Janja Lap*. Trebče: Spominski park.
- LD (1989). Zlata medalja na sejmju v Leipzigu. *Iskra* 32, 18. 8. 1989, 6.
- Mager, Birgit (2019). My Journey with *Service Design*; <https://www.service-design-network.org/community/birgit-mager-4178>.
- Maldonado, Tomás, in Gui Bonsiepe (1964). Science and Design. *Ulm* 10/11, 10.
- McDonough, William, in Michael Braungart (1992). *The Hannover Principles: Design for Sustainability*; <https://mcdonough.com/writings/the-hannover-principles/>.
- McLeod, Mary (2004). Perriand: Reflections on Feminism and Modern Culture. *Harvard Design Magazine* 20; <https://www.harvarddesignmagazine.org/issues/20/perriand-reflections-on-feminism-and-modern-architecture>.
- Meyer, Hannes (1928 [1971]). Building. *Programs and manifestoes on 20th-century architecture* (ur. Ulrich Conrads). Cambridge (MA): The MIT Press, 117–120.
- Messell, Tania (2018). Globalization and Design Institutionalization: ICSID's XIth Congress and the Formation of ALADI, 1979. *Journal of Design History* 32/1, 88–104.

- Minařik, Franc (1966). *Pohorske steklarne*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- Mrduljaš, Maroje (2018). Architecture for a self-managing socialism. *Toward a Concrete Utopia: Architecture in Yugoslavia 1948–1980* (ur. Martino Stierli in Vladimir Kulić). New York: Museum of Modern Art, 42.
- Murko, Matija (1986). *Usoda izdelkov*. Ljubljana: IDCO.
- Mušič, Brane (1984). Naša ekspedicija se je vrnila. *Laserski žarki: glasilo Iskre – Centra za elektrooptiko*, marec 1984, 3/1, 1–2.
- Natečaj za stanovanjske zgradbe MLO Ljubljana 1953/54 (1953). *Arhitekt* 9, 7–13.
- Nelson Mandela University (s. a.). Ora Joubert CV; <https://architecture.mandela.ac.za/International-Architecture-Workshop/International-Workshops-2014/Invited-Architects/-Ora-Joubert-CV>.
- Nochlin, Linda (1988). *Women, Art, and Power and Other Essays*. New York: HarperCollins.
- Nochlin, Linda (2006). »Why have there been no great women artists?«: thirty years after. *Women Artists at the Millennium* (ur. Carol Armstrong in Catherine de Zegher). Cambridge (MA): MIT Press.
- Novak, Matija (2003). *Proces razvoja novih izdelkov v Steklarni Rogaška* (diplomsko delo). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta.
- Ogrin, Peter (1994). Prozorno in skrivnostno/Krhkost, lomljivost, neponovljivost. *Slovenec*, 3. 11. 1994, 12.
- Ovsenik, Mara (1981). Oblikovanje iz lastnih korenin: Razgovor z mgr. ing. arh. Janjo Lap, nagrajenko letošnjega BIO, *Iskra* 21, 23. 5. 1981, 5.
- Papanek, Victor (1992). *Design for the Real World*. Chicago: Academy Chicago Publishers.
- Petitjean, Clement (2014). Alain Badiou: People cling onto identities... it is a world opposed to the encounter. Verso Blog, 14. 4. 2014; <http://www.versobooks.com/blogs/1557-alain-badiou-people-cling-onto-identities-it-is-a-world-opposed-to-the-encounter>.
- Piškur, Bojana (2019). Južna ozvezdja: druge zgodovine, druge modernosti. *Južna ozvezdja: poetike nevrščeni* (ur. Tamara Soban). Ljubljana: MG + MSUM.
- Pollock, Griselda (1987). *Vision and Difference: Femininity, Feminism and Histories of Art*. London: Routledge, in New York: Methuen.
- Posvetovalnica za notranjo opremo (1960). *Sodobno gospodinjstvo* 75–76/3–4, 95.
- Požar, Cvetka, in Barbara Predan (ur.) (2009). *Iskra: nevrščeno oblikovanje 1946–1990*. Ljubljana: Arhitekturni muzej Ljubljana in Društvo Pekinpah.
- Predan, Barbara (2012). Zgodba o oblikovanju, zgodba o Gorenju. *Gorenje z vizijo*. Velenje: Mestna občina Velenje in Gorenje.
- Predan, Barbara, in Špela Šubic (2011). *Niko Kralj: neznani znani oblikovalec*. Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje.
- Rataj, Jože, et al. (1996). *Evropsko uporabno steklo*. Podsreda: Kozjanski park.
- Rataj, Jože (2000). *Prosojnosti časa*. Radovljica: Muzeji radovljiške občine.
- Rataj, Jože, in Judita Vrečar (ur.) (2017). *90 let proizvodnje Steklarne Rogaška*. Rogaška Slatina: Steklarna Rogaška.
- Ravnikar, Edvard (1951). Vzgoja arhitektov. *Arhitekt* 1, 48.
- Ravnikar, Edvard (1953). Naša gradnja stanovanj in njena sodobna problematika. *Arhitekt* 9, 14.
- Ravnikar, Edvard (1954). Spomenik NOB na Rabu. *Arhitekt* 11, 14.
- Ravnikar, Edvard (1957). Študij arhitekture. *Naši razgledi* VI, 14, 29. 7. 1957, 335–336.
- Ravnikar, Edvard (1966). Nova stekla Janje Lap, *Sinteza* 1/4, 62–64.
- Ravnikar, Edvard, in France Ivanšek (1955). Povojna arhitektura v Jugoslaviji. *Umetnost in arhitektura* (ur. Aleš Vodopivec). Ljubljana: Slovenska matica, 77.
- Rees, Jasper (2008). Obituary: Brian Asquith, *The Guardian*, 28. 4. 2008;

- <https://www.theguardian.com/culture/2008/apr/23/1>.
- Repovž, Erika (1995). Steklo kot mit in umetnost. *Novi tednik* 33, 17. 8. 1995, 9.
- Rifelj, Matej, Jože Saje in Blaž Štangelj (2017). *Zdravljeni v zavetju gozda: Partizanske bolnice v Kočevskem rogu*. Novo mesto: Dolenjski muzej Novo mesto.
- Rittel, Horst W. J., in Melvin M. Webber (1973). Dilemmas in a General Theory of Planning. *Policy Sciences* 4/2, 155–169; <https://doi.org/10.1007/BF01405730>.
- Senčar, Eva (2000). Steklo kot material nasprotij v različnih atmosferah: pogovor z oblikovalko Janjo Lap. *Delo* 42/246, 21. 10. 2000, 7.
- Simon, Herbert A. (1969 [1996]). *The Sciences of the Artificial*. Cambridge (MA): The MIT Press.
- Smith, Bernard (1998). *Modernism's Histories: A Study in Twentieth Century Art and Ideas*. New Haven: Yale University Press.
- Smith, Giulia (2022a). Origins and Brinks: Multiple Modernisms in Postwar London. *New Histories of Art in the Global Postwar Era. Multiple Modernisms* (ur. Flavia Frigeri in Kristian Handberg). Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Smith, Terry (2014). Rethinking Modernism and Modernity Now. *Filozofski vestnik* 35/2, 271–319; <https://ojs.zrc-sazu.si/filozofski-vestnik/article/view/9270>.
- Smith, Terry (2022b). Prologue: Art History's Work-in Pro(re)gress: Reflections on the Multiple Modernities Project. *New Histories of Art in the Global Postwar Era. Multiple Modernisms* (ur. Flavia Frigeri in Kristian Handberg). Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Spominski park (1994). *Janja Lap: Plemiči stekla na gradu Podsreda*. Trebče: Spominski park.
- Stanbena zajednica: Porodica in domačinstvo (1958). *Progres: ilustrovan revija za ekonomska in društvena pitanja* III/4–5.
- Stanford Friedman, Susan (2015). *Planetary Modernisms: Provocation on Modernity Across Time*. New York: Columbia University Press.
- Stock, James R. (1992). *Reverse Logistics*. Oak Brook: Council of Logistics Management.
- Strle, Urška (2018). V preseku mobilnosti in socialnih mrež: Biografska skica Ivane Kobilca. *Dve domovini* 48, 147–161; <https://doi.org/10.3986/dd.voi48.7133>.
- Štangelj, Blaž (2017). Oris razvoja Slovenske centralne vojne partizanske bolnice (SCVPB). *Zdravljeni v zavetju gozda: Partizanske bolnice v Kočevskem rogu*. Novo mesto: Dolenjski muzej Novo mesto.
- Tancig, Branka (1954). Smotrna kuhinjska oprema prihrani gospodinjji čas in moči. *Sodobno gospodinjstvo* 1/10, 148–159.
- Tancig - Novak, Branka (1958). *Kuhinja: načrtovanje in oprema*. Ljubljana: Centralni zavod za napredek gospodinjstva.
- Tancig - Novak, Branka (1968). *Merska uskladitev in osnove za oblikovanje pohištvene, mehanizirane in kovinske stacionarne kuhinjske opreme: Študijska naloga s področja industrijskega oblikovanja stanovanjske opreme*. Ljubljana: Centralni zavod za napredek gospodinjstva.
- Tancig - Novak, Branka (1971). *Načela za oblikovanje kuhinjskega kompleta in kuhinjskega prostora v stanovanju: Raziskovalna naloga s področja industrijskega oblikovanja stanovanjske opreme in s področja racionalizacije gradnje stanovanj*. Ljubljana: Centralni zavod za napredek gospodinjstva.
- Tepina, Marjan (ur.) (1957). *Stan za naše prilike*. Ljubljana: Stalna konferencija gradova Jugoslavije.

- Tomšič, Vida (1954). Iz zveznega posvetovanja o gospodinjstvem šolstvu v Ljubljani. *Sodobno gospodinjstvo* 7, 98–99.
- Tomšič, Vida (1958). Stanovanjska skupnost – oblika lastne skrbi za sebe. *Sodobno gospodinjstvo* 51/3, 66.
- V&A (1997). *Vase*; <https://collections.vam.ac.uk/item/O6141/vase-wilson-william-j/>.
- Vedlin, Boris (1988). Laserji v medicini. *Laserski žarki: glasilo Iskre – Centra za elektrooptiko* 8/4, avgust 1988, 6.
- Vidmajer, Saša (1991). Diskretna dekoracija stekla Janje Lap: slovensko industrijsko oblikovanje. *Delo* 33/42, 20. 2. 1991, 16.
- Vodopivec, Aleš (2010). Edvard Ravnikar's Architecture: Locally Adjusted Modernism. *Edvard Ravnikar. Architect and Teacher* (ur. Aleš Vodopivec in Rok Žnidaršič). Dunaj: Springer, 30.
- Woodham, Jonathan M. (2009). Perspektive industrijskega oblikovanja po letu 1945 – Slovenija in Iskra v spreminjajočem se svetu. *Iskra: neuvrščeno oblikovanje 1946–1990* (ur. Barbara Predan, Cvetka Požar). Ljubljana: Arhitekturni muzej Ljubljana in Društvo Pekinpah, 19–39.
- Zupanič Slavec, Zvonka (s. a.). *Pavel Lunaček* (pokojni člani). Ljubljana: SAZU; <https://www.sazu.si/clani/pavel-lunacek>.
- Žakelj, Jože (1988). Mikrokirurški okulistični laser – MOL. *Laserski žarki: glasilo Iskre – Centra za elektrooptiko* 8/4, avgust 1988, 6.
- Žnidaršič, Rok (2004). Metoda projektiranja arhitekta Edvarda Ravnikarja: arhitektovi postopki prilagajanja spremenljivim pogojem načrtovanja. *AB* 34/165–166, 8–33.

Arhivski viri

Arhiv Radia Slovenija (RASLO)

Spomini, pisma in potopisi, radijska oddaja o gostovanju Janje Lap na Univerzi v Mosulu, 1993.

Arhiv Republike Slovenije (AS)

- AS 1140, šk. 19/425, Zvezni izvršni svet SFRJ – Alžirija, 1984.
- AS 1140, šk. 20/459, ZAMTES Ljubljana – Irak – Realizacija Sporazuma o sodelovanju na področju, 1985.
- AS 1140, šk. 20/474, Zvezni ZAMTES – Severni Jemen – prosvetno kulturno sodelovanje, 1983.
- AS 1140, šk. 20/453, Zimbabve – angažiranje slovenskih strokovnjakov, 1987–1988.
- AS 1140, šk. šk. 20/468, ZAMTES Ljubljana – Irak.
- AS 1140, šk. šk. 36/707, ZAMTES Ljubljana – ILO – roster slovenskih kandidatov, 1985.
- AS 1140, šk. 20/468, ZAMTES Ljubljana – Irak: Angažiranje univerzitetnih predavateljev – Janja Lap, 1989.
- AS 1140, Zavod za mednarodno znanstveno in tehnično sodelovanje Socialistične republike Slovenije, 1952–1991, 451–509/20/468. Janja LAP, dipl. ing. arch., kandidatka za del. mesto predavatelja na Univerzi v Mosulu, predmet Interier.
- AS 1173, signatura: 04.01.–04.10.:
- dopis Janje Lap Društvu arhitektov Slovenije, Ljubljana, 28. 5. 1953 (1953a);
 - dopis Društva arhitektov Slovenije Mestnemu ljudskemu odboru

mesta Ljubljane, Ljubljana, 13. 6. 1953 (1953b).

AS 1173, signatura: 03.01.–03.10.:

- programska brošura *Posvetovanje arhitektov Jugoslavije o stanovanju*, 1954.

AS 1173, signatura: 23.01.–23.11.:

- dopis Društva arhitektov Slovenije Sekretariatu ISL LRS za urbanizem, stanovanjsko izgradnjo in komunalne zadeve Ljubljana, 1. 7. 1957.

AS 1277, Kardelj Edvard - Krištof, 1926–1990 (fond/zbirka), 158–370. Fotokopija članka Stališča, sklepi in priporočila za oblikovanje in izvajanje politike na področju družbene prehrane v Sloveniji, Uradni list SRS, št. 1, 13. 1. 1979.

AS 1277, Kardelj Edvard - Krištof, 1926–1990 (fond/zbirka), 158–367. Maček, Polde. *Družbena prehrana v SR Sloveniji, centralna priprava in distribucija*, I. faza. Ljubljana: Združena podjetja živilske industrije, 1978.

AS 1238, šk. 492, Krka na Dolenjskem, 1957, škatla 493, Šmarje, 1957.

AS 2153, Skupnost socialnega varstva Slovenije, 1967–1991. CZNG:

- *Seznam nalog izdelanih od 1968 do 1978*. I/A/73/286.

- Lap, Janja (1975). *Uvedba industrijskega načina preskrbe prehrane v vzgojno-varstvenih zavodih in šolah v ljubljanskih občinah*. I/A/101/358.

Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Arhiv Janje Lap (MAO AJL)

Dopis št. 369.86.MM, 23. 7. 1986.

Howard-Jones, R. P. Dopis iz podjetja Birds Eye Foods Limited.

Howard-Jones je bil v tistem času vodja sektorja za trženje na oddelku za gostinstvo, 1974.

Korespondenca Janje Lap s kustosom Matijo Murkom. Dopis o izboru del in pripravi opisov k spremljevalni razstavi BIO 11 z delovnim naslovom »BIO 1–10, Usoda oblikovanja« (IDCO). SOZD Iskra (1984). Predstavitev SOZD Iskra (fotokopija publikacije). Ljubljana: Skupne službe SOZD Iskra.

Lap, Janja (1955). *O dnevi sobi v sodobnem stanovanju*, tipkopis, 10. 12. 1955.

Lap, Janja (verjetno 1958). Rokopis o procesu razvoja natečajnega projekta za stavbo okrajnega ljudskega odbora v Kranju.

Lap, Janja (1959). Obvestilo Janje Lap Ravnikarju o prekinitvi sodelovanja pri izdelavi načrtov stanovanjske stolpnice, 12. 10. 1959.

Lap, Janja (1981a). Tipkopis z naslovom »danica radović, 'borba' beograd, kulturna rubrika«. Datirano 16. 6. 1981.

Lap, Janja (1981b). Tipkopis brez naslova. Gre za odgovor uredniku kulturne rubrike *Dela* Jožetu Volfandu. Datirano 8. 9. 1981.

Lap, Janja (s. a.)a. *Ekonomske pridobitve investiranja v oblikovanje* (pripis z roko: po angleškem modelu), tipkopis, s popravki; ena stran rokopa z zapiski in bibliografijo.

Lap, Janja (s. a.)b. *Oblikovalska izhodišča*, tipkopis.

Lap, Janja. *Predlog študijskega programa za predmet Oblikovanje v gradivu – Steklo* (skupaj z učnim načrtom za predmet Načrtovanje II.

Oblikovanje v gradivu – Steklo), Ljubljana. Po dopisih v isti mapi sodimo, da gre za leto 1984.

Lap, Janja (s. a.)c. Rokopis s skico.

Lap, Janja (s. a.)d. Rokopis v svinčniku.

Lap, Janja (s. a.)e. *Predmet: KULTURA BIVALNEGA OKOLJA* –

- stanovanjski del*. Učni načrt predmeta je ohranjen kot tipkopis. Predmet je bil del študijskega programa Biologija - Gospodinjstvo na Pedagoški akademiji Univerze v Ljubljani.
- Lap, Janja, in Paul Whittlestone. *Way to Community Catering*, tipkopis. Architectural Association School of Architecture, 1974.
- Lap, Janja. *Application to take a Master's Degree by Project in the School of Industrial Design (Engineering)*. London: RCA, 1971.
- Lap, Janja. *Določeni transportni in razdeljevalni sistemi kolektivne prehrane*, tipkopis. Ljubljana: CZNG, 1972.
- Lap, Janja. Dopis Edvardu Ravnikarju, v katerem ga obvešča, da prekinja delo kot njegova sodelavka, tipkopis z lastnoročnim podpisom, 12. 10. 1959.
- Lap, Janja. Rokopis, verjetno 1997.
- Lap, Janja. Tipkopis je v osebni mapi Janje Lap v kustodiatu pripet h kopiji dveh dopisov iz Neue Sammlung, v katerih Iskro prosijo za laser in podatke o izdelku in oblikovalcu. Iz tega sklepamo, da gre za osnutek pisma muzeju v Münchnu. Poleg tipkopisa je zraven še daljši rokopis, v katerem Janja Lap podrobneje opisuje laserski stimulator in delovanje raziskovalcev v CEO; 1986.
- Lap, Janja. *Uvedba industrijskega načina preskrbe prehrane v vzgojno-varstvenih zavodih in šolah v ljubljanskih občinah*. Ljubljana: Zveza skupnosti otroškega varstva SR Slovenije, 1975.
- Lap, Janja. Yugoslav summer. *Technology for survival (Events list)*. London: AA School of Architecture, okoli 1974: 4.
- Muratović, Amir. *Slovenski magazin*. Prepis govora, TV-posnetek »Janja Lap«. Kamera: Andrej Lupinc, režija: Amir Muratović, Televizija Slovenija, 1. 2. 1998.
- Osnutki dopisov Janje Lap direktorjem podjetij in kolegom oblikovalcem v steklarnah ter pogodbe o delih:
- osnutek pisma komercialnemu direktorju Steklarne Rogaška Franciju Jankoviču za izdelavo poročnih kozarcev in pogodba z občino Celje za ta kozarca, 16. 5. 1995,
 - osnutek pisma Slavku Marcenu – pobuda za sodelovanje pri oblikovanju kozarca za pivo, 23. 6. 1996,
 - osnutek pisma vodilnemu v podjetju Eta Kamnik (brez imena), 1997,
 - osnutka dopisov direktorju SP Trebče Franciju Zidarju za izvedbo kozarca Mit v steklu, 22. 1. in 28. 1. 1996,
 - pogodba z Iskro Investom za darilni kozarec za pivo, 21. 5. 1997,
 - pogodba z občino Šmarje pri Jelšah za kozarec sv. Barbare, 12. 5. 1996,
 - pogodba z občino Šmarje pri Jelšah za podstavek/servirno posodo, 12. 5. 1996.
- Ravnikar, Edvard, in Marjan Mušič. Nepodpisan tipkopis vloge za imenovanje ing. arh. Janje Lap za redno asistentko na oddelku za arhitekturo dekanatu FAGG, 13. 3. 1959.
- Rokopis na dopisnem listu z glavo »Summer research project 1974 partisan hospitals in Slovenia«, 1974.
- Saje, Miro. Potrdilo o vpisu v Seznam projektantov, pooblaščenih za gradbeno projektiranje, 8. 3. 1961.
- Telekomunikacije. Tipkopis (s. a.).
- Velkovrh Bukilica, Vesna. Tipkopis (s. a.).

Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Arhiv Edvarda Ravnikarja (MAO AER)

- Fascikel: Stolpnica, Ravnikar, Edvard. Interni dogovor med projektantsko skupino: prof. ing. arch. Edvardom Ravnikarjem in nižje navedenimi sodelavci, 15. 2. 1958.
- Račun organizacijskemu biroju »Družina in gospodinjstvo«, 18. 8. 1958.
- Škatla: ER V./1. Pisma, pogodbe in listine 1946–1969, račun za študijske skice idejnega načrta upravne zgradbe Slovenija-Lesa po zahtevanih spremembah investitorja, 17. 2. 1954.

Osebni arhiv Amirja Muratovića (AAM)

- Muratović, Amir. *Edvard Ravnikar. Scenarij za dokumentarni film*. Tipkopis, 26. 9. 2002. Dokumentarni film je bil eno leto kasneje predvajan pod naslovom Iskanje popolnega mesta. Televizijski film o Edvardu Ravnikarju vključuje tudi posnetek Janje Lap. Režija, scenarij in montaža: Amir Muratović, Televizija Slovenija, 9. 11. 2003.

Register kulturne dediščine

- EŠE 4801, Pivka – Grobnica padlih borcev NOB na Habjanovem griču, <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=4801>.
- EŠE 5721, Ig – Spomenik padlim v NOB, <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=5721>.
- EŠE 5723, Gornji Ig – Grobišče padlih borcev XIV. in XVIII. divizije, <http://giskd2s.situla.org/rkd/Opis.asp?Esd=5723>.

Special Collections & Archives, Royal College of Art (RCA)

- Archer, L. Bruce *Case study: designing a bed for British hospitals*. Tipkopis konferenčnega predavanja za 4. generalno skupščino in kongres ICSID na Dunaju, vidik D – Health. 23. 9. 1965.
- Archer, L. Bruce *Systematic method for designers*. Ponatis deloma dopolnjenih sedmih besedil, ki so med letoma 1963 in 1964 izšla v reviji *Design*. Zbornik je izdal londonski Svet za industrijsko oblikovanje leta 1964.
- Osebna mapa Janje Lap (OMJL), dopisi:
- Misha Black (22. 3. 1971),
 - Joan Catlin (22. 3. 1971),
 - H. W. Denyer (28. 4. 1971).

Tehniški muzej Slovenije (TMS)

- Jarh, Orest. *Supersvetloba*. Spremna besedila k občasni razstavi. 23. 11. 2016–3. 12. 2017, TMS Bistra pri Vrhniki.

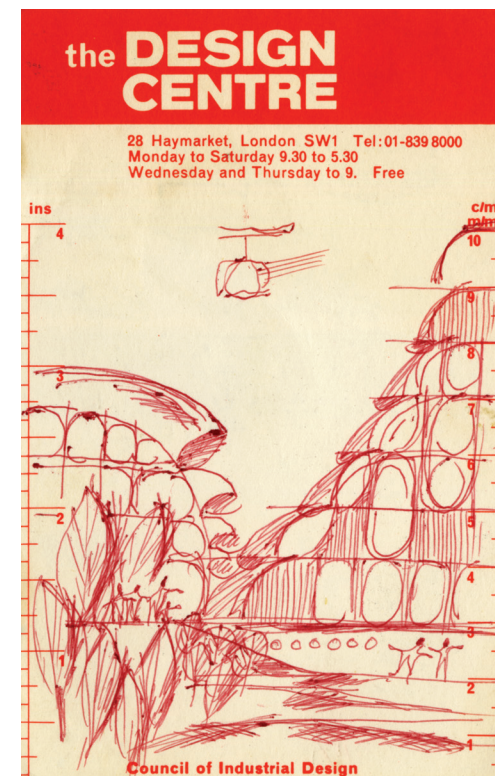
Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL)

- ZAL, LJU/0366 (1963–64), mapa 1963/64, Šola za oblikovanje Ljubljana, TE 7, PE 143.

Terenski zapisi

- Intervjuji in pisna korespondenca z Nikolaiem Jeffsom, sinom Janje Lap, 4. 2. 2021, 19. 2. 2021, 25. 5. 2021, 16. 2. 2022, 13. 5. 2022, 27. 5. 2022, 26. 9. 2022, 8. 2. 2023.
- Intervju z umetnostnim zgodovinarjem Petrom Krečičem, 15. 4. 2021.
- Intervju z umetnostno zgodovinarico Majo Kržišnik, 17. 4. 2021.

Intervju z Marijo Lap Drozg, svakinjo Janje Lap, 21. 4. 2021.
 Intervju z Nino Malovrh, oblikovalko stekla, 30. 6. 2021.
 Intervju z oblikovalko Eko Vogelник, 7. 2. 2022.
 Intervju z Mišo Jelnikar (Malavašič), dijakinjo Janje Lap, 15. 2. 2022.
 Intervju z Jožetom Ratajem, kustosom za steklo v Pokrajinskem muzeju Celje, 7. 4. 2022.
 Intervju z arhitektom Matijo Suhadolcem, 5. 7. 2022.
 Intervju z Božem Vukasom in Zdenkom Vižintinom, razvojnima inženirjema Iskre Elektrooptike, 7. 7. 2022.
 Intervju z Vando Dittrich, vodjo kadrovske službe v Iskri Elektrooptiki v času službovanja Janje Lap, 3. 8. 2022.
 Intervju z Jašo Mrevljeto Pollakom, vnukom Janje Lap, 13. 10. 2022.
 Intervju s Francem Kunšičem, tehničnim direktorjem Iskre Elektrooptike, 28. 12. 2022.
 Intervju z Miroslavom Nagličem, direktorjem podjetja Elektronika Naglič, 3. 1. 2023.
 Intervju z Nežo Mrevlje, vnukinjo Janje Lap, 18. 1. 2023.
 Intervju z Uršo Petjo Mrevlje Lozar, vnukinjo Janje Lap, 27. 1. 2023.
 Intervju z Zagorko Simić, ilustratorko, 28. 1. 2023.
 Intervju z Brankom Mušičem, razvojnikom v Centru za elektrooptiko, zadolženim za prenos podatkov in video signalov po optičnih vlaknih (sodeloval je tudi pri razvoju optičnih vlaken), 10. 2. 2023.
 Intervju s fotografom Borisom Gaberščikom, 1. 3. 2023.
 Intervju z Neilom Parkinsonom, vodjo zbirke Special Collections & Archives na RCA, 2. 3. 2023.
 Pisna korespondenca s študentko Janje Lap Monico Tweddell, 18. 4. 2021 in 5. 5. 2021.
 Pisna korespondenca z grafičnim oblikovalcem Rankom Novakom, 30. 3. 2023.

ŽIVLJENJEPIS

JANJA LAP

Rojstvo:
13. marec 1929
(v nameščenski družini)

Kraj rojstva:
Stara pot 3, Ljubljana

Krst:
17. marec 1929

Oče:
Anton Lap
(7. avgust 1894–29. januar 1971)

Mama:
Marija Lap, roj. Niefergall
(12. april 1895–1972)

Smrt:
9. januar 2004, Ljubljana

Ime in priimek

Navedene so variacije imena in priimka, ki so ohranjene v arhivski dokumentaciji.

Janja Lap

Janja Marija Lap
(ime v matični knjigi) /
Janja Maria Lap

Janja Lap Polak / Janja Polak

Janja Marija Vilfan /
Janja Marija Wilfan

Janja Lap Jeffs / Janja Jeffs /
Janja Marija Jeffs / Janja M. Jeffs /
JM Lap (Jeffs)

Naslovi bivanja

177

Našteti so vsi naslovi, zabeleženi v arhivski dokumentaciji. Kjer je bila ob naslovu navedena tudi letnica, je ta dodana v oklepaju.

Stara pot 3, Ljubljana (1929)

Pod turnom (pristava ob tivolskem gradu), **Ljubljana (1935)**

Kocenova ulica 7, Rožna dolina, Ljubljana (1937–1938)

Beethovnova 7, Ljubljana
(naslov je naveden v dijaški knjižici, 1945)

Poljanski nasip 16, Ljubljana (1947–1953)

Cankarjeva cesta 18, Ljubljana (1959)

Prijateljeva ulica 7, Ljubljana (1961)

Gradišče 11, Ljubljana (1966)

5 Phillimore Terrace, W. 8, London

303 City Road, Sheffield 2 (1966)

25 Lawson Rd, Sheffield 10 (1977)

Ilirska 12 a (c/o Mrevlje), **Ljubljana**
(po vrnitvi iz VB se je začasno naselila pri hčerini družini, 1976)

Gotska 4, Ljubljana (na dokumentu za EMŠO, 1980)

Cesta 27. aprila 51, Ljubljana (1983–1986)

Zarnikova 9, Ljubljana (1989–2004)

Vsi podatki v nadaljevanju so bili pridobljeni iz njenih življenjepisov in drugega ohranjenega arhivskega gradiva, in kjer je bilo mogoče, dodatno preverjeni v dostopnih arhivskih zbirkah in dokumentaciji organizacij.

Osebnost**13.–15. 5. 1945**

Udeležba v narodnoosvobodilni vojni

16. 5.–10. 9. 1945

Udeležba v Jugoslovanski ljudski armadi (JLA št. 929)

11. 12. 1946

Poroka s Henrikom (Rikom) Pollakom (16. 3. 1927–22. 3. 2012) v Ljubljani

18. 3. 1947

Rojstvo hčere Darje Polak (Delovala je kot arhitektka, pod imenom Darja Mrevlje Pollak. V letih 1965 in 1966 je študirala na oddelku za notranjo opremo na šoli Hammersmith College of Art v Londonu. Leta 1973 je diplomirala pri profesorju Marjanu Mušiču na ljubljanski Fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, na Oddelku za arhitekturo. Umrla 27. 6. 2008.)

17. 5. 1948

Ločitev od Henrika Pollaka

19. 9. 1959

Poroka z dr. Draškom (Karlom) Wilfanom v Kranju

9. 4. 1964

Ločitev od dr. Draška Wilfana v Kranju

16. 8. 1966

Poroka z Robinom Mortonom Jeffsom (1933–1986) v Londonu

1968

Rojstvo sina Nikolaia Davida Jeffsa (Diplomiral in doktoriral je na Univerzi v Essexu (Colchester). Od leta 2001 honorarno predava na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, od leta 2011 pa je zaposlen na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem.)

8. 6. 1978

Ločitev od Robina Mortona Jeffsa

1. 6. 1989

Upokojitev

Šolanje**1935–1939**

Obiskuje zasebno šolo pri uršulinkah v Ljubljani (Dravska banovina, Kraljevina Jugoslavija). Razredna učiteljica v prvem razredu: Angela Porenta.

1939–1947

Obiskuje zasebno gimnazijo.

30. 9. 1947

Vpiše se na Tehniško fakulteto Univerze v Ljubljani.

23.–27. 2. 1948

Z višjim tečajnim izpitom konča gimnazijo.

1947–1956

Študira na Oddelku za arhitekturo Tehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

22. 5. 1956

Pri prof. Edvardu Ravnikarju z oceno prav dobro (9) diplomira na Oddelku za arhitekturo Tehniške fakultete Univerze v Ljubljani (št. 213). Akademski naziv: inženir arhitekt.

27. 10. 1960

Pridobi spričevalo o opravljenem strokovnem izpitu (št. Gr-18/60).

Naziv: nižji gradbeni inženir.

8. 3. 1961

Pod št. 06-P-712/61 jo vpišejo v Imenik pooblaščenih arhitektov – seznam projektantov, pooblaščenih za gradbeno projektiranje. Potrdilo o vpisu ji izda Izvršni svet za urbanizem, stanovanjsko izgradnjo in komunalne zadeve.

1971–1973

Podiplomski študij na RCA, London. Vpiše Master's Degree by Project. Mentor: prof. dr. Bruce Archer.

6. 7. 1973

Na RCA magistrira iz industrijskega oblikovanja. Naziv: MA RCA.

10. 7. 1985

Nostrifikacija diplome podiplomskega študija, izdana na Univerzi v Zagrebu. Akademski naziv: magister uporabnih umetnosti.

Zaposlitve in članstva v strokovnih organizacijah**1953–1957**

Kot neformalna asistentka dela v arhitekturnem studiu profesorja Edvarda Ravnikarja znotraj Oddelka za arhitekturo Tehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

26. 6. 1953

Včlani se v Društvo arhitektov Slovenije.

1956–1957

Zaposlena je v projektivnem ateljeju gradbenega podjetja Tehnika.

1958–1962

Prevzame mesto vodje projektivnega ateljeja za stanovanjsko skupnost pri republiškem odboru za družino in gospodinjstvo, v državni arhitekturni pisarni z uradnim nazivom Projektivni atelje - projektantsko podjetje za arhitekturo, urbanizem in nizke gradnje, Cankarjeva 18/IV, Ljubljana.

1958

Vzporedno deluje tudi v Projektivnem ateljeju »Stanovanjska skupnost – splošni del«, Cojzova 5, Ljubljana, (takrat naslov FAGG).

1959

Nepodpisan predlog za imenovanje »ing. arh. Janje Lap za rednega asistenta za predmet Javne zgradbe na Oddelku za arhitekturo, FAGG«. Predlog je podal prof. ing. arh. Edvard Ravnikar.

19. 4. 1960

Včlani se v Društvo oblikovalcev Slovenije.

1962–1964

Poučuje industrijsko oblikovanje na Šoli za umetno obrt Ljubljana.

1964–1966

Kot raziskovalka s štipendijo Britanskega sveta (British Council) aktivno deluje na RCA (Royal College of Art) v Londonu.

1966

Kot predavateljica se s polovičnim delovnim časom zaposli na Sheffieldski šoli za umetnost (The Sheffield College of Art; kasneje Faculty of Art and Design). Poučuje

predmet Osnove oblikovanja.

1967–1977

Deset let s polovičnim delovnim časom predava na Oddelku za arhitekturo Univerze v Sheffieldu. Poučuje predmete Risba in oblikovanje, Raziskovanje na področju oblikovanja ter Interier in industrijsko oblikovanje.

1973–1975

S polovičnim delovnim časom kot mentorica sodeluje na AA (Architectural Association School of Architecture) v Londonu. Je tudi članica združenja AA.

Julij–oktober 1975

Pogodbeno raziskovalno delo za Zvezo skupnosti otroškega varstva SR Slovenije

Januar–september 1976

S krajšim delovnikom je zaposlena kot arhitektka in oblikovalka v sheffieldskem arhitekturnem studiu Richard Hemingway and Partners.

Oktober 1976–september 1977

Ima status samostojne umetnice na področju industrijskega oblikovanja.

September 1977–april 1979

Kot raziskovalka se zaposli na Inštitutu za sociologijo in filozofijo pri Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani.

1979–1982

Kot industrijska oblikovalka se zaposli v podjetju Iskra Commerce, TOZD Marketing.

18. 2. 1981

Na FAGG vloži vlogo za pridobitev naziva izredne profesorice za področje/predmet Oblikovanje industrijskih izdelkov.

1982–1989

Iz Iskre Commercea se prezaposli v Iskrin Center za elektrooptiko.

2. 8. 1985

Zaradi dopusta se z zamudo prijavi na razpis za mesto docenta za načrtovanje na Akademiji za likovno umetnost (ALU) Univerze v Ljubljani.

30. 1. 1986

Na ALU vloži vlogo za pridobitev naziva izredne profesorice za

področje/predmet Načrtovanje – unikatno oblikovanje: Steklo.

5. 6. 1987

Vloži vlogo za priznanje umetniških del (slednje je pogoj za pridobitev habilitacijskega naziva). V komisiji so prof. Jože Brumen, prof. Andrej Jemec in prof. Sergej Pavlin.

15. 1. 1988

Ponovno vloži vlogo za izvolitev v naziv izredne profesorice za predmet Načrtovanje – unikatno oblikovanje: Steklo.

13. 3. 1989

Pridobi priznanje umetniških del.

1989

Sodeluje pri programu britanske Odprte univerze za Ljubljano (Open University, Milton Keynes, VB) in deluje kot akademska svetovalka za Slovenijo.

20. 4. 1990

Njeni vlogi za izvolitev v naziv docentke za predmet Načrtovanje – unikatno oblikovanje: Steklo je ugodeno.

1989–1990

Kot gostujoča predavateljica v okviru sporazuma z neuvrščenimi državami predava na Univerzi v Mosulu v Iraku.

1990–2003

Kot pogodbeni zunanja sodelavka predava na študijskem programu Biologija–Gospodinjstvo na Pedagoški akademiji Univerze v Ljubljani. Poučuje predmet Kultura bivalnega okolja – stanovanjski del.

IZBRANA BIBLIOGRAFIJA

- 1956 Janja Lap, Domača uporabna keramika in porcelan. *Sodobno gospodinjstvo* 3/36, 199–201.
- 1958 Janja Lap, Nekaj o programu soseske. *Naši razgledi* 18, 4. 10. 1958, 465–466.
- 1960 Janja Lap, Natečaj za kombinirano otroško ustanovo Angelce Ocepke v Ljubljani. *Arhitekt* 4, 25–26.
- 1960 Majda Dobravec, Grega Košak, Janez Lajovic, Janja Lap, Braco in Seta Mušič, Fanika Pogačar, Marija Vovk, 12. Triennale Milano. *Arhitekt* 6, 92–94 (Janja Lap – 94).
- 1973 Janja Lap, Predlogi jedilnih posod za potrebe šolske in predšolske kuhinje. *Otroško varstvo* 2, 18–23.
- 1974 Janja Lap, Yugoslav summer. *Technology for survival (Events list)*. London: AA School of Architecture, 4.
- 1976 Janja Lap, Skopje after the earthquake. *AARP* 9, 82–86.
- 1977 Janja Lap, Disaster housing in Yugoslavia. *Disasters: The International Journal of Disaster Studies and Practice* 1/1, 61.
- 1977 Janja Lap, Potrebe za podrobnejšo proučitev določenih vprašanj s področja stanovanjske problematike. V: Mišo Jezernik in sodelavci Franc Bučar, Andrej Caserman, Miša Grčar, Janja Lap, Nevenka Sadar, Stane Saksida, Janez Šmidovnik, *Samoupravni sistem v stanovanjskem in komunalnem gospodarstvu*. Ljubljana: Inštitut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani.
- 1978 Janja Lap, O študiju oblikovanja: Kako deluje londonska pedagoška institucija RCA – Royal College of Art. *Gospodarski vestnik* XXVII/12, 30. 3. 1978, 78–81.
- 1978 Janja Lap, Bauhaus – da ali ne. *Gospodarski vestnik* XXVII/14, 13. 4. 1978, 80–81.
- 1978 Janja Lap, Izobraževanje oblikovalcev. *Gospodarski vestnik* XXVII/16–17, 27. 4. 1978, 80–81.
- 1978 Janja Lap, Začasno bivanje – začasna urbanizacija. *Naši razgledi* 17, 15. 9. 1978, 486.
- 1979 Janja Lap, Kje je zdaj arhitekturno mesto z njegovimi vizijami? *Delo – Sobotna priloga* 103, 5. 5. 1979, 23.
- 1979 *Družbeno-socialne možnosti gradnje*. Samostojna študijska naloga na Inštitutu za sociologijo in filozofijo pri Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani.
- 1980 Janja Lap, Objekti društvene ishrane – Polazne osnove za rešenje dizajn problema. *Industrijsko oblikovanje* 11/57–58, 37–39.
- 1980 Janja Lap, Začasno bivanje in urbanizacija. V: *Planiranje začasnega bivanja – kriteriji ljudske obrambe in družbene samozaščite v družbenih/prostorskih planih občin: 1. faza, prostorsko-urbanistični vidik* (ur. Nevenka Sterlekar). Ljubljana: Urbanistični inštitut SR Slovenije, 1–4.
- 1981 Janja Lap, Industrijsko oblikovanje in vprašanje ustvarjalnosti. *Gospodarski vestnik* XXX/15, 17. 4. 1981, 13.
- 1981 Pripravil Marijan Zlobec, odgovarjali Janja Lap et al. (Vladimir Pezdirc, Jernej Repovš, Niko Kralj, Matija Murko, Maja Kržišnik, Ivo Bunič, Saša Mächtig, Davorin Savnik, Alojz Marcen), Na tuji trg lahko prodremo samo z lično oblikovanimi izdelki, ne pa s posne-manjem tujih zgledov – anketa Dela: Problematika in položaj slovenskega industrijskega oblikovanja. *Delo – Sobotna priloga* 229, 3. 10. 1981, 28.

- 1983 Janja Lap, Steklo – nekdanj in danes. *Moj mali svet* 15/12, 4–5.
- 1984 Janja Lap, Načrtovanje II – Unikatno oblikovanje – Steklo. V: *Vzgojno izobraževalni program – oblikovanje*, Ljubljana: ALU, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 146–149.
- 1984 Janja Lap, Sporočilo velikega moža. *Laserski žarki* 3/1, 4.
- 1986 Janja Lap, Bogata obrtniška dediščina. V: Marijan Zlobec, Uspehi naših izdelkov v svetu so predvsem rezultat prizadevanj posameznikov v redkih DO, *Delo – Sobotna priloga* 226, 27. 9. 1986, 28.
- 1990 Janja Lap, Univerza brez študentskega doma: sodobne možnosti učenja na daljavo. *Delo* 255, 31. 10. 1990, 5.
- 1994 Janja Lap, *Plemiči stekla na gradu Podsreda. Janja Lap / Die Adelige der Glaskunst in der Burg Podsreda. Janja Lap*. Trebče: Spominski park.
- 1994 Stojan Česnik, Janja Lap et al., Svež veter, ki lahko prepiha tudi naš univerzitetni prostor: Odprta univerza – študij na daljavo pridobiva pomen, *Delo* 283, 7. 12. 1994, 6.
- 1995 Pisma bralcev Oskarja Kogoja in Janje Lap. *Delo*, 16. 9. 1995, 41–42; 23. 9. 1995, 43; 30. 9. 1995, 41.
- 1998 Janja Lap, Ob jubileju tudi naprej. *Les* 9, september 1998, 269–270.

Neobjavljena besedila, predavanja

- 1971 Janja Lap, *Nekaj misli o prostoru in bivanju*. Predavanje v dvorani Slovenske matice, Ljubljana, 20. 9. 1971.
- 1973 Janja Lap, *Talk on Yugoslavia*. Predavanje na Architectural Association School of Architecture (AA School), London, 8. 10. 1973. Ohranjena sta krajši tipkopis na dveh straneh in daljši rokopis na enajstih straneh. V rokopisu s politične situacije preide na refleksijo s področja arhitekture.
- 1974 Janja Lap, *A community of Solution*. Rokopis s skico.
- 1975 Janja Lap, *Balliol College: Report on the interior design of the lecture hall*. Tipkopis na treh straneh vsebuje predloge, kako izboljšati interier predavalnice. Poseben poudarek je namenjen stropu in barvam v prostoru.
- s. a. Zapisniki za predavanje o steklu, najverjetneje ob diasih. Ohranjen je rokopis na devetih straneh. Tema predavanja: zgodovina stekla, tuje reference in njeno delo. Seznam referenčnih del, ki jih navaja, se konča v začetku sedemdesetih let.
- s. a. Tipkopis *Pomen simbolov*, skupaj z originali simbolov na pavš papirju. Ime Janje Lap na tipkopisu ni nikjer zapisano. Morda bi lahko šlo za odlomek iz samostojne študije *Družbeno-socialne možnosti gradnje* (Inštitut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1979).
- s. a. Zapisniki za pripravo učnega načrta Načrtovanje II – Unikatno oblikovanje (za ALU). Rokopis, verjetno s konca sedemdesetih ali z začetka osemdesetih, štiri strani.
- 1980 Janja Lap, *Srečanje s Titom*. Ohranjeni tipkopis obsega pet strani, na zadnji strani so podpisi k slikam. V besedilu opiše predstavitev stanovanjske soseske na mednarodni razstavi *Porodica i domačinstvo 1958*. Priložene so fotokopije objavljenih člankov na temo razstave, skupaj z diagrami, na katere se Janja Lap v besedilu sklicuje.

- 1981 Janja Lap, *Borba – kulturna rubrika*. Dve strani odgovorov (ohranjenih kot tipkopis) na temo industrijskega oblikovanja, jugoslovanskega oblikovanja in dela v Iskri. Njeni odgovori so bili kasneje objavljeni v besedilu Danice Radović in Spomenke Jelić Pouka stiže iz Iskre, *Borba*, 26. 6. 1981.
- 1981 Janja Lap, tipkopis brez naslova, datiran z 8. septembrom 1981. Gre za odgovor uredniku kulturne rubrike *Dela* Jožetu Volfandu, ki jo v dopisu z 20. avgusta 1981 sprašuje po prispevku in razmišljanju o problematiki in položaju slovenskega in jugoslovanskega industrijskega oblikovanja. Janja Lap med drugim načne problematiko pomanjkanja izvirnosti v industrijskem oblikovanju. Piše tudi o pomenu trženja za oblikovanje, o inovacijah, Iskri, pa tudi o organizaciji industrijskega oblikovanja v Iskri in o njenih slabostih. Izšlo v *Delu* (*Sobotna priloga*, 3. 10. 1981) – gl. Objavljena besedila.
- s. a. Janja Lap, *Oblikovalska izhodišča*. Tipkopis na sedmih straneh, verjetno z začetka osemdesetih (v besedilu navaja, da že tri leta sodeluje z Iskro Elektrooptiko). Oblikovalska izhodišča predstavi skozi tri sklope: 1) oblikovanje optičnih laserskih instrumentov; 2) oblikovanje stekla; 3) sistemi družbene prehrane in oblikovanje jedilnih posod s pladnjem za bolnice, šole in obrate družbene prehrane.
- s. a. Janja Lap, *Ekonomske pridobitve investiranja v oblikovanje* (pripis z roko: *po angleškem modelu*). Tipkopis z ročnimi popravki (zadnja stran je rokopis z zapiski in bibliografijo), verjetno iz druge polovice osemdesetih, saj se v besedilu sklicuje na angleško raziskavo iz let 1982–1986, ki oprijemljivo dokazuje hitro povrnitev investicij v oblikovanje.
- s. a. Janja Lap, popis del ob odkupu njenega stekla s strani Narodnega muzeja Slovenije. Rokopis, verjetno iz leta 1997. Mestoma je tehničnim podatkom o izdelku dodan še kratek opis zasnove. Popisani so naslednji stekleni izdelki: Spomin – kelih sv. Barbare, Optima, Flora, Vivat 1, Vetrolovka, Champagne, Mit v steklu, Kozarec za pivo, Konstrukta 1–4, Kvadrat in Plamen.
- s. a. Janja Lap, spomini na sodelovanje z Ravnikarjem pri natečajnem projektu za stavbo OLO Kranj in na prejem 1. nagrade. Rokopis, ena stran.
- s. a. Janja Lap, tipkopis brez naslova, ena stran (manjkajo strani pred zaključkom). V besedilu piše o prehitrem sprejemanju tujih idej iz centrov moči in o potencialu morebitne ustanovitve centra za oblikovanje.

Objavljeni članki o njenem delu

- 1958 Porodica i domačinstvo 1958: Stanbena zajednica. *Progres* III, 4–5, tematska številka.
- 1961 Niko Kralj, Janez Mesesnel, Bogdan Pogačnik, Branko Rudolf, Ivo Spinčič, Razstava DLUUUS 1961. *Arhitekt* 2, 26–29.
- 1964 s. n., 1. Bienale industrijskega oblikovanja. *Delo*, 20. 10. 1964.
- 1964 s. n., Da Londra in vetro. *Domus* 434, 42.
- 1966 B. M. [Vladimir Braco Mušič], Trije prikazi naše arhitekture: Tronchetto v DBZ, Lapova v Domusu, Center Skopja v AD. *Naši razgledi* 2, 29. 1. 1966, 40.

- 1966 Edvard Ravnikar, Nova stekla Janje Lap. *Sinteza* 4, 62–64.
 1966 s. n., Idee, appunti, divagazioni. *Domus*, januar 1966, 42.
 1969 s. n., *AB* 68/69, 566.
 1969 s. n., Oblikovanje porcelanske in steklene posode. *Naš dom* 3, 22–23.
 1970 *Oblikovanje v Jugoslaviji / The Design in Yugoslavia*. Savez likovnih umetnika primenjenih umetnosti Jugoslavije, Beograd 1970, s. p. (Janja Lap: št. 76 – strani niso označene).
 1980 Andrea Branzi, Denis Santachiara, Idee, appunti, divagazioni / Ideas, notes, digressions. *Domus* - Numero speciale Mobili '81, 6–48 (Janja Lap – str. 43).
 1980 Janez Zadnikar, Sodobniki – Janja Lap, oblikovalka. *Teleks* 41, 10. 10. 1990, 12.
 1980 Janez Zadnikar, Pogovor z oblikovalko: Janja Lap. *Iskra* 42, 8. 11. 1980, 4.
 1981 Mara Ovsenik, Bio-nagrada tudi naši oblikovalki. *Iskra* 19, 9. 5. 1981, 5.
 1981 Mara Ovsenik, Oblikovanje iz lastnih korenin. *Iskra* 21, 23. 5. 1981, 5.
 1981 Danica Radović in Spomenka Jelić, Pouka stiže iz Iskre. *Borba*, 26. 6. 1981.
 1983 s. n., Ilustracija paketa za dan borca – dan Iskre. *Iskra* 26, 18. 6. 1983, 1.
 1984 Božana Rublek, Dizajn je prirodna sila. *Danas* 139, 16. 10. 1984, 49–51.
 1987 s. n., Vrhunski izdelek – v muzej. *Delo* 46, 25. 2. 1987, 14.
 1989 *The Design Solution*. London: Design Council.
 1991 Saša Vidmajer, Diskretna dekoracija v steklu Janje Lap. *Delo* 42, 20. 2. 1991, 16.
 1994 Peter Ogrin, Janja Lap. *Slovenec* 254, 3. 11. 1994, 12.
 1994 Mateja Kos, Glass. *Ars Vivendi* 21–22, 67–75 (Janja Lap – str. 71).
 1994 Obrazi uporabnega sveta – Janja Lap. *Slovenec*, 13. 11. 1994, 12.
 1995 Drago Medved, Glažute na Kozjanskem: Na gradu Podsreda nova zbirka in razstava Janje Lap. *Novi Tednik - NT & RC* 37, 15. 9. 1994, 12.
 1995 Brane Piano, Predstavili so tri vrste celjskih »mestnih« kozarcev. *Republika*, 10. 4. 1995.
 1995 Peter Kavalar, Nova veljava knežje tradicije. *Dnevnik* 100, 12. 4. 1995, str. 7.
 1995 mp, Zametki niza celjskih spominkov. *Večer*, 13. 4. 1995.
 1995 Ivana Stamejčič, Podoba Celja na ogled. *Novi tednik - NT & RC* 15, 13. 4. 1995, 2.
 1995 Drago Medved, Živahno pod grajsko streho. *Delo* 164, 18. 7. 1995, 8.
 1995 J. Š. A., V Trstu nagradili slovensko arhitektko Tanjo Lažetić. *Delo* 275, 28. 11. 1995, 8. V notici je kot razstavljalčka omenjena tudi Janja Lap.
 1995 Grega Košak, Trieste Contemporanea. *Delo* 275, 28. 11. 1995, 12.
 1995 Erika Repovž, Steklo kot mit in umetnost, intervju. *Novi Tednik - NT & RC* 33, 17. 8. 1995, 9.
 1996 Miloš Ekar, Kozjansko se vse bolj zaveda svojih pradavnih korenin: Pregledna razstava evropskega in slovenskega uporabnega stekla bo dala prizadevanjem ljudi na gradu Podsreda oziroma v Kozjanskem parku novih moči. *Republika* 147, 2. 6. 1996, 16.
 1996 Miloš Ekar, Različne poti do oblik, serija slovenske industrijske oblikovalke. *Republika* 108, 21. 4. 1996, 13.
 1996 Drago Medved, Podsreda bo domicil slovenskega steklarstva:

- Vrhunska razstava evropskega uporabnega stekla. *Novi tednik - NT & RC*, 30. 5. 1996, 18.
 1996 Drago Medved, Uporabno steklo od Skandinavije do Sredozemlja – s Slovenijo vmes. *Delo* 186, 13. 8. 1996, 15.
 1996 Ana Turk, Prva razstava uporabnega stekla v Evropi: Stekleno žvenketanje. *Ona – ženska priloga Slovenskih novic*, 1. 7. 1996, 16.
 1996 s. n., Evropsko uporabno steklo. *MM*, 29.
 1996 Smilja Štravs, Evropsko uporabno steklo. *Delo* 211, 12. 9. 1996, 26–27.
 1996 M. E., Replika srednjeveškega keliha sv. Barbare. *Primorski dnevnik* 269, 8. 12. 1996, 27.
 1997 Mateja Kos, Nove pridobitve: Zbirka stekla oblikovalke Janje Lap. *Argo* 1, 1997, 38–40.
 1998 Richard Sapper (ur.), *The International Design Yearbook*. London: Laurence King Publishing, 129, 199 in 226.
 1998 Petra Binkova, Janja Lap: refleksija v steklu. *Glamur Slovenija* 24, 34 in 38.
 1998 J. Š. A., Oblikovan kelih sv. Barbare. *Delo* 125, 2. 6. 1998, 7.
 1998 Drago Medved, Polno življenje gradu Podsreda, *Naša žena* 3 – *Dediščina*, marec 1998, 7.
 2000 Eva Senčar, Steklo kot material nasprotij v različnih atmosferah. *Delo* 246, 21. 10. 2000, 7.
 2000 E. S., Kristalni kozarec mesta Radovljice. *Deželne novice, glasilo občine Radovljica*, september/oktober 2000, 1.
 2000 Eva Senčar, Galerija Šivčeva hiša: Prosojnost časa v steklu. *Deželne novice, glasilo občine Radovljica*, september/oktober 2000, 3.
 2004 Natalija Žalec, V spomin Janji Lap, Novičke, Andragoški center Republike Slovenije, februar 2004, https://arhiv.acs.si/novicke/2004/novicke_2004-02.pdf.
 2004 Maja Kržišnik, Do konca zaljubljena v steklo: Janja Lap, 1929–2004, nekrolog. *Delo* 60, 12. 3. 2004, 11.
 2020 Maja Kržišnik, Janja Lap: Ljubljana, 1929–2004. V: Benko, Andreja, et al., *V ospredje: pionirke slovenske arhitekture, gradbeništva in oblikovanja / To the fore: female pioneers in Slovenian architecture, civil engineering and design*. Založba ZRC, Ljubljana 2020, 120–125.
 2021 Barbara Predan, Spregledano in neuvrščeno. Prispevek na znanstveni konferenci Prečenja v teoriji, Koper, 28. 9. 2021.
 2022 Barbara Predan, Špela Šubic, Opifex artis vitrae. Prispevek na znanstveni konferenci Po stekleni poti / Along the Glass Trail, Koper, 6.–7. 10. 2022.
 2022 Barbara Predan, Špela Šubic, The Pioneering Research Practices of Designer Janja Lap. *6th Socratic lectures*, 138–146, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-YGKRLACQ/2c29711e-c653-423a-8a55-c459563a63d5/PDF>.

Razstave, natečaji in uvrstitve v zbirke

- 1953 Natečaj za stanovanjsko stavbo MLO Ljubljana.
 1954 Natečaj za višjo gimnazijo v Mostarju, Bosna in Hercegovina (sodelovanje z Edvardom Ravnikarjem).
 1955 Natečaj za upravno zgradbo OLO Kranj, Kranj (sodelovanje z Edvardom Ravnikarjem).
 1956 I. razstava uporabne umetnosti Jugoslavije, Ljubljana.

- 1956 Razstava DLOS, Maribor.
- 1956 Razstava in katalog Stanovanje za naše razmere, Ljubljana, lokaciji: Palača Gradis (poučno-propagandni del), Gospodarsko razstavišče (komercialni del), 26. 5.–3. 6. 1956 (razstava in posvet).
- 1957 Sodelovanje na natečaju za X. Triennale di Milano.
- 1957 Natečaj za dokončno zgraditev študentskega naselja, Ljubljana (sodelovanje z Edvardom Ravnikarjem).
- 1958 II. mednarodna razstava Porodica in domačinstvo, Zagreb. Na razstavi je prejela častno priznanje.
- 1961 IV. razstava in katalog DLUUUS, Moderna galerija, Ljubljana, 28. 2.–15. 3. 1961.
- 1961 Natečaj za Potrošniški center na Prulah, Ljubljana.
- 1961 Mednarodna razstava industrijskega oblikovanja, Benetke, Italija, 14.–17. 9. 1961.
- 1962 Razstava industrijskega oblikovanja, Besançon, Francija.
- 1962 Razstava industrijskega oblikovanja, Maribor in Slovenj Gradec.
- 1962 Jugoslovanska razstava fotoreprodukcij oblikovanja industrijskih izdelkov, Umetnostni paviljon Slovenj Gradec.
- 1962 Pogrnjena miza 62, Ljubljana, 22.–29. 12. 1962.
- 1963 Razstava ICSID, Pavillion de Marsan, Pariz, Francija.
- 1963 Simpozij likovne umetnosti: Integration in Art, Beograd.
- 1963 Drobne stvari uporabne grafike, Ljubljana.
- 1963 II. natečaj likovnih osnutkov za Turistični lepak Ljubljana 1964, Magistrat, Ljubljana, 1963.
- 1963 Razstava in katalog Integracija likovnih umetnosti (spremljevalna dokumentarna razstava v okviru istoimenskega simpozija), Beograd, Izložbeni paviljon, 23. 9.–1. 10. 1963.
- 1964 Zvezna razstava uporabne umetnosti, Ljubljana.
- 1964 Razstava in katalog BIO 1, Moderna galerija, Ljubljana, 1. 10.–20. 11. 1964.
- 1965 Razstava stekla Janje Lap, Royal College of Art, London, Velika Britanija.
- 1966 Razstava stekla Janje Lap, Royal College of Art, London, Velika Britanija.
- 1966 Razstava v okviru kongresa ICOGRADA (v času BIO 2), 10. 6.–18. 9. 1966.
- 1966 Royal College of Art, London, Velika Britanija.
- 1972 Razstava DLOS – Design '72, Gospodarsko razstavišče, Ljubljana.
- 1979 Razstava in katalog Slovenska likovna umetnost 1945–1978, Moderna galerija, Ljubljana, 22. 3.–6. 5. 1979.
- 1979 Razstava in katalog BIO 8, Likovno razstavišče Rihard Jakopič, Ljubljana, 4.–28. 10. 1979.
- 1980 Design Iskra, Pulj in Ljubljana.
- 1981 Razstava in katalog 30 let DOS: razstava industrijskega oblikovanja članov Društva oblikovalcev Slovenije, Likovno razstavišče Rihard Jakopič, Ljubljana, 24. 6.–10. 7. 1981.
- 1981 Razstava in katalog BIO 9, Likovno razstavišče Rihard Jakopič, Ljubljana, 24. 4.–17. 5. 1981.
- 1981 Razstava in publikacija (brez slik) Inovacije za stabilizacijo, Ljubljana.
- 1981 Razstava Iskra na bienalih industrijskega oblikovanja, stolpnica Iskra, Ljubljana.

- 1984 Razstava in katalog BIO 10, Likovno razstavišče Rihard Jakopič, Ljubljana, 8.–26. 10. 1984.
- 1984 Razstava in zloženka Unikatno oblikovanje članov Društva oblikovalcev Slovenije, Likovno razstavišče Rihard Jakopič, Ljubljana, 5.–18. 11. 1984.
- 1984 Udeležba na mednarodni delavnici Fair of the Future ter na simpoziju in razstavi ICSID Interdesign, Furuvik, Švedska.
- 1985 Razstava Optične komunikacije, Ljubljana.
- 1986 Razstava in katalog BIO 11, Cankarjev dom, Ljubljana, 3.–14. 10. 1988.
- 1986 Razstava BIO 1–10: usoda oblikovanja, IDCO, Ljubljana.
- 1986 Sodobna elektronika '86, Gospodarsko razstavišče, Ljubljana.
- 1987 Uvrstitev v zbirko državnega muzeja industrijskega oblikovanja Neue Sammlung, München, Nemčija.
- 1988 Razstava in katalog BIO 12, Cankarjev dom, Ljubljana, 3.–14. 10. 1988.
- 1988 Spremljevalne prireditve BIO 12 (DOS in Mestni muzej Ljubljana). Janja Lap z Metko Vrhunc in Žaretom Ognjenovičem vodi pogovor strokovnjakov o oblikovanju stekla, usnja in nakita.
- 1989 Razstava in katalog At the Crossroads, 17. ICSID '91, Nagoja, Japonska.
- 1990 Razstava in katalog DOS – Sekcija za industrijsko oblikovanje, Ljubljana.
- 1990 Razstava Kompas Art 90, Ljubljana.
- 1992 Razstava in katalog BIO 13, Jakopičeva galerija, Ljubljana, 17. 5.–14. 6. 1992.
- 1992 Razstava in katalog 40 let DOS, Ljubljanski grad, 18. 5.–18. 6. 1992.
- 1993 Razstava Round Table, Bratislava, Slovaška.
- 1994 Samostojna razstava in katalog Plemiči stekla z gradu Podsreda, grad Podsreda, 9. 9.–15. 11. 1994.
- 1994 Razstava in katalog BIO 14, Jakopičeva galerija, Ljubljana, 10. 10.–11. 11. 1994.
- 1995 Razstava Trieste Contemporanea – Dialogi z umetnostjo centralne in vzhodne Evrope, Galleria Studio Tommaseo, Trst, Italija, 19. 10.–30. 11. 1995.
- 1996 Mednarodna razstava in katalog Evropsko uporabno steklo, grad Podsreda, 31. 5.–15. 10. 1996.
- 1997 S steklenimi izdelki uvrščena v zbirko Narodnega muzeja Slovenije v Ljubljani.
- 1998 Razstava in katalog BIO 16, Ljubljanski grad, 5. 10.–8. 11. 1998.
- 1999–2000 Sodelovanje v projektu Decorative Arts Workshops in Europe, Svet Evrope, Strasbourg, Francija.
- 2000 Samostojna razstava in katalog Prosojnosti časa, Galerija Šivčeva hiša, Radovljica, 28. 9.–29. 10. 2000.
- 2001 Razstava Dida: Delova nagrada za oblikovanje, Narodna galerija, Ljubljana, 6.–9. 12. 2001.
- 2002 Razstava in katalog BIO 18, Poslovno-trgovski center Evropa, Ljubljana, 1.–30. 10. 2002.
- 2002 Razstava in katalog Ujeta prosojnost: 55 let Steklarske šole Rogaška Slatina, Pokrajinski muzej Celje, 1. 10. 2002–31. 1. 2003.
- 2002 Razstava Fragile! Quinto concorso internazionale di design, Museo Civico Revoltella, Trst, Italija, 11. 12. 2002–11. 1. 2003.
- 2003 Razstava in katalog Ujeta prosojnost: 55 let Steklarske šole Rogaška Slatina, Jakopičeva galerija, Ljubljana, 21. 10.–23. 11. 2003.
- 2009 Razstava in katalog Iskra: neuvrščeno oblikovanje 1946–1990,

- Arhitekturni muzej – grad Fužine, Ljubljana, 12. 11. 2009–16. 3. 2010.
- 2009 Razstava in katalog Iskra: neuvrščeno oblikovanje 1946–1990: Muzej istorije Jugoslavije – Muzej 25. maj, Beograd, Srbija, 24. 4.–23. 6. 2013.
- 2017 Razstava in zloženska V ospredje II: pionirke slovenske arhitekture, gradbeništva in oblikovanja, galerija DESSA, Ljubljana, 6. 3.–20. 4. 2017.
- 2017 Razstava in katalog Umetnost za vsak dan: slovensko modernistično steklo, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, 8. 3.–1. 10. 2017.
- 2019 Razstava in zloženska V ospredje II: pionirke slovenske arhitekture, gradbeništva in oblikovanja, Hiša arhitekture Maribor, 8. 3.–8. 4. 2019.
- 2022 Razstava Kroženje in Satje, svetili Janje Lap, Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Ljubljana, 13. 10. 2022–17. 1. 2023.
- 2023 Razstava in monografija Zakaj je vaza podobna hiši? Od sistemskega do fantazijskega z oblikovalko Janjo Lap, Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Ljubljana, 15. 6.–5. 11. 2023.

IMENSKO KAZALO

- A** Aldahen, Huda A. 45
Alexander, Christopher 88–89
Archer, L. Bruce 16, 34, 46, 82–88, 99
Arnautović, Ilija 145
Arrigler, Dragan 71–72, 75–76
Asquith, Brian 41, 43
- B** Badiou, Alain 8, 24
Badjura, Rotija 153
Bajželj, Lenka 53
Bakarić, Vladimir 26
Baraga - Moškon, Živa 53
Barnett, Richard David 43
Berglund, Erik 41
Birdseye, Clarence 91
Birnbaum, Antonia 163
Black, Misha 34, 46, 82–84, 87–88
Blejec, Tone 149
Bojc Bidovec, Franja 43
Boulding, Kenneth E. 95
Boulogner, C. G. 41
Boyd Davis, Stephen 84, 87–88
Božiček, Jože 54
Braungart, Michael 95
Broz - Tito, Josip 26, 151
Broz, Jovanka 26
Bučar, Franc 103
- C** Cacak, Franc 145
Carroll, Lewis 13
Caserman, Andrej 103
Catlin, Joan 82–83
Cesar, Ciril 86
Chance, Robert Lucas 52
Chance, William 52
Chlenova, Masha 24
Clark, Timothy James 21
Clarke, Alison J. 110
Criado Perez, Caroline 159
Critchlow, Keith 46
- Č** Černič, Drago 147
Čížek, Franjo 149
- D** DaCosta Kaufmann, Thomas 22
David, Sylvette 33
de Garcias, Betty 62
Denyer, H. W. 82–83
Deu, Meta 123
Didek, Zoran 133
Dittrich, Vanda 115, 133
- Dobravec - Gusja, Majda 6, 40–41, 138, 149
Dunaway, Faye 25
- Đ** Đilas, Milovan 33
- E** Eco, Umberto 46
Eisenstadt, Shmuel Noah 21
Emeršič, Vlado 123
- F** Franck, Kaj 53, 62
Frigeri, Flavia 21
Fry, Tony 110
Fürst, Danilo 145
- G** Gnamuš, Marijan 149
Goodden, Robert 34, 46, 52, 61, 87
Göstl, Pavel 143, 145
Grasselli, Katarina 6
Gray Prokofiev, Camilla 71
Grčar, Miša 103
Gristwood, Simone 87–88
Gropius, Walter 89
Guggenheim, Peggy 33, 46
Guilbaut, Serge 21
Gvardjančič, Božidar Janez 123
- H** Hadid, Zaha 46
Handberg, Kristian 21
Hanchet, Lesley 35
Harney, Elizabeth 22
Herman, Samuel J. 67
Hilberseimer, Ludwig 89
Hockney, David 33, 46
Holjevac, Večeslav 26
Holobar, Anton 94
Hopea, Saara 51, 53
Howard-Jones, R. P. 91, 103
Humek, Ljubo 143
Hunt, Jamer 108
- I** Intihar, Jelka 51, 52, 57
Ivanšek, France 30, 40–42, 53, 60, 86–87, 138, 140, 145
Ivanšek, Marta 6, 30, 40–42, 53, 60, 86, 138
- J** Jackson, Lesley 52
Jan, Boštjan 149
Jarh, Bor 126
Jarh, Orest 119–120, 132
Jeffs, Nikolai David 6, 14, 16, 27, 30, 33, 43, 45–46, 53, 55, 78

Jeffs, Robin Morton 30, 43, 62
 Jelnikar (Malavašič), Miša 16,
 32–33
 Jencks, Charles 46
 Jernejec, Mitja 25
 Jezernik, Mišo 103
 Joubert, Ora 43
 Jugovec, Marija 123
 Jugovec, Oton 7

K Kališnik, Janez 40, 52, 59, 148
 Kališnik, Zlata 52
 Kardelj, Pepca 26
 Klemenčič, Tone 143
 Kočever, Iztok 115–116, 120
 Kočica, Dana 54
 Kočica, Ljubica 54
 Kogoj, Oskar 32
 Košak, Grega 7
 Kralj, Niko 53, 112, 143, 148
 Krečič, Peter 12
 Kregar, Marjeta 147
 Kristl, Stanko 7, 145, 152
 Krulc, Juta 45
 Kržišnik, Tomaž 45
 Kunej, Bojan 77
 Kunšič, Franc 127
 Kurlansky, Mark 91

L Lap (Niefergall), Marija 22, 25,
 26–27, 32–33
 Lap Drozg, Marija 16
 Lap, Anton 26–28
 Lapajne, Svetko 41
 Le Corbusier 7, 89
 Lesnika, Romana (Nana) 6, 46–47
 Letnar, Milena (Magdalena) 51–53,
 57
 Licul, Miljenko 72
 Lunaček, Matjaž 43
 Lunaček, Pavel 43

M Maček, Polde 98
 Maldonado, Tomás 34, 46, 87–89
 Malovrh, Nina 55
 Mandela, Nelson 43
 Manona, Neam B. 45
 Marcen, Alojz (Slavko) 32, 54, 70
 McDonough, William 95
 Meyer, Hannes 89
 Mihelič, Milan 7
 Mihevc, Edo 41
 Miklavčič, Stane 145

Mikuž, Bogdan 149
 Minařik, Franc 53, 71, 76
 Moore, Henry 46
 Moškon, Milena 54
 Mrevlje - Pollak, Jaša 16, 45
 Mrevlje Lozar, Urša Petja 16, 23,
 26, 28, 44, 47
 Mrevlje Natlačen, Dan David 45
 Mrevlje Pollak (Polak), Darja 6, 16,
 45, 22–23, 28–29, 33–34, 45–46
 Mrevlje, Neža 16, 45–46
 Muratović, Amir 25, 28
 Murko, Matija 51, 122
 Mušič, Branko 117, 122
 Mušič, Marjan 31–32, 139–140
 Mušič, Vladimir 7, 59, 145
 Mušič, Vladimir Braco 58

N Naglič, Miroslav 128
 Nochlin, Linda 21
 Novak, Matija 55
 Novak, Ranko 45–46

O Ogrin, Peter 56, 60, 70
 Ožbolt, Alen 10

P Pajnič, Dana 6
 Pak, Ferdo 54
 Papanek, Victor 128
 Papež, Franc 53
 Petek, Dušan 153
 Phillips, Ruth B. 22
 Piškur, Bojana 123, 125–126
 Plečnik, Jože 7, 28–29, 32, 45, 137
 Pollak, Henrik (Riko) 6, 29
 Pollock, Griselda 21
 Požar, Cvetka 13, 111
 Požar, Miloš 32

R Radović, Danica 160
 Ranković, Aleksandar 26
 Rataj, Jože 51, 54–55, 78
 Ravnikar, Edvard 6–7, 13, 25, 27,
 30–32, 40–41, 45–46, 49, 62–63,
 84, 89, 136–143, 145–146, 149, 152
 Rittel, Horst 88
 Robek, Tanja 123
 Rohrman, Stanko 145
 Rosa, Aleš 125

S Sadar, Nevenka 103
 Sadler, Agatha 43
 Sadler, Charles 43

Saksida, Stane 103
 Sandberg, Gösta 41
 Sapper, Richard 72
 Sarpaneva, Timo 53, 64
 Savnik, Davorin 112
 Schmoller, Monica 35
 Sedej, Vladimir 149
 Sekavčnik, Vlado 149
 Selassie, Haile 41
 Senčar, Eva 33, 51, 60–61, 72, 76
 Serša, Roman 149
 Sever, Savin 7, 46
 Simčič, Branko 145
 Simić, Zagorka 37, 41, 55, 70,
 73–74
 Simon, Herbert 88
 Smerdelj, Janez 32, 94
 Smith, Bernard 21
 Smith, Giulia 21
 Smith, Terry 21–22
 Stanford Friedman, Susan 21–22
 Sterlekar, Nevenka 103
 Stock, James R. 95
 Strle, Urška 22
 Suhadolc, Matija 123

Š Šantel, Dušana 6
 Šentjunc, Lidija 26
 Šlajmer, Marko 7, 143
 Šmidovnik, Janez 103
 Štular, Marko 129
 Šuklje, Gizela 6, 32

T Tancig - Novak, Branka 6, 86, 143
 Tange, Kenzo 34
 Tomić, Tihomir 54
 Tomšič, Vida 146–147, 149
 Tunstall, Dori 110
 Tweddell, Monica 35, 45

V Vardjan, Maja 17, 135
 Verbič, Zvone 149
 Vidmar, Tit 30
 Vilfan, Jela 6
 Vilfan, Joža 147–148
 Vipotnik, Matjaž 32
 Vižintin, Zdenko 119–120
 Vogelink, Alenka (Eka) 16, 25
 Volčjak, Viktor 43
 Volfand, Jože 133
 Vovk, Marija 6, 147
 Vukas, Božo 119–120, 122, 125

W Whittlestone, Paul 81, 94, 103
 Wichmann, Hans 129
 Wilfan, Draško (Karel) 30
 Wilson, William J. 61
 Wirkkala, Tapio 53, 64

Z Zidar, Franci 54–55
 Zupančič, Bogo 7, 30

Ž Žakelj, Jože 132

KATALOG DEL

01

Upravna zgradba
Okrajnega ljudskega
odbora Kranj, Kranj
(sodelavka Edvarda
Ravnikarja), 1955

02

Stanovanjska bloka
3 in 4, Univerzitetno
naselje Prule, Ljubljana
(sodelavka Edvarda
Ravnikarja), 1956

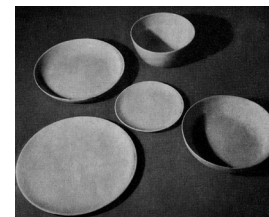
03

Garnitura namiznega
stekla/kozarci in vaza
za razstavo *Stanovanje*
za naše razmere,
Steklarna Rogaška
Slatina, 1956

197

04

Servirna in jedilna
keramična in
porcelanasta posoda,
Keramika Liboje,
1956–1957

05

Spomenik NOB, Zgornji
Ig (sodelavka studia
Edvarda Ravnikarja),
1958

06

Spomenik NOB, Pivka
(sodelavka studia
Edvarda Ravnikarja),
1958

07

Interier stanovanja
dr. Jože Vilfana, 1959

08

Porcelanske posode
Serija II, Keramika
Liboje, 1960

09

Spomenik NOB,
Radovljica (sodelavka
Edvarda Ravnikarja),
1960–1961

10

Interier stanovanja Vide Tomšič, 1961

11

Vrča za vodo in vino Tamar, Steklarska šola Rogaška Slatina, 1962, hrani Pokrajinski muzej Celje

12

Vzorci za tiskano platno Roseta (v soavtorstvu z Romano Lesnika), Induplati Jarše, 1963, hrani MAO

13

Stekleni kozarci (v soavtorstvu z Jelko Intihar), Steklarska šola Rogaška Slatina, 1964

14

Steklene posode Zloženske (v soavtorstvu z Mileno Letnar), Steklarna Rogaška Slatina, 1964

15

Steklenice »Baloni«, RCA, verjetno 1964

16

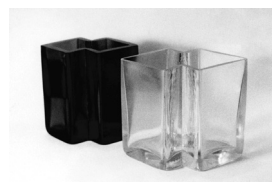
Steklenica in kozarca za žgane pijače, RCA, 1964, hrani MAO

17

Vrči za vodo s kozarcem Gubanka, RCA, 1964, hrani NMS

18

Vaza Kvadrat, RCA, 1965, hrani MAO

19

Vaza Plamen, RCA, 1965, hrani MAO

20

Vazi Prelivanje, RCA, 1965, hrani MAO

21

Prenova stanovanjske hiše, Peak District National Park, Sheffield, Anglija, 1973

22

Stanovanjska hiša, Oxford, Anglija, 1973

23

Prenova stanovanjske hiše, Menorka, Španija, 1974

24

Garnitura v kristalnem steklu Val, Steklarska šola Rogaška Slatina, 1980, hrani MAO

25

Električna vodna črpalka Sora 2, Iskra Železniki, 1980

26

Mikrovalovna pečica MVP 600, Iskra Škofja Loka, 1981

27

Miniaturni laserski razdaljemer/daljinomer RLD-2, Iskra Elektrooptika, 1981

28

Stekleno namizno posodje Bala, Steklarska šola Rogaška Slatina, 1981, hrani MAO

29

Steklene posode za piknik za dan borca – dan Iskre, Steklarna Rogaška Slatina, 1983, hrani MAO

30

Večnamenske steklene doze/kristalne posode za čaj in sladkor, Steklarna Rogaška Slatina, 1984, hrani MAO

31

Ohišje in moduli VAE-naprave za prenos TV-signala po optičnem vlaknu, Iskra Elektrooptika, 1984, zasebna last

32

Čajna miza, del interierja vojaškega učnega centra v Libiji, 1984, hrani MAO

33

Terapevtski stimulator Conmax, Konmed, 1984, hrani MAO

34

Steklena garnitura Portal, Steklarna Rogaška Slatina, 1985, zasebna last

35

Laserski stimulator LSA-02, Iskra Elektrooptika, 1985–1986, hrani Die Neue Sammlung, München

36

Steklena garnitura 1303, Steklarna Rogaška Slatina, 1986, hrani MAO

37

Električni stimulator ESA-02, Iskra Elektrooptika, 1987

38

Civilna termokamera TopScan 808, Iskra Elektrooptika, 1987–1988, hrani Fotona

39

MOL-01, mikrokirurški okulistični laser, Iskra Elektrooptika, 1988–1989

40

Sobna antena Skat, Elrad, 1989–1990, hrani MAO

41

Seriji svečnikov Venus 2000 in Argentum (v soavtorstvu z Borom Balašem), Zlatarna Celje, 1991, hrani MAO

42

Vaze in kozarci Konstrukta, Steklarska šola Rogaška Slatina, 1993, hrani MAO

43

Kelih Vivat I,
Steklarna Rogaška
Slatina, PS Dekor Kozje,
1994, hrani MAO

44

Keliha Vivat II,
Steklarna Rogaška
Slatina, PS Dekor Kozje,
1994, hrani MAO

45

Poročna kozarca mesta
Celje/Champagne,
Steklarska šola
Rogaška Slatina, 1994,
hrani Pokrajinski
muzej Celje

46

Darilni kozarec mesta
Celje, Steklarna
Rogaška Slatina, 1994,
hrani MAO

47

Kelih sv. Barbare/
Spomin, Steklarska šola
Rogaška Slatina, 1995,
hrani MAO

48

Kozarec Mit v steklu,
Steklarna Rogaška
Slatina, PS Dekor Kozje,
1995, hrani MAO

49

Kozarec za pivo
Zlatorog, Steklarna
Rogaška Slatina,
PS Dekor Kozje, 1996 in
2000, zasebna last

50

Serija kelihov Flora
(v sodelovanju z
ilustratoriko Zagorko
Simić), Steklarska šola
Rogaška Slatina in
studio GRY, 1997,
zasebna last

51

Darilni kelih Optima,
Steklarna Rogaška
Slatina, PS Dekor Kozje,
1997, zasebna last

52

Večnamenski kozarec
Joy/Celebration,
Steklarna Rogaška
Slatina, PS Dekor
Kozje, 1997, hrani MAO

53

Vaza Vetrolovka/Dan in
noč, Steklarna Rogaška
Slatina, PS Dekor Kozje,
1998, hrani MAO

54

Keliha Zita, Steklarna
Rogaška Slatina,
PS Dekor Kozje, 1998,
zasebna last

55

Viseča steklena luč
Satje, Steklarna Rogaška
Slatina, PS Dekor Kozje,
in UKO, Kropa, 2000,
hrani MAO

56

Stoječa steklena luč
Kroženje, Steklarna
Rogaška Slatina, PS
Dekor Kozje, in kovač
Bojan Kunej, 2000,
hrani MAO

57

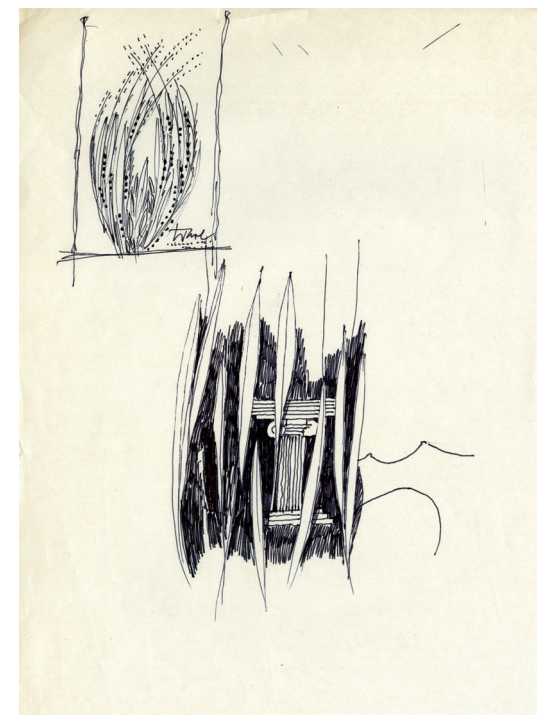

Kozarec mesta
Radovljica, Steklarna
Rogaška Slatina,
PS Dekor Kozje, 2000,
hrani MAO

58

Vazi Bogatenje,
Steklarska šola Rogaška
Slatina, 2001, hrani
MAO

ZAHVALA

Najino več kot dveletno raziskovanje življenja in dela Janje Lap je bilo tlakovano s srečanji, ki so omogočila pomembne uvide in spoznanja ter podala prepotrebna pojasnila. Pričujoče monografije ne bi bilo mogoče uresničiti brez prijazne pomoči posameznikov, ki so znotraj svojih ustanov ali prek osebnih vezi poznali Janjo Lap in/ali njeno delo. Vsem spodaj naštetim se iskreno zahvaljujemo za prijaznost, sodelovanje ter zagnanost pri zbiranju podatkov in predmetov.

John Allan
Lenka Bajželj
Boris Benko
Dušan Benko
Mojca Bitenc
Matjaž Bizjak
Soline Boury
Tanja Bricelj
Iva Ceraj
Milojka Čepon
Petra Černe Oven
Franci Černelč
Ana Čič
Vanda Dittrich
Saša Florjančič
Boris Gabersčik
Neli Grafenauer
Marko Hlastec
Mladen Horvat
Orest Jarh
Nikolai David Jeffs
Miša Jelnikar
Živa Jelnikar
Bojan Jeločnik
Timotej Jevšenak
Tomo Kajfež
Andrej Kirm
Matej Klemenčič
Mateja Kos Zabel
Jakob Kovačič
Veronika Kralj - Iglič
Majda Kregar
Franc Kunšič
Boštjan Kurent
Irma Langus Hribar
Marija Lap Drozg
Veronika Lap
Irena Lazar
Gorazd Lemajič
Romana Lesjak
Miha Likar
Saša J. Mächtigt

Martina Malešič
Nina Malovrh
Sarah Mercer
Barbara Mlakar
Ivan Mlakar
Miriam Možgan
Alenka Mrevlje
Urša Petja Mrevlje Lozar
Neža Mrevlje
Jaša Mrevlje - Pollak
Amir Muratović
Andreja Mušič
Branko Mušič
Miroslav Naglič
Ranko Novak
Martina Orehovec
Tanja Pak
Neil Parkinson
Ljubica Pavlin
Boštjan Perovšek
Vladimir Pezdirc
Miran Pflaum
Karmen Pižorn
Nikola Pongrac
Tita Porenta
Simona Pörš
Martin Premk
Natalija Pungaršek
Jože Rataj
Igor Ravbar
Martin Ravnikar
Biljana Ristić
Anna Romolo
Alenka Rožaj Brvar
Monica Schmoller
Helena Seražin
Zagorka Simić
Janja Slabe
Josef Strasser
Roman Šipić
Bojan Težak
Mojca Tomanič

Miro Treven
Monica Tweddell
Kaja Upelj
Zdenko Vižintin
Eka Vogelник
Božo Vukas
Waltraud Wiedenbauer
Bogdana Žagar
Alma Židanek
Marija Židanek
Anica Žunič

Znanstvena monografija je prva, ki sistematično in izčrpno obravnava delo in življenje oblikovalke in arhitektke Janje Lap, ki je v drugi polovici 20. stoletja delovala na področju oblikovanja. Znanstvena obravnava vključuje analizo znanstvene literature o vsebini, vse pa avtorici sintetizirata v izvirna spoznanja. Pričujoča monografija bo bralcem v večini primerov prvič osvetlila vse spregledane vidike dela in življenja Janje Lap, hkrati pa opozorila na do sedaj nepoznane temelje slovenskega raziskovanja na področju oblikovanja. Vsekakor delo, ki smo ga dolgo pričakovali.

Prof. dr. Irena Lazar, *znanstvena in muzejska svetnica*

Znanstvena monografija o slovenski arhitektki in oblikovalki Janji Lap je prelomnega pomena za slovensko umetnostno in arhitekturno zgodovino: gre namreč za prvo monografsko poglobljeno znanstveno študijo o kaki slovenski ustvarjalki na področju arhitekture in oblikovanja. Da sta avtorici izbrali prav to ustvarjalko, ni naključje, saj sodi ne le med prve povojne pionirke slovenske arhitekture, ki so s svojimi raziskavami in projekti ključno prispevale k oblikovanju in načrtovanju novih celostnih stanovanjskih sosesk, temveč zaradi vpeljave povsem nove znanstvene metodologije – raziskovanja in razvijanja novih sistemskih pristopov k prepoznanim problemom – sodi tudi med ključne pionirje oblikovanja na Slovenskem. S svojimi raziskavami v šestdesetih letih 20. stoletja je Janja Lap za vsaj trideset let prehitela slovenske oblikovalce na področju storitvenega ter okolju prijaznega in trajnostno naravnega krožnega oblikovanja, ki danes v svetu sodi med glavne vidike sodobnega življenja v družbi.

Dr. Helena Seražin, *znanstvena svetnica*

»Bodite svobodnejši.«

**JANCA
LAP**